ANTON PAVLOVİÇ

ÇEHOV

Düello

Öyküler / CİLT 6

ÇEVİREN
Mehmet Özgül

ALEXANDER CHUDAKOV'UN ÖNSÖZÜ VE
CHARLES DU BOS'NUN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

© Önsöz: Alexander Chudakov, "Dr Chekhov: a biographical essay"
Önsözün hakları Cambridge University Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 2895 • İletişim Klasikleri 136
ISBN-13: 978-975-05-2923-8 • ISBN-13: 978-975-05-1989-5 (Tk. No.)
© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2020, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Güneş Akkor
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Vladimir Makovski, "Bülbül Sevenler", 1887
UYGULAMA Hüsnü Abbas, Hasan Deniz
DÜZELTİ Büşra Bakan
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV

Düello

ÖYKÜLER • CİLT 6

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Mehmet Özgül***

Düello, Anton Pavloviç Çehov'un
1890-1892 tarihleri arasında kaleme aldığı
öykülerden seçilerek hazırlanmıştır.

ALEXANDER CHUDAKOV'UN ÖNSÖZÜ
VE CHARLES DU BOS'NUN SONSÖZÜYLE

iletişim

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV 29 Ocak 1860 günü Kırım'da bir liman kenti olan Taganrog'da dünyaya geldi. Bakkallık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu. Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı. Erken yaşta tiyatroya ilgi duydu ve ailesiyle birlikte oynadığı kısa skeçler yazmaya başladı. "Babasız" ve "Platonov" adında iki oyun yazdı. Babasının iflasından sonra aile Moskova'ya gitti; Çehov, Taganrog'da kalıp eğitimini özel dersler vererek sürdürdü. Tıp okumak için Moskova'ya geldi ve burada *Strekoza* (Yusufçuk) dergisine Antoşa Çehonte gibi takma isimlerle haftalık öyküler yazmaya başladı. İlk eskiz derlemesi *Melpomene'nin Masalları* 1884'te yayımlandı. Bu dönemde tüberküloza yakalandı. Meşhur romancı Grigoroviç'in kendisine yazdığı mektupla yazarlığı ciddiye almaya karar verdi ve kendi imzasıyla ilk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* 1885'te yayımlandı. "İvanov"un ilk hali, Moskova'da Korsh Sahnesi'nde 19 Kasım 1887'de sahnelendi, aynı yıl ikinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" 1888 yılında ilk kez sahnelendi. *Alacakaranlık* ile Puşkin Ödülü'ne layık görüldü. Ağabeyi Nikolay, 1889'da tüberkülozdan öldü. Ertesi yıl Sibirya'daki Sahalin Adası'nı ziyaret etti. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'ya gitti. Bir sonraki yıl Moskova yakınlarındaki Melihovo arsasını satın alarak bir ev yaptırdı ve burada yaşamaya başladı. Burada geçirdiği beş yıl boyunca bir yandan en iyi öykülerini yazarken bir yandan da açtığı ufak klinikte, doktorluk mesleğini sürdürdü. "Martı", 1896'da ilk defa sahnelendiğinde olumsuz tepkilerle karşılaştı. Ertesi yıl tüberküloz teşhisi konan Çehov, Avrupa'da istirahat etti. Bir sonraki yıl Yalta'ya döndü ve buradan bir arsa aldı. "Vanya Dayı", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda 1899'da sahnelendi, aynı yıl annesi ve kızkardeşiyle Yalta'daki yeni evine taşındı. 1898'de tanıştığı aktris Olga Knipper ile 1901 yılında küçük bir merasimle evlendiler. Bu yıl "Üç Kız Kardeş", Moskova Sanat Tiyatrosu'nca sahnelendi. Ertesi yıl sağlığı kötüleşmeye başladı. Tamamladığı son oyunu "Vişne Bahçesi"nin ilk gösteriminin yalnız üçüncü perdesine katılabildi. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Eşi Knipper'e söylediği "Şampanya içmeyeli uzun zaman oldu," cümlesi meşhur son sözleri olmuştur. Naaşı Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi. Hayata ve yazarlığa bakışını kendisi şöyle özetlemiştir: "Kısa ömrümde insanın erişebildiği her şeyi kucaklamak istiyorum. Konuşmak, okumak; dev bir fabrikada elime çekiç almak; denizi seyretmek, tarla sürmek. Nevski Bulvarı'nda, uçsuz bucaksız tarlalarda, okyanusta –hayal gücümün beni götürdüğü her yerde– bir başıma yürümek istiyorum."

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER

KRONOLOJİ

ÖNSÖZ
DR. ÇEHOV: BİR BİYOGRAFİ DENEMESİ /
ALEXANDER CHUDAKOV

Düello

Hırsızlar

Gusev

Köylü Kadınlar

Düello

Moskova'da Yaşam

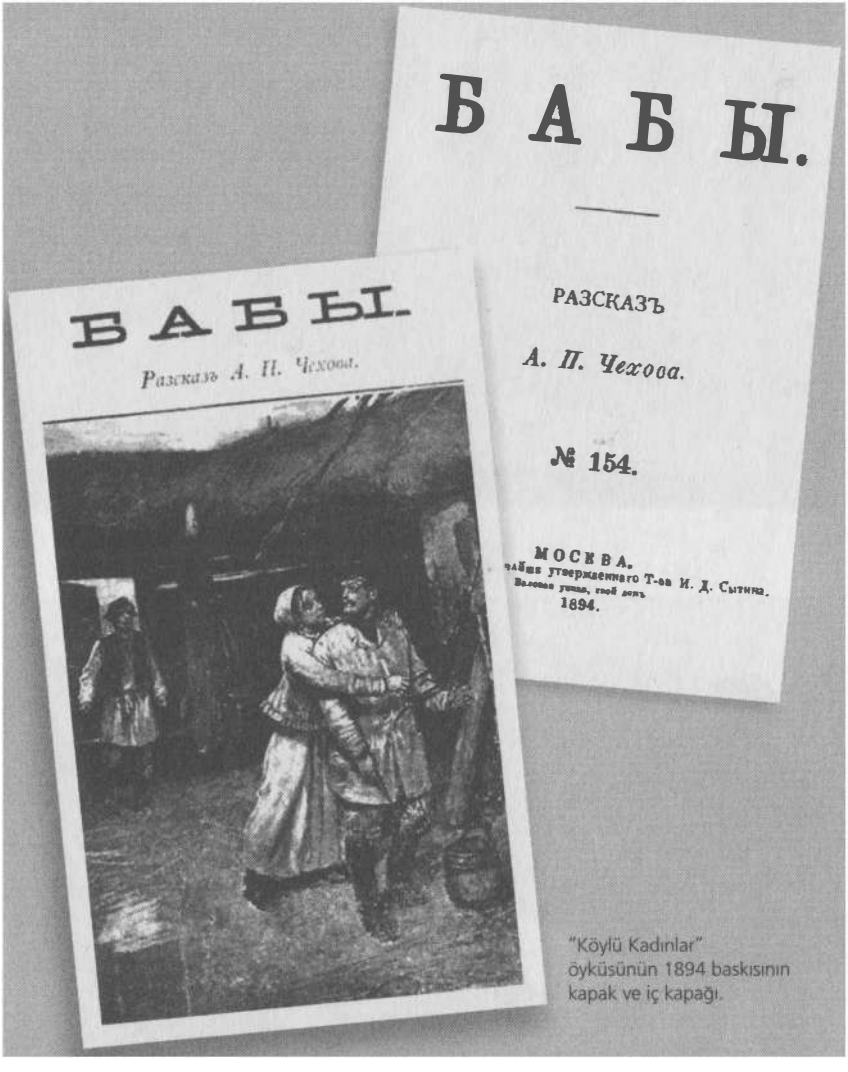
Karım

Gelgeç Gönüllü

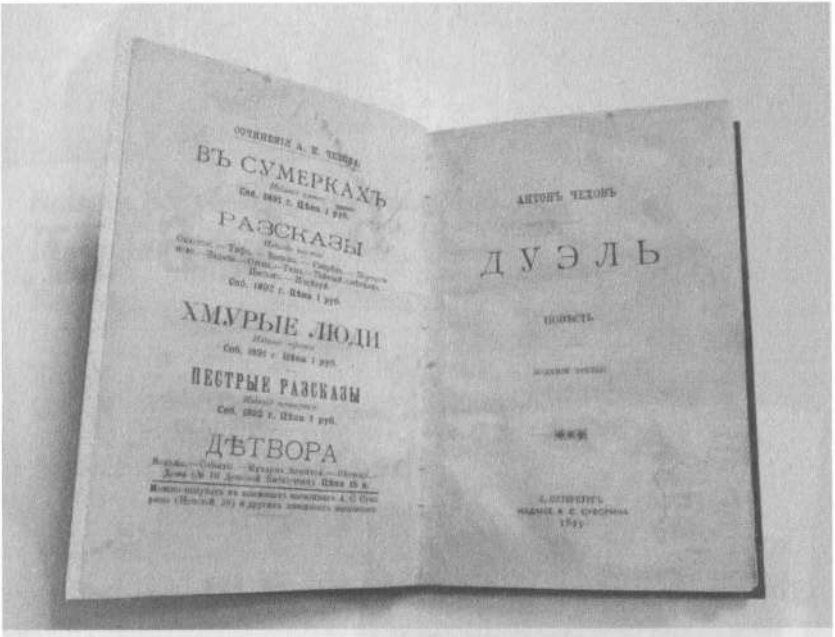
Operadan Sonra 299
Bir Yazı Parçası 303
Sibirya'da Sürgünde 307
Balığın Bir Genç Kıza Sevdalanması 319
Komşular 323
Korku 345

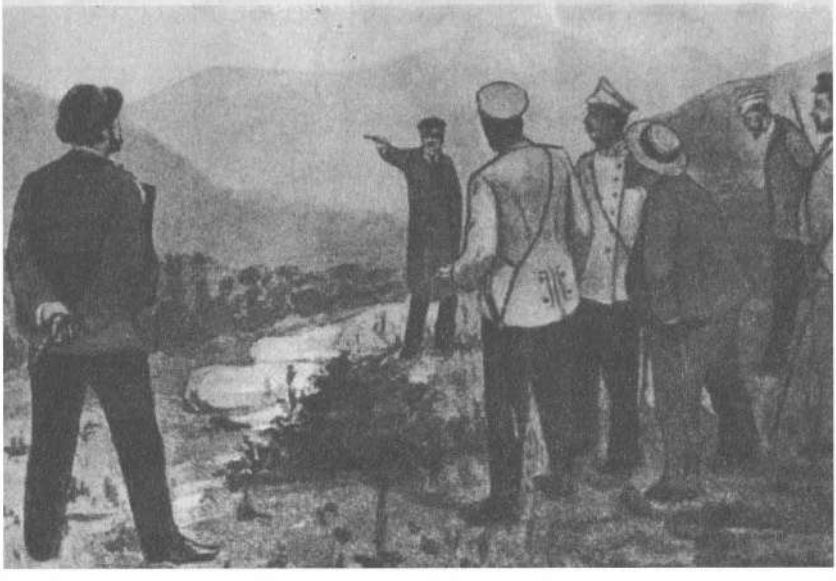
SONSÖZ
ÇEHOV'UN YAŞAM DUYGUSU / CHARLES DU BOS 359

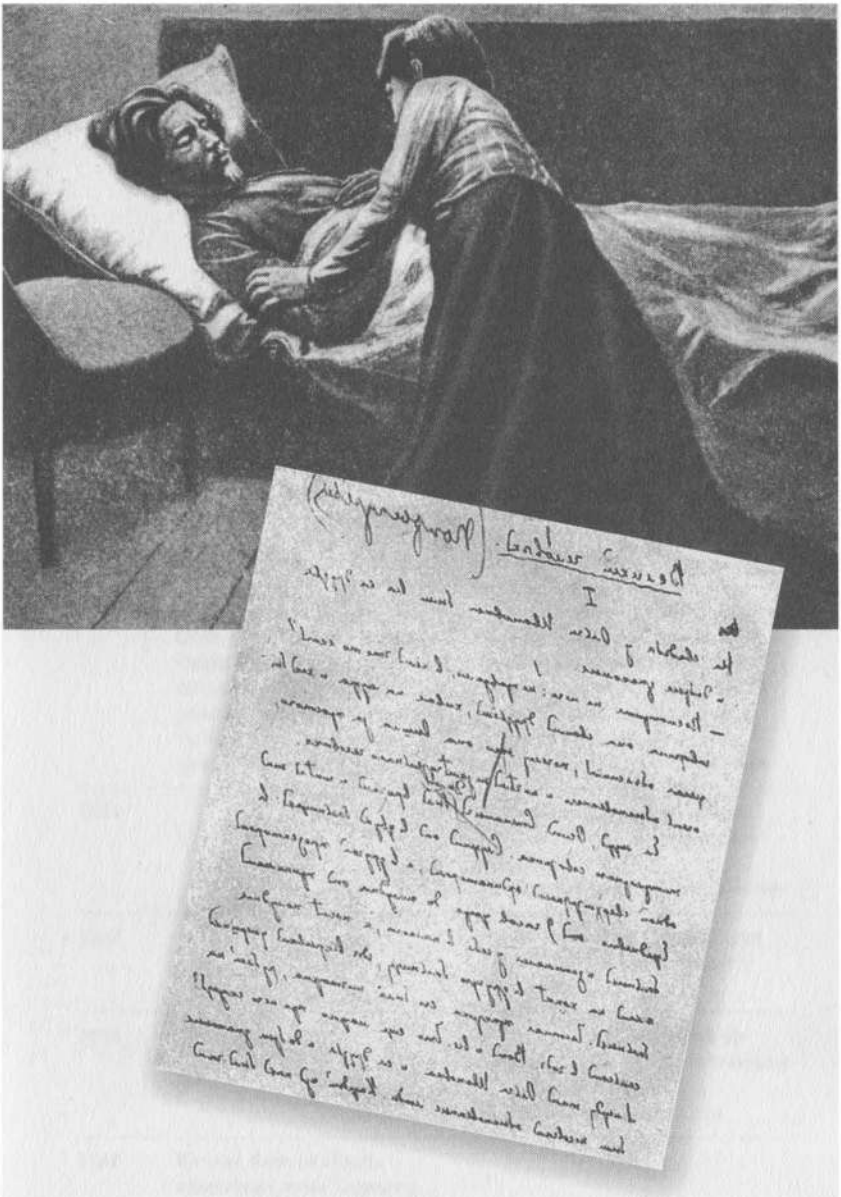
ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ 371

"Köylü Kadınlar" öyküsünün 1894 baskısının kapak ve iç kapağı.

ВЪ СУМЕРКАХЪ
РАЗСКАЗЫ
ХМУРЫЕ ЛЮДИ
ПЕСТРЫЕ РАЗСКАЗЫ
ДѢТВОРА
АНТОНЪ ЧЕХОВЪ
ДУЭЛЬ
ПОВѢСТЬ

- "Düello" öyküsünün 1893 baskının iç kapağı ve bu öykü için Ivan Bodansky'nin yaptığı illüstrasyon (sol sayfada).
- "Gelgeç Gönüllü" öyküsünün elyazmasından bir sayfa ve Ivan Bodansky'nin yaptığı illüstrasyon (üstte).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	Anton Pavloviç Çehov, 29 Ocak günü Kırım'da bir Azak Denizi limanı olan Taganrog'da dünyaya geldi. Esnaflık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu.	– Rus entelektüellerinde, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı. – İvan Turgenyev, *Arefesinde*; George Eliot, *Kıyıdaki Değirmen*.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. Devrimci Zemiya Volga örgütü kuruldu. – Charles Dickens, *Büyük Ümitler*.
1862		– *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi kapatıldı, Nikolay Çernişevski tutuklandı.
1866		– Dmitri Karakozov isimli bir öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*.
1868	Bir süre Rum okulunda okuduktan sonra Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1869		– İvanov adlı bir öğrenci, Moskova'da Neçayev'in siyasi çevresine mensup kişilerce katledildi. – Dostoyevski, *Budala*; Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*; İvan Gonçarov, *Yamaç*.
1873	Erken yaşta tiyatroya ilgi gösterdi; ev ahalisinin oynaması için kısa skeçler yazmaya başladı. "Hamlet", Gogol'ün "Müfettiş"i ve Griboyedov'un "Akıldan Bela"sını sahnede izleme imkânı buldu.	– Rus devleti, İsviçre'ye gönderdiği öğrencileri geri çağırdı. Bu öğrenciler Narodnik (Halkın Dostları) hareketini başlattılar. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.
1875	Aile içinde okunması için Taganrog hayatından enstantaneleri konu edindiği mizah dergisi *Zaika*'yı (Kekeme) yazmaya başladı.	– Modest Musorgski'nin "Boris Godunov" operası ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi. – Tolstoy, *Anna Karenina*.
1876	Babası Pavel iflas etti. Aile Moskova'ya yerleşti; Çehov Taganrog'da okula devam etti. Özel ders vermeye başladı.	– Devrim yanlısı "Toprak ve Hürriyet Partisi" kuruldu. Popülistler yargılandı. Mihail Bakunin'in ölümü.
1877	İlk kez Moskova'ya seyahat etti; ailenin maddi durumu halen çok kötüydü.	– Osmanlı-Rus Savaşı patlak verdi.
1878	"Babasız" ve "Platonov" adında iki uzun oyun yazdı; ikisi de hayatı boyunca yayımlanmamış ve sahnelenmemiştir.	– '93 Harbi'nin ardından Osmanlı ve Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Vera Zasuliç tutuklandı ve mahkemeye çıkarıldı. – Rus şair-yazar Nikolay Nekrasov'un ölümü; Tolstoy, *Anna Karenina*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1879	*Strekoza* (Yusufçuk) adlı haftalık mizah dergisine öyküler yazmaya başladı. Moskova'ya taşındı ve aile reisliğini üstlendi. Ağustos ayında Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumaya başladı.	– St. Petersburg'da işçiler ilk büyük grevi düzenledi. Tolstoy, *İtiraflarım*'ı yazdı. – Henrik Ibsen, "Bir Bebek Evi".
1880	*Strekoza*'da ilk öyküsü yayımlandı: "Toprak Ağası Stepan Vladimiroviç N.'den Eğitimli Komşusu Dr. Frederik'e Mektup". "Antoşa Çehonte", "Kardeşimin Kardeşi" ve "Dalaksız Adam" gibi takma isimler kullanıyordu. Yakın dost olacağı manzara ressamı İsaak Levitan'la tanıştı.	– II. Aleksandr'a karşı gerçekleştirilen ikinci bir suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarlık sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu: On bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*. – II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski adlı bir öğrencinin bombalı saldırısı sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr, bu suikasti fırsat bilerek liberal görüşü savunan yazar ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – Dostoyevski'nin ölümü.
1882	Bir yandan tıp eğitimini sürdürürken, ailenin geçimini sağlamak için yazarlık yaptı.	– III. Aleksandr, Yahudileri hedef alan pogromlar başlattı. Yahudiler, Moskova'dan sınır dışı edildi. – Henrik Ibsen, "Bir Halk Düşmanı".
1883	*Oskolki* (Fragmanlar) dergisine öyküler ve bir dedikodu köşesi yazmaya başladı.	– Emeğin Kurtuluşu adlı ilk Rus Marksist devrimci örgüt, Georgi Plehanov tarafından kuruldu. – Turgenyev'in ölümü.
1884	Seçme eskizlerinden oluşan ilk derlemesi *Melpomene'nin Masalları* yayımlandı. Yayımlanan öykülerinin sayısı 200'ün üzerindeydi. Okuldan mezun oldu; erken tüberküloz belirtileri göstermeye başladı.	– 14'lerin Mahkemesi: Narodnaya Volya'nın on dört üyesi yargılandı; iki kişi idam edildi. – Henrik Ibsen, "Yaban Ördeği".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1885	Ertesi yıla kadar çoğu *Petersburgskaya Gazeta*'ya (Petersburg Gazetesi) olmak üzere 100'den fazla öykü yazdı. Kendi imzasının olduğu ilk öyküsü "Panihida" *Novoye Vremya*'da (Yeni Zaman) yayımlandı. Yazarlığı ciddiye almasını sağlayan, meşhur romancı Grigoroviç'in yazdığı bir mektuptur. İlk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* yayımlandı.	– Émile Zola, *Germinal*.
1887	İkinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. İlk kısa oyunu "Kuğunun Şarkısı" ilk kez yayımlandı. "İvanov"un taslağı olacak metni, Moskova Korsh Sahnesi'nin isteğiyle yazdı. 19 Kasım'daki ilk gösteri izleyicilerden beklediği beğeniyi görmedi.	– Lev Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü*.
1888	"Bozkır" öyküsü *Severniy Vestnik*'te (Kuzey Habercisi) yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" sahnelendi. Tek perdelik komedi "Bir Evlenme Teklifi"ni yazdı. "Alacakaranlık", Puşkin Ödülü'nü kazandı. Stanislavski ile tanıştı.	– August Strindberg, "Baba".
1889	31 Ocak'ta "İvanov"un gözden geçirilmiş metni St. Petersburg Aleksandrinski Tiyatrosu'nda sahnelendi ve coşkuyla karşılandı. "Prenses" ve "Tatsız Bir Olay" gibi öykülerini yazdı. "Orman Cini"nin ilk taslağı Aleksandrinski tarafından reddedildi. Ağabeyi Nikolay tüberkülozdan öldü.	– İkinci (Sosyalist) Enternasyonal, Paris'te kuruldu. Maksim Gorki, *Foma*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890	"Gusev" yayımlandı. 21 Mayıs'ta Moskova'dan tren, at arabası ve tekne ile Sibirya'ya yolculuk ederek Sahalin Adası'na gitti; burada nüfus sayımı yaptı. Hong Kong, Singapur ve Seylan üzerinden aralık ayında Moskova'ya döndü.	– Henrik Ibsen, "Hedda Gabler".
1891	"Düello" ve "Köylü Kadınlar", *Novoye Vremya*'da yayımlandı. Tek perdelik oyunu "Jübile"yi yazdı. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'yı ziyaret etti. Orta ve Güneydoğu Rusya'da açlıkla mücadele için yapılan sağlık çalışmalarına katıldı.	– Trans Sibirya Demiryolu'nun inşaatına başlandı. Rusya'nın iç topraklarında gerçekleşemeyen hasat yüzünden kıtlık ortaya çıktı; kışın sonunda bir milyon kişi hayatını kaybetmişti. – Mihail Bulgakov dünyaya geldi.
1892	"Altıncı Koğuş" dahil yirmi bir öykü yazdı. Moskova'ya 80 kilometre uzaklıkta Melihovo arsasını aldı ve mart ayında ailesiyle birlikte buraya yerleşti. Bir yandan yazarlığı sürdürürken diğer yandan da açtığı klinikte köy ahalisine hizmet ediyordu.	– Rus yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran emniyet güçleri, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi.
1893	Edebiyat dışı eseri *Sahalin Adası*'nı tamamladı ve *Russkaya Mıysl*'da (Rus Düşüncesi) tefrika etti.	
1894	"Kara Keşiş"i yazdı. *Öyküler ve Masallar* adında yeni bir derlemesi yayımlandı. Tekrar Batı Avrupa'ya seyahat etti.	– Rusya'da II. Nikolay tahta çıktı. Fransa'da "Dreyfus Olayı".
1895	"Üç Yıl" kitap halinde yayımlandı. "Ariadna", "Anna Nişanı" ve "Bir Cinayetin Öyküsü"nü yazdı. "Martı"yı yazmaya başladı. Lev Nikolayeviç Tolstoy ile tanıştı.	– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* isimli kitabıyla psikanaliz devri başladı. – Thomas Hardy, *Adsız Sansız Bir Jude*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1896	"Martı", 17 Ekim'de Aleksandrinski Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Seyirciler oyunu olumsuz tepkiyle karşıladılar.	– Henrik Ibsen, "John Gabriel Borkman".
1897	"Köylüler" ve "Peçenek" yayımlandı. "Vanya Dayı" yayımlandı ama 1899'a kadar sahnelenmedi. Nüfus sayımına katıldı. Mart ayında geçirdiği iç kanama sonrası tüberküloz olduğu anlaşıldı. Ağustos ayını istirahat etmek için Avrupa'da geçirdi; kış aylarında Güney Fransa'da kaldı.	– Macaristan'da Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-semitizmden rahatsız olarak Basel'de I. Siyonist Kongre'yi topladı. – H.G. Wells, *Görünmez Adam*.
1898	"İonıç", "Kılıflı Adam", "Aşk Üstüne" ve "Bektaşi Üzümü" gibi öykülerini yazdı. Dreyfus Davası'nda Zola'yı desteklediği için Suvorin'le arası açıldı. Daha sonra evleneceği aktris Olga Knipper ile tanıştı; Kırım'a döndü. Yalta'da Gorki ile buluştu, oradan bir arsa aldı. Babası Pavel Yegoroviç öldü.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Minsk'te ilk toplantısını yaptı.
1899	"Küçük Köpekli Kadın" ve "Yeni Yazlık" yayımlandı. "Üç Kız Kardeş"i yazmaya başladı. Bir yayıncıyla toplu eserlerinin yayınlanması için sözleşme imzaladı. "Vanya Dayı" Moskova Sanat Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Sağlık sorunları nedeniyle Çehov katılamadı. Haziran ayında Melihovo'yu sattı, annesi ve kızkardeşi Maşa ile Yalta'ya taşındı.	– Henrik Ibsen, "Biz Ölüler Uyanınca".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1900	"Çukurda"yı yazdı. Toplu eserlerinin ilk iki cildi yayımlandı. Moskova Sanat Tiyatrosu'nun Sivastopol ve Yalta turnesinde "Vanya Dayı"yı ilk defa seyretti. Olga Knipper ile yakınlaşmaya başladı.	– Rusya, Mançurya'yı işgal etti. – Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*; Maksim Gorki, *Üçler*.
1901	Olga Knipper'in Maşa rolünde oynadığı "Üç Kız Kardeş" Moskova Sanat Tiyatrosu tarafından sahnelendi. Toplu eserlerinden sekiz cilt daha yayımlandı. Olga Knipper ile 25 Mayıs'ta Moskova'da küçük bir merasimle evlendi.	– Sosyalist Devrimci Parti kuruldu. – Thomas Mann, *Buddenbrooklar*; Maksim Gorki, *Küçük Burjuvalar*.
1902	"Vişne Bahçesi"ni yazmaya başladı. Sağlığı kış aylarında kötüleşmeye başladı.	– Zola öldü. Maksim Gorki, *Alçaktaki Derinlikler*.
1903	"Nişanlı Kız"ı yazdı ve toplu eserlerinin son cildi üzerinde çalışmaya başladı. "Vişne Bahçesi"ni 12 Ekim'de tamamladı. Aralık başında Moskova'ya gelerek provalarını izledi. Stanislavski ile ciddi bir oyun mu, yoksa güldürü mü olduğu konusunda anlaşmazlık yaşadılar.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Londra'da yapılan ikinci kongresinde parti "Bolşevikler"e (Vladimir İlyiç Lenin liderliğinde) ve "Menşevikler"e ayrıldı. Yahudilere karşı üç gün süren Kişinev pogromu.
1904	"Vişne Bahçesi" 17 Ocak'ta ilk defa sahnelendi ve coşkuyla karşılandı; Çehov yalnız üçüncü perdeye katıldı. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Naaşı istiridyelerin muhafaza edildiği bir vagonda Moskova'ya getirildi. Bu yüzden cenaze kalabalığı yanlışlıkla aynı tarihlerde ölen General Kepper'in cenaze kortejinin peşine takıldı. Çehov, babasının da gömülü olduğu Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi.	– Rus-Japon Savaşı. İngiltere ve Fransa arasında Dostluk Antlaşması. – James, *Altın Kâse*.

ÖNSÖZ

DR. ÇEHOV: BİR BİYOGRAFİ DENEMESİ

ALEXANDER CHUDAKOV

Çehov ilk nesil bir entelektüeldi: büyükbabası serf olarak dünyaya gelmişti, babasıysa esnaftı. Bir keresinde, "Damarlarımda köylü kanı dolaşıyor," diye yazmıştır. Ancak Rus kültür tarihinde Çehov'un adı zekâ, sağlam bir terbiye ve nezaketle eşdeğerdir. Büyüme çağının en önemli yıllarını on dokuz yaşına kadar küçük bir Rus kasabasında geçirmiş taşralı bir çocuk bu niteliklere nasıl sahip olmuştur? Çehov'un doğduğu Taganrog, meyhaneleri, dükkânları, "bir tanesi hatasız yazılmamış tabelaları", yağ lambaları ve yabani otlarla örtülü topraklarıyla dönemin Rus taşra kasabalarının tipik bir örneğiydi. Çehov'un Taganrog'da geçirdiği "gençlik" yıllarına dair hatıraları su birikintileriyle ve toprak yollarla doludur.

Taganrog aynı zamanda bir güney limanıydı. Küçük Anton'un ortaokula başlarken yaşadığı evin ikinci katı, yaz aylarında buharlı vapurlar ve yelkenlilerle tıklım tıklım dolan rıhtıma bakıyordu. Kıyı boyunca kilometrelerce yürür ve bazen tek bir Rus bandıralı gemi görmezdiniz; Türkiye'den, Yunan Yarımadası'ndan, İtalya'dan ve İspanya'dandı hepsi: "San Antonio", "Sophia", "Ogios Gerasimos", "Movludi Bagri". Madeira ve Anadolu'dan şaraplar, Provence'dan limon, portakal ve zeytinyağı, türlü baharatlar getiriyorlardı. Azak bölgesinin tamamının ihtiyaçlarını sağlayan liman Taganrog'du. Çehov'un doğduğu yıl en revaçta olduğu dönemi çoktan geride bırakmış bu ticaret

noktası, yine de onun okul çağı boyunca hareketli bir yer olmayı sürdürmüştü. Sokaklarından her türlü yabancı dil yükselirdi. Limanın bir sokağına kahvehaneler dizilmişti; havanın güzel olduğu zamanlarda masaları Türkler, Rumlar, Fransızlar ve İngilizler doldururdu. Pavel Yegoroviç Çehov'un dükkânı bir evin zemin katındaydı; bir üst katında bir süre kumarhane de işletilmişti. Civardaki Londra Oteli'nde akşamları denizcileri eğlendirmek için kadınlar şarkı söylerdi. Taganrog, Akdeniz'in Fransız limanlarının Rusya'daki karşılığıydı.

Pavel Çehov, oğullarına Rum eğitimi vermeye karar verdi. Beş oğlu, bir de Marya Çehova isimli bir kızı vardı. Çehov'un erkek kardeşi Mihail şöyle hatırlıyordu: "O dönem zengin Rumlar, Taganrog'un seçkin zümresiydi (...) ve babamız çocuklarının Rumları örnek almalarını, hatta eğitimlerini Atina Üniversitesi'nde tamamlamalarını istiyordu."[1] Anton ve kardeşleri bu nedenle Rum okuluna gönderildiler. Korkunçluğuyla bilinen Nikolay Vuçina'nın müdürlüğünde bir yıl geçirdilerse de, bu dönemin hiçbirine yararı olmadı.[2] Yaz boyunca denize girdiler, açıklara yüzdüler. Çoktan isim yapmış bir yazar olduğunda Çehov, Sahalin'den Hint Okyanusu üzerinden dönerken, pruvadan denize atlamaktan ve sonra teknenin kıçından sarkıtılmış halatı yakalamaktan hoşlanıyordu. Bir keresinde bir malta palamudu eşliğinde yüzen bir köpekbalığı görmüştü. Bu sahneyi "Gusev" öyküsünde (1890) anlatmıştır. Dehşet verici fırtınalarıyla kış mevsiminde denize dair izlenimleri de Çehov'un "Noel Haftasında" (1900) öyküsünde bulunabilir.

Taganrog, etrafı bozkırlarla kaplı bir güney kasabasıydı. Anton ve erkek kardeşleri yaz tatillerini Kontes Platova'nın arazisinde kâhyalık yapan büyükbabalarının yanında, Knyazhi köyünde geçirirlerdi. Köy, en yakın kasabaya yetmiş kilometre uzaklıktaydı ve kağnıyla bir günde gidiliyordu. Geceleri yıldızların altında, bozkırda uyurlardı. Altı yıl gramer okuluna gittikten sonra Anton, özel ders verdiği Petya Kravtsov'un anne babasının arazisinde bir yaz geçirdi. O yaz Taganroglu öğrenci ve "öğretmen" muazzam bir nişancı ve olağanüstü bir binici oldu. Yıllar sonra, 1898'de Çehov şöyle yazıyordu: "Don bozkı-

1 M.P. Çehov, *Around Chekhov, Memoirs*, Moskova, 1981, s. 32.

2 Rum okulunun garip müdürü Nikolay Vuçina diğer öğretmenlerin aksine çoğunlukla zulme başvuruyordu (öğrencileri çarmıh benzeri bir nesneye asıyor, pencere pervazlarına fırlatıyordu). Anton ve ağabeyi Nikolay'ın herhangi bir Rumca öğrenemeden, ağızları bozulmuş bir şekilde okuldan ayrıldıkları kesindir.

rını severim. Bir zamanlar benim yuvam gibiydi, her bir kıyısını bilirdim." Bozkır manzaralarını en erken öykülerinde ("29 Haziran" ve "Öğretmen" [1882]) ve ilk büyük eseri olan "Bozkır"da (1888) bulmak mümkündür. Bozkırlardaki çocukluk deneyimlerinden beri doğa Çehov'un benliğini şekillendirmiştir. 1890'da yaptığı Sibirya yolculuğu sırasında doğayı yakından gözlemleme imkânı bulmuş ve mektuplarında bir ay boyunca her sabah güneşin doğuşunu baştan sona nasıl seyrettiğini coşkuyla yazmıştır. Çehov, doğayla arasındaki güçlü bağın farkındaydı; ruh hali de hava durumuna göre bir barometre gibi değişiyordu. Doğanın insan psikolojisi üzerindeki etkisi, "İlahiyat Öğrencisi" (1894) ve "Bir Cinayetin Öyküsü" (1895) gibi öykülerinde görülebilir. Ağaçların, çiçeklerin, bulutların, köpeklerin ve kurtların insanlar gibi düşünebildiği, "Agafya", "Kızıltüy", "Yama" (1895) ve "Korku" (1892) gibi öykülerinde anlatılır. Onlar da yas tutar, neşelenir, endişe duyar ve üzülürler. Pek çok Rus yazar doğayı ve hayvanları konu edinmiştir. Gezegenimizin *bir zamanlar* nasıl bir yer olduğu ve üzerinde ne inanılmaz canlıların yaşadığı belki de bir gün yalnız Sergey Aksakov ve Mihail Prişvin[3] gibi yazarlar sayesinde bilinecek. Ancak biz şimdi doğayla uyum içinde yaşayan ıssız adamın ve havadaki kuşların değil, şehirde var olmaya çalışan, bir apartman dairesinde ya da banliyö daçasında yaşayan modern medeni insanların günlük durumlarını konu eden Çehov'un deneyimine bakalım. Çehov aynı gezegeni paylaştığımız canlılarla nasıl ilişki kuracağımıza dair bize hem eserlerinde hem de kişisel hayatında örnekler bırakmıştır.

Taganrog'daki sahne, Rus taşrasının tipik tiyatrolarına benzemiyordu. Hangi küçük sahneyi İtalyan opera kumpanyaları düzenli olarak

---

3 Sergey Aksakov (1791-1859), ünlü Slavcı Rus ailenin bir üyesidir. Geç yaşta yazarlığa başlamış, balıkçılık ve Orenburg'da avcılık üzerine yazdığı benzersiz yapıtlarda her bir ayrıntıyı sistemli bir şekilde anlatmıştır. Aynı zamanda kendi despot ailesini anlattığı "kurgusal" *Bir Ailenin Tarihi*'nin (1856) de yazarıdır.

Mihail Prişvin (1873-1954), doğa anlatımında bilimi ve şiirselliği harmanlamasıyla Aksakov'a benzeyen yazar. "Sözlü doğa manzaraları" adı verilen eserleri mevsimlerin değişimini, iklimi, zamanın doğaya olan etkisini ve kuzey Rusya'nın hayvanlarını titizlikle kaydeder. Stalin'in 1933'te Baltık-Beyaz Deniz Kanalı sırasında işçileri zorunlu çalıştırmasını cesurca Büyük Petro'nun gemilerini Beyaz Deniz'den Baltık'a taşıttırmasına benzetmiştir. Stalin'in bu kararının bilançosu asla bilinemeyecektir.

Alexandr Chudakov, değişmekte ve bazı yerlerde yok olmakta olan doğanın tasvirleri üzerinedir.

ziyaret etmiştir? Ya da Sarasate[4] veya Liszt'in talebesi Laura Carer? Tommaso Salvini, *Othello*'da başroldeydi. Repertuarlarında Suppé, Lehar, Lecocq ve Offenbach'tan operetler bulunuyordu. Belki de buna kıyasla, Taganrog'un diğer tarafları günlük yaşamın "tekdüzeliği ve sıkıcılığı"nı daha da belirgin kılıyordu.

23 Ağustos 1868'de Anton Çehov gramer okulunun hazırlık sınıfına başladı. Bu okulda on bir yıl okuyacaktı (üçüncü ve beşinci sınıfta kaldığı için). Bu klasik gramer okulunda klasik dillere özel önem veriliyordu. Mezuniyet sınavlarında Çehov, Almanca ve ilahiyat derslerinden en yüksek notla geçti. Genç Anton ilk yıllarında okuldan sonra babasına dükkânda yardım ettiği, geç saatlere kadar orada çalıştığı için derslerinden geri kalıyordu. Ama "Çay, Kahve ve Bakkaliye" tabelasına sahip dükkândaki yardımları Çehov'un derslerine değilse bile, yazarlığına katkıda bulunacaktı. Dükkânda yağ, balık, un, tütün, düğme, kahve, bıçak, şekerleme, mum, kürek, ayakkabı boyası ve ringa balığı gibi envai çeşit ürün bulunuyordu. Bu yer yalnız Çehov'a nesneleri öğretmekle kalmayıp, canlı bir ansiklopedi görevi de gördü. Taşrada böyle bir dükkân insanların yalnız öteberi almak için değil, bir kadeh votka ya da şarap içmek için gittikleri bir yerdi. Aşçılar, tezgâhtarlar, memur eşleri, polisler, taksiciler, balıkçılar, öğretmenler, öğrenciler ve denizciler bu yerin müdavimleri arasındaydı. Hepsinin konuşmalarını duyan Anton, çocukluğunun ilk yıllarından beri her meslekten insanın dilinden haberdar olmuştu. Eleştirmenler Çehov'un denizcilerin, odun tüccarlarının ya da tuhafiyecilerin kullandığı dillerdeki hâkimiyetine hayran olacaklardı.

Çocukluğunun ilk yıllarından itibaren Çehov ev işleriyle ilgilenmişti: alışverişi yapıyor, evi temizliyor, kuyudan su taşıyor ve hatta çamaşırları bile yıkıyordu. Evin işlerinin tekdüzeliği ve günbegün anlamsız şekilde tekrar etmesi yorucu olduğu gibi, genç biri için özellikle sıkıcıdır. Yalnızca genç biri için de değil; Çehov eserlerinde yalnız maddi dünyada yaşayan ve ona karşı koyamayan insanın günlük hayatın ağırlığı altında ezileceğini, manevi olanın yerine maddiyatın geçeceğini yazmıştır. Bu durumu anlatırken Çehov yalnızca mesafeli bir gözlemci olmakla kalmayıp, kişisel deneyiminden de faydalanmıştır.

Çehov yine benzer bir şekilde, mecburi kilise ziyaretleri, kilise korosunda şarkı söylemesi, evde dinî vecibeleri yerine getirmesi ve İncil'i

4 Pablo de Sarasate (y Navascuez), 1844-1908.

okuması yoluyla Kilise Slavcasına da erken bir yaşta maruz kalmıştı. Ancak tüm bunlar "A.P.'nin güzel ve kadim Kilise Slavcasıyla tanışmasını sağlamış, birçok Rus entelektüel gibi asla unutmamasına ve bu yerel dile dair derin duygular beslemesine" sebep olmuştur.[5] Havasız bir dükkân ve açık bir deniz, gramer okulunun koridorları ve uçsuz bucaksız bozkır, memurların küçük dünyasıyla taşra insanlarının basit ve doğal hayatları arasında geçen bu çocukluk doğa ile maddi dünya arasında çarpıcı bir tezat oluşturmuş ve Çehov'un hayata dair sıra dışı bir estetik yaratmasını sağlamıştır.

Çehov'un babası iflas etmişti, hapis cezası alabilirdi; bu yüzden ailesini de alıp Moskova'ya taşındı. Anton 1876 ile 1879 arasında Taganrog'da tek başına yaşamış, öğretmenlik yaparak geçimini sağlarken ailesine de para göndermeyi başarmıştır. Bu yalnızlık döneminde karakteri iyiden iyiye şekillenmiştir.

1879'da Moskova Üniversitesi'nde tıp okuluna başladı. Burada Grigoriy Zaharyin, Aleksey Ostroumov ve Nikolay Sklifasovski gibi dönemin önde gelen tıp bilimcilerinden ders aldı. Başladığı ilk dönemde Charles Darwin'in teorilerinden haberdar oldu ve mezun olduktan sonra da okumaya devam etti: "Darwin okuyorum. Ne zevkli! Bayılıyorum ona." Doğa bilimlerinin Çehov'un "düşünce sisteminde muazzam bir etkisi oldu. Onun için doğa bilimlerindeki hakikat şairane bir ışık yayıyordu; sosyo-politik doktrinlerden ziyade bu tür hakikatler hayatın esasen ne olduğu, ne *olması gerektiği* ve insanın yeri konusundaki düşüncelerini şekillendirdi."[6] 1897'de otobiyografisinde Çehov bunu doğruluyordu: "Tıp eğitimimin yazarlığımı etkilediğine şüphem yok."

Daha okuldaki birinci senesindeyken Çehov mizah dergilerine öyküler gönderiyordu (ilk öyküsü 1880'de *Strekoza*'da (Yusufçuk) yayımlanmıştı ama öyküleri en çok *Oskolki*'den basılırdı). Yazarların mesleğe popüler yayınlarda başlamaları sıra dışı sayılmazdı; Nikolay Nekrasov, Leonid Andreyev, Mark Twain ve Ernest Hemingway örnek olarak sayılabilir. Ancak bu sayılanlardan hiçbiri Çehov'dan fazla hikâye, eskiz, mizahi reklam, sahne ve anekdot yayımlamamıştır. Mizah dergileriyle bu ilişkisinin Çehov'u ciddi edebiyattan alıkoyduğu düşü-

5 A. Ismailov, *Chekhov: 1860-1904. Life, Persona, Work*, Moskova, 1916, s. 62.

6 G.A. Byaly, *Late 19th Century Russian Realism*, Leningrad, 1973, s. 159.

nülür. Ancak mesele o kadar basit değildi. Mizah dergileri biçimsel özgürlüğe izin veriyordu; yalnız iki şartları vardı: mizahi ve kısa olmaları. Bunun dışında konuda, yazımda, teknikte ve üslupta hiçbir edebi kuralı tanımıyorlardı. Bu dergilerin hiçbiri "yerleşik" bir edebi ekole ya da üsluba ait değildi. Küçük yayınlar, yapısı itibarıyla eklektikti. Yazarlar istedikleri gibi yazmakta, yeni teknikler keşfetmekte, var olan gelenekleri değiştirmekte ve yeni biçimler üretmekte serbesttiler.

Çehov bunu çok erken fark etmişti. Şartları kendi lehine çevirmeyi her büyük yetenek gibi gayet iyi biliyordu. Sürekli yeni üsluplar üretiyor, yeni mahlaslara bürünüyor, hayatın sürekli değişen sahalarını keşfediyordu. Kariyerinin ilk beş yılında yazdığı hikâyelere bakacak olursak, karakterleri arasında temsil *edilmeyen* bir sınıf, meslek ya da zanaat bulmak zordur. Bu öykülerde köylüler ve toprak sahipleri, tezgâhtarlar ve tüccarlar, zangoçlar ve rahipler, polisler ve serseriler, dedektifler ve hırsızlar, öğretmenler ve öğrenciler, sağlık görevlileri ve doktorlar, her mertebeden memurlar, askerler ve generaller, koketler ve prensesler, muhabirler ve yazarlar, maestrolar ve şarkıcılar, aktörler, suflörler, emprezaryolar, sanatçılar, kasiyerler, bankacılar, avukatlar, avcılar, meyhaneciler ve sokak süpürgecileri vardır. Çehov daha ilk baştan kendini tek bir konuya hapsetmeyen, evrensel bir toplumsal ve üslupsal yelpazeye hâkim yenilikçi bir yazar olarak konumlandırmıştır. Ancak okur için yan yana iki Çehov bulunur: Biri "Şişman ile Zayıf" (1883), "Bukalemun" (1884), "Atla İlgili Soyadı" (1885), "Şikâyet Defteri"nin yazarıyken, diğeri "Öylesine Bir Hikâye" (1889), "Çekme Katlı Ev" (1896) ve "Küçük Köpekli Kadın" (1899) ile ünlenmiştir. Bu "iki" yazarın nasıl bir ortak noktası olabilir? Çağdaşlarının görüşü şüphesiz bu yöndeydi. Ünlü eleştirmen Nikolay Mihailovski 1897'de şöyle yazıyordu: "'Köylüler' (1897) ile 'İvanov' (1887-89) arasında, 'Bozkır', 'Altıncı Koğuş' (1892), 'Kara Keşiş' (1894) ile "Ayı" (1888) gibi vodviller ve sayısız mizahi öyküler arasında benzerlik bulmak çok zordur."[7] Gelgelelim aslında çok yakından ilintilidirler: Çehov'un "mizahi" geçmişinin, yenilikçi ve yaratıcı düşüncesinin gelişiminde ciddi bir etkisi olacaktı. Gelecekteki en meşhur karakterlerinin ilk eskizlerini ve siluetlerini bu ilk öykülerde bulmak mümkündür: "Menkul Eşya" (1882) öyküsündeki Bugrov, "Vişne Bahçesi"ndeki Lopahin'in

7 N. Mihaylovski, "Literature and Life", *Russkoye bogatstvo*, sayı 6, 1897, s. 121.

bir öncülüdür; başka erken öykülerinde de, sonraki eserlerdeki karakterlerin taslaklarını görürüz: "Gecikmiş Çiçekler"deki (1882) Toporkov, "İonıç"ı (1898); "Acı"daki (1885) tornacı Petrov, "Rotşild'in Kemanı"ndaki (1894) tabutçu Yakov'u hatırlatır.

Çehov'un yazarlığının ilk beş yılında ortaya çıkardığı sanatsal ilkeler, meslek hayatının geri kalanı boyunca değişmeden kalmıştır. Anlatılan olaya okuru hazırlama amaçlı bir girizgâh, karakterlerin geçmişine dönüşler ya da benzer giriş mahiyetinde sözler yoktur; hikâye başladığı yerden başlar. Olayları yaratan karakterlerdir ve bu olayların nedenine dair herhangi bir açıklama ya da daha doğrusu, *serim* yapılmaz. Çehov şöyle yazar: "Karakterler lafın ortasında takdim edilmelidir ki okur bir süredir konuştukları izlenimine kapılsın." Çehov'un uzatmalı yorumlardan kaçınmasını ve meşhur manzara tasvirlerini erken dönem eserlerinde de bulmak mümkündür. Aynı şekilde dramatik eserlerinin de aynı "mizahi" soyağacını paylaştıkları, karşılıklı yanlış anlaşılmalardan ötürü benzer saçma ya da anlamsız lafların edildiği görülür. Dolayısıyla bir mizahi öykünün temelini bir karakterin hayat hikâyesi ya da evrensel bir "sorun" değil, gündelik bir anlaşmazlık ya da durum oluşturur. Örneğin, bir karakter kendini yanlış yerde bulur (daça yerine kümese girer) ya da yanlışlıkla başka birisi sanılır (bir üçkâğıtçı, doktor sanılır). Böyle yanlışlıklar her gün meydana geldiğinden, bir mizahi öykünün onlarsız olacağı düşünülemez. Ne kadar derin ya da alaycı bir konuya sahip olsalar da (örneğin "Şişman ile Zayıf", "Memurun Ölümü" (1883) ve "Bukalemun"da (1884) olduğu gibi) Çehov'un mizahi öyküleri her zaman belirli bir durumdan yola çıkılarak yazılmıştır.

Çehov geç dönem eserlerinde daha derin sosyo-psikolojik problemlere yoğunlaştıysa da, bu konuları asla açık etmez ve hikâyenin merkezine almaz. Hikâye Dostoyevski'de olduğu gibi asla böyle bir sorunun çevresinde dönmez. Ya da Turgenyev veya Gonçarov'da olduğu gibi bir karakterin hayatını anlatmaz. Erken döneminde olduğu gibi, anlatının temelinde her zaman günlük hayattan alınmış belli bir durum bulunur. Hatta her sorunun günlük hayattan alınmış bir zeminde çözüldüğü söylenebilir. Ama bu da tam doğru olmaz: günlük hayat bir sahnenin zemini ya da arka planı değildir; olayın tam ortasında, olayın kendisiyle iç içe bir şekilde yer alır. Bir mizah öyküsünün

kahramanı maddi dünyanın içindedir. Bu dünyanın dışındaymış gibi yaşayamaz ya da sunulamaz. Çehov'un öykülerinde bu kişi hamamda, hastanede, trende ya da bir atlı tramvaydadır. Bazen balığa çıkar, bazen de bir sürahiden portakal kabuğu çıkarmakla uğraşır.

Önemsiz gibi görünen ayrıntılar, Çehov'un mizah öyküleri kadar geç dönem eserlerinde de bolca bulunur. Karakterler yıkanırlarken, at arabasıyla gezer ya da klinikte vizitelerini yaparken derin düşüncelere dalıp filozofluk eder, sonra önemsiz işlere geri dönerler.

İster memur, ister telgraf operatörü, ya da muhabir, bir taşra kumpanyasında oyuncu ya da ucuz bir otelde konuk olsun, mizah öykülerindeki tüm karakterler çözmeleri gereken bir sorunla karşı karşıyadırlar: bir daça almak, üst kat ya da yan dairedeki komşu piyano çalarken uyumak, ya da yanlışlıkla aldıkları eski çizmeleri bırakıp kendi yeni çizmelerini geri almak gibi. Belki de bu karakterler, insanlar ile çevrelerindeki nesneler arasındaki güçlü bağı ortaya çıkardıkları için Çehov, herkesin kendi maddi çevresine bağlı olduğu, kurtulmanın mümkün olmadığı ve insanları resmetmenin tek yolunun bu olduğu sonucuna varmıştır. Çehov'un mizahi eskizleri hayatın içinden başı ya da sonu olmayan bir kesiti yalnızca incelememiz için sunar. Çehov'un yarattığı yeni sanatsal dünya –"Düello"nun (1891), "Çıkma Katlı Ev"in ve "Piskopos"un (1902) dünyası– mizahi öncüllerinden bağımsızmış gibi görünse de bu öykülere oldukça borçludur.

Moskova'da Çehovlar yoksulluk çektiler (bazen altı yetişkin ve çocuk tek bir odada kalıyordu). Yaz aylarında Moskova civarındaki Voskresensk'e (bugünkü adıyla İstra) gidiyorlardı. Çehov'un kardeşi İvan burada bir okulun müdürlüğünü yapıyor ve bir apartman dairesinde yaşıyordu. Çehov ve ailesi, üç yaz boyunca (1885-1887) Voskresensk'e çok uzak olmayan Babkino köyünde kalmışlardı; Çehov buradaki klinikte çalışmıştı. Moskova çevresindeki hayata ve doğaya dair izlenimlerine "Suikastçı", "Ölü" (1885), "Çocuklar" (1889) ve "Öpücük" (1887) gibi öykülerinde yer vermiştir.

Şubat 1886, Çehov'un yazın kariyerinde bir dönem noktasıydı: eserleri en prestijli ve sevilen Rus gazetelerinden biri olan *Novoye vremya*'da (Yeni Zaman) yayımlanmaya başladı. Sınırsız ve koşulsuz bu teklif, gazetenin sahibi ve başyazarı Aleksey Suvorin'den gelmişti. *Novoye vremya* iki yıl içerisinde "Sorgu Yargıcı", "Düşmanlar"

(1887), "Agafya", "Düş" (1886), "Korkunç Bir Gece" (1886) gibi Çehov'un en iyi öykülerinden bazılarını yayımlamıştı. *Novoye vremya*'da yayımlanan beş öykü Petersburg'u sarsmıştı. Ünlü yazar Dimitri Grigoroviç bizzat yazarak onu kutlamıştı. Bu öykülerin maddi olarak da faydası oldu: *Novoye vremya*'ya yazdığı ilk öyküden aldığı para, *Oskolki*'de (Fragmanlar) yayımlanan öykünün bir ayda kazandıracağından daha fazlaydı. 1886, Çehov'un en üretken yılıydı: yüzü aşkın eser kaleme aldı ve *Karmakarışık Öyküler* başlıklı ilk öykü derlemesi yayımlandı. Bundan önce sadece 1884'te altı öykülük ufak bir derlemesi müstear adla yayımlanmıştı.[8] 1887'e gelindiğinde Çehov ilk oyunu "İvanov"u yazdı.

Çehov'un *Novoye vremya* ile işbirliği 1880'lerin sonundan 1890'ların başlarına kadar sürmüş, estetik görüşlerine önem verdiği Suvorin'le[9] bu sürede samimi bir arkadaşlık kurmuştur. Suvorin de Çehov'u çok seviyor, zorluk çektiği dönemlerde ona yardımcı oluyordu. Çehov'un 1886-1903 arasında Suvorin'e yazdıklarından bize kalan 337 mektup, yazarın en ilginç yazışmalarını oluşturur. 1891-1894 arasında beraber yurtdışına yolculuk da etmişlerdir. *Alacakaranlık* öykü derlemesini (1887) yayımlayan Suvorin'di ve kitabın Puşkin Ödülü'ne layık görülmesi de Suvorin'in coşkulu destekleri sayesindeydi. 1880, 1890, 1891 yıllarında yayımlanan öyküler ve 1897 tarihli oyun derlemelerini de Suvorin yayımlamış, tüm kitaplar tekrar baskı yapmıştı. Dreyfus Davası'nda Suvorin'in gazetesinin aşırı milliyetçi bir duruş sergilemesi nedeniyle ilişkileri zedelenmişti.[10]

---

8 Çehov'un çeşitli müstear adları vardı: "Kardeşimin kardeşi", "A. Çekonte" ve diğer mizahi isimler bunlar arasındaydı.

9 *Novoye vremya*'nın varlıklı sahibi ve yayımcısı Aleksey Sergeyeviç Suvorin, Çehov'un ilk *gerçek* yayımcısı olduğu gibi, uzun yıllar boyunca da dostuydu. Çehov'un Vukol Lavrov editörlüğündeki ilerici yayın *Russkaya mıysl*'a (Rus Düşüncesi) geçmesinden ve Dreyfus Davası'ndaki karşıt fikirlerinden sonra bile arkadaşlıkları sürdü. Çar'ın emriyle Gorki'nin siyasi fikirleri sebebiyle fahri akademi üyeliğinin reddedilmesi konusunda da anlaşmazlık yaşamışlar, hem Çehov hem Korolenko tepki olarak üyeliklerinden istifa etmişlerdir. Suvorin bu ve diğer siyasi olaylarda hep tipik bir irticacı tutum sergiliyordu. Çehov'un en önemli mektupları, siyasi açıdan ters düşmelerine rağmen dostluk hislerini hiç kaybetmediği Suvorin'e yazılmıştır. Suvorin, 1912 yılında hayatını kaybetti.

10 Dreyfus Davası: Dreyfus adlı masum bir Fransız Musevi subayın vatana ihanetten yargılandığı ve tüm Avrupa'da tartışmalar yaratmış olay. Dreyfus suçlu bulunmuş, Şeytan Adası'na sürülerek kürek cezasına mahkûm edilmişti; Fran-

1880'lerin sonu ve 1890'ların başına gelindiğinde Çehov'un yeteneği adeta çiçek açmıştı. Yeni öykü derlemeleri yayımlanmış, yukarıda da belirtildiği üzere Puşkin Ödülü'ne layık görülmüştü. "Ayı" (1888) ve "Teklif" (1888-1889) gibi vodvilleri Kazan, Kaluga, Kostroma, Novoçerkask, Simbirsk, Reval, Tiflis, Tomsk, Tula, Yaroslav gibi birçok şehirde hem profesyonel hem amatör kumpanyalarca oynandı. Çehov'un şöhreti arttı ve ilk büyük öyküsü olarak kabul edilen "Bozkır" ülkenin her bir yanında onlarca gazete tarafından incelendi.

Öykücü ve oyun yazarı olarak başarısının doruğunda olduğu sırada Çehov, Sahalin'e yolculuk etmişti: "İster tutsak ister hür olsun, bir insanın başına gelebilecek en dayanılmaz eziyetin yaşandığı bir yerdi burası."[11] Çehov bir süreliğine kendisine koyduğu imkânsız ölçütten, tıp sınavlarına girdiği sırada yüz öykü bitirme sözünü yerine getirme mecburiyetinden kurtulmuştu. "Okuyarak, etrafa bakarak ve dinleyerek öğrenilebilecek çok şey var (...) Hem bu yolculuğun gerektirdiği altı aylık kesintisiz bedensel ve zihinsel emeğin zorunlu olduğunu düşünüyorum, çünkü son zamanlarda Ukraynalı tembelliğim kendini göstermeye başladı. İdmana dönme zamanı geldi de geçiyor." Bu "idman" Çehov'un hayatı boyunca sürmüş ve bu kendi kendisini eğitmiş olağanüstü yazarın en çarpıcı özelliği haline gelmiştir.

Çehov, Sahalin yolculuğunda feci zorluklarla karşılaştı. Sibirya'nın içinden geçmek, atların çektiği araçlarla 4.000 kilometre yol gitmek zorunda kalmıştı. Geldikten sonraki üç ay içinde tek başına çalışan Çehov, Sahalin nüfusunu tamamen saymış, 8.000'den fazla kart dol-

---

sız ordusunu ve devletini antisemitizmle suçlayan Émile Zola'nın destekleri olmasa, muhtemelen orada ölecekti. Avrupa'nın bu davaya olan tepkileri Dreyfus'un suçlu olduğunu kabul eden irticacılar ve masum olduğunu iddia eden ilericiler arasında ikiye ayrılmıştı.

11 Sahalin Adası bir Rus hapishane adasıydı. Japonya kıyısındaki bu yer işlev ve amaç olarak Fransa'da Dreyfus'un gönderildiği Şeytan Adası'na ve –daha yakın zamanlarda– Nelson Mandela ve diğer siyasi suçluların gönderildiği Güney Afrika'daki Robben Adası'na benzer. Çehov'un sağlığına olan etkisi düşünüldüğünde büyük bir tehlikeyi göze alarak çıktığı bu yolculuk sonucu ortaya çıkan kitap, cezai reformların yolunu açmıştı. Kitap Rusça, Almanca, Fransızca yayımlanmış, ancak 1987 yılında İngilizceye çevrilebilmişti. Ünlü Rus şair İrena Ratuşinskaya'nın önsözü bu eserin insancıl, pragmatik ve her şeye rağmen tarihi anlamda sınırlı perspektifini okura sunmayı başarır. Sahalin Adası ve civardaki diğer adalar günümüzde Japonya ile yakın zamanda kurulmuş Rusya Federasyonu arasında toprak anlaşmazlığı konusudur.

durmuştu. Evlerinde ve hücrelerinde bulduğu her kişiyle konuşmuştu. 1895'te *Sahalin Adası* isimli kitabı yayımlandı. Bu yolculuktan edindiği izlenimler "Gusev" (1890), "Köylü Kadınlar" (1891), "Sibirya'da Sürgünde" (1894) ve "Bir Cinayetin Öyküsü" (1895) gibi öykülere eklenmişti. Sahalin tecrübesinden sonra Çehov, "Düello" (1891) ve "Altıncı Koğuş" (1892) gibi öyküler yazmış ve hayatın, ölümün ve ölümsüzlüğün anlamını sorgulamıştı. Çehov hayatı süresince doğrudan edebiyatla ilgisi olmayan konularla ilgilendi: kıtlık geçirmiş yörelere yardım düzenledi, doktorluk yaptı ve okullar inşa etti. Mart 1892'de Moskova yakınlarındaki Melihovo'yu satın aldığında bu faaliyetleri de arttı. 1892 ve 1893'te ortalığı kasıp kavuran kolera salgını sırasında arazisinde ücretsiz bir sağlık ocağı kurdu. Geçmişte tek tük doktorlukla uğraşırken, bu iki yıl içerisinde 1.500'den fazla hastaya bakmıştı. Bu şekilde deneyim de kazanmış oldu.

Taşradaki yaşamında Çehov yalnızca doktorluk yapmıyordu; aynı zamanda semtteki üç okulun yapılması için gereken parayı bizzat karşılamış, sınav heyetinde yer almıştı. Önemli önemsiz yerel meselelerle de ilgilenirdi; ister kolera salgınıyla mücadele, ister kuyu kazmak, ister yol yapmak, ister tren istasyonunda bir postane açmak olsun. "Keşke hepimiz arkamızda bir okul, bir kuyu ya da başka bir şey bırakabilsek de, hiçbir iz bırakmadan sonsuzluğa karışmasak." "Köylüler" (1897), "Vagonda (1897), "Yeni Yazlık" (1899) ve "Çukurda" (1900) öykülerinde Melihovo izlenimleri görülebilir.

Çehov'un Melihovo'da birçok misafiri olurdu: ünlü sanatçı İsaak Levitan, oyuncu Pavel Svobodin; İgnatiy Potapenko, İvan Leontiyev-Şçeglov ve Vladimir Nemiroviç-Dançenko (Moskova Sanat Tiyatrosu'nun kurucularından biri olacaktır) ve Aleksey Suvorin gibi yazarlar. Bu misafirler arasında her zaman genç hanımlar da olurdu.

Çehov yapı olarak çok ketum olduğu için kadınlarla ilişkisi hakkında pek az şey bilinir. İlk cinsel deneyimini on dört yaşında bir Rum kadınla yaşayan Çehov'un Seylanlı bir Hint kızıyla olan ilişkisi de yalnızca mektuplarından birinde sözünü ettiği için bilinir. Yevdokia Efros ile çalkantılı ilişkisi bir buçuk yıl sürmüştü. Çehov'un nişanlısı olarak sözünü ettiği bu kadınla yaşadıkları, "İvanov"da İvanov ile Sarah arasında yaşananların ilham kaynağıdır. Çehov'un bir diğer zor ilişkisi de önce kız kardeşi Marya Çehova'nın arkadaşı, sonra tüm Çehov ailesi-

nin dostu olan "güzel Lika", Lidya Mizinova ile olan ilişkisiydi (bu ilişkiden izler "Martı"da görülebilir). Lidya Yavorskaya'yla ilişkisi de çalkantılı, ancak kısaydı. Melihovo'dan Moskova'ya yaptığı yolculuklar sırasında Çehov sık sık Moskova'nın "bohem" sanatçı çevrelerinden hanımlarla birlikte görülürdü.

Çehov ciddi bir yazar olarak adını duyurduktan sonra en çok duyduğu eleştiri, eserlerinin merkezinde yer alan bir fikrin, net bir görüşün ve bütünlük kazandıran bir temanın olmayışıydı. Bu eleştiriyi en iyi ifade eden Mihaylovski, 1890'da şöyle yazıyordu: "Çehov her şeye eşit muamele eder: bir insana da gölgesine de, bir çançiçeğine de, bir intihara da... Bir yerde bir öküz sürülür, bir mektup teslim edilirken, diğer yerde bir adam gırtlaklanır ve diğer bir yerde insanlar şampanya içerler."[12]

"Bozkır" öyküsünden itibaren Çehov'un neredeyse tüm eserleri anlaşılır bir yapıya sahip olmamaları, anlatının akışını bozan tesadüfi ve önemsiz ayrıntılar içermeleri sebebiyle eleştirilmişlerdi. "Resmin tamamını anlamayı" imkânsız kılan arka arkaya eklenmiş rastgele sahneler yazması sebebiyle yıllarca eleştirildi. Eleştirmenler öykülerindeki anlatı şablonlarını beğenmemiş, uzatmalı girizgâhlardan ve kesin sonuçlardan, karakterlerine ayrıntılı geçmişler yazmaktan ve yaşanan olaylara kesin sebepler vermekten kaçınmasını eleştirmişlerdi. En çok sinir bozan da yazarın kendi görüşünü dile getirmemesiydi. Çehov'un yenilikçi betimciliği dolayısıyla kurgu yazımın geleneksel şartlarını ihlal ettiği kabul edilmiş, yazarla Empresyonistler adıyla bilinen Avrupalı genç sanatçılar arasında paralellikler kurulmuştu. Ancak 1890'ların başından itibaren hem eleştirmenler hem de okurlar Çehov'u edebiyattaki çağdaşlarından ayrı tutmaya başlamışlardı. Ancak Vsevolod Garşin ve Vladimir Korolenko ile genç yazarlar arasında Maksim Gorki onunla aynı klasmanda görülüyordu. Eleştirmenler giderek Çehov'u Rus edebiyatının Nikolay Gogol, İvan Turgenyev ve Lev Tolstoy gibi klasik yazarları arasında saymaya başladılar.

Çehov'un oyunlarının başarıya ulaşması da benzer şekilde gecikmişti. 17 Ekim 1896'da Petersburg'un Aleksandrinski Tiyatrosu'nda ilk defa sahnelenen "Martı" izleyici çekememişti. Yazar oyunun başarısızlığına üzülmüş, o akşam Suvorin'e şöyle yazmıştı: "700 yıl daha

12 *Literary Critique*, Moskova, 1957, s. 606.

yaşayacak olsam, tiyatroya bir eser daha bırakmayacağım... Bu dünyada bir fiyasko oldum."[13] Ancak bu başarısızlığın sebebi Çehov'un yenilikçi dramatik tekniği değildi. Bu tekniğin ne olduğu, 1898'de "yeni yüzyılın tiyatrosu" adıyla bilinen Moskova Sanat Tiyatrosu önce "Martı"yı, sonra Çehov'un tüm diğer oyunlarını başarılı bir şekilde sahneledikten sonra anlaşılacaktı.[14]

MST'nin prodüksiyonlarından sonra Çehov'un şöhreti yeni bir boyuta ulaştı. Oyunları Rus İmparatorluğu'nun her köşesinde oynanıyordu. Her yeni eseri yeni bir edebiyat ve tiyatro olayı oluyordu. 1899'dan sonra eserleri Rus basınında neredeyse her gün yazılıyordu. Rusya'da ve diğer ülkelerde Çehov hakkında kitaplar yayımlanıyordu (Çehov'un hayatta olduğu dönemde benzer on kitap yayımlanmıştı). Kendisi bu şöhrete nasıl mı yanıt veriyordu? Patırtıdan ve kendisine sürekli yöneltilen taleplerden bıksa da, özel hayatında oldukça saygı görüyor, değerini ve Rus edebiyatında sahip olduğu konumu biliyordu.

1897'de veremin giderek etkisini göstermesiyle birlikte Çehov'un sağlığı kötüleşti. Bir doktor olduğu için yaşam biçimini değiştirmesi gerektiğini bilen Çehov, yine de ölesiye çalışmaya devam ediyordu. Doktorları Yalta'ya taşınmasını önerdiği için Melihovo arazisini sattı ve hayatının son beş yılını geçireceği Kırım'a taşındı. Bu dönemde "Küçük Köpekli Kadın", "Çukurda", "Üç Kız Kardeş" (1900-1901), "Piskopos" (1902) ve "Vişne Bahçesi" (1903-1904) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Ancak Çehov palmiye ağaçları ve boş boş dolaşan turistleriyle Yalta'yı sevmiyordu. Orta Rusya'nın kırlarını ve Moskova'yı seviyordu. Yine de bir arazi satın aldı ve kendine güzel bir ev yaptırdı. Ancak evin özellikle Çehov gibi hasta biri için bir sakıncası vardı, o da kışın soğuk olmasıydı. Yalta'nın kışın iklimi sert, soğuk rüzgârlıdır. Çehov doğaya her zaman yakınlık ve bağlılık duymuş, yılın mevsimleri onun hayatında önemli evreler oluşturmuştur. Yağmur, kar ya da havadaki herhangi bir değişim, Çehov için herhangi bir edebi ya da kamusal olay kadar önemliydi. Mektuplarında eserlerinden bahse-

13 M. Kriçevski, ed. ve önsöz, *A.S. Suvorin's Diary*, Moskova-Petrograd, 1923, s. 125.

14 Çehov'un MST'de sahnelenen oyunlarının olumsuz yönleri için bkz. "Stanislavsky and Chekhov", Edward Braun, *The Director and the Stage*, Londra, 1982, s. 59-76; "Moscow Nights", Laurence Senelick, *The Chekhov Theatre - A Century of the Plays in Performance*, Cambridge, 1997.

derken bir anda "kar başladı" gibi gözlemler araya girer; hem karısı hem de kız kardeşine 1902 sonbaharındaki mektuplarında şöyle yazmıştır: "Büyük bir haberim var; gece yağmur yağdı".

Çehov'un Yalta'dan hoşlanmamasının, hatta bir hapishane gibi görmesinin başka bir sebebi daha vardır: MST oyuncusu Olga Knipper ile bir ilişkiye başlamış ve 1901'de onunla evlenmiştir. Knipper Moskova'da kalır, MST'de sahne almaya devam ederken Çehov istediği kadar şehri ziyaret edememektedir: "Ayrı olmamızın sebebi ne sen ne de ben; asıl suçlu benim içime virüsü, senin içineyse sanat aşkını yerleştiren şeytanlar." Buna rağmen Knipper'i çok özlüyor, mektuplarında ona sitem ediyor ve gelmesi için yalvarıyordu; bu isteklerini Çehov'un yakınları ve dostları da tekrarlıyordu. Yönetmen ve yazar Leopold Sulerzhitsky, Knipper'e şöyle yazıyordu: "Anton Pavloviç'in size ihtiyacı var. Dört duvar arasında nefes alamıyor. Onun yalnız size ait olmadığını, aynı zamanda büyük bir yazar olduğunu ve onu ziyaret etmeniz gerektiğini unutmayın; zira onu yalnızca siz neşelendirebilir, yalnız siz herkes için, Rus edebiyatı için, Rusya için onun sağlığına kavuşmasını sağlayabilirsiniz."[15]

Yalta'da Çehov edebi çevresini ve dostlarını özlüyorduysa da yeni ve eski yakınları onun bu yalnızlığını hafifletiyordu: İvan Bunin, Maksim Gorki, Aleksandr Kuprin ve Nikolay Teleşev; opera şarkıcısı Fyodor Çalyapin ve besteci Sergey Rahmaninov onu ziyaret edenler arasındaydı. Nisan 1900'de MST de Yalta'yı ziyaret etti ve Çehov'un oyunlarını onun için sahneledi.

Sağlığının kötüleşmesine rağmen Çehov hâlâ Yalta'da kamu yararına faaliyetlere katılıyor, okullar ve klinikler için para yardımında bulunuyor, verem hastalarına yardım sağlanması için yazdığı çağrı Rusya'nın her yerinde gazete ve dergilerde yayımlanıyordu. 1902'de Çar'ın Gorki'nin akademiye kabul edilmesini siyasi görüşlerini gerekçe göstererek reddetmesini protesto etmek için Çehov ve Korolenko fahri akademisyen unvanlarını iade etmişlerdi.

Çehov'un son oyunu "Vişne Bahçesi" Ocak 1904'te ilk defa sahnelendiğinde Moskova değerli yazarını sevgi seliyle karşılamıştı; ancak Çehov artık öyle hastaydı ki ayağa dahi kalkamıyordu. Bu kutla-

15 Olga Leonardovna Knipper-Chekhova, *Correspondence: 1896-1959* (2. cilt), Moskova, 1972, s. 30-31.

manın aslında bir veda gibi olduğu belliydi. Yaz geldiğinde Çehov'un sağlığı daha da kötüleşmişti; karısıyla birlikte tedavi için Almanya'daki Badenweiler Kaplıcası'na gittiler. Çehov 15 Temmuz'da burada öldü. Son ana kadar metanetini hiç yitirmedi.

Çehov'un ömrü sırasında edindiği başarılarını saymak isteyen biri, onun kamuya mal olmuş biri olduğunu düşünebilir. Doktorluk yapmış, kıtlıktan mustarip yörelere yardım toplamış, kolera salgını sırasında bir sağlık ocağı kurmuş, okullar ve hastaneler yaptırmış, halk kütüphanelerine bağışlar yapmış, hastalar için yardım çağrılarında bulunmuş, yüzlerce muhtaç ve talihsiz insana yardımcı olmuştur. Toplumsal ve siyasi konularda yazılar kaleme almış, Sahalin Hapishane Adası hakkında bir kitap yazmış ve bunun için Sibirya'yı boydan boya zorlukla seyahat etmiştir. Aynı adam, hayatı boyunca sağlık sorunlarından mustaripti. Tüm bunların yanı sıra Çehov sürekli muazzam edebi eseriyle meşguldü ve dünya sanat tarihine yeni bir sayfa yazıyordu.

Çeviren EMRAH SERDAN

Hırsızlar

(Воры)

Yortu günlerinden birinin akşam sularıydı. İlçede sarhoşluğu, boş kafalılığı, övüngeçliğiyle ün salan sağlık memuru Yergunov hastane için alışverişe gittiği Repino kasabasından dönüyordu. Geç kalmasın, hastaneye erkenden dönsün diye doktor ona en yiğit atlardan birini vermişti.

Başlangıçta hava bayağı durgundu, kar filan da yağmıyordu, ancak hastaneye yedi-sekiz fersah yol kala ansızın şiddetli bir tipi çıktı, sağlık memuru yolunu şaşırarak hangi yöne gideceğini bilemedi.

At sürmekten pek anlamazdı, yol iz de bilmiyordu, hayvanın yolu kendi başına bulup çıkaracağına güvenerek dizginleri saldı. Böylece aradan iki saat kadar geçti, at yoruldu, kendisi ayazdan buz kesti, bir yandan da hastaneye değil de gerisin geriye Repino'ya gidiyorlarmış gibi bir duyguya kapıldı. Ne var ki az sonra kar fırtınasının uğultusu arasından köpek havlamaları duyuldu, gittiği yöne doğru bulanık, kırmızı bir leke belirdi. Biraz daha ilerleyince yüksek bir çatal kapı ile uzun bir duvar, bunun arkasından bir kuyu tapıncağı gözüktü. Duvarın üstüne boydan boya, sivri uçları yukarı doğru dizi dizi çiviler çakılmıştı. Dakikalar ilerledikçe rüzgâr kar bulutlarını dağıttı, önünde kamışla örtülü, yüksek çatılı, basık bir ev gö-

züktü. Evin yola dönük üç penceresinin birinden kırmızı bir ışık sızıyordu.

Burası nasıl bir yerdi? Sağlık memuru düşününce hastanenin altı-yedi fersah uzağında, yolun sağında Andrey Çirikov'un hanının bulunması gerektiğini anımsadı. Hancı, arabacılarla girdiği bir kavga sırasında öldürülmüş, geriye yaşlı karısı ile Liyubka adında kızı kalmıştı. İki yıl kadar önce hastaneye muayeneye geldiği sırada genç kızı tanımıştı. Gene de iyi bir ünü olmayan bir handı burası, böyle akşamın geç bir saatinde başkasının atıyla sığınılacak, tekin bir yer değildi. Ancak yapacak başka şey kalmamıştı. Sağlık memuru torbasındaki tabancayı yokladı, sert sert öksürdü, aydınlık pencerenin camına kamçının sapıyla vurdu.

"Hey, kim var içerde? Hancı ana, kapıyı aç da girip biraz ısınalım!"

Kapkara bir köpek topaç gibi dönerek ayaklarının altına atıldı, ardından beyaz bir tane, onun ardından kara bir tane, böylece on kadar köpek birbiri arkasından saldırdılar. Sağlık memuru azgın hayvanlardan en irisini gözüne kestirdi, kamçıyı havaya kaldırdığı gibi olanca gücüyle hayvanın sırtında şaklattı. Saldıran köpekler arasından uzun bacaklı olanı kulak çınlatan ince sesiyle bir ulumadır tutturdu.

Yergunov pencereyi birkaç kez daha tıklattı. Neden sonra evin önündeki ağaçların dallarına yığılan karlar pembeleşti, kapı gıcırdayarak açıldı, kalın örtülere bürünmüş, eli fenerli bir kadın karaltısı avluya çıktı.

Sağlık memuru, "Nineciğim, avlu kapısını açın da içeriye girip ısınalım!" dedi. "Hastaneye dönüyordum, yolumu şaşırdım. Havanın durumunu görüyorsun... Korkulacak bir şey yok, yabancı değiliz."

Kadın öfkeli bir sesle, "Bu havada çoktan evli evine, köylü köyüne döndü," dedi. "Sonra ne diye deminden beri pencereye vuruyorsun? Avlu kapısı orada açık duruyor..."

Sağlık memuru atıyla avluya girdi, merdivenin önünde durdu.

"Nine, adamına söyle de hayvanı ahıra çekiversin."

"Ben nine değilim."

Gerçekten de yaşlı bir kadın değildi karşısındaki. Feneri söndürüp karın aydınlığında yüzü belirginleşince sağlık memuru kara kaşlı Liyubka'yı tanıdı. Genç kız eve girerken, "Bu vakitte işçiyi nereden bulacaksın?" dedi. "Kimisi Repino'ya yortuyu kutlamaya gitti, handa kalanlar da içip içip sızdılar. Bayram günü içmeyip de ne yapsınlar?"

Sundurmanın altında atını bağlarken Yergunov karanlıkta başka bir atın kişnediğini işitti, eliyle eyerini yoklayınca bunun bir Kazak atı olduğunu anladı. Bu duruma göre han sahiplerinden başka biri daha vardı içerde. Her olasılığa karşı atının eyerini çözdü, satın aldığı öteberiyle birlikte içeriye eyeri de götürdü.

Sofadan sonra girdiği oda genişçe bir yerdi, sımsıcak ısıtılmıştı, döşemeler yeni yıkandığı için mis gibi kokuyordu. Aziz tasvirlerinin asılı olduğu duvarın dibindeki masada mavi mintanlı, ufak sarışın sakallı, orta boylu, zayıf yapılı, kırk yaşlarında bir köylü oturuyordu. Çevrede eline geçen her şeyi çalıp çırpmakla ün yapan, Kalaşnikov adındaki hırsızdı bu. Adamın babası ile amcası Bogalyovka köyünde han işletirler, kim getirirse çalıntı atları alır satarlardı. Kalaşnikov birçok kez hastaneye uğramıştı; ancak muayene olmak için değil, doktor bey hastanenin atlarından bir-ikisini satmak ya da doru kısrağını iğdiş bir atla değiştirmek ister mi diye onunla görüşmek için... Briyantinlenmiş saçları, kulaklarından birine takılı ışıl ışıl gümüş küpesiyle bayramlık bir havası vardı. Masanın üstünde duran hayli eski, resimli, büyük bir kitabı kaşlarını çatıp dudaklarını sarkıtarak ilgiyle inceliyordu. Sobanın yanında döşemeye uzanmış yatan bir köylü daha vardı. Adamın yüzü, omuzları, göğsü bir gocukla örtülüydü; uyuyor olmalıydı. Bacaklarındaki, tabanlarına parlak nal çakılı çizmelerin ucunda, çizmelerin altına yapışmış karın erimesinden sonra sular birikmişti.

Sağlık memuru içeri girince Kalaşnikov'a selam verdi. Üşüyen dizlerini avuçlarının içiyle ovalayan Yergunov, "Bu ne berbat hava böyle?" dedi. "Tipi nasıl da savuruyor, bir görsen! Boynuma dolan kardan sırılsıklam ıslandım. Kimbilir, tabancam ne durumdadır!"

Böyle diyerek tabancasını çıkardı, elinde evirip çevirdi, sonra yeniden torbaya soktu. Ancak tabanca adamın üzerinde herhangi bir etki bırakmadı, eskisi gibi merakla kitabın resimlerine bakıyordu.

"Tipi ki ne tipi! O kargaşada yolumu şaşırdım, şuradaki köpekler olmasa yolu bulamadan ölüp gidecektim. Durup dururken al sana tatsız bir olay! Peki, hanın sahipleri nerede?"

"Kocakarı Repino'ya gitti, kızı da akşam yemeği hazırlıyor."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Sağlık memuru burnunu çekip titreyerek durmadan ellerine hohluyordu. Çok yorulduğunu, üşüdüğünü anlasın istiyordu karşısındaki adam. Avludaki köpeklerin ulumaları, havlamaları kesilmemişti. Sıkıntılı bir durum vardı.

Sonunda sağlık memuru dayanamayıp sertçe sordu:

"Nerelisin? Bogalyovkalı mısın?"

"Evet, Bogalyovkalıyım."

Yapacak başka bir şey olmadığı için sağlık memuru yeni tanıştığı adamın köyünü düşünmeye başladı. Burası çukurun dibine kurulmuş büyücek bir köydü. Gece ay aydınlığında büyük yoldan geçerken köyün bulunduğu karanlık çukura bakıp sonra başınızı gökyüzüne kaldırdınız mı, aydedenin dipsiz bir uçurumun tepesinde asılı durduğunu, buranın dünyanın bitim noktası olduğunu düşünürdünüz. Daracık bir yol kıvrıla kıvrıla dimdik aşağı iner, arabayla giden biri dönemeçlerde durup bağırmaz, ıslık çalmazsa karşıdan gelen arabanın atlarıyla öyle bir çarpışırdı ki iki arabanın atlarını birbirinden ayırana aşkolsun! Bogalyovkalı köylüler bahçecilikleriyle, bir de at hırsızlığıyla ün salmışlardı. Zengin vişne bahçeleri baharda bembeyaz çiçeklerle donanır, yaz geldiğinde iri iri vişneler kovası beş kapiğe alıcı bulamazdı. İstersen beş kapik öde, yiyemeyeceğin kadar vişne toplayıp evine götür... Heriflerin karıları karnı tok, sırtı pek, birbirinden güzel yaratıklardı; herhangi bir iş yapmadıklarından, gündüzleri bile süslenip püslenerek otururlar, evlerinin önündeki toprak setlerin üzerinde vakit geçirirken birbirinin saçında bit ayıklarlardı.

Yergunov bunları düşünürken birtakım ayak sesleri duydu,

ardından yirmi yaşlarında bir genç kız, Liyubka, girdi içeriye. Kızın başında kırmızı bir eşarp vardı, ayakları çıplaktı; içeriye girince sağlık memurunu yan gözle şöyle bir süzerek, odada birkaç kez dolandı. Göğsünü kabartıp memelerini ileri çıkara çıkara, küçük adımlarla yürüyordu. Tertemiz ovulmuş döşemelere yalın ayak şap şap basmak hoşuna gidiyor olmalıydı, belki de bu nedenle ayaklarını çıplatmıştı.

Kalaşnikov hiç gereği yokken kendi kendine gülerek Liyubka'yı işmarla yanına çağırdı. Çağrıldığını gören genç kız masaya yaklaştı, beriki ona İlyas Peygamber'in üç atlı arabasıyla göğe yükselişinin resmini gösterdi. Liyubka masanın üstüne abanmıştı, ucuna kurdele bağlı kızıl saç örgüsü nerdeyse yere değiyordu. Kalaşnikov'un gösterdiği resme bakarak o da güldü.

"Ne güzel bir resim, değil mi? Böylesine güzel bir şeyi daha önce hiç görmedim."

Kalaşnikov bunları söylerken İlyas Peygamber yerine kendisi atların dizginlerini kavramak istercesine ellerini oynatıyordu.

Sobanın içinden bir uğultu koptu, köpekler birkaç tarla sıçanı boğazlıyormuş gibi çığlıklar, haykırışlar yükseldi.

"Şuna bakın, cinler eğleniyor!" dedi Liyubka.

"Yok canım, rüzgârın uğultusu," karşılığını verdi Kalaşnikov.

Sonra gözlerini sağlık memuruna dikerek sordu:

"Siz ne dersiniz, Osip Vasilyiç? Bilime göre yeryüzünde cin denilen yaratıklar var mıdır?"

Sağlık memuru bir omzunu oynattı.

"Sana nasıl söylesem, bilmem ki... Bilimsel olarak açıklanacak olursa cin diye bir şey yok, bunların hepsi boş inanç, ancak kendi aramızda konuşursak vardır, hem de bal gibi vardır. Yaşadığım sürece onlarla birçok kez karşılaştım. Bakın, anlatayım: Sağlık okulunu bitirdikten sonra bir süvari alayına atandım, alayla birlikte katıldığım savaşta yararlıklar göstererek 'Kırmızı Haç' kahramanlık nişanı aldım. Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra da Rusya'ya dönerek Çiftçiler Birliği Hastanesi'ndeki bu göreve atandım. İşte böyle, yaşadığım fırtınalı yıllarda başıma öyle şeyler geldi, öyle ilginç olaylarla karşılaştım ki bir başkası böylesini düşünde bile zor görür. Dediğim gibi,

cinlerin, şeytanların her türlüsüne rastladım. Ancak bu dediklerim boynuzlu, kuyruklu cinsinden değil, sözün gelişi öyle. Benim gördüklerim gene de iblisin ta kendisiydi..."

"Nerede karşılaştın örneğin?" diye sordu Kalaşnikov.

"Hangisini anlatsam, bilmem ki... Pek uzağa gitmeye gerek yok, bu hanın yakınlarında karşılaştım bir keresinde. Gecenin geç vaktinde anmak uğursuzluk getirmesin ama o gün Golışino köyüne çiçek aşısı yapmaya gidiyordum. Her zamanki gibi binek arabasına binmiş, yanıma takım taklavat, gerekli ne varsa bütün malzememi almıştım. Yeleğimin cebinde değerli bir saatim de vardı. Bir yandan da korkuyorum. Hiç belli olmaz, çevrede bir sürü it-kopuk dolaşıyor. Kahrolası Yılan Deresi'ne geldim, yokuş aşağı iniyorum, bir de baktım, karşıdan biri göründü. Saçları, gözleri kapkara, yüzü kurumla sıvanmış gibi... Doğrudan doğruya ata yaklaştı, sol dizgini kavrayarak, 'Dur, bakalım!' dedi. Gerçi kötü bir şey söylemedi ama atı, beni tepeden tırnağa süzdükten sonra dizgini bırakarak, 'Nereye gidiyorsun?' diye sordu. Dişleri beyaz beyaz sırıtıyor, gözleri sanki kan çanağı... 'Tüh, şeytanın ta kendisine çattık!' diye geçirdim içimden. 'Çiçek aşısı yapmaya gidiyorum,' karşılığını verdim. Adam kolunu sıvadı, getirip burnuma dayayarak, 'Öyleyse bana da bir aşı yap!' dedi. Onunla orada tartışacak değilim ya, bir an önce yakayı sıyırmak için aşısını yaptım. O sırada bir de baktım, aşı yaptığım neşter pas rengine boyanmış..."

Sobanın yanında uyuyan köylü yattığı yerde sağa sola dönmeye başladı, üstündeki gocuğu attı ve sağlık memuru, karşısında bir süre önce Yılan Deresi'nde karşılaştığı yabancıyı tanıdı. Uyanan köylünün saçları, sakalı, gözleri kurum gibi kapkara, yüzü esmerdi; sağ yanağında da mercimek iriliğinde koyu bir ben vardı. Köylü, sağlık memurunu alaylı alaylı süzdükten sonra, "Dizgini elinden kaptığım doğru ama aşı konusunda palavra atıyorsun!" dedi. "Çiçek aşısıyla ilgili aramızda konuşma bile geçmedi."

Sağlık memuru bozuldu.

"Burada senden söz eden mi var? Yat yattığın yerde!" dedi.

Uykudan yeni uyanan köylü daha önce hastaneye hiç gel-

memişti, o bakımdan sağlık memuru adamı tanımıyordu, ancak esmer yüzüne bakarak onun Çingene olması gerektiğine karar verdi. Adam yattığı yerden doğruldu, gerinerek, esneyerek Liyubka ile Kalaşnikov'a yaklaşıp yanlarına oturdu, resimli kitaba bakmaya başladı. Uykulu yüzünde bir duygusallık belirdi birdenbire.

Liyubka, "Bak, Merik," dedi. "Bana böyle atlar getirirsen ben de melekler gibi göklere çıkarım."

"Yalnız ermişler çıkar gökyüzüne. Senin gibi günahkârlar değil."

Bunu sertçe söyleyen Kalaşnikov'du.

Liyubka sofrayı kurmaya başladı. Önce iri bir domuz yağı topağı, hıyar salatası ile tahta bir tabak içerisinde ince ince dilinmiş haşlama et koydu masaya, sonra tavada cızır cızır eden, lahanayla karışık sucuk parçaları getirdi. Ardından kristal bir sürahide votka geldi, kadehlere boşaltılan içkiden çevreye mis gibi portakal kokusu yayıldı.

Kalaşnikov ile esmer Merik'in hep kendi aralarında konuşmaları, sanki odada başka kimse yokmuş gibi ona aldırış etmemeleri sağlık memurunun onuruna dokunuyordu. Oysa canı onlarla konuşmak, birlikte yiyip içmek, köylülerin yanında mesleğiyle övünüp caka satmak, fırsat bulursa Liyubka'yla biraz gönül eğlendirmek istiyordu. Genç kız yemek süresince birkaç kez gelip yanına oturmuş, farkında değilmiş gibi biçimli omuzlarıyla ona sürünmüş, elleriyle geniş kalçalarını sıvazlayıp durmuştu. Sağlıklı, civelek, oynak, kıpırdak bir kadındı. Oturduğu yerde bir dakika durmuyor; yanındakine sokularak göğsüyle, sırtıyla sürtünüyor; dirseğini, dizini değdiriyordu.

Adamların birer dubleden sonra içmeyi bırakmaları da hoşuna gitmedi sağlık memurunun, kendi başına içse o ortamda uygun kaçmazdı. Ancak dayanamadı, ikinci dubleyi içtikten sonra üçüncüyü de yuvarladı, tavadaki sucuğu sildi süpürdü. İki köylünün uzak durmayıp onu da aralarına almaları için adamları pohpohlamaya karar verdi.

Başını iki yana sallayarak, "Sizin Bogalyovkalılar yiğit adamlar vallahi!" dedi.

"Ne bakımdan?" diye sordu Kalaşnikov.

"Her bakımdan. İsterseniz at hırsızlarını ele alalım. At çalma konusunda kimse elinize su dökemez!"

"Sen buna yiğitlik mi diyorsun? Heriflerin hepsi sarhoş, hırsızlıktan başka bir şey bilmezler."

Bir süre suskunluktan sonra Merik lafa karıştı:

"Bir zamanlar öyleydi, yiğit denecek adamlar vardı ama şimdi Filya'dan başkası kalmadı. Onun da gözü görmüyor."

Kalaşnikov içini çekti.

"Öyle, Filya'dan başka kimse kalmadı. En azından yetmiş yaşındadır şimdi; bir gözünü Alman göçmenler çıkardılar, öbürü ise zaten iyi görmüyor. Eskiden öyle miydi ya? Köy korucusu ona 'Şeyh Şamil' adını takmıştı, herkes öyle derdi. Oysa şimdi 'Kırpık Filya' diyorlar da başka bir şey demiyorlar. Ben onun gibi bir adam tanımadım. Liyubka'nın babası rahmetli Andrey Grigoryiç'le ikisi bir gece Rojnovo kasabası yakınındaki süvari alayına baskın yaptılar, nöbetçilerden korkmayıp en iyisinden dokuz atı kaçırdılar, sonra da ertesi sabah Çingene Afonka'ya götürüp hepsini yirmi çil altına sattılar. Gördünüz mü? Ya şimdikiler ne yapıyorlar? Tanrı'dan korkmadan uykudaki sarhoşların atını çalıyorlar, içip içip sızanların ayağındaki çizmeyi çıkarıp götürüyorlar. Korkudan kıçları sıkmadığı için de çaldıkları atı iki yüz fersah uzaktaki bir pazarda satmaya çalışırken, üstelik çıfıtlar gibi sıkı pazarlık yaparken yakayı ele veriyorlar. Bu salakların eğlenmeleri de başka bir rezillik. Eğlenmeyi bile beceremediklerine göre tükür gitsin suratlarına!"

"Merik de öyle mi?" diye sordu Liyubka.

"Merik, Bogalyovkalı değil o, Harkov'un Mijiriç köyündendir. Mertliğine, yiğitliğine gelince, o konuda üstüne yoktur. Bitirim adamdır kısacası."

Liyubka, Merik'in yüzüne sevinerek, kurnaz kurnaz baktıktan sonra, "Onu buz deliğinin içine sokmaları boşuna değilmiş," dedi.

Sağlık memuru merakla sordu:

"Nasıl bir olay bu? Anlatsanıza..."

Merik güldü.

"Şu şey, canım. Bir gün Filya, Samoylovkalı Malakan çiftçilerin üç atını çalmış, onlar da bunu benim yaptığımı sanmışlar. Çiftçilerin kendileri on kişiydi, yanlarına adamlarını da alarak otuz kişi toplanmışlar. Ben nereden bileyim? Bunlardan biri pazarda yanıma sokulup dedi ki: 'Merik, gel de sana panayırdan getirdiğimiz yeni atları göstereyim.' Bilirsiniz, atlara meraklıyımdır. Adamların yanına gittiğimde otuzu birden tepeme çullandılar. Ellerimi arkaya kıvırıp ırmak kıyısına götürdüler. 'Şimdi sana atları gösteririz!' dediler. Irmağın buz tutmuş yüzeyinde hazır bir delik vardı, birkaç metre ilerisinde bir delik daha açtılar. Sonra bir urganın ucuna ilmik attılar, getirip kollarımın altından geçirdiler. Urganın öbür ucuna iki deliğe ulaşacak uzunlukta bir sırık bağladılar. Sırığı bir delikten sokup öbüründen çıkardılar. Sonra beni tekmelerle, sopalarla ite kaka birinci deliğe soktular. Üstümdeki gocukla, çizmelerimle cumburlop, buz gibi suyun içine ittiler! Sırığın ucundan beni çeke çeke öbür delikten çıkardılar."

Liyubka ürperdi, sanki üşümüş gibi büzüştü.

"Ya, işte öyle... Önce buzun altında soğuktan her yerimi ateş bastı. Dışarı çıkardıklarında tüm gücüm tükendiği için karların üstüne serilip yattım. Malakanlar gene üzerime saldırdılar; sopalarla dirseklerime, dizlerime vur babam vur! Kollarım, bacaklarım kırıldı sandım. Nasıl da canım yandı! Bir süre sonra üstümdekiler dondu, kaskatı kesildim. Onlar gidince güçlükle ayağa kalkabildim. Neyse, oradan arabayla bir kadın geçiyormuş, bana acıdı da alıp evine götürdü."

Bu arada sağlık memuru beşinci ya da altıncı kadehini bitirmişti. Bu kadar çok içkiden sonra kafasının içi birden aydınlandı, o da olağanüstü şeyler anlatarak ötekilerden aşağı kalmadığını, onlar gibi gözüpek bir adam olduğunu göstermek istedi.

"Penza ilinde bir keresinde..."

Böyle başlamıştı ki fitil gibi sarhoş olduğunu ya da daha önce bir-iki kez yalanının ortaya çıktığını göz önüne alan adamlar onu dinlemek bile istemediler. Hatta sorduğu birkaç soruyu yanıtsız bıraktılar. Bu da yetmemiş gibi, onun yanında aralarında senli benli bir konuşmaya daldılar. Demek oluyor ki onu adam

yerine koymuyorlardı. Sağlık memuru donmuş gibi kaskatı kesildi, canı konuşmak istemediği için sustu.

Kalaşnikov'un davranışları ağır başlıydı. Değerini bilen, oturaklı adamlar gibi konuları en can alıcı noktalarıyla anlatıyordu. Esnediği zaman da ağzının üzerinde istavroz çıkarıyordu. Onun bu davranışlarını görenler, onun yoksulları soyup soğana çeviren azılı bir hırsız olduğunu, iki kez hapse düştüğünü, mahkemenin verdiği Sibirya'ya sürgün cezasından ise son anda kendisi gibi soyguncu, yaramaz adamlar olan babası ile amcasının ödediği diyetle kurtulduğunu akıllarına bile getirmezlerdi.

Merik'e gelince, anasının ipini pazara çıkarmış, malın gözü bir herifti. Liyubka ile Kalaşnikov'un kendisini hayranlıkla süzdüklerini gördükçe ortalıkta cakalı cakalı dolaşıyor, ellerini kurumla böğrüne dayıyor, göğsünü şişiriyor, oturduğu yerde çatır çatır geriniyordu...

Yemek bitince Kalaşnikov yerinden kalkmadan kutsal tasvire dönüp dua etti, Merik'in elini sıktı. Öteki de dua edip Kalaşnikov'un elini sıktı. Bunun üzerine Liyubka sofrayı toplayarak naneli kurabiyeler ile kavrulmuş fındık, kabak çekirdeği türünde çerezler getirdi. Ardından iki şişe tatlı şarap koydu masaya. Kalaşnikov kadehini doldurup Merik'in kadehiyle tokuşturarak, "Toprağı bol olası Andrey Grigoryiç nur içinde yatsın!" dedi. "Rahmetli daha sağken burada ya da kardeşi Martin'in yerinde toplanır, aman ne eğlenirdik ne eğlenirdik! Ah, aramızda geçen o güzel konuşmaları bir bilsen! Bu ikisinden başka eğlenceye Filya ile Stukotey Fiyodor da katılırdı. Ben eğlenmek diye buna derim!"

Dışarı çıkan Liyubka az sonra başında yeşil bir eşarp, boynunda boncuklarla geri döndü.

"Merik, bak, Kalaşnikov bana neler getirdi!" dedi.

Gidip aynanın karşısına dikildi, boyundaki boncukların şıkırdaması için birkaç kez başını salladı. Sonra oradaki sandığın kapağını açarak içindeki giysileri art arda çıkarmaya başladı. Kırmızılı-mavili benekleri olan basma bir entari, elinde oynarken kâğıt gibi hışır hışır eden kırmızı, eteği kırmalı başka bir entari, ışıldayarak harelenen lacivert bir eşarp gösterdi. Bunca

güzel giysisi olmasına kendisi de inanamıyormuş gibi ellerini çırparak, sevinçle gülüyordu.

Kalaşnikov balalaykayı akort ederek bir şarkı çalmaya başladı. Çaldığı şey hüzünlü bir şarkı mıydı, yoksa neşeli mi, sağlık memuru bir türlü anlayamadı. Çünkü insanı ağlatacak derecede hüzünlü bir ezginin ardından neşeli bir ezgi geliyordu. Merik ansızın ayağa fırladı, durduğu yerde ökçeleriyle döşemeyi dövmeye başladı. Sonra ellerinin parmaklarını açtı, masadan sobaya doğru topukları üzerinde hızla yürüdü, sobadan sandığa doğru sekti, oradan bir yerini ısırmışlar gibi havaya zıpladı, nal çakılı tabanlarını birbirine çarptı, çömelerek dizleri üzerinde yürümeye başladı. Liyubka her iki elini birden havaya kaldırdı, müthiş bir çığlık atarak Merik'in peşinden yürüdü... Önce sanki birisinin arkasından gizlice sokulup yumruk vurmak istercesine yan yan ilerledi, sonra Merik'in yaptığı gibi topuklarıyla döşemeyi takır takır dövmeye başladı, öyle bir an geldi ki olduğu yerde topaç gibi dönerek yere çöktü, bu sırada kırmızı entarisinin eteği çan gibi dört bir yana açıldı. O böyle gösteri yapar da Merik durur mu! O da dizleri üzerine çöktü, korkunç gözlerini dikip sırıtarak, sanki genç kızı ayakları altında tepelemek istercesine hızla ona doğru yürüdü. Bunun üzerine Liyubka ayağa fırladı, başını arkaya devirdi, kollarını havada kuşun kanatları gibi birkaç kez salladıktan sonra döşemenin üzerinde süzülürcesine odada birkaç tur attı.

Sandığın üstünde oturarak dans edenleri seyreden sağlık memuru, "Kız değil, ateş parçası, ateş! Böyle biri için elindekilerin hepsini versen gene yetmez!" diye düşündü.

Çok üzülüyordu: Niçin basit bir çiftçi olarak kalmayıp sağlık memuru olmuştu? Sırtına resmî ceket giyip yeleğinin göğsüne ucunda yaldızlı küçük bir anahtar bulunan zincir iliştireceği yerde beli ip kuşaklı mavi bir mintan giyerek köylüler gibi dolaşırdı o zaman. Canının istediği kadar şarkı söyler, dans eder, içki içer, Merik'in yaptığı gibi Liyubka'nın beline sarılırdı...

Topukların döşemeyi dövmesinden, bağrışmalardan, çığlıklardan dolabın içindeki kap kacak şangırdıyor, mumun alevi hop hop zıplıyordu.

O hoplayıp sıçramalar sırasında Liyubka'nın boynundaki gerdanlığın ipi koptu, boncuklar döşemeye saçıldı, başındaki yeşil yazma kayarak yere döştü. Liyubka değil, odada dönüp duran kırmızı bir buluttu sanki, yalnızca kızın kara gözleri ışıldıyordu. Merik'in kolları ile bacakları hani neredeyse kopup havaya fırlayacaktı.

İşte Merik son kez ayaklarını yere vurarak döşemenin üstünde çakıldı kaldı. İyice yorgun düşen, soluk soluğa kalan Liyubka direğe yaslanırcasına gelip başını onun göğsüne dayadı. Bunun üzerine Merik genç kızı kucakladı, yüzüne dik dik baktı; yumuşak, tatlı bir sesle, şaka yapıyormuş gibi, "Senin kocakarının paraları nerede saklı, çok iyi biliyorum," dedi. "Ananı öldüreceğim, senin boğazını kesip hanı ateşe vereceğim. Herkes sizlerin yangında yanıp kül olduğunuzu düşünedursun, ben çaldığım paralarla Kuban'a gideceğim, orada at sürüsü besleyip koyun yetiştireceğim..."

Liyubka karşılık vermedi, adamın yüzüne suçlu suçlu baktıktan sonra, "Merik, Kuban iyi bir yer mi?" diye sordu.

Beriki yanıt vermedi, sandığın yanına giderek üzerine oturdu, derin düşüncelere daldı. Belli ki Kuban'ı düşünüyordu.

Kalaşnikov, "Eh, artık ben gideyim!" diyerek ayağa kalktı. "Filya çoktandır yolumu gözlüyordur. Hoşça kal, Liyubka!"

Kalaşnikov giderken onun atını da götürmesin diye sağlık memuru adamın peşinden avluya çıktı. Tipi hızını kesmemişti. Beyaz kar bulutları avludaki çalı çırpıyı, yaban otlarını önüne katmış, sürükleyip duruyordu. Avlu duvarının dışında, kırlarda ise beyaz kefen giymiş devler geniş yenlerini savura savura ortalıkta dolaşıyorlar, birileriyle kavga ediyormuşçasına düşe kalka koşuyorlardı. O ne şiddetli fırtınaydı Tanrım! Çıplanmış kayınağaçları, vişneler fırtınanın nobran okşamaları karşısında yere eğilip eğilip doğruluyorlar, sanki, "Tanrım, bizleri niçin toprağa bağladın? Özgürlüğümüzü niçin elimizden aldın!" dercesine ağlaşıyorlardı.

Kalaşnikov, "Dübrrr!" diye bağırdıktan sonra atının üstüne sıçradı. "Haydi aslanım!"

Avlu kapısının kanatlarından biri açıktı, öbür yarısının arka-

sına tepeleme kar yığılmıştı. Kalaşnikov'un kısa boylu, kısa bacaklı atı karnına değin karların içine gömüldü, binicisiyle birlikte az sonra bembeyaz karlar arasında gözükmez oldular.

Sağlık memuru odaya geri döndüğünde Liyubka'yı döşemeye saçılmış boncuklarını yerde sürünerek toplarken buldu. Merik ortalıkta yoktu.

Sıranın üstüne uzanıp gocuğunu başucunun altına katlayarak koyan sağlık memuru, "Hoş kız! Şimdi şu Merik olmayacaktı ki!" diye geçirdi içinden.

Yattığı sıranın yanında döşemede sürünerek boncuklarını toplayan Liyubka onu büsbütün kışkırtıyordu. Şu Çingene parçası olmasa hemen kalkar, kızın beline sarılırdı. Ondan sonra ne olacaksa olsun! Gerçi kızdı daha ama anasının kızı olduğu belliydi. Kızlığı bozulmamış olsa bile böyle bir batakhanede onun kızlığını nasıl yitirdiğini kim arayıp soracaktı? Liyubka boncukları topladıktan sonra odadan çıktı. Mum dibi sonuna dek yanıp bittiği için alev şamdanın içindeki kâğıdı tutuşturdu. Bunun üzerine sağlık memuru tabanca ile bir kutu kibriti yanına koyduktan sonra mumu söndürdü. Kutsal tasvirin önündeki kandil ölgün ölgün göz kırpıyor, bundan dolayı insanın gözleri ağrıyordu. Kandilin alevi yalpaladıkça tavanda, döşemede, dolabın üstünde gölgeler oynaşıyor; iri memeli, taş gibi Liyubka ise ortalıkta dolaşıyordu. Genç kız danstan iyice yorgun düşmüştü.

"Ah, şu Merik olmayacaktı ki... Kahrolası!" diye düşündü sağlık memuru.

Kandil son kez göz kırptı, çıtırtı çıkararak söndü. Bir süre sonra biri, belki de Merik odadan içeri girerek oradaki sıranın ucuna oturdu. Bir ara ağzındaki pipodan derin bir nefes çekti, bu sırada üzerinde koyu ben bulunan esmer yanağı bir anlığına aydınlandı. Tütünün berbat bir kokusu vardı, sağlık memurunun boğazı gıcıklandı.

"Piponun dumanı ne pis kokuyor, yere batası!" dedi. "Şuna bak, midem bulandı!"

"Öyle deme! Pipo tütününün içine yulaf çiçeği karıştırıyorum, insanın göğsüne iyi gelir."

Piposunu sonuna dek içtikten sonra yere tükürdü, odadan

çıktı. Aradan yarım saat kadar geçti geçmedi, sofa birdenbire aydınlandı; sırtında gocuğu, başında şapkasıyla Merik gözüktü; yanında da elinde mumla Liyubka vardı.

Liyubka yalvaran bir sesle, "Gitme, Merik, bu gece burada kal!" dedi.

"Hayır, Liyubka, beni yolumdan alıkoyma!"

Genç kızın sesi daha bir yumuşadı.

"Beni dinle, Merik. Biliyorum, anamın parayı sakladığı yeri bulacaksın, beni de, onu da öldürdükten sonra başka kızları sevmek için Kuban'a gideceksin. Ama buna aldırdığım yok. Senden tek istediğim bu gece yanımda kalman, benim bir tanem!"

Merik gocuğunun kuşağını sararken, "Hayır, beni tutma!" dedi. "Çıkıp biraz dolaşacağım!"

"Neyle dolaşacaksın? Buraya yaya geldin, binip gideceğin bir atın yok ki..."

Merik genç kızın kulağına eğildi, bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine Liyubka kapıya baktı, gözyaşları arasında bir kahkaha attı.

"Kör olası, kütük gibi sızmış, uyuyor!"

Merik kızı kucakladı, öptü, kapıdan dışarı çıktı. Sağlık memuru tabancasını cebine soktuğu gibi yerinden fırladı, adamın arkasından yürüdü. Ancak Liyubka sofada onun önüne dikilerek dış kapıyı sürgüledi.

"Önümden çekil!" dedi Yergunov. "Bırak da dışarı çıkayım!"

"Çıkıp da ne yapacaksın?"

"Ata bakacağım."

Liyubka onu tepeden tırnağa kurnaz kurnaz süzdü, tatlı bir sesle, "Ata bakıp da ne yapacaksın, bir tanem?" dedi. "Ata bakacağına bana bak!"

Bunu söyledikten sonra sağlık memurunun yeleğinin göğsündeki zincirin ucuna takılı yaldızlı anahtara dokundu.

"Bırak! Adam benim atı götürecek!"

Sağlık memuru, kızın omzuna öfkeyle bir şaplak indirdi, onu kapının önünden uzaklaştırmak için göğsüyle itti. Ancak Liyubka sürgüye sımsıkı yapışmıştı, çelik gibi kenetlenmiş parmakları sürgüyü bırakmıyordu.

"Bırak diyorum sana! Adam atı götürecek."

"Bir yere götürmez!"

Genç kız derin derin soluk alarak ağrıyan omzunu ovaladı, adamı kurnaz kurnaz, tepeden tırnağa bir daha süzdü, yüzü kızardı, gülmeye başladı.

"Gitme şekerim! Yalnız başıma canım sıkılır..."

Sağlık memuru genç kızın gözlerinin içine baktı, bir an düşündükten sonra onu kollarının arasına aldı. Beriki karşı koymuyordu.

"Bırak da çıkayım! Hadi, yaramazlık etme!" dedi yalvarırcasına.

Kızdan çıt yoktu.

"Ama demin Merik'le konuştuklarını işittim. Onu sevdiğini söylüyordun."

"Söylemişsem ne olmuş? Canım kimi isterse onu severim."

Böyle diyerek parmağıyla yeniden zincirin ucundaki anahtara dokundu, alçak sesle, "Bunu bana versene!" dedi.

Sağlık memuru anahtarı zincirinden çıkarıp verdi. Bu sırada genç kız boynunu ileri uzattı, kulak kabarttı, yüzü birden ciddileşti. Sağlık memuru onun bakışlarının soğuklaşıp sinsileştiğini anladı hemen, aklına atı geldi, kızı kolayca iterek dışarı çıktı. Sundurmanın altında uyuyan domuz tembel tembel horulduyor, inek boynuzunu tak tak duvara vuruyordu. Sağlık memuru bir kibrit çaktı, domuz ile inekten başka dört bir yandan ışığa doğru atılan bir sürü köpekle karşılaştı. Ama ortalıkta kendi atı yoktu. Ellerini sallayıp köpeklere bağırarak, kar yığınlarına bata çıka güçlükle yürüyerek avlu kapısının dışına çıktı, karanlığın derinliklerine bakmaya başladı. Ama ne kadar dikkatli bakarsa baksın uçuşan kar tanelerinin çeşit çeşit görüntüler oluşturmasından başka bir şey göremedi. Karanlığın içinden orada bir ölünün beyaz suratı sırıtıyor, şurada, beyaz tüller içinde amazon kızın bindiği bir kır at şaha kalkıyor, ilerde sürüyle beyaz kuğular havalanıyordu. Öfkeden, soğuktan titreyen sağlık memuru ne yapacağını şaşırarak tabancasını çekti, köpeklere birkaç el ateş etti ama tekini bile vuramadan gerisin geriye hana koştu.

Sofaya girdiğinde ilk dikkatini çeken, birinin odadan dışarı fırladığı, kapıyı arkasından iterek hızla çarptığıydı; içerisi zindan gibi karanlıktı. Sağlık memuru odaya girmek için kapıya yüklendi ama açamadı, kapı arkadan sürgülenmişti. Bunun üzerine kibrit üstüne kibrit çakarak mutfağa yürüdü, mutfaktan geçip küçük bir odaya girdi. Odanın duvarlarında etekler, entariler asılıydı, içerisi dereotu, peygamberçiçeği kokuyordu; köşede ise üzerinde bir yığın yastık bulunan bir karyola vardı. Burada Liyubka'nın annesi kalıyor olmalıydı. Sağlık memuru buradan geçip başka küçük bir odaya girince Liyubka'yla karşılaştı. Genç kız bir sandığın üstünde, küçük basma parçalarından dikilmiş, alacalı bulacalı bir yorganla örtünmüş olarak yatıyor, uyuyor numarası yapıyordu. Başucunda bir kandil vardı.

Sağlık memuru sertçe, "Atım nerede?" diye sordu.

Genç kız istifini bile bozmadı. Bunun üzerine sağlık memuru kızın üstündeki yorganı çekerek daha sert bağırdı:

"Sana soruyorum, atım nerede? Hadi, yanıt versene, şeytanın dölü!"

Liyubka yataktan aşağı atladı, dizlerinin üzerine çöküp bir eliyle gömleğini, öbürüyle yorganı tutmaya çalışarak sırtını duvara dayadı. Sağlık memurunun yüzüne yakayı ele vermiş vahşi bir hayvan gibi korkuyla, tiksintiyle bakıyor, adamın her hareketini kurnaz bakışlarla izliyordu.

"Çingene'nin atımı nereye götürdüğünü çabuk söyle! Yoksa canını çıkarırım!"

"Git karşımdan, kahrolası herif!"

Yergunov kızın gömleğini boynuna yakın yerden bütün gücüyle tutup çekti, gömlek yırtılınca dayanamayıp kızı kucakladı. Liyubka öfkeyle kıvranıyor, kolları arasından sıyrılmaya çalışıyordu. Bir fırsatını bulunca kolunun birini kurtardı –öbürü yırtılan gömleğin içinde kalmıştı–, yumruğuyla adamın tepesine vurdu. Bir an ağrıdan Yergunov'un gözlerinin önü karardı, kulakları çınladı, kafasının içi allak bullak oldu. Adım adım gerilerken bu sefer şakağına ikinci yumruğu yedi. Ayakta sendeleyerek, yere düşmemek için kapının pervazına tutunmaya çalıştı, bu sırada kendini eşyalarını bıraktığı birinci odada buldu.

Oracıkta sıranın üstüne uzandı, biraz kendine gelince, gereği olmadığı halde kibrit üstüne kibrit çakmaya başladı. Kibriti yakıyor, üfleyip söndürüyor, sonra masanın üstüne fırlatıyordu. Böylece hepsini yakıp bitirdi.

Bu arada ortalık aydınlanmış, horozlar ötmeye başlamıştı. Başı eskisi gibi ağrıyor, sanki demiryolu köprüsünün altında duruyormuş gibi, tepesinin üstünde uğultular dolaşıyordu. Gocuğunu sırtına geçirdi, şapkasını giydi, gitmek için kalktığında atın eyeri ile hastane için satın aldıklarını yerinde bulamadı. Torbanın içi tamtakırdı. Az önce avludan odaya dönerken birinin dışarı fırlaması boşuna değildi demek ki...

Köpeklerden kendini korumak için mutfaktan ocak demirini aldı, evin kapısını ardına değin açık bırakarak avluya çıktı. Kar fırtınası dinmiş, ortalık sütliman olmuştu. Avlu kapısından dışarı yürüdüğünde çepeçevre ölüm sessizliğiyle karşılaştı. Sabahın durgun havasında tek bir kuş bile yoktu gökyüzünde. Yolun iki yanından başlayan seyrek orman bozararak enginlere doğru uzanıyordu.

Sağlık memuru hastanede nasıl karşılanacağını, doktorun neler söyleyeceğini aklına getirince hayli canı sıkıldı. Bu konuyu enikonu düşünmeli, sorulacak sorulara önceden uygun yanıtlar hazırlamalıydı. Ancak kafasını toparlayamıyordu, düşündükleri bir anda uçuşup dağılıyordu. Aklında yalnız Liyubka ile geceyi birlikte geçirdiği iki köylü erkek vardı, başka bir şey düşünemiyordu. Liyubka kafasına ikinci kez vuruşunda yere kayan yorganı almak için eğilmiş, çözülen saç örgüsü sırtına, göğsüne dağılmıştı. Zihnine bu görüntü takılınca sağlık memurunun aklı başından gitti. Doktorların, sağlık memurlarının, tüccarların, yazıcıların, köylülerin ne işi vardı şu dünyada? Özgür kuşlar, vahşi hayvanlar, Çingene Merik gibi insanlar da başına buyruk yaşayamazlar mıydı? O zaman hiçbir şeyden korkmazlar, kimseden çekinmezlerdi. Sabahleyin kalkılacağını, öğlende öğle yemeği yeneceğini, akşamleyin yatılacağını, doktorun sağlık memurundan daha üstün olduğunu, herkesin kendi evinde yaşaması, kendi karısını sevmesi gerektiğini kim çıkarmış, böyle şeyleri kim uydurmuştu? Belki de bunun tam tersi

daha doğruydu, insanlar geceleyin öğle yemeği yiyip gündüzleri uyuyamazlar mıydı? Ah, şimdi sahibinin kim olduğunu sormadan bir atın sırtına atlasa, rüzgârla yarışırcasına kırlarda, ormanlarda, dağlarda koştursa, kızlarla canının istediği gibi gezip tozsa, insanlarla çekinmeden alay etse ne mutlu olurdu!

Sağlık memuru elindeki ocak demirini karların üstüne fırlattı, oradaki bir kayın ağacının buz gibi beyaz gövdesine alnını dayadı, koyu düşüncelere daldı. Tekdüze renksiz yaşamı, aldığı ufacık aylık, başkalarına bağımlılığı, eczanenin işleri, hastalarla bitip tükenmeyen uğraşmaları tiksindirici, öğürtü verici geliyordu adamcağıza.

"Başka kadınlarla gönül eğlendirmenin günah olduğunu kim söylemiş?" diye sordu kendi kendine. "Bunu söyleyenler Merik gibi, Kalaşnikov gibi özgür yaşamamış, Liyubka diye bir kızı sevmemiş insanlardır. Böyleleri, yaşadıkları sürece azla yetinmişler, yaşamdan zevk almadan ömür tüketmişler, kurbağaya benzer karılarından başka kadın sevmemişlerdir."

Şimdi düşünüyordu da, eğer bugüne değin hırsız, soyguncu, hatta haydut olmamışsa ya beceremediği ya da uygun bir fırsatını bulamadığı içindi.

Aradan bir buçuk yıl geçti. Hastanedeki işinden kovulduktan sonra boşta gezen Yergunov, Paskalya Yortusu'ndan sonraki bir bahar günü gece geç vakit Repino'daki bir meyhaneden çıkmış, sokaklarda sarsak sarsak dolaşıyordu.

Yürüye yürüye kırlara çıktı. Baharın kokusu sinmişti her yere; ılık, okşayıcı bir rüzgâr esiyordu. Yukarda yıldızları sönmüş, sessiz bir gökyüzü vardı. Tanrım, gökyüzü ne kadar derindi, dünyayı boydan boya nasıl da sarmıştı! Yeryüzünün kuruluşu bunca güzeldi de ne diye insanları ayıklar ile sarhoşlar, çalışanlar ile işsizler diye ikiye ayırmışlardı? Niçin ayıklar ile çalışanlar huzur içinde kendi evlerinde yatıp kalkıyordu, öte yandan işsizler yersiz yurtsuz ortalıkta dolaşıyordu? Bir yerde çalışmayanlar neden aylık almıyorlardı, aç kalıyorlardı, istedikleri gibi giyinip kuşanamıyorlardı? Bu kuralları kim koymuştu? Kuşlar, ormanlardaki hayvanlar ne diye bir yerden aylık almadıkları halde kendi bildiklerince zevkle yaşıyorlardı?

Uzaklarda, ufkun bir köşesinde gözleri okşayan bir kızıllık titreşiyordu. Yergunov durup uzun uzun bu kızıllığa baktı, sonra düşünmeye başladı: Bir gün önce akşamleyin başkasından çaldığı bir semaveri götürüp meyhaneye, içkiye yatırmıştı. Günah mıydı bu yaptığı? Günahsa niçin günahtı?

O sırada önünde, yoldan iki araba geçmekteydi; birinde bir köylü kadını, öbüründe ise yaşlı, şapkasız bir adam vardı. Yergunov yaşlı adama dönerek sordu:

"Dede, uzakta gördüğüm şu yangın nerede çıktı, biliyor musun?"

"Adrey Çirikov'un hanı yanıyor, oğul."

Yergunov bir buçuk yıl önce bir kış günü bu handa başından geçenleri, Merik'in övünüp çalım satmalarını anımsadı. Çingenenin boğazlarını kesmek istediği Liyubka ile anasının yangında çatır çatır yanışı geldi gözünün önüne, Merik'i kıskandı. Geriye dönüp yeniden meyhaneye doğru yürürken, sokak boyunca gördüğü zengin meyhanecilerin, celeplerin, toptancıların, demircilerin evlerine bakarken şöyle düşünüyordu:

"Geceleyin kimse görmeden bunlardan birini soysam ne güzel olur!"

Gusev

(Гусев)

I

Hava kararmıştır, gece bastırmak üzeredir.

Hava değişimine gönderilen er Gusev yattığı ranzadan doğrularak alçak sesle, "Beni dinliyor musunuz, Pavel İvanıç?" diyor. "Suçan'da bir askerin anlattığına göre bindikleri gemi kocaman bir balığa çarpmış, geminin dibi delinmiş."

Vapurun revirinde herkesin Pavel İvanıç diye çağırdığı ama rütbesini, mesleğini kimsenin bilmediği adam söyleneni işitmemiş gibi susuyor.

Yeniden bir sessizlik çöküyor ortalığa... Rüzgâr vapurun güvertesindeki donanımların üzerinde uğuldayarak esiyor, uskurun gürültüsü duyuluyor, dalgalar hışırdıyor, ranzalar gıcırdıyor ancak bütün bunlara kulak çoktan alışmış olduğu için, sanki vapurda herkes uyuyormuş, derin bir sessizlik varmış gibi geliyor insana. Hastalar için sıkıntılı bir durum. Koğuştaki öteki üç hasta –ikisi karacı er, biri denizci– bütün gün iskambil oynadıktan sonra yataklarına uzanmışlar, uykularında sayıklıyorlar.

Vapur sallanmaya başlıyor. Gusev'in tepesindeki ranza kalkıp kalkıp iniyor, soluk alıyor sanki. Bu sallantıda yere takır tukur bir şey düşüyor, maşrapa olmalı.

Gürültüye kulak kabartan Gusev, "Rüzgâr zincirlerinden boşandı," diyor.

Pavel İvanıç bu sefer öfkelenerek karşılık veriyor:

"Sen de durmadan garip garip şeyler söylüyorsun. Bilmem, gemi balığa çarpıp dibi delinmiş, rüzgâr zincirinden boşanmış... Rüzgâr vahşi hayvan mı ki zincirinden boşansın?"

"İnanmış Hıristiyanlar öyle derler de..."

"İnanmış Hıristiyanlar senin gibi cahil de ondan... Kafası boş insanlar daha neler neler söylemez ki! Adamsan beynini çalıştır, neyin doğru neyin yanlış olduğunu düşün! Mankafa!"

Pavel İvanıç'ı çok çabuk deniz tutuyor. Vapur sallanmaya başladığında her şeye sinirleniyor, en ıvır zıvır işlere bile kızıyor. Oysa Gusev'e sorarsanız ortada kızacak bir şey yok. Öyle ya, vapur kocaman bir balığa çarparak dibi delindi ya da rüzgâr zincirinden boşandı dediyse bunda kızacak ne var? Dağ iriliğinde bir balığın kaya gibi sert sırtı olamaz mı? Dünyanın bittiği yerde niçin kayadan duvarlar bulunmasın, öfkeli rüzgârlar kayalara neden zincirlenmiş olmasın? Eğer rüzgârlar zincirinden boşanmıyorsa ne diye denizin üzerinde kudurmuş köpekler gibi uluyor, oradan oraya koşturuyor? Biri onları zincire vurmuyorsa hava dinginleştiğinde nerede duruyor bu rüzgârlar?

Gusev uzun süre dağ iriliğindeki balıkları, paslanmış kalın zincirleri düşünüyor. Bundan canı sıkılınca doğup büyüdüğü köyünü düşlemeye başlıyor. Uzakdoğu'da beş yıl askerlik görevinden sonra şimdi memleketine dönmektedir. Gözünün önünde kışın karların dört bir yandan çevrelediği, köyünün yakınındaki büyük gölet canlanıyor... Göletin bir yanında uzun bir bacası olan, tuğla rengi bir porselen fabrikası yükseliyor; fabrikanın tepesinde kapkara duman bulutu asılıdır. Göletin öbür yanında ise kendi köyü... Sokağın başındaki beşinci evden kızağa binmiş ağabeyi Aleksey çıkmaktadır. Kızağın arkasında iri keçe çizmeleriyle ağabeyinin oğlu Vanka ile gene keçe çizmeli yeğeni Akulka oturmakta. Aleksey fitil gibi sarhoştur, Vanka gülüyor, iyice sarınıp sarmalandığı için Akulka'nın yüzü gözükmüyor.

"Bu hava çocukları soğuktan dondurmasa bari. Tanrım yavrucaklara akıl versin, analarını babalarını saysınlar, büyüklerinin sözünden çıkmasınlar," diye bir dua mırıldanıyor Gusev.

Hasta denizci uykusunda kalın sesiyle sayıklıyor o sırada:

"Bak arkadaş, bu ayakkabıya yeni taban çaktırmak gerekir!"

Gusev'in aklı karışıyor birden, köyünün yakınındaki gölet durup dururken gözleri olmayan kocaman bir dana kafasına dönüşüyor, at ile kızak bir yere gitmeksizin koyu bir duman içinde dönmeye başlıyor. Ancak Gusev, ağabeyi ile yeğenlerini gördüğü için gene de kıvançlıdır. Duyduğu sevinçten soluğu daralıyor, sırtı ürperiyor, parmakları titriyor.

"Ulu Tanrım akrabalarımla görüşmeyi nasip etti," diye sayıklamaya başlıyor.

Ama hemen gözlerini açarak karanlıkta içecek su arıyor. Suyu bulup içtikten sonra yatağına uzanıyor; gene kızak, gözsüz dana başı, duman, bulutlar canlanıyor zihninde. Böylece ortalık aydınlanana dek çeşitli görüntüler sürüp gidiyor...

II

Karanlığın ortasında önce mavi bir yuvarlak belirginleşiyor; bu, vapurun lombozudur. Sonra Gusev yavaş yavaş yanındaki ranzada yatan Pavel İvanıç'ı seçiyor. Adam yatağında oturarak uyumaktadır çünkü yatsa hemen soluğu daralacak... Adamın yüzü toprak rengini almış, burnu sivrilip uzamış, gözleri zayıflıktan irileşmiş, şakakları çökmüş, saçları uzamış. Seyrecik bir sakalı var. Onun yüzüne bakarak hangi sınıftan geldiğini anlamak olanaksız: Beyefendi takımından mı, tüccar mı, köylü mü? Ama duruşuna, saçlarının uzunluğuna bakılırsa dindar bir adam, manastır çömezi filan olabilir. Konuşmasına bakılırsa keşişten başkası değildir. Çektiği hastalıktan, sürekli öksürmekten, boğucu sıcaktan tükenmiş; güçlükle soluk alıyor, durmadan kuruyan dudaklarını oynatıyor. Gusev'in kendisine baktığını fark edince yüzünü ona çevirerek, "Artık anlamaya başladım... Evet, evet, şimdi her şeyi anladım," diyor.

"Neyi anladınız, Pavel İvanıç?"

"Sizin gibi ağır hastaların bir köşeye çekilip dinlenecek yerde boğucu sıcağın, susuzluğun, sürekli sallantının bulunduğu, kısacası her an ölümün beklediği böyle bir vapura bindirilmelerine şaşıp kalıyordum, anladığım kadarıyla şimdi her şey açıkça ortada... Doktorlar sizlerden kurtulmak için vapura koymuşlar hepinizi, sizin gibi hayvanlarla uğraşmaktan bıkmışlar. Besbelli, para ödemezsiniz, insanları uğraştırır durursunuz, üstelik ellerinde ölürseniz hastanenin şanına leke sürersiniz; öyleyse hayvandan ne farkınız var? Ayrıca sizlerden kurtulmak öyle zor bir iş değil ki. Bunun için iki şey yeterlidir: Birincisi, komutanlarınızda vicdan, insanlık denen duygu kalmamalı; ikincisi, vapur işletmecilerini atlatmanın bir yolunu bulmalı. Birincisini göz önüne almasak da olur, neden dersen, bu konuda zaten bizim milletin üzerine yoktur; ikinci duruma gelince, biraz becerikliysen kolayca işini yürütürsün. Dört yüz tane turp gibi sağlam erin, denizcinin arasına üç-beş hasta katsan göze batmaz nasıl olsa. Böylece sizleri sağlıklı yolcular arasında vapura bindirirler, o kargaşada bir şeyin farkına varmaksızın sayıma girersiniz ama vapur iskeleden ayrılıp güvertede felçlilerin, veremlilerin süründüğünü gördüklerinde çoktan iş işten geçmiş olur..."

Gusev, Pavel İvanıç'ın neler söylediğini anlamıyor, adamın onu suçladığını sanıyor.

"Güvertede yatmamın nedeni, kalkıp yürüyecek gücümün olmaması... Bizi vapura bindirdiklerinde çok üşümüştüm," diye kendini savunmaya çalışıyor.

"Böyle rezillik görülmemiş! Uzun bir yolculuğa dayanamayacağınızı bile bile sizi vapura bindirdiler. Olacak şey mi? Belki Hint Okyanusu'na varırsınız, ya ondan ötesi? İnsan düşünmek bile istemiyor. Yurdunuza bağlılığınızın, onurlu hizmetinizin karşılığı böyle mi ödenmeliydi?"

Pavel İvanıç'ın gözleri öfkeden ateş saçıyor, yüzünü tiksintiyle buruşturduktan sonra soluk almakta güçlük çekerek şöyle söylüyor:

"Böylelerini gazeteye vermeli! Ayıplarını yüzlerine vurup rezil etmeli!"

Hasta iki karacı er ile denizci uyanmışlar, gene iskambil oynuyorlar. Denizci ranzasına yarı uzanmış durumda, karacı erler ise denizcinin yanında rahatsız bir biçimde döşemede oturuyorlar. Erlerden birinin sağ kolu sargılar içinde, sargılı eli kolunun ucunda kocaman bir şapka gibi görünüyor. Çocukcağız bu elini kullanamadığı için kâğıtları sol eliyle sağ koltuğunun altına ya da dirseğinin büklümüne sokarak oynuyor. Vapurun sallantısı dayanılacak gibi değil. İnsan ne ayağa kalkabiliyor ne çay içebiliyor ne de ilaç yutabiliyor...

"Emir eri miydin askerdeyken?" diye soruyor Pavel İvanıç, Gusev'e.

"Evet, emir eriydim."

Pavel İvanıç üzüntüyle başını sallıyor.

"Aman Tanrım! Emir eriydin ha? Düşünün ki bir çocuğu baba evinden koparıyor, onu beş bin fersah uzağa gönderiyor, verem illetine teslim ediyorsunuz. Peki, bütün bunlar ne için? Yüzbaşı bilmem kime ya da teğmen falancaya hizmet etsin diye mi? Bunda nasıl bir mantık aramalı?"

"Emir erliği zor değil ki Pavel İvanıç... Sabahleyin kalkarsın, komutanın çizmelerini boyar, odasını toplarsın, ondan sonra yapacak bir iş kalmaz. Teğmen bütün gün plan çizmekle uğraştığı için istersen evinde rahatça otur dua et, kitap oku, istersen sokağa çıkıp dolaş. Herkesin askerliği böyle kolay olsa..."

"Ya, ya, pek güzel! Teğmen plan çizmekle uğraşsın, sen de bütün gün mutfakta otur, memleket özlemi çek! Önemli olan plan çizmek değil, insanca yaşamaktır! Herkesin bir tek yaşamı vardır, onu iyi kullanmak gerekir."

"Orası öyle de kötülük yapmazsan kimse sana bir şey demez ki... Kötüler ise ne kendi evlerinde ne de asker ocağında rahat yüzü görürler. Düzgün yaşadığın sürece sana kim ne yapacak? Subaylarımız okumuş insanlar, bizleri anlarlar. Beş yıl boyunca bir gün olsun disiplin cezası yemedim. Yalnız bir kerecik teğmenim bana dayak attı."

"O da neden?"

"Kavga çıkardığım için. Benim elim çok ağırdır, Pavel İvanıç. Kaldığımız eve dört Çinli gelmişti, odun taşıyorlardı. Nasıl

oldu, şimdi pek anımsamıyorum, bir şeye canım mı sıkıldı nedir... Adamlarla kavgaya tutuştum, dördüne birden sopa çektim, birinin burnundan şarıl şarıl kan aktı. Teğmen pencereden bizi gözlermiş. Öyle kızdı ki geldi beni patakladı."

"Sen budalanın birisin! Hiçbir şeye aklının erdiği yok! Senin gibilere acımak gerekir!"

Andrey İvanıç vapurun sallantısından ötürü iyice yorulmuş durumda, gözlerini kapayarak susuyor. Başı bazen arkaya devriliyor, bazen de göğsüne düşüyor. Rahat etmek için ranzaya uzanmayı deniyorsa da nefes darlığı buna engel oluyor.

Bir süre sonra, "Dört Çinliyi neden dövdün?" diye soruyor.

"Ne bileyim. Odun taşımak için eve geldiler diye herhalde..."

Ortalığa bir sessizlik çöküyor. İskambil oyuncuları iki saat kadar hevesle, birbirlerine sövüp sayarak oynamayı sürdürüyorlarsa da sonunda vapurun sallanmasından dolayı yoruluyorlar, kâğıtları atarak yataklarına uzanıyorlar. Gusev'in gözlerinin önünde köyündeki gölet, fabrika, doğduğu ev canlanıyor yeniden. Ağabeyi kızakla gidiyor, Vanka gülüyor, Akulka kürkünün önünü açmış, ayaklarını dışarı çıkarmış. Sanki, "Ey insanlar, bakın, benim keçe çizmelerim Vanka'nınkilerden daha yeni!" dercesine.

"Altı yaşına girdin ama hâlâ akıllanmadın! Soğukta ayaklarını dışarı çıkaracağına amcana su getir de kana kana içsin! Sana şeker veririm," diye sayıklıyor Gusev.

Şimdi de köylüsü Andron omzunda çakmaklı tüfek, elinde vurduğu tavşanla yolda gidiyor. Arkasında ise yaşlı çıfıt İsayçik, bir kalıp sabun vererek tavşanı elinden almak için Andron'u kandırmaya çalışıyor. Evlerinin girişinde kara bir dana, ağabeyinin karısı Domna bir yandan gömlek dikiyor, bir yandan da ağlıyor. O sırada gözsüz dana başı ile koyu duman geliyor Gusev'in gözünün önüne...

Vapurun üst katında birisinin bağırdığı, birkaç kişinin rap rap koştuğu duyuluyor. Ya güvertede ağır bir şey taşıyorlar ya da bir patlama filan oldu. Yeniden koşuşturuyorlar. Kötü bir olay mı geçti yoksa? Gusev başını kaldırıyor, kulak kabartıyor, iki asker ile denizcinin iskambil oynadıklarını görüyor. Pavel

İvanıç ise yatağında oturmakta, dudaklarını kıpırdatmakta. Hava boğucu sıcak, soluk almak güç, insanın canı su içmek istiyor ama su kan gibi ılık, iğrenç... Sallantı dersen, bitmek bilmiyor.

İskambil oynayan askerlerden biri tuhaf hareketler yapmaya başlıyor birdenbire, ispatilere karo diyor, sayıları şaşırıyor, kâğıtları elinden düşürüyor. Sonra korku içinde, aptal aptal gülümsüyor; herkesi dikkatle süzerek, "Durun, ben biraz yatayım," dedikten sonra karyoladan inip döşemeye uzanıyor.

Öteki karacı er ile denizci bundan bir şey anlamıyorlar. Yatan ere sesleniyorlar ama ondan yanıt gelmiyor. Eli sargılı asker, "Yoksa kendini iyi hissetmiyor musun, Stepan?" diye soruyor. "İstersen papazı çağıralım. Ne dersin, çağıralım mı?" Denizci de, "Stepan, su iç biraz. İşte su," diyor.

Gusev yattığı yerden öfkeyle bağırıyor:

"Maşrapayı dişlerine ne vurup duruyorsun, odun kafalı? Çocuğun durumunu görmüyor musun?"

"Ne olmuş durumuna?"

"Görmüyor musun, soluk almıyor, ölmüş! Nah, kalın kafalı! Öyle cahilsiniz ki şaşıyorum doğruşu!"

III

Vapurdaki sallanma durmuştur. Pavel İvanıç'ın keyfine diyecek yok, artık sağa sola çatmıyor. Yüzünün canlı, alaycı, meydan okuyan bir anlatımı var, "Şimdi size öyle gülünç şeyler anlatacağım ki kahkahadan kırılacaksınız!" demek istiyor sanki. Yuvarlak pencere açık, Pavel İvanıç'ın üzerine ılık bir meltem esiyor. Dışarıdan insan sesleri, kürek şıpırtıları geliyor. Tam lombozun dibinde birinin incecik, berbat sesiyle şarkı söylediği işitiliyor, sandalla vapura yanaşan Çinlilerden biri olmalı.

Pavel İvanıç alaycı alaycı gülerek, "İskele açıklarında demir attık," diyor. "Önümüzde topu topu bir ay kaldı, ondan sonra ver elini Rusya! Evet, değerli askercikler! Odessa'ya varır varmaz ben doğruca Harkov'a geçeceğim. Harkov'da edebiyatçı bir arkadaşım var. Onu görünce diyeceğim ki: 'Bak, dostum, sen şimdi şu vıcık vıcık aşk konularını, doğanın güzelliklerini be-

timlemeye bırak da iki ayaklı rezillerin ne haltlar karıştırdığını anlat biraz! Sana öyle konular vereceğim ki!'"

Bir an düşündükten sonra, "Gusev, herifleri nasıl atlattığımı biliyor musun?" diyor heyecanla.

"Kimi atlattın, Pavel İvanıç?"

"Vapur işletmecilerini, canım... Anlıyor musun, vapurda yalnız birinci mevki ile üçüncü mevki bulunuyor. Köylüleri, yani aşağı katmandakileri (tabakadakileri) üçüncü mevkiden başka bir yere bindirmiyorlar. Öte yandan giyimin kuşamın biraz düzgün, efendi kılıklı, memur görünüşlü oldun mu, hadi bakalım, birinci mevkiye! Acından gebersen de beş yüz rubleyi verip birinci mevkiye binmek zorundasın. 'Bu düzen neyin nesidir, kimin işine yarar? Yoksa Rus aydınlarının onurunu böyle mi yüceltiyorsunuz?' diye soruyorum. Öyle bir şey de değil... Neymiş, efendim? Aklı başında insanlar üçüncü mevkiye yakışmazlarmış, orası berbat bir yermiş. Aklı başında insanları düşündükleri için onlara teşekkür etmeliyim. Ama cebimde beş yüz ruble yoksa ne yapacağım? Devleti yağmalamadım, yabancıları sömürmedim, kaçakçılık yapmadım, zorla kimsenin parasına el koymadım... Ayrıca birinci mevkide yolculuk yapacak adam mıyım ben? Rus aydın sınıfından mı sayılıyorum yani? Bunları adamlara anlatmak mümkün değil! Ben de ister istemez aldatma yoluna saptım. Sırtıma partal bir ceket giydim, ayaklarıma hantal çizmeler geçirdim, suratımı sarhoşlarınki gibi çarpıtarak vapur acentasının yolunu tuttum. 'Beyefendi hazretleri, bana bir bilet!' dedim. Beni üçüncü mevkiye aldılar."

"Aslında siz hangi sınıftansınız, Pavel İvanıç?"

"Ruhban sınıfından. Babam namuslu bir papazdı. Ülkemizin ileri gelenlerine karşı gerçekleri çekinmeden savunduğu için zamanında çok eziyet çekti."

Konuşmaktan yorgun düştüğü, soluk almada güçlük çektiği halde konuşmasını sürdürüyor:

"Ben de gerçekleri insanların yüzüne haykırmayı severim... Hiç kimseden, hiçbir şeyden korkum yoktur. Bu bakımdan seninle aramızda dağlar kadar fark var. Sizler kara cahil, kör, yılgın insanlarsınız; gözünüz gerçekleri görmez, gördüklerini-

zi anlamazsınız. Size bir zamanlar rüzgârın zincirlerinden boşandığını söylemişler, onu öyle bellemişsiniz. Çünkü ilkelsiniz, hayvandan farkınız yok. Size kötek atanın eline öpmek için sarılırsınız. Sırtı kürk paltolu bir zibidi sizin gibileri cascavlak soyar, sonra da önünüze birkaç kuruş atınca, 'Beyim, elinizi öpeyim!' diye yalvarırsınız. Paryasınız hepiniz, acınacak durumdasınız. Ama ben size benzemem. Bilinçli yaşarım. Bir kartalın, atmacanın uçarken gördüğü şeylerin hepsini bir bir görür, anlarım. Kötülüklere karşı durmayı kendime amaç edindim. Birinin başına buyruk davrandığını, ikiyüzlülük ettiğini, yalan söylediğini, boş yere böbürlendiğini gördüm mü, hemen karşısına dikilirim. Bu konularda benimle kimse başa çıkamaz, İspanyol engizisyonu karşıma çıksa susmam! Dilimi kesseler mimiklerimle bağırırım, toprağın altına gömseler haykırarak sesimi duyururum. Daha olmadı, aç kalır, öldürürüm kendimi; kara vicdanların tepesine gülle gibi düşerim. Beni öldürürlerse bu sefer de gölgem peşlerini bırakmaz. Tanıdıklarım bana, 'Siz çekilmez bir adamsınız, Pavel İvanıç!' derler. Böyle bir ün kazandığım için ne kadar övünsem azdır. Uzakdoğu'da üç yıl görev yaptım ama arkamda yüz yıla yetecek kadar anı bıraktım. Çatışmadığım görevli kalmadı. Rusya'daki dostlarım, 'Sakın buraya dönme!' diye yazıyorlar. Yazsınlar, inat olsun diye gidiyorum işte! Yaşamın asıl anlamı bence budur! Ben ancak böyle yaşamaya değer veririm."

Gusev onu dinlemeksizin lombozdan dışarıya bakıyor. Firuze rengi duru suların üzerinde, güneşin göz kamaştırıcı, yakıcı ışıklarının altında bir kayık salınıp duruyor. Kayığın içinde belden yukarısı çıplanmış Çinliler kafesler içindeki kanaryaları yukarı uzatarak, "Ötüyor! Ötüyor!" diyerek satmaya çalışıyorlar.

Sandala başka bir sandal çarpıyor, buharlı bir çatana yanlarından geçip gidiyor. Derken, üçüncü bir sandal yanaşıyor vapura, sandalda oturan şişman Çinli elindeki küçük sopalarla pirinç pilavı yiyor. Denizin suları tembel tembel yükselip alçalıyor, beyaz martılar sandalın üstünden ağır ağır süzülerek geçiyorlar.

Gusev, şişman Çinliye bakıyor, "Elime geçse de şu şişkoya bir güzel sopa çeksem!" diye düşünürken isteksiz isteksiz esniyor. Bütün doğa uykuya yatmış gibi bir duygu içindedir, o gevşeklikle uyuklamaya başlıyor. Zaman hızla akıp gitmektedir. Farkına varmadan gün sona eriyor, farkına varmadan karanlık bastırıyor. Vapur artık demir almıştır, yoluna devam etmektedir.[1]

IV

Aradan iki gün daha geçiyor. Pavel İvanıç eskisi gibi yatakta oturmuyor, sürekli yatıyor. Gözleri kapalı, burnu daha bir sivrilmiş gibi.

"Pavel İvanıç! Hey, Pavel İvanıç!" diye sesleniyor Gusev. Pavel İvanıç gözlerini açıyor, dudaklarını kıpırdatıyor.

"Hasta mısınız?" diye soruyor Gusev.

Adamcağız güçlükle soluk alıyor.

"Önemli değil... Hatta... daha iyiyim şimdi... Görüyorsun... yatabiliyorum... Hastalığım azaldı..."

"Tanrı'ya şükürler olsun, Pavel İvanıç."

"Kendimi sizlerle karşılaştırınca siz zavallılara acıyorum. Ne de olsa ciğerlerim sağlam... benim öksürmem midem yüzünden... Önümde Kızıl Deniz değil, cehennem olsa vız gelir bana! Ayrıca kendi hastalığıma, içtiğim ilaçlara eleştirel bir gözle bakıyorum. Ya siz? Hepiniz cahilsiniz. Durumunuz hiç de iç açıcı değil. Sonunuzu iyi görmüyorum."

Deniz sallamıyor ama hava boğucu sıcak, içerisi hamam gibi. Yalnız konuşmak değil, başkasını dinlemek bile zor. Gusev dizlerini kucaklayıp başını kollarının üzerine koyuyor, memleket düşlerine dalıyor. Böyle sıcak havada karları, soğuğu düşünmek ne hoş! Kışın kızakta gittiğinizi gözünüzün önüne getirin, atlar ansızın ürkerek gemi azıya alıyorlar. Yol, hendek, yar demeden kudurmuşçasına koşuyorlar. Köyü baştan başa geçtikten sonra donmuş göletin üstünden, fabrikanın önünden kırlara yöne-

1 Uzakdoğu'da görev yapan askerler deniz yoluyla Çin Denizi'nden, Hint Okyanusu'ndan geçerek Rusya'ya dönecekler – ç.n.

liyorlar. Fabrikadaki işçiler, karşıdan gelenler, "Yakalayın! Yakalayın!" diye bağırıyorlar ama atları tutup da ne olacak? Bırakın, soğuk rüzgâr yüzünüzü bıçak gibi kessin, ellerinizi dondursun; at nallarının yerden kopardığı kar topakları şapkanıza düşsün, ensenize dolsun, göğsünüze çarpsın, koşumlar kopsun, falakalar parçalansın, kızak vın vın inlesin! Hele sonunda kızak tepetaklak devrilince o hızla yüzüstü kar yığınlarına kapaklanmak ne büyük zevk! Ayağa kalkarsın, üstün başın kara bulanmıştır, burnundan buz salkımları sarkar. Başında şapkan, ellerinde eldiven yoktur, kuşağın çözülmüştür. Herkes güler, köpekler havlar...

Pavel İvanıç gözlerini aralıyor, Gusev'e bakarak alçak sesle, "Senin komutanın çalıp çırpması var mıydı?" diye soruyor.

"Ben nereden bileyim, Pavel İvanıç? Böyle şeylerden haberimiz olmazdı."

Uzun bir süre sessizlik içinde geçiyor. Gusev dalıp gittiği sırada arada bir sayıklıyor, su içiyor. Hem konuşmak hem başkalarının konuşmalarını dinlemek zor geliyor ona, bu yüzden konuşmanın uzayıp gitmesini istemiyor. Birbiri ardından saatler geçiyor, önce akşam, sonra gece oluyor, ancak Gusev, bunların farkına varmadığı için oturduğu yerde hep kış günlerinin ayazını düşlüyor.

Revire birilerinin girip çıktığı anlaşılıyor, öksürmeler duyuluyor, ancak birkaç dakika sonra her şey sessizleşiyor. Eli sargılı hasta, "Tanrı rahmet eylesin, nur içinde yatsın," diyor. "Çok huzursuz bir adamdı."

"Kimden söz ediyorsun?" diye soruyor Gusev.

"Ölen adamdan. Az önce alıp yukarı götürdüler."

"Ha, evet... Nur içinde yatsın."

Gusev böyle diyerek esniyor.

Eli sargılı asker kısa bir suskunluktan sonra, "Gusev, sence cennete gider mi?" diye soruyor.

"Kim?"

"Pavel İvanıç, canım..."

"Gider, gider... Çok eziyet çekti. Sonracığıma, ruhban sınıfındanmış, papazlardan epeyce akrabası vardır. O nedenle ölenin arkasından duayı eksik etmezler."

Sargılı asker kalkıp Gusev'in yanına, ranzaya oturuyor, alçak sesle, "Gusev, sen de bu dünyada kalıcı değilsin," diyor. "Rusya'ya kadar dayanabilecek misin, bilmem..."

"Yoksa doktor ya da hemşire böyle bir şey mi söyledi?"

"Onların söylemesine gerek var mı? Açıkça gözüküyor. Ölecek adam duruşundan belli olur... Ne yiyorsun ne içiyorsun; korkunç derecede zayıfladın. Veremin sonu böyledir işte. Seni işkillendirmek değil amacım, dinsel gereklerini yerine getiresin diye söylüyorum. Koynunda paran varsa subaylara teslim et."

Gusev içini çekiyor.

"Geleceğimi eve de yazmamıştım. Öldüğümden kimsenin haberi olmayacak."

Hasta denizci kalın sesiyle, "Haberleri olur," diyor. "Öldüğün zaman vardiya defterine kaydederler, Odessa'ya varınca da askerlik şubesine bilgi verirler. Oradan bağlı olduğun bucağa pusulan gider."

Böyle bir konuşma Gusev'in içine korku salar, yaşama isteğiyle yanıp tutuşmaya başlar. Ancak ne içtiği kan gibi ılık sudan ne açık lombozdan ciğerlerine doldurduğu sıcak havadan ne de memleketiyle, soğuk kışla ilgili hayallerden zevk alır... Sonunda öyle bir duruma girer ki revirde bir dakika daha kalsa öleceğini sanır.

"Oh, dayanamıyorum, arkadaşlar!" diyor. "Yukarı çıkmak istiyorum. Tanrı aşkına oraya götürün beni!"

Eli sargılı asker razı olur.

"Peki, ben seni götürürüm. Boynuma sarıl."

Gusev askerin boynunu kucaklar, beriki onu sağlam koluyla belinden tutarak güverteye çıkartır. Hava değişimine gönderilen askerler, denizciler güvertede üst üste yatmaktadırlar. Öyle çoklar ki aralarından geçip gitmek neredeyse olanaksız.

Eli sargılı asker, "Ayaklarını yere sıkı bas," der. "Gömleğimden tutarak usul usul arkamdan yürü."

Hava karanlık. Ne güvertede ne direklerde ne de çepeçevre denizde tek ışık var. Vapurun tam ucunda bir nöbetçi heykel gibi kıpırtısız dikilmektedir, sanki ayakta uyuduğunu sa-

nırsınız. Vapur ise kendi başına bırakılmış, istediği yere gidiyor gibidir.

Eli sargılı asker, "Pavel İvanıç'ı denize atarlar," diyor. "Çuvala koyarlar, sonra cumburlop suyun içine!"

"Evet, düzen böyle."

"Memleketine götürüp toprağa gömseler daha iyi. Hiç olmazsa annesi mezarına gelir, gözyaşı döker."

"Orası öyle..."

Gübre ve kuru ot kokusu yayılıyor çevreye. Başları önlerinde öküzler dikilmektedir vapurun bordasında. Bir, iki, üç... tam sekiz tane. Aralarında da ufak boylu bir at vardır. Yukarda parıldayan yıldızlarıyla sessiz, dingin bir gökyüzü yükselir, tıpkı köydeki gibi. Aşağıda ise karanlık ve azgın deniz. Yüksek dalgaların niçin gürültüyle kalkıp kalkıp indikleri belli değildir. Dalgalardan hangisine baksanız önündekinden daha yükseğe çıkmak, onu bastırıp ezmek istercesine arkasından kovalar. Onun hemen ardından beyaz yelesi yakamozlanan, azgın, çirkin başka bir dalga gelir...

Denizin ne bir anlamı vardır ne acıması. Vapur sacdan yapılmış, küçük bir tekne olsa dalgalar onu içindeki günahsız insanlarla birlikte kaptığı gibi yutuverirdi. Vapurun görünüşü de öyle, anlamsız, acımasız... Bu uzun burunlu canavar önüne çıkan milyonlarca dalgayı yararak ilerlemektedir. Ne karanlık ne rüzgâr ne uzaklık ne yalnızlık, hiçbirine aldırmaz, yüzer. Okyanusun üstünde insanlar serili olsa bu acımasız canavar günahlı günahsız ayırt etmeden hepsini tepeler geçerdi.

"Neredeyizdir şimdi?" diye soruyor Gusev.

"Bilmem, herhalde okyanustayız."

"Kara görünmüyor."

"Öyledir? Yedi gün sonra görünecek kara."

İki asker fosfordan yakamozlanan beyaz köpüklere bakıyorlar; ikisi de suskun, düşünceler içinde. Sessizliği ilk bozan Gusev oluyor.

"Aslında korkulacak bir şey yok, gene de karanlık bir ormandaymışım gibi korkuyorum," diyor. "Bununla birlikte denize bir filika indirseler, komutan denize yüz fersah açılıp balık ya-

kalamamı buyursa çekinmeden giderdim. Ya da inançlı bir Hıristiyan denize düşse, onu kurtarmak için hemen arkasından atlarım. Bir Alman'ın ya da Çinli'nin düşmesine aldırmam ama inanmış Ortodokslara acırım."

"Ölmekten korkuyor musun?"

"Korkmaz olur muyum! Beni en çok köyümdeki evin durumu üzüp korkutuyor. Gerçi evde ağabeyim var ancak kendini bilmezin biridir. Sarhoş gezer, karısını döver, anama babama saygısızlık eder. Ben olmasam evin altı üstüne gelirdi, yoksulluğa düşüp ekmek dilenirlerdi. Eh, arkadaş, ayakta duracak gücüm kalmadı, beni götür de yatayım."

Revire döndüklerinde Gusev hemen yatağına uzanıyor. Eskisi gibi birtakım isteklerle yanıp tutuşmaktadır ancak ne istediğini kendisi de bilmiyor. Göğsü sıkışır, başının içi güm güm eder, ağzı kurumuştur, dilini oynatamaz... Biraz uyuyunca hemen sayıklamaya başlar; öksürükten, sıcaktan, gördüğü karabasanlardan yorgun düşerek ancak sabaha karşı uyuyabilir.

Düşünde asker ocağını, kışlasını görür... Fırından taze taze ekmek çıkarmışlardır. Gusev fırına girmiş, ter atmak için kayın ağacı kabuğundan yapılmış püskül gibi bir süpürgeyle her yerini dövmektedir.

İki gün yatağında hiç kıpırdamadan yatar, üçüncü gün öğle vakti güverteden iki denizci inerek onu revirden alır götürürler.

Ağırlaşması için ölüsünü birkaç demir parçasıyla birlikte yelken bezine sarıp dört bir yanından dikerler. Yelken bezine sarılı cenaze havuç ya da turp biçimini almıştır: Başı geniş, ayaklara doğru dar... Günbatımına doğru Gusev güverteye çıkartılarak bir tahtanın üzerine yatırılır. Tahtanın bir ucu vapurun bordasında, öbür ucu ise bir tabureye dik konmuş bir kutunun üstündedir. Cenazenin dört bir yanına hava değişimine giden erler ile şapkasız bir manga asker dizilmiştir.

Papaz, "Ulu Tanrı bağışlayıcıdır, bizleri esirger," diye dua okur.

"Amin!" diyerek üç denizci ilahi söylerler.

Hava değişimine gönderilen erler ile selam kıtasındaki asker-

ler istavroz çıkarırlar, başlarını yana çevirip aşağıya, dalgalara bakarlar. Bir insanın yelken bezine sarılması, az sonra dalgaların arasına bırakılacak olması onlara tuhaf gelir. Ölünce onlara da mı aynı şeyi yapacaklar acaba?

Papaz, Gusev'in üzerine bir avuç toprak serper, eğilerek selam verir. Ardından gene ilahi okunur.

Vardiya subayı tahtanın ucunu havaya kaldırır, Gusev yavaş yavaş kayarak baş aşağı denize uçar, havada bir takla attıktan sonra cumburlop diye sulara gömülür. Köpükler kaplar dört bir yanını, bir an dantellerle kuşatılmış gibi gözükür, sonra dalgalar arasında gözden kaybolur.

Hızla suyun derinliğine doğru gömülür. Dibe ulaşır mı acaba? Dediklerine göre okyanusun derinliği burada dört bin metreymiş. Sekiz-on kulaç indikten sonra ilerleyişi yavaşlar, aşağıya gittiğine pişman olmuşçasına sağa sola yalpalamaya başlar, akıntıya kapılarak aşağı inmekten çok yana doğru kayar.

İlerlediği yolda kılavuz balığı adı verilen bir sürü balıkla karşılaşır. Suların içindeki koyu nesneyi gören balıklar bir an ürkerek dururlar, sonra hep birlikte gerisin geriye kaçmaya başlarlar. Aradan çeyrek dakika bile geçmeden her biri ok hızıyla Gusev'in gövdesine yönelirler, zikzaklar çizerek yanından geçerler.

Tam o sırada başka koyu bir cisim ortaya çıkar. Bu bir köpekbalığıdır. Canavar isteksizce, sanki Gusev'i fark etmemiş gibi, ağır ağır onun altından geçer; karnı yukarda ılık, saydam suların içinde keyifle döner, iki dizi sivri dişin bulunduğu ağzını tembel tembel açar. Kılavuz balıkları heyecan içindedirler, "Ne olacak?" diye durup bakarlar. Köpekbalığı, Gusev'in gövdesiyle bir süre oynadıktan sonra gene isteksizce ağzını açar, koyu nesneyi usulcacık ısırır, yelken bezi cart diye yırtılır, demir parçalarından biri dışarı fırlar, kılavuz balıklarını ürkütüp köpekbalığının gövdesine çarptıktan sonra hızla dibe doğru süzülür.

O sırada yukarda, güneşin battığı yerde bulutlar üst üste yığılmaktadır. Biri zafer takına, öbürü aslana, üçüncüsü makasa benzeyen bulutlardır bunlar... Bu koyu kütlelerin arkasından göğün ortasına doğru uzanan geniş, yeşil bir ışık demeti parlar

önce; bunun ardından altın rengi, pembe ışıltılar yansır... Ufkun batısı tatlı bir leylak rengine dönüşür. Gökyüzünün büyüleyiciliği, görkemi karşısında okyanus önce somurturken zamanla göz okşayıcı, sevinçli, tutkulu, dile getirilmesi zor renklere bürünür.

Köylü Kadınlar

(Бабы)

Raybuje köyünde tam kilisenin karşısında iki katlı, temeli taştan, çatısı sacla kaplı bir ev vardır. Köyde daha çok Diyudya lakabıyla anılan ev sahibi Filip İvanoviç Kaşin alt katta çoluk çocuğuyla birlikte oturur. Üst katta ise yolu köye düşen memurlar, tüccarlar, çiftlik ağaları birkaç günlüğüne kalırlar. Burası yazın bunaltıcı derecede sıcak, kışın da çok soğuk olur. Diyudya işini bilen bir adamdır; yarıcı olarak tarla kiralar, ana yolda meyhane işletir, katran, bal, büyükbaş hayvan alıp satar, isteyene saksağan tüyü bile bulup getirir. Bu yolla biriktirdiği sekiz bin ruble parayı kent bankasına yatırmıştır.

Diyudya'nın fabrikada makine ustası olarak çalışan büyük oğlu Fiyodor, köylülerin dediğine göre becerikli bir adam olup şimdiden dünyalığını düzmüştür. Fiyodor'un karısı Sofya ise çirkin mi çirkin, hastalıklı bir kadındır. Karı koca baba evinde otururlar, kadın her pazar hastaneye tedaviye gider, karşılaştığı herkese dert yanar, ikinci oğul kambur Alyoşka gene babasının yanında yaşar; babası onu geçenlerde yoksul bir ailenin kızı olan Varvara'yla evlendirdi. Varvara eltisinin tersine genç, sağlıklı, güzel, giyinip kuşanmaya düşkün bir kadındır. Evin üst katında kalan memurlar, tüccarlar semaveri Varvara'nın getirmesini, yatağı hep onun sermesini isterler.

Bir temmuz akşamı Diyudya'nın evine basit bir köylü arabasıyla üç kişi indi. O sırada güneş batmak üzereydi; havaya kuru ot, taze gübre, mis gibi yeni sağılmış süt kokusu sinmişti. Gelenlerden otuz yaşlarında gösteren adamın sırtında yelken bezinden bir takım giysi vardı. Yanında da iri iri kemik düğmeli, uzun bir setre giymiş, yedi-sekiz yaşlarında bir oğlan ile kırmızı yelekli genç arabacısı bulunuyordu.

Arabacı atları koşumundan çözdükten sonra yorgunluklarını gidermek için dışarı dolaştırmaya çıkardı, adam ise yıkanıp temizlendi, yüzünü kiliseye dönerek dua etti, arabanın dibine bir yaygı serdikten sonra küçük oğlanla birlikte akşam yemeğine oturdu. Yemeğini hiç acele etmeden yiyordu, ağırbaşlı biri olduğu belliydi. Onun yemek yiyişini gözleyen Diyudya görmüş geçirmiş biri olarak konuğunun becerikli, kendi değerini bilen, oturaklı bir adam olduğunda karar kıldı.

Diyudya sırtında yeleği, başı açık, alt katın merdiven sahanlığında otururken kiracısının konuşmaya başlamasını bekliyordu. Evine kalmaya gelenler uykuya yatmadan önce çeşit çeşit öyküler anlatırlar, o da bunları sevdiği için bayıla bayıla dinlerdi. Yaşlı karısı Afanasyeva ile büyük gelini Sofya sundurmanın altında inek sağıyorlar, öbür gelini Varvara ise üst katın açık penceresi önünde oturuyor, ayçiçeği çekirdeği çıtlatıyordu.

Diyudya konuşmaya başlatmak için, "Çocuk kendi oğlunuz olmalı," dedi.

"Hayır, evlatlığımdır. Yetim kaldı, sevaba girmek için yanıma aldım."

Böylece laf lafı açtı. Konuk, sözü, söyleşiyi seven, güzel konuşkan bir adamdı. Diyudya'nın anladığı kadarıyla kentte evi barkı vardı, ticaretle uğraşıyordu, kendini Matvey Savviç diye tanıtırken yanındaki çocuğun adının Kuzka olduğunu söyledi. Alman göçmenlerden kiralayacağı bahçeyi görmek üzere bu yolculuğa çıkmıştı. Hava sıcak, dayanılmaz derecede nemli olduğu için kimsenin canı uyumak istemiyor, konuşma uzadıkça uzuyordu. Ortalık iyice kararıp gökte yıldızlar ıpıl ıpıl parlamaya başladığında Matvey Savviç çocuğu evlat edinişini anlatmaya koyuldu. Afanasyeva ile Sofya uzakta dikilerek anlatı-

lanları dinliyorlardı, Kuzka o sırada avlu kapısının yanına oynamaya gitmişti.

"Bu öyle bir öyküdür ki dedeciğim, bütün ayrıntılarıyla anlatsam şaşkınlıktan küçük dilinizi yutarsınız. Ancak hepsini anlatmayacağım, anlatsam sabaha dek bitmez. On yıl kadar önce bizim sokakta, tam evimizin bitişiğinde –şimdi o yerde mum ve sabun fabrikası bulunuyor– Marfa Simonovna Kapluntseva adında yaşlı bir dul kadın otururdu. Kadının oğullarından büyük olanı demiryollarında kondüktör olarak çalışır, küçük oğlu, benim yaşıtım Vasya ise anasının yanında kalırdı. Kadının kocasının zamanında beş atı vardı, bunları kentte faytonculara kiraya verirlerdi. Kocası ölünce Marfa aynı işi sürdürdü, üstelik faytoncularla işleri yürütmede kocasından geri kalmadı. Kimi günler beş rubleye para demezdi. Oğlu Vasya'nın da kendine göre kazancı vardı. Cins güvercinler yetiştirir, bunları avcılara satardı. Ne zaman baksam onu evlerinin çatısında görürdüm, ıslık çalıp elindeki süpürgeyi havaya fırlatarak taklacı güvercinlerin daha yükseklerde uçmasını sağlamaya çalışırdı sanki. Ayrıca kafes yapar, iskete, sığırcık yakalardı. Böyle ıvır zıvır işlerle para kazanılmayacağını sanırsınız ama çocuk ayda on rubleye para demezdi.

Bir zaman geldi ki yaşlı ananın bacakları tutmaz oldu, kadıncağız yatağa bağlandı. Bir evin orta direği çökerse aile ne duruma düşer? Yaşlı kadın küçük oğlu Vasya'yı evermekten başka çıkar yol bulamadı. Eve çöpçatanlar çağrıldı, sağa sola haber uçuruldu, sonunda gelin adaylarını görmek üzere bizim Vasya yollara düştü. Düşünülüp taşınıldıktan sonra gene bir dul kadının kızı olan Maşenka'yla söz kesildi. İki anne çocuklarını kutsadılar, bir hafta içinde gençleri baş göz ettiler. Maşenka on yedi yaşlarında, çıtı pıtı, ak tenli, eli yüzü düzgün, hanım hanımcık bir kızdı. Drahoması da yeterliydi; gelin gelirken beş yüz ruble para, bir inek, bir de yatak getirdi. Sanki önceden sezmiş gibi kocakarı düğünden üç gün sonra öldü, ruhu kutsal Kudüs'e çekildi gitti. Oysa görünürde ne herhangi bir hastalığı vardı ne başka bir sıkıntısı. İki genç, anneleri için gereken cenaze törenini yaptıktan sonra normal yaşamlarına döndüler.

Altı ay kadar gül gibi geçindiklerini söyleyebilirim ama altıncı ayın sonunda beklenmedik bir bela çaldı kapılarını. Vasya kuraya katılacak, şansı yoksa askere gidecekti. Tam dediğim gibi çıktı, çekilen kurada Polonya Krallığı'ndaki birliklere düştü. Çocukcağıza hiçbir kolaylık göstermeden, hemen saçlarını tıraş edip yola koydular. Bu bir çeşit Tanrı buyruğu gibiydi, başka ne yapılabilirdi? Vasya avluda karısından ayrılırken her şey normal gözüküyordu ama güvercinliğe son kez bakarken gözyaşlarını tutamadı. Zavallı çocuk! O gidince Maşenka ilk günler yalnızlık çekmemek için anasını yanına çağırdı, doğum gününe, işte şu Kuzka doğuncaya dek annesi onun yanında kaldı. Sonra kadın Oboyan'a, öbür evli kızının yanına gitti; bebeğiyle Maşenka yalnız başlarına kaldılar. Atlar, evdeki araba bakım ister, devrilen çiti onarmak, kurum bağlayan bacayı temizlemek, hepsi erkek işi. Bir de atlarını kiraya verdikleri paytoncular sarhoş, şirret çıkınca kızcağız komşusu olarak sık sık bana başvurmaya başladı. Bilinen durum: Evine varırsın, tavsiyelerde bulunursun, gerekiyorsa yardım edersin. Eh, oraya gidince çay içmeden, konuşmadan da olmaz. Daha o zamandan her şeye aklı eren biriydim, değişik konulardan anlar, konuşmayı severdim; Maşenka da öyle, nazik, terbiyeli, okumuş bir kızdı... Tertemiz giyinir, yaz günleri şemsiyeyle gezerdi. Ben dinden, siyasetten söz açınca hayran hayran ağzımın içine bakardı; çay, reçel ikramının sonu gelmezdi...

Sözü fazla uzatmadan söyleyeyim ki dediğim, aradan bir yıl bile geçmeden insan soyunun düşmanı olan şeytan yoldan saptırdı beni. Maşenka'nın evine gitmediğim günler canımın sıkıldığını, onu özlediğimi fark etmeye başladım. Nasıl etsem de onunla daha sık görüşsem, diye yollar arıyordum. Bir gün, 'Kış için pencerelere çift çerçeve takılsa iyi olur,' diye onun evinde kendime iş çıkarıyorum, çerçevenin ikisi ertesi güne kalsın diye çabalıyorum. Başka bir gün, 'Vasya'nın güvercinlerini sayalım, kaybolursa çocukcağız üzülür,' diye tutturuyorum. Bunları ona bahçelerimiz arasındaki çitin üzerinden söylüyordum, sonunda kolaylık olsun diye çitte küçük bir kapı açtım. Hani, nasıl derler, kadın soyundan her türlü kötülük gelir, her pislik

bulaşır. Bırakın biz günahkârları, Tanrı'nın en temiz kulları bile bundan kurtulamazlar. Maşenka da öyle, bile bile gidiş gelişlerimi sona erdirmeye kalkışmadı. Kocasını sayacağı, her an onun adını anacağı yerde beni sevdi. Onun da ben yokken canının sıkıldığını, gözünü çitin yarığına uydurup evimi gözlediğini görüyordum. O böyle yapar da benim gibi kanı kaynayan bir delikanlı hayallere kapılmaz mı?

Kutsal perhiz haftasının perşembe günüydü, sabah erkenden pazara gitmek üzere kalkmıştım. Şeytan dürttü işte, onun kapısının önünden geçerken üstteki parmaklıklı pencereden avluya şöyle bir göz attım. Maşenka yeni uyanmıştı, ördeklere yem veriyordu. Kendimi tutamayıp seslendim. Kapıya yaklaştı, parmaklık arasından bana baktı. Yüzü akça pakça, gözleri baygın, uykulu... Öyle hoşuma gitti ki sanki kapının önünde değil de doğumgününü kutluyormuşum gibi ona iltifatlar yağdırmaya başladım. Yüzü kızardı, güldü, gözlerini gözlerimin içine dikti. Bakışlarını bir türlü benden ayıramıyordu. Aklım başımdan gitti bir anda, aşk sözleri sıralamaya koyuldum. Bunun üzerine kapıyı açtı, beni içeri aldı. O günden sonra karı koca gibi birlikle yaşamaya başladık."

Matvey Savviç bunları anlatırken kambur Alyoşka sokaktan geldi, soluk soluğa, kimsenin yüzüne bakmaksızın doğruca eve girdi. Bir dakika bile geçmeden elinde akordeonla dışarı çıktı; cebindeki madeni paraları şıkırdatarak, ayçiçeği çıtlatarak avlu kapısından dışarı koştu.

"Kim bu?" diye sordu Matvey Savviç.

Diyudya, "Oğlum Aleksey," dedi. "Kahrolası, gezmeye gitti gene. Ulu Tanrı ona kamburluk gibi bir kusur vererek gücendirdi diye kendisinden fazla bir şey beklemiyoruz."

Annesi Afanasyeva da şunları ekledi:

"İşi gücü arkadaşlarıyla gülüp eğlenmek. Aklı başına gelir diye Paskalya'dan önce everdiysek de sonuç daha kötü çıktı."

"Ne yararı oldu ki! Boş yere elin kızına mutluluk sağladık," dedi babası da.

Kilisenin arkasından güzel bir şarkı duyuldu o sırada. Sözleri pek anlaşılmıyorsa da iki tenor bir de basın söylediği hüzün-

lü bir şarkıydı bu. Diyudya'nın avlusunun içi sessizleşti birden; herkes kulak kesilmiş, şarkıyı dinliyordu. Aradan bir süre geçince iki ses kahkahayla gülerek sustu; üçüncü ses, tenor ise öyle ince bir perdeye yükseldi ki avluda oturanlar elde olmaksızın başlarını yukarıya kaldırarak sanki sesi yükseklerde aramaya koyuldular. Varvara üst kattan avluya indi, gözünü güneşten siper edermiş gibi elini alnına koyarak kilise yönüne baktı.

"Papazın iki oğlu ile öğretmen söylüyorlar," dedi.

Üç ses yeniden başladılar şarkıya. Matvey Savviç içini çekti, öyküsünü anlatmaya koyuldu:

"İşte böyle, dedeciğim. İki yıl sonra Varşova'dan, Vasya'dan bir mektup aldık. Komutanlarının onu hava değişimine eve göndereceğini yazıyordu. Hastaymış. Benim bu arada kafamın içindeki bulanıklık dağılmış, ayrıca güzel bir kızla nişanlanmıştım. Ancak metresimden nasıl kopacağımı bilmiyordum. Her gün Maşenka'yla konuşmaya hazırlanıyor, bir yandan da konuyu nasıl açacağımı kestiremediğim için zırıltı köyvermesinden korkuyordum. İşte mektubun o sırada gelivermesi elimi kolumu çözdü. Mektubu birlikle okumaya başladık, kızcağızın yüzü kireç gibi ağardı. Ona dedim ki, 'Gördüğün gibi, bundan böyle davranışımıza çekidüzen vermeliyiz, sen gene kocana döneceksin.' 'Ben artık onunla yaşamak istemiyorum!' demez mi? Hemen sesimi yükselttim: 'Nasıl olur, kocan o senin!' Bunun üzerine, 'Sen öyle san. Onu hiçbir zaman sevmedim, ona gönülsüz vardım. Annemin üstelemesi üzerine evlendim onunla. Ben seni istiyorum!' diye tutturdu. 'Aptallık etme, böyle kıvırtmanın yararı yok. Onunla kilisede nikâhlanmadınız mı?' dedim. 'Evet, kilisede nikâhlandık ama şimdi seni seviyorum, sonuna dek seninle yaşamak istiyorum, isterlerse bana gülsünler. Vız gelir!' karşılığını verdi. 'Tüh!' dedim, 'Okumuş yazmış bir kadınsın, Kutsal Kitap'ta ne yazdığını bilmiyor musun?'"

Diyudya, "Kitapta kocaya varan kadın onunla yaşamak zorundadır diye yazar," diye söze karıştı.

"Evet, öyle, karı koca tek bedendir. Ona dedim ki: 'Seninle bunca günaha girdiğimiz yeter, bundan böyle vicdanımızın sesini dinleyelim, Tanrı'dan korkalım. Vasya gelince önünde diz

çöker, kendimizi bağışlatırız. Yumuşak çocuktur, çekinir, seni öldürmez. Ayrıca bu dünyada kocanın elinden eziyet çekmek öbür dünyada Tanrı'nın gazabına uğramaktan yeğdir.' Kadın Nuh dedi, peygamber demedi, kendi bildiğini okudu. Beni seviyormuş, benden başkasını istemezmiş. Neyse, Üçler Yortusu'nun arifesinde, cumartesi günü sabah erkenden Vasya çıktı geldi. Çitten her şeyi görüyorum. Vasya koşarak eve girdi, bir dakika sonra Kuzka'yı kollarına alıp dışarı çıktı. Bir yandan gülüyor, bir yandan ağlıyor, bir yandan Kuzka'ya bakarken gözlerini de güvercinlikten ayıramıyor. Oğlunu mu sevip okşasın, güvercinleriyle mi ilgilensin? Duygulu, uysal bir gençti. O günü kazasız belasız, kötü bir şey olmadan atlattık. Akşam ayini için kilisede çanlar çaldığı sırada bir de baktım, daha kapıları, çiti yeşillikle süslememişler. 'Ertesi gün Üçler Yortusu, işler iyiye gitmiyor!' diye düşündüm. Hemen evlerine koştum. Baktım, Vasya odanın ortasına oturmuş, sarhoş, iki gözü iki çeşme, armağan olarak ailesine ne getirdiyse hepsini çevresine saçıp savuruyor. Kuzka –o zamanlar üç yaşına yeni basmıştı– yerde emekleyerek babasının getirdiği kurabiyelerden birini kemiriyor. Maşenka ise sobanın yanında dikilmiş, yüzü solgun, bir yandan titrerken bir yandan da, 'Ben senin karın değilim, seninle yaşamak istemiyorum,' diye homurdanıyor. Vasya'nın önünde yerlere değin eğildim, 'Biz ettik, sen etme! Sana karşı suçumuz büyük, Vasili Maksimıç, İsa aşkına bizi bağışla!' diye dil dökmeye başladım. Sonra doğrulup Maşenka'ya dedim ki: 'Bakın, Mariya Semyonovna, Vasili Maksimıç'a karşı boynunuz kıldan ince, her gün önünde eğilip ayaklarını yıkayacaksınız, eve yavan çorba da getirse teşekkür edip içeceksiniz. Bundan böyle kocanıza bağlı kalın, benim için gece gündüz Tanrı'ya yakarıp Vasya'nın beni bağışlamasını sağlayın!' Sanki bu sözleri bana gökteki melekler söyletmişti, ona bu öğütleri verirken öyle duygulanmıştım ki gözlerimden tıpır tıpır yaşlar dökülüyordu. Aradan iki gün geçti geçmedi, bir de baktım, Vasya evime geldi. Bana dedi ki: 'Matyuşa,[1] seni de, karımı da bağışlıyorum. Tanrı sizleri kötü gözle görmesin. Maşenka asker ka-

1 Matvey'in arkadaşlar arasında söylenen biçimi – ç.n.

rısıydı, gençti, kendini tutmasını bilemedi. Böylesi ne ilktir ne de son olacaktır. Senden tek dileğim, aranızda bir şey geçmemiş gibi davranman, ilişkinizi hiç kimseye belli etmemen. Benim de bundan sonra tüm çabam, karımın benden hoşlanmasını, beni yeniden sevmesini sağlamak olacaktır.' Elimi sıktı, çayımı içti, neşeyle evine döndü. 'Çok şükür, her şey yerli yerine oturdu!' diye seviniyorum. Ancak daha Vasya bizden yeni çıkmıştı ki Maşenka dikildi karşıma. Öyle bir bela ki hiç sorma! Hemen boynuma atılıp başladı ağlamaya, yalvarmaya. 'Tanrı aşkına bırakma beni, sensiz yaşayamam!' diyor da, başka bir şey söylemiyor."

Diyudya, "Ne aşağılık karıymış!" diye yeniden söze karıştı.

"Üzerine yürüyerek sövüp saydım, sofadan zorla çıkardıktan sonra kapıyı arkadan kilitledim, 'Tanrı'dan kork, beni başkalarının yanında rezil ediyorsun! Kocanın yanına dön, seni bir daha gözüm görmesin!' diye bağırdım arkasından. Gün geçmiyordu ki aynı sahne yinelenmesin. Bir gün ahırın yanında duruyor, atın kantarmasını onarıyordum. Bir de baktım, çitin kapısından girmiş, hıçkıra hıçkıra ağlayarak bana doğru koşuyor. Üstünde yalnız eteği, yalın ayak, başı kabak, üstü başı katran içinde. 'Bir miskinle yaşamak istemiyorum. Artık dayanacak gücüm kalmadı. Beni sevmiyorsan öldür daha iyi!' diyor bir yandan da. Kantarmayı kaptığım gibi birkaç kez patlattım. O sırada Vasya çitin kapısından içeri girerek, 'Vurma sırtına! Sakın vurma!' diye haykırdı. Ama sonra karısının üzerine saldırdı, başladı yumruklamaya. Bununla da yetinmedi, tekme tokat girişti. Ben kadını korumaya çalışırken bu sefer atın dizginlerini kaptığı gibi karısının üstüne yürüdü. Bir yandan vuruyor, bir yandan at gibi kişniyordu."

Küçük gelin Varvara oradan atıldı:

"Ah, dizgini elime geçirsem de ben o herifi bir gebertseydim ya! Kızcağızı böyle dövmeye hakkı var mı?"

Kaynatası bağırdı bu sefer:

"Sen bu işe ne karışıyorsun, kaltak! Kes sesini!"

"Neyse, Vasya'nın evinden bir paytoncu çıktı geldi, ben de evdeki işçiyi çağırdım, üçümüz bir olup Maşenka'yı kocası-

nın elinden zorla aldık, götürüp evine soktuk. Öyle bir rezillik ki sormayın! O akşam evlerine yoklamaya gittim. Maşenka yatak yorgan serilmiş yatıyor, yüzü sargılar içinde, yalnız gözleri ile burnu gözüküyor, bakışları tavana çivilenmiş sanki. 'Merhaba, Mariya Semyonovna!' dediysem de hiç sesini çıkarmadı. Vasya ise öbür odada oturuyor, başı ellerinin arasında, zırıl zırıl ağlıyor. 'Ben katilin biriyim. Her şeyi mahvettim. Tanrım bana ölüm gönder de kurtulayım!' diyor da başka bir şey söylemiyor. Maşenka'nın yanında yarım saat kadar oturup gene öğüt verdim, biraz da gözünü korkuttum. 'Doğru yolda gidenler cennete kavuşurlar, senin gibi yoldan çıkmışların yeri cehennemdir. Niçin kocanı saymıyorsun? Git hemen ayaklarına kapan!' dedim. Sanki bunları ona söylememişim; karşımda mumya gibi yatıyor, kılını bile kıpırdatmıyor. Ertesi gün Vasya ansızın hastalandı, akşama doğru bir de duyduk ki ölmüş... Götürüp toprağa verdik zavallıyı. Maşenka mezarlığa bile gelmedi. Besbelli, çürükler içindeki utanmaz yüzünü kimseciklere göstermek istemiyordu. Çok geçmeden esnaf arasında bir söylenti yayıldı, sözde Vasya kendi eceliyle ölmemişti, onu karısı öldürmüştü. Hükümet bu işe el koydu hemen. Vasya mezardan çıkarıldı, karnı yarıldı, midesinde sıçan zehri bulundu. İşlenen cinayet apaçık ortadaydı. Polis eve gelip Maşenka'yı oğluyla birlikte götürdü, hapishaneye tıktılar. Kadının yaptığı kötülük sonunda ayağına dolaşmıştı...

Aradan sekiz ay geçtikten sonra onu yargılamaya başladılar. Sanki bugünmüş gibi hatırımdadır: Başında beyaz yazma, sırtında boz gömlek, sanık sandalyesinde oturuyor. Bedeni öyle zayıf, yüzü öyle solgun, bakışları öyle dik ki insanın acıyası gelir. Arkasında da tüfekli bir asker. Suçlamayı kesinlikle kabul etmedi. Tanıkların kimisi kocasını onun zehirlediğini, kimisi de adamcağızın üzüntüden zehir içtiğini ileri sürdüler. Tanıklardan biri de bendim. Sorgulanma sırası bana gelince elimi vicdanıma koyup doğruyu söyledim. 'Suç onun. Saklamaya gerek yok, kocasını sevmiyordu, huysuz bir kadındı,' dedim. Sabahleyin başlayan duruşma gün boyunca sürdü, o gece hüküm verdiler: On üç yıl Şibirya'ya sürgün! Hüküm verildikten son-

ra Maşenka'yı bizim kent hapishanesinde üç ay daha tuttular. Ziyaretine gidiyor, insanlık adına çay, şeker filan götürüyordum. Ama o beni görür görmez titremeye başlıyordu. Ellerini sallayarak, 'Git, git! Bir daha gelme!' diye homurdanıyordu. Bir yandan da çocuğu elinden alacakmışım gibi sarılıyordu oğluna. 'Ah, Maşa, Maşa! Yaptıklarını gördün mü? Dediklerimi dinlemedin, verdiğim aklı yabana attın, şimdi çek bakalım cezanı! Kimseyi de suçlama!' diyordum. Sanki kötü bir şey söylemişim gibi beni yanından kovuyor, oğluyla birlikte duvarın dibine büzülerek tir tir titriyordu. İl hapishanesine göndereceklerı sırada istasyona onu uğurlamaya gittim, bohçasının içine sevaptır diye bir ruble sıkıştırdım. Daha sonra öğrendim ki Sibirya'ya kadar dayanamamış, il hapishanesinde hastalanıp hummadan ölmüş..."

"Köpeğe de köpekçe ölüm yaraşır!" diye söylendi Diyudya.

"Kuzka'yı baba evine gönderdiler daha sonra. Düşündüm taşındım, baktım ki olmayacak, aldım onu yanıma. Ne yaparsınız? Hapishaneye düşmüş birinin çocuğu ama insan yavrusu ne de olsa. Üstelik Hıristiyan... Acıdım oğlana. Benim yanımda tezgâhta işlerime yardım eder, kendi çocuğum olmazsa onu zamanla tüccar yaparım. Gittiğim her yere onu da götürüyorum, şimdiden her bir şeyi öğrensin diye..."

Matvey Savviç öyküsünü anlattığı sürece Kuzka avlu kapısının yanında başını ellerine dayayarak taşın üstünde oturmuş, gözlerini hep gökyüzüne dikmişti. Karanlıkta uzaktan bakınca küçük bir kütüğe benzetilebilirdi.

Matvey Savviç, "Kuzka, git de yat artık!" diye seslendi çocuğa.

Diyudya yerinden doğrulurken, "Evet, yatma zamanı geldi," dedi. "Kadınlar böyledir, kimseyi dinlemez, hep kendi bildiklerini okurlar; sonuç da ona göre olur."

Aydede avlunun tepesinde süzülüyordu. Gökyüzünde ay bir yana giderken onun altındaki bulutlar da öbür yana kaçıyor gibiydi. Ancak bulutlar gitgide uzaklaştıkları halde ay hep aynı yerde ışıldayıp duruyordu. Matvey Savviç yüzünü kiliseye dönüp dua etti, herkese iyi geceler diledi, kendi arabalarının altın-

da yere uzandı. Kuzka da dua etti, arabanın üstüne çıktı, kuru otların arasında rahat uyumak için kendine bir çukur açtı, dirsekleri dizlerine değecek biçimde kıvrılıp yattı, üzerine setresini çekti. Avludan Diyudya'nın alt kattaki odasında mum yaktığı, gözlüğünü taktığı, eline bir kitap alarak köşeye dikildiği görülüyordu. Orada uzun süre İncil okudu, eğilip eğilip selam verdi.

Konuklar uyumuşlardı. Afanasyeva ile Sofya arabaya yaklaştılar, çocuğun yüzüne bakmaya başladılar. Yaşlı kadın, "Yetim mışıl mışıl uyuyor," dedi. "Nasıl da sıska, bir deri bir kemik kalmış. Öz anası olmazsa onu kim doyuracak?"

"Benim Grişutka'm bundan iki yaş büyük olmalı. Şimdi fabrikada anasız ne zorluklar çekiyordur, kimbilir. Belki fabrika sahibinden dayak bile yiyordur. Demin şunun yüzüne baktım da Grişutka'm geldi aklıma. Yüreğim kan ağladı."

Sofya'nın bu sözlerinin ardından ortalığa bir sessizlik çöktü.

"Belki de annesini bile anımsamıyordur yavrucak," dedi yaşlı kadın.

"Anımsayabilir mi?"

Böyle derken Sofya'nın gözlerinden yaşlar süzüldü. Bir yandan üzüntüden hıçkırıyor, bir yandan da duygulandığı, acıdığı için acı acı gülüyordu.

"Nasıl da kıvrılıp yatmış! Zavallı yetimim benim."

Kuzka birden irkilerek gözlerini açtı. Karşısında çirkin, buruşuk, ağlamaklı bir yüz; onun yanında dişsiz, sivri çeneli, burnu kemerli daha buruşuk bir surat; bunların tepesinde sonsuz bir gökyüzü ile ay ve kayan bulutlar görünce korkusundan bir çığlık attı. Sofya da birden irkilerek haykırdı, ikisinin çığlıkları avluda yankılanınca bir tedirginlik başladı, gece bekçisi yakında bir yerde sopasıyla taşlara vurdu, bir köpek havlamaya başladı. Bunun üzerine Matvey Savviç uykusunda bir şeyler mırıldandıktan sonra öbür yanına döndü.

Gece geç vakit Diyudya, yaşlı karısı, yakındaki bekçi uyuyunca Sofya avludan dışarı çıktı, evin önündeki sıraya oturdu. Hava soğuktu, çok ağlamaktan dolayı başında bir ağrı vardı. Evlerinin önünden geçen sokak çok genişti, üstelik öylesine

uzundu ki iki yönden en azından ikişer fersah uzadıktan sonra sonu görünmez olurdu. Gökte parlayan aydede avlunun üzerinden ayrılıp kilisenin arkasına geçmişti. Sokağın bir yanı aydınlık, öbür yanı ise gölgeler yüzünden koyuydu. Direklerin tepesine çakılan sığırcık yuvaları ile kavakların gölgesi geniş sokağın bir yanından öbür yanına uzanıyor, kilisenin kapkara, korkunç gölgesi Diyudya'nın evinin avlu kapısı ile evin yarısını kaplıyordu. Ortalık sessiz, ıpıssızdı. Ancak sokağın bir ucundan belli belirsiz işitilen bir müzik sesi geliyordu. Alyoşka'nın çaldığı akordeon olmalıydı bu.

Kilise duvarının dibinden sanki biri sinerek yürüyor gibiydi. Bu bir inek miydi, insan mıydı, yoksa kimse yoktu da ağaçlara konan iri bir kuşun hışırtısı mıydı, belli değildi. İşte gölgelerin arasından bir karaltı sıyrıldı, az ilerde durdu, kalın sesiyle bir şeyler söyledi, sonra kilisenin yanındaki ara sokakta görünmez oldu. Biraz geçince kilise kapısının yanındaki gölgeden bir karaltı daha çıktı, Diyudya'nın evine doğru yürüdü, evin önünde sırada oturan Sofya'yı görünce durdu.

"Varvara, sen misin?" diye sordu Sofya.

"Bensem benim. Ne olmuş yani?"

Gerçekten Varvara'ydı gelen. Bir an durakladıktan sonra gelip sıraya oturdu.

"Nereden geliyorsun?"

Varvara karşılık vermedi.

"Bu gece gezmelerinle başına bela açacaksın. Demin duydun, adam tekmelerle, dizginle Maşenka'yı kocasının nasıl dövdüğünü anlattı. Aynı şeyin senin de başına gelmesinden korkmuyor musun?"

"Gelirse gelsin!"

Varvara böyle dedikten sonra başındaki yazmayı çıkardı, bununla ağzını kapatarak gülmeye başladı.

"Papazın oğluyla hoş vakit geçirdik," dedi fısıltılı bir sesle.

"Yalan söylüyorsun."

"İki gözüm çıksın ki."

"Günah! Günah!"

"Günahmış... Vız gelir bana! Böyle bir yaşama katlanmak-

tansa yıldırım çarpsın da gebereyim! Gencim, güzelim, kocamsa kamburun, mıymıntının biri. Kahrolası Diyudya'dan beter! Kızken bir dilim ekmeği zor bulur, yalın ayak dolaşırdım; yoksulluktan kurtulmak için zenginliğine aldanıp Alyoşka'ya vardım. Niye vardım ki? Şimdi ağa düşmüş balıklar gibi çırpınıyorum, Alyoşka uyuzuyla yatıp kalkmaktansa öleyim daha iyi. Peki, senin yaşamın neye benziyor? Onu bana hiç anlatmaya kalkma! Kocan olacak rezil seni fabrikadan kovup buraya, babasının evine gönderdi, çocuğu da elinden alarak çırak verdi. Kendisi şimdi başkasıyla yaşıyor. Bu mu yaşam dediğin? Eşek gibi çalışıyorsun, tek tatlı söz işitmiyorsun. Böyle yaşamaktansa ben de keşke kız kalaydım, ekmek dileneydim, kendimi kuyuya ataydım. Ne yapalım, keyfimi düşünürüm ben de. Bir yandan da papazın oğlundan birkaç kuruş sızdırıyorum."

"Öyle deme, günah!"

"Günah olursa olsun."

Kilisenin arkasından gene iki tenorla bir bas sesin söylediği hüzünlü şarkı duyulmaya başladı. Şarkının sözleri önceki gibi anlaşılmıyordu.

Varvara, "Gece kuşları eğleniyorlar," diyerek güldü.

Bunları söyledikten sonra papazın oğluyla gezmelerini, onun kendisine söylediklerini, başka arkadaşlıklarını, üst katta kalan memurlarla, tüccarlarla düşüp kalkmalarını anlatmaya koyuldu. Hüzünlü şarkıdan bir çeşit özgür yaşam esintisi geliyordu. Sofya neşelenip gülmeye başladı. Eltisinin anlattıklarından dolayı bir yandan günah korkusuyla irkiliyor, bir yandan da onu kıskanıyor, zevkle dinliyordu. Gençken, güzelken keşke kendisi de gönül eğlendirse, gezip tozsaydı...

Mezarlıktaki eski kilisenin çanı gece yarısını vurdu. Sofya ayağa kalkarak, "Yatma zamanı," dedi. "Diyudya görürse bize demediğini bırakmaz."

İki gelin sessizce avludan içeri girdiler.

Varvara yatağı pencerenin dibine sererken, "Adamın anlattıklarının sonunu dinleyemedim. Maşenka'ya ne olmuş?" diye sordu.

"Hapiste ölmüş. Kocasını zehirlediği için..."

Aynı yatağa yan yana uzandılar. Varvara biraz sonra, "Elime fırsat geçse ben de Alyoşka'yı öldürürdüm," dedi.

"Hadi canım! Neler saçmalıyorsun?"

Sofya uyumaya başladığı sırada Varvara eltisine iyice sokularak kulağına şöyle fısıldadı:

"Gel, seninle Diyudya'yı da, Alyoşka'yı da zehirleyelim!"

İrkilerek uyanan Sofya bir şey söylemedi; gözlerini kırpmadan, uzun uzun gökyüzüne baktıktan sonra, "Öğrenirlerse sonumuz ne olur?" diye sordu.

"Kimse bir şey öğrenemez. Diyudya kocadı artık, ölme zamanı çoktan geldi. Alyoşka'nın da içkiden geberdiğini sanırlar."

"Sen böyle dedikçe tüylerim diken diken oluyor. Cezamızı öbür dünyada çekeceğiz."

"Çekersek çekelim..."

İkisi de suskun, düşüncelere daldılar. Sofya titremeye başladı.

"Üşüyorum, hava çok soğuk. Sabah olmak üzere herhalde. Uyuyor musun?"

"Yok... Şey... Sen benim söylediklerime aldırma... Kahrolasılara kızdığım için saçmaladım. Kendim de ne dediğimi bilmiyorum. Hadi, uyu artık, neredeyse şafak sökecek... Uyu..."

İkisi de seslerini kestiler, sakinleştiler, uyudular.

Kocakarı herkesten önce uyandı. Kalkıp Sofya'yı uyandırdı, ikisi birlikte sundurmanın altına inekleri sağmaya gittiler. O sırada Alyoşka geldi. Zilzurna sarhoştu, akordeonu yanında değildi; yolda düştüğü için olacak, göğsü, dizleri toz toprak, saman içindeydi. Sallana sallana sundurmanın altına yürüdü, soyunmadan oradaki kızağın üzerine devrildi, hemen horlamaya başladı. Kilise kulesinin haçları, yükselen güneşin ışıklarıyla alev alev yanmaya başlamıştı; ağaçların, kuyu tapıncağının gölgeleri üzeri çiyle kaplı otların üzerinden kayarak pencerelere ulaştığı zaman Matvey Savviç yattığı yerden telaşla sıçradı.

"Kuzka! Kuzka! Kalk hadi! Arabayı koşup hemen yola çıkacağız!"

Sabah kargaşası başladı az sonra. Suvarmak için getirdiği atla birlikte genç bir Yahudi kadını girdi avluya, sırtında eteği

kırmalı kahverengi bir entari vardı. Kuyunun tapıncağı acıklı acıklı gıcırdadı, kova duvara çarpa çarpa kuyudan aşağı indi. Henüz uykusunu alamayan yetim çocuk yavaş yavaş toparlanıyor, tembelce setresini giyiyor, soğuktan büzüşürken kuyudan çıkan suyun şakırtısını dinliyordu. Üstü başı çiy içindeydi.

O sırada Matvey Savviç yaşlı kadına, "Nine, şu bizim arabacıyı dürt de kalkıp atı arabaya koşsun!" dedi.

Diyudya da pencereden seslendi:

"Sofya, çıfıtın karısından suvarma parası almayı unutma sakın! Kötü dadandılar buraya!"

Meleyen koyunlar sokakta ileri geri koşturuyor, kadınlar çobana bağırıyorlardı. Çobansa kavalını çalıyor, kırbacını şaklatıyor, kadınlara boğuk, kalın sesiyle karşılık veriyordu. Üç koyun Diyudya'nın avlusuna girmek için geri kaçtılarsa da kapıyı bulamayarak çite sıkışıp kaldılar. Bu gürültüler üzerine Varvara uyandı, yatağını toplayarak içeri yürüdü.

Yaşlı kadın, "Bari koyunları sürüye katsaydın!" diye bağırdı. "Ne olacak, hanımefendi, hiçbir işe elini sürmez."

Varvara eve girerken, "Başka işim mi yok? Sizin gibi yezitlere hizmet edeceğimi mi sanıyorsunuz?" diye homurdanıyordu.

Arabanın dingili yağlandı, at koşuldu. Elinde hesap tahtasıyla Diyudya çıktı evden, merdivene oturdu; gece yatısı, yulaf, suvarma ücreti olarak kaç para alacağını hesaplamaya koyuldu.

Matvey Savviç yulaf parasına itiraz etti:

"Dedeciğim, çok alıyorsun!"

"Pahalıysa yulaf koydurmasaydın sen de! Biz bu işin ticaretini yapıyoruz, bedava veremeyiz."

Yolcular binip gitmek üzere arabaya doğru yürümüşlerdi ki bir sorun çıktı. Kuzka'nın şapkası kaybolmuştu.

Matvey Kuzmiç öfkeli bir sesle, "Domuzun dölü, şapkanı nereye soktun! Çabuk bul şunu!" diye bağırdı.

Korkudan çocukcağızın suratı çarpıldı, ne yapacağını şaşırarak arabanın çevresinde döndü, avlu kapısına, oradan sundurmanın altına koştu. Yaşlı kadın ile Sofya ona yardıma koştular.

Matvey Savviç, "Kulaklarını koparırım senin! Pis velet!" diye haykırıyordu.

Şapka arabanın dibindeki kuru otların arasında bulundu. Kuzka şapkasını koluyla temizleyerek başına geçirdi, sonra sanki arkadan birinin ensesine patlatmasından korkuyormuş gibi çekine çekine arabaya bindi. Matvey Savviç istavroz çıkardı, sürücü dizginleri çekti, araba hareket ederek avludan dışarıya doğru yürüdü.

Düello

(Дуэль)

I

Sabahın sekiziydi. Subayların, memurların, bu yöreye gezmeye gelen yabancıların boğucu sıcak bir günden sonra erkenden denize girip serinledikleri, sonra çay, kahve içmek üzere gazinolara gittikleri bir saatti.

Başında Maliye Bakanlığı'nın kasketi, ayakları terlikli, yirmi sekiz yaşlarında, zayıf, sarışın bir genç olan İvan Andreyiç Layevski denize girmeye geldiği zaman sahilde birçok tanıdığına, bunlar arasında da dostu askerî doktor Samoylenko'ya rastladı.

Gür siyah saçları dibinden kesilmiş gibi kısa, koca kafalı, boyunsuz, kırmızı yüzlü, iri burunlu, kırçıl favorili, şişman, göbekli bir adam olan Aleksandr Davidoviç (Davidıç) Samoylenko'nun askerlere yaraşan tok, çatlak bir sesi vardı. Oraya yeni gelenler üzerinde ilk anda kaba, yaygaracı biriymiş gibi bir izlenim bırakmakla birlikte tanışıklığın üzerinden iki-üç gün geçince yüzü son derece yumuşak, sevimli, hatta güzel görünmeye başlardı. Hantallığına, ses tonundaki sertliğe karşın uysal, temiz yürekli, inanılmaz derecede iyi bir insandı. Herkesin yardımına koşardı, kasabada senli-benli olmadığı kişi yok gibiydi. Arkadaşlarına ödünç para verir, onları hastalıklarında teda-

vi eder, evlendirir, barıştırır, kır gezileri düzenler, şiş kebapları kızartır, nefis kefal çorbası pişirir, kimin ne isteği varsa yerine getirmeye çalışır, yapamadıkları için başkalarına ricada bulunurdu. Arkadaşlarının neşe kaynağı sayılırdı, genel kanıya göre kusursuz bir adamdı. Ancak kahramanımızın iki zaafı vardı: Bunlardan biri, yumuşak bir adam oluşundan utanarak sert bakışlarıyla, yapmacık kabalığıyla bunu örtmeye çalışması; ikincisi ise yalnızca beşinci dereceden bir devlet memuru olduğu halde buyruğu altındaki hastabakıcıların, erlerin ona "beyefendi" demelerini istemesiydi.

İkisi de boğazlarına dek suya girdikleri sırada Layevski söze başladı:

"Benim şu soruma yanıt ver, Aleksandr Davidiç. Diyelim bir kadını sevdin, onunla bir araya geldin. İki yıldan fazla birlikte yaşadığınızı varsayalım. Sonra da, olur ya, birdenbire soğuyuverdin, onu kendine yabancı hissetmeye başladın. Böyle bir durum olsa ne yapardın?"

"Çok basit. Hadi yavrum, canının istediği yere çek git, derdim."

"Söylemesi kolay! Ama sığınacağı bir yer yoksa? Yalnız, kimsesiz bir kadınsa, beş parasızsa, çalışamayacaksa?"

"O da iş mi canım! Eline beş yüz ruble tutuştururum ya da yirmi beş ruble aylık bağlarım, olur biter."

"Diyelim beş yüz ruble ödeyecek, yirmi beş ruble aylık bağlayacak gücün var; ama sözünü ettiğim kadın aydın, gururlu biri. Ona para vermeye cesaret edebilir misin? Üstelik para vermek için nasıl bir yöntem kullanacaksın?"

Samoylenko yanıt vermek istedi, bu sırada kocaman bir dalga ikisinin birden tepesinden aştı, sonra kıyıya çarptı, çakıl taşları üzerinden şarıldayarak geriye doğru kaydı gitti. Ahbaplar kıyıya çıktılar, giyinmeye başladılar.

Samoylenko çizmesinin içindeki kumları silkeleyerek, "Elbette, sevmediğin bir kadınla ömür tüketmek kolay değildir. Ama önce insanca düşünmeli, Vanka.[1] Ben olsam soğuduğumu hiç belli etmem, ölünceye dek onunla yaşarım," dedi.

1 İvan'ın küçüklük adı – ç.n.

Birdenbire söylediği sözden utandı, hemen kendini toparlayarak, "Bana göre hava hoş, kadınlar hiç olmasa da yaşarım ben," dedi. "Topunun soyuna kibrit suyu!"

Giyindiler, gazinoya gittiler. Orada Samoylenko kendi evinde gibiydi, onun için özel yemek takımı bile ayrılmıştı. Ona her sabah tepsiyle bir fincan kahve, uzun kristal bir bardak içinde buzla karışık su ve bir kadeh konyak getirirlerdi. İlk önce konyağı, sonra kahveyi, sonra da buzlu suyu içerdi. Bunlar çok nefis şeyler olmalı ki içtikten sonra gözleri parlar, ucu çatallı sakalını sıvazlayarak denize bakar, "Ah, denizin görüntüsü ne güzel!" derdi.

Sıkıntılı geçen uzun geceden, insanı uyutmayan boğucu sıcaktan, sanki gecenin karanlığını katmerleştiren gereksiz düşüncelerinden sonra Layevski kendini bitkin, güçsüz hissediyordu. Denizde yıkanmak, kahve içmek onu kendine getirememişti.

"Deminki konuşmamıza dönelim," dedi. "Senden saklayacak değilim ya, bir dost olarak her şeyi anlatacağım. Nadejda Fiyodorovna'yla başım dertte... Hem de nasıl! Gizimi sana açtığım için beni bağışla. Anlatmadan edemeyeceğim."

Sözün nereye varacağını sezen Samoylenko gözlerini süzdü, parmağıyla masayı tıkırdatmaya başladı.

"Onunla birlikte iki yılım geçti ama artık o kadını sevmiyorum. Daha doğrusu, aramızda sevgi mevgi olmadığını anladım. Birlikte yaşadığımız iki yıl yanılgıdan başka bir şey değildi."

Konuşurken pembe avuçlarını süzmek, tırnaklarını kemirmek ya da gömleğinin kolunu parmaklarıyla buruşturmak gibi bir alışkanlığı vardı. Şimdi gene aynı şeyleri yapıyordu.

"Bana bir yardımın dokunmayacağını biliyorum, gene de olanların hepsini anlatacağım çünkü bizim gibi bahtsız, şaşkın insanlar için konuşmaktan başka avuntu yoktur. Her hareketimi genel bir insanlık davranışı gibi göstermeliyim, anlamsız yaşamıma başkalarının kuramlarında, edebiyat tiplerinde, 'Biz aydınlar yozlaşmaya başladık...' türünden bir açıklama, bir bağışlanma yolu bulmalıyım. Örneğin geçen gece, 'Ah, Tolstoy ne kadar haklı, yerden göğe kadar haklı!' diye düşünerek kendimi

avuttum, böylece biraz ferahladım. Gerçekten dostum, Tolstoy büyük yazar! Kim ne derse desin öyle!"

Tolstoy'u hiç okumamış olan ama her gün okumaya niyetlenen Samoylenko utana sıkıla, "Evet," dedi, "yazarlar aslında kafadan uydurup yazarlar ama Lev Tolstoy doğrudan doğruya doğadan alır örneklerini," dedi.

Samoylenko içini çekti.

"Aman Tanrım, uygarlık bizi ne kadar yozlaştırmış! Evli bir kadını sevdim, o da bana gönül verdi. Önceleri öpücüklerimiz, sessiz gecelerimiz, inançlarımız, Spencerlarımız, ülkülerimiz, ortak amaçlarımız vardı. Meğer hepsi yanılgıymış bunların! Gerçekte onun kocasından kaçıyorduk ama okumuş insanın içinin boşluğundan kaçıyoruz diye kandırıyorduk kendimizi. Gözlerimizin önünde şöyle bir gelecek canlanıyordu: Önce Kafkaslar'a gideceğiz, o bölgeye, insanlara alışıncaya dek ben resmî üniforma giyerek memurluk edeceğim; sonra kırsal bölgede kendimize toprak satın alacağız, bağ, bahçe, tarla edinerek alınterimizle geçineceğiz. Benim yerimde sen olsan ya da senin şu zoolog von Koren olsa, Nadejda Fiyodorovna'yla otuz yıl gıkınızı çıkarmadan yaşar, mirasçılarınıza en azından bin dönümlük mısır tarlası bırakırdınız. Ama ben daha ilk günde kendimi batağa saplanmış gibi hissettim. Kentte dayanılmaz bir sıcaklık, can sıkıntısı, yalnızlık... Kırlara gidersin her çalının, her taşın altında börtü böcek, akrepler, yılanlar çıkar. Kırların ötesi karlı dağlar ile bozkır... İnsanlar yabancı, doğa yabancı, cılız bir kültür... Bütün bunlar başkentte kürklü palto giyip Nadejda Fiyodorovna'yla Petersburg'da, Neva Caddesi'nde kol kola gezmeye, kışın ortasında sıcak ülkeleri düşlemeye benzemiyor. Burada zorluklarla ölesiye savaşmak gerekir. Oysa benim gibi adamdan nasıl bir savaşçı çıkar? Zavallı bir sinir hastası, zayıf bir muhallebi çocuğuyum ben! Daha ilk günden iş yaşamı ve bağ bahçeyle ilgili tasarılarımın beş para etmediğini anladım. Aşk konusuna gelince, sana şunu söyleyeyim ki Spencer gibi bir bilgini okumuş, sevdiği uğruna dünyanın öbür ucuna gidecek bir kadınla yaşamak, basit köylü karıları Anfisa'yla da Akulina'yla yaşamak kadar tatsız bir olaydır. Evinde aynı ütü ma-

sası, pudralar, ilaç kokuları, her sabah saç kıvırma bigudileri, kendi kendini kandırma..."

Layevski'nin birlikte yaşadıkları için yakından tanıdığı bir kadın için böylesine açık konuşması karşısında yüzü kızaran Samoylenko, "Ev ütüsüz olmaz," dedi. "Vanya, bana kalırsa bugün senin keyfin yerinde değil. Benim bildiğim Nadejda Fiyodorovna öğrenim görmüş, mükemmel bir kadındır, sen de çok akıllı bir adamsın," dedi.

Komşu masalara göz gezdirerek konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Onunla evlenmemiş olmandan dolayı seni suçlayacak değilim. Evlenme konusunda peşin yargılı olmamak, çağdaş düşünmek gerekir. Gene de ben nikâhlı yaşama yandaşıyım. Ama madem birliktesiniz, ölünceye dek birlikte yaşamalısınız."

"Sevmeden mi?"

"Sana açıklamam gereken bir durum var. Sekiz yıl önce burada yaşlı bir acenta temsilcisi vardı, kafalı bir adamdı. Bu adam derdi ki aile yaşamında esas olan, dişini sıkıp katlanmayı bilmektir; işitiyor musun, Vanya, sevgi değil, katlanma! Sevgi tekdüze sürüp gidemez, iki yıl severek yaşadınız ama şimdi sürdürdüğün bu aile yaşamı öyle bir döneme girdi ki dengeyi korumak için bütün sabrını, dayanma gücünü kullanman gerekiyor..."

"Sen kendi yönünden yaşlı acenta temsilcisinin dediklerine inan ama bence onun öğütleri saçma sapan şeyler! Senin o ihtiyar ikiyüzlülük edebilir, sabır idmanı yapabilir, sevmeyen bir adamı, yaptıracağı idmanlar için kobay gibi görebilir... Şunu iyi bil ki ben o kadar elden ayaktan düşmedim. Eğer kendim dayanıklılık idmanı yapmak istersem evime jimnastik aletleri alırım ya da huysuz bir at edinirim. İnsanları rahat bıraksınlar, canım!"

Samoylenko buzlu beyaz şarap ısmarladı. Birer kadeh içtikten sonra Layevski birdenbire sordu:

"Beyin gevşemesi nasıl bir şeydir, söyler misin?"

"Sana nasıl anlatsam bilmem ki... Bu öyle bir hastalık ki beyin zamanla yumuşayıp sulanır."

"Tedavisi var mı?"

"Hasta olan kişi bakımsız bırakılmamışsa evet. Soğuk duşlar, pehlivan yakısı, ağızdan alınacak kimi ilaçlarla iyileşebilir."

"İşte şimdi ben de o durumdayım. O kadınla daha fazla yaşayamam; bu, benim dayanma gücümün üstündedir. Senin yanındayken güzel güzel düşünüyor, gülümsüyorum ama evdeyken tüm cesaretim kırılıyor. Canıma tak etti artık, birisi onunla şöyle bir ay daha yaşamak zorunda olduğumu söylese alnımın ortasına bir kurşun sıkarım daha iyi. Öte yandan kadını tek başına bırakmak da olmaz. Kimi kimsesi yok, çalışmayı beceremez, ne bende para var ne onda... Kime sığınsın, nereye gitsin? İnsan bir çare düşünüp bulamıyor. E, söyle bakalım, sence ben ne yapayım?"

Samoylenko ne söyleyeceğini bilemeyerek, "Şey... O seni seviyor mu bari?" diye homurdandı.

"O yaşta, o yapıda bir kadının bir erkeğe gereksinimi olduğu kadar. Benden ayrılmak onun için pudralarından, bigudilerinden ayrılmak kadar zor olsa gerek. Onun tuvalet masasının ayrılmaz bir parçasıyım ben."

Samoylenko utandı.

"Bugün bayağı keyifsizsin, Vanya. Gece uykunu almamış olmalısın."

"Evet, iyi uyuyamadım. Genelde kendimi pek iyi hissetmiyorum. Başım arı kovanı gibi, içim sıkılıyor, üzerimde bir halsizlik var... Bir yerlere kaçıp gitmeli."

"Nereye?"

"Şöyle kuzeye. Çam ağaçlarına, mantar ormanlarına, yeni insanlara, düşüncenin bulunduğu yerlere... Şimdi "Moskova ve Tula" illerinden birinde buz gibi bir ırmağa girip yıkanmak, anlıyor musun, sonra en sıradan bir üniversite öğrencisiyle karşılaşıp birkaç saat çene çalmak için ömrümün yarısını verirdim. O biçilmiş taze otlar nasıl kokar, bilir misin? Geceleri bahçede gezerken evden piyano sesleri gelir, uzaktan trenin geçişi duyulur..."

Duygulandığı için gözlerinden yaşlar geldi. Bir yandan gülümserken bir yandan da, gözlerinden süzülen yaşları göstermemek için, yerinden kalkmadan yandaki masaya döndü, bir kibrit istedi. Samoylenko, "On sekiz yıl var ki Rusya'ya

gitmedim,"[2] dedi. "Orasının nasıl bir yer olduğunu unuttum. Bence Kafkasya'dan daha güzel bir memleket yoktur," dedi.

"Vereşçagin şöyle bir tablo yapmış: Derin bir kuyunun dibinde ölüm mahkûmları çile doldururlar. Senin şu güzel Kafkasya'n da bence bu dipsiz kuyudan farklı değil. Bana Petersburg'da baca temizleyicisi ya da burada prens olmaktan birini seç deseler ben hemen baca temizleyiciliğini seçerdim."

Layevski böyle diyerek düşüncelere daldı. Samoylenko onun eğik duran bedenine, bir noktaya dikili gözlerine, solgun, terli yüzüne, çökük şakaklarına, kemirilmiş tırnaklarına, yamalı çoraplarına, ayağının ucundan sarkan terliğine bakarak arkadaşına karşı yüreğinde bir acıma duydu. Layevski gözlerine çaresiz bir çocuk gibi gözüküyordu o sırada.

"Annen sağ mı?" diye sordu.

"Evet ama aramız açık. Nadejda Fiyodorovna'yla birlikteliğimizi bağışlamadı."

Samoylenko dostunu severdi. Layevski'yi birlikte içki içilir, şaka yapılır, içli dışlı konuşulur iyi bir çocuk, bir üniversiteli, temiz bir insan olarak görürdü. Öte yandan anlayışla karşılamak zorunda kaldığı tatsız yanları vardı. En başta zamanlı zamansız çok içerdi. Sonra kumar oynar, görevine önem vermez, kazancına göre harcamaz, konuşurken sık sık çirkin laflar eder, sokakta terlikle gezer, başkalarının yanında Nadejda Fiyodorovna'yla tartışırdı. Bunlardan hiç hoşlanmazdı. Öte yandan dostunun eskiden edebiyat fakültesinde okuması, şimdi kalın iki dergiye abone olması, çoğu zaman pek az kişinin anlayacağı türden konuşmalar yapması, kültürlü bir kadınla yaşaması, pek akıl erdirdiği şeyler değilse de hoşuna giderdi. Bu yüzden Layevski'yi kendinden üstün görür, ona saygı duyardı. Layevski başını silkerek, "Bir nokta daha var," dedi. "Yalnız aramızda kalsın. Şimdilik Nadejda Fiyodorovna'dan saklıyorum. Onun yanında sakın ağzından kaçırayım deme! Üç gün önce, kocasının beyin gevşemesinden öldüğünü bildiren bir mektup aldım."

---

2 Öykü Kafkasya bölgesinde geçmektedir. "Rusya" sözüyle ülkenin kuzeyi kastediliyor – ç.n.

Samoylenko içini çekti.

"Toprağı bol olsun... Ondan niçin gizliyorsun?"

"Bu mektubu ona göstermek nikâh için kilisenin yolunu tutmakla aynı anlama gelir de ondan. Önce ilişkilerimizin türünü belirlemeliyiz. Birlikte yaşayamayacağımız iyice ortaya çıkınca mektubu kendisine veririm. O zaman tehlike kalmaz."

"Bak, beni dinle Vanya."

Büyük bir tatlılıkla bir istekte bulunmak istiyormuş ama dileğinin geri çevrilmesinden korkuyormuş gibi Samoylenko'nun yüzünde birden hüzünlü, yalvaran bir anlatım belirdi.

"Evlen onunla kuzum."

"Neden?"

"Bu olağanüstü kadına karşı borcunu yerine getir. Kocası öldü, bununla alınyazın sana nasıl davranman gerektiğini göstermiş oluyor."

"Sen ne tuhaf adamsın! Düşünemiyor musun, buna olanak yok! Sevmeden evlenmek, inanmadan dua etmek gibi bir şeydir. Böylesine alçaklık insan olana yakışmaz!"

"Ama evlenmek zorundasın."

Layevski öfkeyle sordu:

"Neden evlenmek zorundaymışım?"

"Çünkü kocasının elinden aldın onu. Bütün sorumluluk artık senin üzerinde demektir."

"Sana Rusça söylüyorum, onu sevmiyorum dedim ya!"

"Sevmiyorsan saygı göster, gönlünü hoş tut kadıncağızın."

"Saygı göster, gönlünü hoş tut! Sanki karşımda başrahibe var. Sen kötü bir ruhbilimci, işe yaramaz bir fizyologsun. Bir kadına saygı göstererek, gönlünü hoş tutarak işlerin yürüyeceğini sanıyorsan aldanıyorsun. Kadın her şeyden önce yatak ister."

Samoylenko utancından yerin dibine geçti.

"Vanya, Vanya!"

"Sen kocamış bir çocuk, bir kuramcısın, bense genç ama içi geçmiş bir eylemciyim, ikimiz birbirimizi anlayamayız. En iyisi konuşmayı burada keselim. Mustafa, borcumuz ne kadar?"

Doktor ürkerek Layevski'nin elini tuttu.

"Hayır, hayır, masrafı ben ödeyeceğim... Çünkü ısmarlayan benim."

Garsona bağırdı:

"Mustafa, masrafı benim hesabıma yaz!"

Kalktılar, sessizce rıhtım boyunca yürüdüler. Bulvara girerken durup ayrılmak üzere el sıkıştılar. Samoylenko içini çekti.

"Buna şımarıklık denir beyim! Yazgı sana genç, güzel, bilgili bir kadın gönderdi ama sen onu geri çeviriyorsun. Tanrı önüme sevecen, iyi yürekli bir kadın çıkarsın da isterse çarpık bacaklı bir kocakarı olsun. Böylesine dünden razıyım. Üzüm bağımızda ikimiz gül gibi geçinir giderdik."

Samoylenko aynı anda toparlandı.

"Kocakarı çay için semaver koysun yeter..."

Layevski'den ayrılınca bulvardan yürüdü. Heybetli bir tavırla, ağır ağır, yüzünde sert bir anlatım, sırtında kar gibi beyaz ceketi, ayağında boyalı çizmeleri olduğu halde göğsünde kurdeleli Vladimir nişanıyla göğsünü gere gere bulvardan geçerken kendini çok beğenir, herkes onu hayranlıkla izliyor sanırdı. Başını çevirmeden iki yana baktı, bulvarın düzenlenmesini beğendi, iki yanda sıra sıra genç selviler, okaliptüsler, cılız da olsa gözüne güzel gözüken palmiyeler diziliydi. Zamanla bu ağaçlardan geniş gölgeler düşecekti. Çerkezler onuruna düşkün, konuksever bir halktı.

İçinden, "Garip, Layevski Kafkaslar'ı sevmiyor!" diye geçirdi.

Karşıdan beş silahlı er geliyordu. Askerler ona selam verdiler. Bulvarın sağındaki yaya kaldırımından bir memur karısı yanında oğluyla geçiyordu. Samoylenko nazik bir gülümsemeyle seslendi:

"İyi günler, Marya Konstantinovna! Yüzmekten mi dönüyorsunuz? Kah kah kah! Nikodim Aleksandrıoviç'e çok selamlar."

Nazikçe gülümsemesini sürdürerek yürüdü. Ama karşıdan gelen bir sağlık memurunu görünce birden kaşlarını çattı, onu durdurarak sordu:

"Hastanede kim var, kim yok?"

"Kimse yok, beyefendi."

"Nasıl?"

"Kimse yok, efendim."

"Peki, git."

Çalımlı çalımlı salınarak limonata büfesine doğru yürüdü. Orada kendine Gürcü süsü veren, iri memeli bir Yahudi kadını oturuyordu. Samoylenko, alaya komut verircesine yüksek sesle, "Lütfen bana bir bardak soda veriniz!" dedi.

II

Layevski'nin Nadejda Fiyodorovna'ya karşı hıncı en çok şu noktada kendini belli ediyordu: Bu genç kadının bütün sözleri, bütün davranışları yalan ya da yalana yakın gözüküyordu, kadınlar ve aşk konusunda bütün okuduklarının kendisinden, Nadejda Fiyodorovna'dan, kocasından daha iyi bir örneği olamayacağını düşünüyordu.

Eve döndüğü zaman Nadejda Fiyodorovna'yı giyinip kuşanmış, saçlarını güzelce taramış olarak pencerenin önünde oturuyor buldu. Kaygılı bir yüzle kahvesini içiyor, kalın bir dergiyi karıştırıyordu. Layevski, kahve içmenin yüze kaygılı bir anlatım verecek kadar olağanüstü bir olay olmadığını düşündü. Bunun ötesinde odada hoşuna gitmeye çalıştığı bir erkek bulunmadığına göre Nadejda Fiyodorovna'nın son moda saç tuvaleti yapması gereksiz bir çabaydı. Dergi karıştırması da yapmacık bir hareketti. Giyinip taranmayı güzel, dergi okumayı ise bilgili görünmek için yaptığı ortadaydı. Kadın, "Bugün yüzmeye gitsem bir sakıncası var mı?" diye sordu.

"Neden olsun canım? Sen yüzmeye gittin diye yer yerinden oynayacak değil ya..."

"Doktor kızar diye düşündüm de onun için soruyorum."

"O zaman doktorun kendisine sor, ben doktor değilim."

Layevski'nin o gün Nadejda Fiyodorovna'da en çok hoşuna gitmeyen şey kadının beyaz, çıplak boynu ile ensesindeki saç kıvrımlarıydı. Anna Karenina'nın, kocasından soğuduktan sonra en çok onun kulaklarından hoşlanmadığı geldi hatırına. "Ne kadar doğru bu! Ne kadar doğru!" diye geçirdi içinden.

Bedeninde bir kırıklık, kafasının içinde bir boşluk hissederek

çalışma odasına gitti, kanepeye uzandı. Sinekler rahatsız etmesin diye yüzünü mendille örttü. Hep aynı tembel, yapışkan düşünceler yağmurlu bir güz akşamı uzayıp giden araba kervanı gibi zihninde sıralanıyordu. O eziklik içinde sıkıntılı, yarı uykulu ruhsal durumuna teslim oldu.

Kendisinin Nadejda Fiyodorovna'nın kocasına karşı suçlu olduğunu, adamcağızın onun yüzünden öldüğünü düşünüyordu. Kadının bozup dağıttığı özel yaşamı, yüce fikirler, bilgi ve çalışma âlemi konusunda da gene kendisi suçluydu. Değerini sonradan anladığı bu âlemin burada, aç Türkler ile aylak Abazaların dolaştığı bu sahillerde değil, operanın, tiyatroların, gazetelerin, her türlü düşünsel etkinliklerin var olduğu kuzeyde bulunduğuna, bunlara ancak orada erişilebileceğine inanıyordu; insan ancak orada onurlu, bilgili, yüce ve temiz olabilirdi. Kendisini ülkelerinin, yaşamına yön veren düşüncelerinin olmamasıyla suçluyordu. Gerçi bunların ne menem şeyler oldukları da kafasında net değildi. İki yıl önce Nadejda Fiyodorovna'yı sevmiş, yaşamın bayağılığından, anlamsızlığından kurtulmanın yalnız onunla birleşmeye, birlikte Kafkaslar'a gitmeye bağlı olduğunu düşünmüştü. Şimdi de tam tersine inanmaktaydı: Kendisine gerekli ne varsa bunları elde etmek ancak Nadejda Fiyodorovna'yı bırakıp, Petersburg'a gitmesine bağlıydı.

Kanepede doğrulup oturdu, tırnaklarını kemirirken, "Her şeyi bırakıp kaçmalı! Bir an önce kaçmalı!" diye mırıldandı.

Hayal gücü şöyle bir tablo çiziyordu: Sabah erkenden vapura biniyor, kahvaltısını orada ediyor, soğuk bira içiyor, güvertede kadınlarla konuşuyor, Sivastopol'e varınca kendini ilk trene atıyor. Ver elini özgürlük! Sonra birbiri ardınca sıralanan istasyonlar, gitgide soğuyup sertleşen havalar, kayın ağaçları, çamlar... İşte Kursk, ardından Moskova! İstasyon büfelerinde lahana çorbası, lapalı koyun eti, mersinbalığı, bira... Kısacası orası artık Asya değil, Rusya, anayurdu Rusya! Trende yolcular yeni şarkıcılardan, Fransız-Rus dostluğundan söz ediyorlar; her yerde canlılık, uygar, aydın, taptaze bir yaşam göze çarpıyor... Daha hızlı, daha hızlı! En sonunda işte Petersburg, işte Neva Cad-

desi, Bolşaya Morskaya, işte bir zamanlar üniversiteli arkadaşlarıyla birlikte oturduğu Koven Sokağı, işte gümüş rengi, şirin gökyüzü, çiseleyen yağmur, ıslak arabacılar...

Bitişik odadan birisi seslendi:

"İvan Andreyiç! Evde misiniz?"

Layevski yanıt verdi:

"Buradayım. Ne istiyorsunuz?"

"İmzalanacak evraklar var."

Baş dönmesiyle birlikte tembel tembel kalktı, esnedi, terliklerini döşemeye sürte sürte bitişik odaya geçti. Sokakta, açık pencerenin önünde genç mesai arkadaşlarından biri dikiliyor, evrakları pencerenin önüne yayıyordu.

Layevski yumuşak bir sesle, "Bir dakika kuzum," diyerek mürekkep hokkasını getirmeye gitti.

Yeniden pencerenin yanına gelince kâğıtları okumadan imzalarken, "Hava çok sıcak, değil mi?" dedi.

"Evet, efendim. Bugün daireye gelecek misiniz?"

"Sanmam... Biraz keyifsizim de... Şeşkovski'ye söyler misiniz, öğleden sonra ona uğramak istiyorum."

Memur gitti. Bunun üzerine Layevski yine kanepeye uzandı, düşüncelere daldı.

"Evet, içinde bulunduğum durumu enikonu düşünmeli, bir karara varmalıyım. Buradan ayrılmadan önce bütün borçlarım ödenmeli, iki bin rubleye yakın borcum var ama metelik kalmadı cepte. Aslında bu önemli bir şey değil. Ne yapar eder, bunun bir bölümünü burada öderim, bir bölümünü de sonra Petersburg'dan gönderirim. Aşıl sorun Nadejda Fiyodorovna... Önce ilişkimizin boyutunu belirlemeliyiz. Asıl önemlisi bu!"

Biraz durduktan sonra Samoylenko'ya gidip akıl danışmanın en uygun yol olacağını düşündü.

"En iyisi ona gitmek ama ne yararı var? Gereksiz yere ona yine kadınların tuvalet masasından, namustan, namussuzluktan dem vuracağım. Hemen başımın çaresine bakmam gerekirken, bu kahrolası tutsaklıkta debelenirken, kendimi boşu boşuna mahvederken namusun, namussuzluğun sözü mü olur?

Şunu anlamadan bir şey yapamazsın: Böyle bir yaşamı sürdürmek alçaklıktır, kendine acımamaktır; bunun yanında her şey küçük, önemsiz kalır!"

Doğrulup otururak mırıldandı:

"Evet, kaçmalı buradan, bir an önce kaçmalı!"

Issız deniz sahili, kavurucu sıcak, sürekli suskun, sürekli yalnız duran başı dumanlı mor dağların tekdüzeliği içine sıkıntı veriyor, sanki onu her yönden kuşatarak uyuşturuyordu. Belki kendisi yetenekli, zeki, namuslu bir adamdı, eğer burada şu deniz ile dağlar arasında kapanıp kalmasa iyi bir devlet adamı, iyi bir gazeteci, iyi bir konuşmacı, özverili bir eylemci olurdu. Kim bilebilir! Bu durumda namustan, namussuzluktan söz etmek saçma değil mi? Tanrı vergisi yeteneği olan, topluma yararlı bir adam, diyelim bir müzisyen ya da ressam onu kuşatan tutsaklıktan kurtulmak için duvarları yıkar, zindancılarını alt ederse bunun adı namussuzluk mu olur? Öyleyse bu durumdaki bir adamın istediği gibi davranmaya hakkı vardır.

Saat ikide Layevski ile Nadejda Fiyodorovna yemeğe oturdular. Aşçı, domatesli pirinç çorbası getirince Layevski sordu:

"Her gün aynı şey. Niçin lahana çorbası pişirmiyorsun?"

"Lahana yok."

"Nasıl yok? Samoylenko'nun evinde lahana çorbası pişer, Mariya Konstantinova'da her gün aynı çorba bulunur ama her nedense yalnız ben şu tatlımsı bulaşık suyunu içmek zorunda kalıyorum. Olmaz böyle şey, kuzum!"

Çoğu ailede olduğu gibi, önceleri Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'nın da hiçbir yemeği kavgasız gürültüsüz geçmezdi, ancak Layevski evindeki kadını sevmediğini anlayalı beri onun her şeyine katlanmaya, onunla tatlı dille, nezaketle gülerek konuşmaya çalışıyor, "kuzum, iki gözüm" sözleriyle havayı yumuşatıyordu.

Gene gülümseyerek, "Çorba sanki meyankökü suyuna benzemiş," dedi. Güleryüzlü görünmeye çalıştığı halde daha fazla dayanamadı.

"Çünkü ev işlerine bakan yok. Madem sen hastasın, kendini

boyuna okumaya veriyorsun, öyleyse mutfak işlerini bırak da ben üzerime alayım!"

Daha önceleri olsa Nadejda Fiyodorovna, "Peki, yemekleri sen pişir," ya da "Bakıyorum, beni aşçı yapmak istiyorsun," gibi bir karşılık verirdi. Ama şimdi adama ürkek ürkek bakmakla, yüzünün kızardığıyla kaldı.

Layevski gene de sevecenlikle sordu:

"E, bugün kendini nasıl hissediyorsun?"

"Kötü sayılmaz, bacaklarımda biraz dermansızlık var."

"Kendine iyi bak, iki gözüm. Senin için bayağı kaygılanıyorum."

Nadejda Fiyodorovna'nın bir hastalığı olduğu kesindi. Samoylenko bunun sıtma nöbetleri olduğunu söyleyerek boyuna kinin veriyordu. Başka bir doktor, Ustinoviç ise onda kadın hastalığı bularak sıcak pansuman tavsiye etmişti. Ustinoviç uzun boylu, kuru, zayıf, insan kaçkını, gündüzleri evinde oturan, geceleri ise ellerini arkasına bağlayıp kamış bastonunu sırtından yukarı doğru uzattıktan sonra rıhtımda yalnız başına öksürerek dolaşan bir adamdı.

Layevski eskiden, Nadejda Fiyodorovna'yı sevdiği zamanlar, kadının hastalığı onda acıma duygusu ile kaygı uyandırırdı. Ama şimdi onun sızlanmalarında yapmacıklık buluyordu. Kadıncağızın sıtma nöbetlerinden sonraki sarı, uykulu yüzü, baygın bakışları, esnemeleri, nöbet geldiği zaman battaniyenin altına girip yatması, bu sırada yetişkin bir kadından çok bir çocuğa benzemesi, odanın boğucu sıcak olması, havasının kötü kokması gibi şeyler evlilikle ilgili hayal kurmasını zorlaştırıyor, onda evlilik karşıtı bir duygu uyandırıyordu.

İkinci tabak olarak Layevski'ye yumurtalı ıspanak, Nadejda Fiyodorovna'ya ise hasta olması dolayısıyla sütlü pelte getirdiler. Kadıncağız tasalı bir yüzle önce kaşığını pelteye dokundurup süt içerek yemeye, ardından ağzını şapırdatmaya başladığı zaman Layevski sinirden, başının kaşındığını hissetti. Aslında ona sinirlenmesi aşırı bir duyarlılıktı. Gene de kadına kızdığı için kendisine değil, onda böyle bir tepki uyandırdığı için Nadejda Fiyodorovna'ya içerliyordu. Sevenlerin sevgililerini ba-

zen neden öldürdüklerini şimdi daha iyi anlamaktaydı. Kendisi elbette kimseyi öldüremezdi ama o anda bir yargıcın yerinde olsa böyle bir suç işleyeni temize çıkarırdı.

Yemek bitince, "Mersi, iki gözüm," diyerek kadını alnından öptü.

Çalışma odasına gittikten sonra orada bir köşeden ötekine birkaç dakika gidip geldi, yan gözle çizmelerine baktı, sonra kanepeye otururak şöyle mırıldandı:

"Kaçmalı, kaçmalı! İlişkimizin türünü belirledikten sonra kaçıp gitmeli!"

Kanepeye uzandı, Nadejda Fiyodorovna'nın kocasının belki onun yüzünden öldüğü geldi aklına. Sırtüstü yatıp çizmelerini giymek için ayaklarını havaya dikerken şunları düşünüyordu: "Bir insanı, birini sevdiği ya da ondan soğuduğu için suçlamak saçmalıktır. Çünkü sevmek ya da nefret etmek bizim elimizde değildir. Nadejda Fiyodorovna'nın kocasına gelince, belki de onun ölümünden dolaylı olarak suçluyumdur. Karısını sevdim diye, karısı bana gönül verdi diye kimse beni doğrudan doğruya suçlayamaz."

Sonra kalktı, kasketini arayıp buldu. Memurların her gün toplanarak *vint*[3] oynadıkları, soğuk bira içtikleri yere, daire arkadaşı Şeşkovski'nin evine yollandı.

Yolda giderken şunları düşünüyordu:

"Bu kararsızlığımla tıpkı Hamlet'e benziyorum. Shakespeare olayları ne kadar doğru değerlendirmiş, nasıl da doğru düşünmüş!"

III

Hem kendisi can sıkıntısından kurtulmak hem de kente yeni gelen bekâr memurların yemek yiyecekleri bir yer bulunmadığı için Samoylenko evinde bir çeşit tabldot çıkarmaktaydı. Sözü edilen zaman diliminde yalnızca iki kişiye yemek veriyordu. Bunlar, denizanalarının embriyolojisini incelemek amacıyla yazın Karadeniz kıyısına gelmiş bulunan genç zoolog von Ko-

3 19. yüzyılda oynanan bir iskambil oyunu – yay.haz.n.

ren ile tedaviye gönderilen yaşlı zangocun yerine atanan zangoç yamağı Pobedov'du. Pobedov ruhban okulunu bitirir bitirmez buraya gönderilmişti. Her ikisi de öğlen ve akşam yemekleri için Samoylenko'ya ayda on ikişer ruble ödüyorlardı. Samoylenko öğle yemeğine tam ikide gelecekleri konusunda onlardan söz almıştı.

Her zaman ilk olarak von Koren gelirdi. Konuk odasında sessizce oturur, sehpadan bir albüm alarak geniş pantolonlu, silindir şapkalı birtakım erkeklerin; içten çember takıldığı için etekleri çan gibi açılan, başı hotozlu kadınların silikleşmiş fotoğraflarını dikkatle incelerdi. Samoylenko fotoğraf sahiplerinin pek azını anımsar, adını unuttuklarından söz ederken, "Ah, bilmezsiniz, ne kafalı bir adamdı!" diyerek içini çekerdi.

Von Koren albüme bakmayı bitirince etajerdeki tabancayı elinde sımsıkı tutar, sol gözünü kısarak uzun süre Prens Vorontsov'un portresine nişan alır ya da aynanın karşısına geçerek kendi esmer yüzünü, geniş alnını, zencilerinki gibi kıvırcık siyah saçlarını, Acem halısına benzeyen iri çiçekli, rengini atmış basma gömleğini, belini yelek gibi saran geniş meşin kemerini uzun uzun seyrederdi. Kendi kendini seyretmesi ona albümdeki fotoğraflara, sapı kakmalı tabancaya bakmaktan daha büyük bir zevk veriyor olmalıydı. Yakışıklı yüzünden, düzgün kesilmiş sakalından, sağlıklı, sağlam beden yapısının açık kanıtı olan geniş omuzlarından çok hoşnuttu anlaşılan. Yalnız bunlardan değil, üzerine kalıp gibi oturan takım elbisesinden, gömleğinin rengine uygun düşen boyunbağından, sarı ayakkabılarına varıncaya değin her şeyinden memnundu.

Zoolog, albüme bakarken ya da aynada kendini seyrederken Samoylenko mutfakta, mutfağın yanındaki sofada ceketsiz, yeleksiz, göğüs bağır açık, telaşlı telaşlı, ter dökerek salata ya da yemeklere terbiye hazırlar, sebze cacığı için et, hıyar, soğan doğrar, masaların çevresinde dört döner, hizmet eden emir erine ikide bir gözlerini belertir, kâh bıçakla kâh kaşıkla ona gözdağı verirdi.

"Sirkeyi ver! Sirkeyi değil canım, zeytinyağını işte... Nereye gittin hayvan!" diye öfkeyle tepinirdi.

Sersemleyen emir eri titrek sesiyle ona şöyle yanıt verirdi:

"Yağ getirecektim, beyefendiciğim... Ama bulamıyorum ki."

"Çabuk, dolaptaki yağı gözün görmüyor mu? Darya'ya söyle, hıyar kavanozuna dereotu koysun! Anladın mı, dereotu! Kremanın üstünü kapat salak, içine sinekler girecek!"

Bağırmalarından bütün ev inlerdi.

Saat ikiye on ya da çeyrek kala zangoç yamağı gelirdi. Yirmi iki yaşlarında, sıska, uzun saçlı, sakalsız, bıyıkları henüz terlemiş bir delikanlıydı. O gün konuk odasına girince kutsal tasvir önünde istavroz çıkardı, gülümseyerek elini von Koren'e uzattı.

Zoolog soğuk bir tavırla, "Merhaba," dedi. "Nerelerdeydiniz bakalım?"

"Rıhtımda kayabalığı avladım."

"Öyle ya... Zangoç efendi, gördüğüm kadarıyla siz hiçbir zaman asıl görevinizle uğraşmayacaksınız."

Zangoç yamağı güldü, elini beyaz latasının derin cebine daldırdı.

"Neden? Görev dediğiniz kaçıp gitmez ki! Bir gün nasıl olsa onu da yaparız."

Zoolog içini çekti.

"Size güzel bir sopa çekmeli!"

Aradan yirmi-yirmi beş dakika geçtiği halde onları kimse yemeğe çağırmıyordu. Emir erinin mutfaktan sofaya, sofadan mutfağa koşturmaları, Samoylenko'nun bağırıp çağırmaları bitmek bilmiyordu:

"Oraya değil, masanın üstüne koy! Önce yıka da getir şunu!"

Karınları acıkan zangoç yamağı ile von Koren ökçelerini döşemeye vurmaya, böylece tiyatro balkonundaki seyirciler gibi sabırsızlıklarını göstermeye başladılar.

En sonunda yemek odasının kapısı açıldı, bitkin emir eri yemeğin hazır olduğunu bildirdi.

Yemek odasında onları mutfağın boğucu sıcağından kıpkırmızı olmuş, ter içine batmış bir durumda, öfkeli bir yüzle Samoylenko karşıladı. Önce ikisine sert sert baktı, çorba tenceresinin kapağını kaldırarak tabaklarına çorba doldurdu. Ancak

onların iştahla yediklerini, çorbanın hoşlarına gittiğini gördükten sonra hafifçe içini çekerek derin koltuğuna gömüldü. Yüzü yorgundu, terden ışıldıyordu. Ağır ağır kendine bir kadeh votka doldurarak, "Genç neslin şerefine!" dedi.

Layevski'yle aralarında geçen konuşmadan sonra neşesi yerinde olmakla birlikte sabahtan beri ruhunun derinliklerinde bir ağırlık hissediyordu, içinde Layevski'ye karşı bir acıma duygusu vardı, ona yardım etmeliydi ama nasıl?

Çorbadan önce doldurduğu kadehi tepesine diktikten sonra derin derin içini çekerek dedi ki:

"Bugün Vanya Layevski'yi gördüm. Maddi yönden durumu berbat, hele ruhsal bakımdan iyice çökmüş. Acınacak durumda."

Von Koren, "Tam da acınacak adamı buldun!" diye karşılık verdi. "Bu sevimli delikanlıyı denizde boğulurken görsem bastonumla daha dibe iterdim. 'Boğul, hadi, canın cehenneme!' diye."

"Yok canım, sen böyle bir şey yapamazsın!"

Zoolog omuz silkti.

"Niçin? Ben de senin gibi hayırlı işler yapacak durumdayım."

Zangoç yamağı güldü.

"İnsanı bile bile denize batırmak hayırlı bir iş mi?"

"Layevski gibilerini, evet."

Samoylenko konuyu değiştirmek isteğiyle, "Sebze cacığının bir eksiği var galiba," dedi.

Von Koren konuşmasını sürdürdü:

"Layevski, kuşku yok ki toplum için kolera mikrobu gibi zararlı, hatta tehlikeli bir yaratıktır. Onu yok etmeyi insanlık adına bir hizmet sayarım."

"Yakından tanıdığın bir adam, bir arkadaşın hakkında böyle sözler söylemek sana onur kazandırmaz. Onunla ne alıp veremediğin var?"

"Saçmalamayı bırak, doktor! Bir mikropla ne alıp vereceğim olabilir ki! Hele her önüme geleni arkadaşım saymak, izninizle belirteyim ki insanlarla ilişki kurarken doğruyu yanlıştan ayırmamak, düşünmemek, daha açıkçası suya sabuna do-

kunmamak demektir. Layevski denen bu adamı ben alçağın teki sayıyorum. Şunu gizlemeden söyleyeyim: Ona bir alçakmış gibi davranırken vicdanım hiç sızlamıyor! Ama sen onu yakının sayıyormuşsun; istersen onunla öpüş, koklaş, bundan bana ne? Öte yandan onu kendine yakın bulduğuna, zangoçla ikimizi onunla aynı kaba koyduğuna göre, demek ki biz senin yanında birer hiçiz. Senin dürüst insanlara karşı ilgin bu kadarmış!"

Samoylenko yüzünü tiksintiyle buruşturarak mırıldandı:

"Az çok tanıdığın bir insana alçak demek! Bu o kadar kötü bir şey ki anlatamam!"

Von Koren konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Bir insan hakkında onun yaptığı işlere, davranışlarına bakılarak hüküm verilir. Zangoç efendi, beni iyi dinleyin ve hükmünüzü ona göre verin! Bay Layevski'nin bugüne değin yaptıkları Çin hükümdarının fermanı gibi apaçık önünüze serilmiştir, başından sonuna dek okuyabilirsiniz: Burada yaşadığı iki yıl boyunca neler yaptı bu adam? Parmakla sayalım: Birincisi, kent halkını *vint* oynamaya alıştırdı. İki yıl önce bu oyun burada bilinmezdi, halbuki şimdi sabahtan gece yarılarına değin herkes, hatta kadınlar, delikanlılar bile *vint* oynuyorlar. İkincisi, halka bira içmeyi öğretti, bu da burada bilinmeyen bir şeydi. Bu kentte yaşayanlar çeşit çeşit votkalar hakkındaki bilgilerini ona borçludurlar; öyle ki Koşelov votkasını 21 numaralı Smirnov votkasından gözü kapalı ayırt edebilirler... Üçüncüsü, önceleri burada başkalarının karılarıyla düşüp kalkmak, hırsızların göz göre göre değil de gizlice çalmaları gibi, kimseye göstermeden yapılırdı. Oysa Layevski bu işte öncülük görevi üstlenip açıktan açığa başkasının karısıyla yaşıyor. Dördüncüsü..."

Von Koren sebze cacığını çarçabuk bitirerek kâseyi emir erine verdi, sonra zangoç çömezine dönerek konuşmasını sürdürdü:

"Layevki'yi tanışmamızın daha ilk günlerinde anladım. İkimiz de buraya aynı zamanda gelmiştik. Onun gibiler dostluğu, arkadaşlığı, dayanışmayı falan çok severler çünkü *vint* oynamak, içki içmek, keyifle yemek yemek için her zaman arkadaşa gereksinimleri vardır. Bunun için gevezedirler, kendilerini dinletecek adam ararlar. Onunla ahbap olmuştuk; yani her

gün evimin eşiğini aşındırıyor, çalışmama engel oluyor, kapatması kadından uluorta söz ediyordu. Daha ilk günlerde müthiş yalancılığıyla beni hayrete düşürmüş, tiksindirmişti. Niçin çok içiyor, niçin kazancına göre harcamıyor da borçlanıyor, niçin hiçbir şey yapmıyor, okumuyor, niçin kültürü kıt, bilgisi az diye bir dost olarak ona çıkışırdım. Bu sorularım karşısında acı acı güler, içini çekerek, 'Ben bahtsız, işe yaramaz bir adamım,' ya da 'Biz kölelik artıklarından ne istiyorsunuz, kuzum?' ya da 'Biz gitgide yozlaşıyoruz...' bu da olmazsa, Onegin'le,[4] Peçorin'le,[5] Byron'ın Kabil'iyle,[6] Bazarov'la[7] ilgili bir sürü abuk sabuk açıklamalar sıralayarak, 'Bunlar bizim kan bağıyla da bağlı olduğumuz manevi babalarımız,' derdi. Devletin sorumluluğundaki paketlerin haftalarca açılmadan bekletilmesinde, her gün kafayı çekip başkalarına da içirmesinde sanki kendisi değil de Onegin, Peçorin, Bazarov suçlu sanırsınız. Aşırı içki düşkünlüğünün, kepazeliğinin kaynağı kendisi değil bunlar; dışarıdan, boşlukta bir yerden geliyor sanki. Üstelik açıkgöze bakın, sefih, yalancı, rezil olan biz hepimizmişiz gibi, 'Biz 1880 yılının insanları...', 'Biz kölelik döneminin uyuşuk, sinirleri laçkalaşmış kuşağı...', 'Uygarlık bizleri yozlaştırdı...' gibi deyimler kullanarak bizleri de suç ortaklığına katmaya çalışır. Kısacası, şunu anlamamız gerekir ki Layevski gibi büyük bir adamın düşüşü de büyüktür, onun düşüklüğü, kültürsüzlüğü, ahlâksızlığı doğal ve tarihsel bir olaydır, doğal afet gibi bir şeydir, bunun ortaya çıkmasını kimse önleyemez. Sanki kutsal bir kişiymiş gibi Layevski'nin önüne kandil dikmek gerekir çünkü çağımızın, toplumsal akımların, kalıtımın vb. kurbanıdır. Onu dinleyen memurlar, bayanlar 'ah, of of' çekerek zavallıya acırlar. Ben önceleri bir küstahın mı, yoksa açıkgöz bir dolandırıcının mı, kimin karşısındayım, anlayamadım. Onun gibi aydın görünüşlü, biraz mürekkep yalamış, durmadan soyluluğundan dem vu-

4 Puşkin'in *Yevgeni Onegin* adlı şiir-romanının kahramanı – ç.n.

5 Lermontov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı* adlı romanının başkişisi – ç.n.

6 Lord Byron'ın *Kabil* adlı oyununun aynı isimli başkahramanı – yay.haz.n.

7 Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* adlı romanının başkişisi. Bu dört kahramanın ortak özellikleri toplumda göz doldurmaları, beğenilmelerine karşılık hiçbir işe yaramamaları, birer Oblomov olmalarıdır – ç.n.

ran herifler kendilerini olağanüstü karmaşık bir yaratıkmış gibi satmasını iyi bilirler."

Samoylenko birden parladı:

"Yeter artık! Onun gibi çok soylu bir insan hakkında böyle laflar edilmesine izin veremem!"

Von Koren soğuk bir tavırla, "Sözümü kesme, Aleksandr Davidiç, şimdi bitiyor," dedi. "Layevski oldukça anlaşılması kolay bir yaratıktır. İşte size onun ahlâk iskeleti: Sabahleyin terlikle gezme, deniz banyosu, çay; sonra öğleye değin gene terlikler, gezinti, çene çalmalar; saat ikide terlikler, öğle yemeği ve şarap; saat beşte deniz banyosu çay ve şarap; bunun ardından *vint* ve palavra; saat onda akşam yemeği, şarap; gece yarısından sonra da *la femme*[8] ve uyku... Onun bütün varlığı sert kabuğunun içindeki yumurta gibi bu programın içine sıkıştırılmıştır. Yürümesi, oturup kalkması, kızması, okuyup yazması, sevinmesi, her şeyi şarapla, kumarla, kadınlarla sınırlıdır. Onun yaşamında kadınlar uğursuz, ezici bir rol oynar. Daha on üç yaşındayken âşık olduğunu kendi ağzından duyduk. Üniversitenin birinci sınıfındayken üzerinde olumlu etkiler bırakan bir kadınla düşüp kalkmıştır, müzik bilgisini o kadına borçludur, ikinci sınıftayken genelevden parayla bir orospu çıkarıp onu kendi düzeyine yükseltmiş, yani metres tutmuş. Ancak kadın onunla altı ay kadar yaşadıktan sonra gerisin geriye mamasının yanına kaçmış. Bu kaçışın Layevski'ye verdiği ıstırap az değildir. Ne yazık, bundan dolayı beyefendi öylesine üzülmüş ki üniversiteyi bırakmış, iki yıl elini bir şeye sürmemiş. Ama iyi de olmuş. Evde otururken dul bir kadınla işi pişirmiş, kadın ona hukuk fakültesini bırakıp edebiyat fakültesine girmesini tavsiye etmiş, o da öyle yapmış. Öğrenimini bitirince de şimdiki sevgilisi... Neydi adı... Biliyorsunuz... Şu evli karıya tutuldu, onunla buraya, sözümona bir ülkü peşinde Kafkaslar'a kaçmak zorunda kaldı. Bugün yarın ondan da bıkacak, yeni bir ülkü peşinde gerisin geriye Petersburg'da alacak soluğu..."

Samoylenko zoologa sert sert bakarak, "Nereden biliyorsun? Sen yemeğini yesene!" dedi.

8 (Fr.) Kadın.

Masaya Leh salçasıyla pişirilmiş kefal geldi o sırada. Samoylenko iki müşterisinin tabağına birer bütün kefal koydu, kendi eliyle üzerlerine salça döktü, iki dakika kadar sessizlik içinde geçti.

Zangoç yamağı, "Kadın her insanın yaşamında önemli bir rol oynar, bu kaçınılmazdır," dedi.

"Ama bunun bir derecesi yok mu? Biz erkekler için kadın bir ana, bir kızkardeş, bir eş, bir dosttur ama Layevski için yavukludan başkası değildir. Kadınla bir arada olmak, onun mutluluğu, yaşamının tek amacıdır; neşesi, hüznü, can sıkıntısı, moral bozukluğu hep kadından kaynaklanır. Yaşamasının bir anlamı mı kalmadı, suçlusu kadındır; yeni bir yaşamın şafağı mı söktü, yeni bir ülküyle mi aydınlandı, bunun arkasında bir kadın aramak gerekir. Yalnız kadınlarla ilgili yapıtlar, kadın tabloları hoşuna gider. Ona göre kendimizden geçercesine aşkın sarhoşluğuna, tutkusuna kapılmayı beceremediğimiz içindir ki içinde bulunduğumuz yıllar 1840'lardan, 1860'lardan daha kötüdür. Bu şehvet düşkünlerinin kafataslarının dibinde sarkom türünden bir ur, bir yumru olmalı çünkü beyinlerini sıkıştırıp ruhlarını çarpıtıyor. Bir topluluk içinde otururken Layevski'yi inceleyin, göreceksiniz ki onun yanında genel konulardan, diyelim hücre yapısından, içgüdülerden söz edilirken bir kenarda durur, sus pus oturur, kimseyi dinlemez; öylesine durgun ve ilgisizdir ki şaşarsınız. Ona sorarsanız bunlar sıradan konulardır, Layevski için bir değeri yoktur, önemsizdir. Ama siz dişilerden, erkeklerden söz açar, örneğin örümceklerde çiftleşmeden sonra dişilerin erkeklerini yediğini söylerseniz, gözleri faltaşı gibi açılır, meraktan yüzü parlar, kısacası herif birden canlanır. Ne kadar yüce ya da sıradan olursa olsun bütün düşüncelerinin her zaman tek bir ortak noktası vardır. Yolda giderken diyelim bir eşek karşınıza çıksa, "Söylesene, dişi eşekle deveyi çiftleştirseler acaba ne doğar?" diye sorar. Ya rüyaları? Size rüyalarından söz etti mi hiç? Ah, sormayın, hepsi olağanüstüdür. Adam düşlerinde kâh ayla evlendirildiğini kâh polis karakoluna çağrılıp gitarla birlikte yaşamaya zorlandığını görmüştür."

Zangoç yamağı çınlayan bir kahkaha koyverdi. Samoylen-

ko kaşlarını çattı, gülmemek için öfkeyle yüzünü buruşturdu. Ama kendini tutamadı, o da kahkahayı bastı.

Gözlerindeki yaşı silerken, "Yalan söylüyor, vallahi yalan söylüyor!" diyordu.

IV

Zangoç yamağı her şeye gülerdi; olur olmaz şeylere gülerken kasıklarını tutardı, öyle ki onu sanki çatlayacak sanırdınız. İnsanlar arasına onlarda gülünecek bir özellik bulmak, birilerine ad takabilmek için girerdi sanki. Samoylenko'ya "zehirli örümcek", onun emir erine de "ördek" adını koymuştu. Bir gün Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'dan "ağaç maymunu" diye söz edince von Koren gülmekten kırıldı. İnsanın yüzüne yercesine bakar, gözünü kırpmaksızın dinlerdi; kahkahalarla güleceği, makaraları koyvereceği, gülmekten katılacağı ânı beklerken yüzünün gerildiğini görürdünüz.

Zoolog konuşmasını bitirmemişti. Gözlerini zangoç yamağının yüzüne dikmiş, sanki gülünç bir şey söylemesini bekliyordu.

"Böylesine ahlâk düşkünü, yozlaşmış bir adamı özellikle arasanız bulamazsınız. Bedence uyuşuk, miskin, mıymıntının biridir; zekâ derecesine gelince, durmadan yiyip içen, kuş tüyü yatakta yatan, arabacısıyla oynaşan şişko bir tüccar karısından farkı yoktur," deyince zangoç yardımcısı makaraları koyverdi.

Von Koren, "Zangoç efendi, gülmeyi bırakın, bu kadarı da budalalıktır!" dedi.

Berikinin kahkahalarının bitmesini bekledikten sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Herif böylesine zararlı, tehlikeli biri olmasa ona aldırış etmez, yaptıklarını görmezlikten gelirdim. En büyük korkum kadınlar arasında başarı sağlaması, bundan dolayı bir düzine kadar kendisi gibi miskin, ahlâkça düşük Layevski'yi insanlığın başına bela etmesidir. Adamın hastalığı son derece bulaşıcıdır. Demin *vint* ve bira düşkünlüğünden söz etmiştim. İki yıl daha geçsin bu iki tutku bütün Kafkasya sahillerini saracaktır.

Halkın, özellikle orta tabakanın aydınlara, üniversite öğrenimine, soylu davranışlara, edebi konuşmalara ne kadar saygı gösterdiğini bilirsiniz. Layevski ne kadar bayağıca davranırsa davransın herkes onun iyi bir şey yaptığına, başkalarının da böyle yapması gerektiğine inanacaktır çünkü aydındır özgür düşünceli dir, üniversite bitirmiştir. Sinir zayıflığını, bahtsız, gereksiz, çağın kurbanı bir adam oluşunu da bunun üstüne eklediniz mi, ne yaparsa yapsın kimse onu suçlu bulmayacaktır. Öylesine sevimli, cana yakın bir adamdır ki deme gitsin! Herkese karşı hoşgörülüdür, uysaldır, konuşkandır, yumuşak başlıdır, alçakgönüllüdür. İsteyen herkes onunla oturup içki içebilir, kaba saba konuşabilir, dedikodu yapabilir...

Halk dinde ve ahlâkta antropomorfizme[9] yakınlık duyar. Kendi zaafları hangi tanrılarda varsa onları daha çok sever. Bu duruma göre Layevski'yi gözünüzün önüne getirin, onun hayranları üzerindeki etki alanının genişliğini hesap edin! Adam üstelik usta bir aktör, yaman bir dalaverecidir. Ah, ne hinoğlu hindir o, siz bilmezsiniz! Kıvırtmalarını, hokkabazlıklarını, örneğin uygarlığa karşı takındığı tavırları ele alalım. Uygarlıktan haberi yoktur ama siz bir de onu dinleyin. 'Uygarlık bizleri yozlaştırdı. Uygarlık nedir bilmeyen ilkel insanlara, doğanın sade çocuklarına öyle imreniyorum ki!' gibi laflar ağzından düşmez. Sanırsınız ki beyefendi bir zamanlar kendini uygarlığa adamış, ona büyük hizmetlerde bulunmuş, uygarlığı eksiksiz özümsemiş, ancak sonunda uygarlık bizimkini aldatıp düş kırıklığına uğratmış, hazreti canından bezdirmiş. O, bir Faust'tur, ikinci bir Tolstoy'dur. Schopenhauer'a, Spencer'a dünkü çocuk gözüyle bakar, onların omuzlarını babacan bir tavırla tıpışlayarak, 'E, dostlarım, ne var ne yok?' diye küçük görür. Spencer'ın tek yapıtını okumuş değildir, gelgelelim evindeki hanım için, 'Spencer'ı okumuştur!' diyerek kendine göre onu alaya alması herkesin hoşuna gider. Gelin görün ki çevresindekiler herifi can kulağıyla dinlerler. Hiç kimse, bu şarlatanın, değil Spencer'dan bu ses tonuyla söz etmeye, onun pabucunun altını öpmeye bile layık olmadığını aklına

9 İnsana benzerlik; animizmde insan özelliklerinin doğa varlıklarında aranması, tanrıların insan suretinde düşünülmesi – ç.n.

getirmez. Tek amacı kendi bilgi sığlığını, ahlâk düşüklüğünü örtmek, kendini temize çıkarmak olan zavallılar uygarlığa, otoritelere, değerini kanıtlamış insanlara çamur atarlar, onları kötü göstermeye çalışırlar, onlarla pis pis alay ederler. Böyleleri en bencil, en aşağılık, en iğrenç yaratıklardır."

Zoologa artık öfkeyle değil, onu haklı bulurcasına bakan Samoylenko, "Bilmem ki ne istiyorsun ondan Kolya?" dedi. "O da herkes gibi insan, bir sürü zayıf yanları var. Ama çağının düşünce düzeyini korumasını biliyor, görevini yapıyor, yurduna yarar sağlıyor. Bundan on yıl önce burada acenta temsilciliği yapan yaşlı bir bey vardı. O derdi ki..."

Zoolog onun sözünü kesti.

"Yeter, yeter! Görevini yapıyor ama nasıl? Buraya geldi geleli işler düzene mi girdi? Memurlar daha insaflı, daha dürüst, daha nazik mi oldular? Tam tersine, üniversite bitirmiş, aydın bir kişi olma otoritesiyle onların ahlâksızlıklarına bir çeşit yasallık kazandırdı. Ancak aylıkların ödendiği gün olan ayın yirmisinde işine bağlılık gösterir, öbür zamanlar evinde terliklerini sürüyerek dolaşır, Kafkaslar'da görev yapmakla Rus hükümetine büyük bir lütufta bulunuyormuş gibi tavırlar takınır. Değerli dostum Aleksandr Davidıç, sakın onu savunmaya kalkma! Seni kesinlikle içten bulmuyorum. Onu gerçekten sevseydin, onun dostu olsaydın zayıf yanlarına karşı en başta sen kayıtsız kalmazdın, onu hoş görmezdin. Yine kendi yararı için onu zararsızlaştırmaya çalışırdın."

"Nasıl yani?"

"Zararsızlaştırmak işte... Madem adam düzeltilemiyor, öyleyse tek çıkar yol onu zararsız hale getirmektir."

Von Koren böyle diyerek parmağını boynunun çevresinde dolaştırdı.

"Boğmak da olabilir. İnsanlığın genel yararı için, hem de kendi çıkarları için böyleleri öldürülmeli. Mutlaka öldürülmeli."

Samoylenko ayağa kalktı; zoologun durgun, soğuk yüzüne şaşkın şaşkın baktı.

"Sen ne diyorsun? Zangoç efendi, ne diyor bu? Aklını mı oynatmış ne!"

"Yok canım, ille idam edilsin diye ısrar etmem. Zararlı olduğu kanıtlanırsa başka yollar da düşünülebilir. Madem ortadan kaldırılması istenmiyor, öyleyse toplumdan soyutlansın, hakları elinden alınarak zorunlu çalışmaya gönderilsin."

Samoylenko irkildi.

"Sen neler söylüyorsun, Tanrı aşkına!"

Zangoç yardımcısının kabak dolmasını bibersiz yediğini görerek, "Biber ekin de yiyin, kuzum!" diyerek onu uyardı. Zoologa döndü.

"Ha, ne diyordum? Senin gibi akıllı bir adama yakışır mı bu söylediklerin? Dostumuzu, onun gibi gururlu, aydın bir kişiyi zorunlu çalışmaya göndermek, öyle mi?"

"Gururluysa, karşı gelirse prangaya vurulsun!"

Samoylenko artık bir şey söylemiyor, parmaklarını kıpırdatmakla yetiniyordu. Zangoç yamağı onun şaşkın, gülünç yüzüne bakarak gülmeye başladı.

Zoolog, "Artık bu konuyu kapatalım," dedi. "Yalnız şunu unutma ki Aleksandr Davidıç, ilkel insan toplulukları yaşam savaşıyla, yani doğal ayıklama yoluyla Layevski gibilerden korunurdu. Bizim şimdiki kültürümüz yaşam savaşı, yani doğal ayıklama alanında zayıf kaldı, bu durumda sığ adamları, kötüleri yok etme işiyle bizler tek tek ilgilenmek zorundayız. Yoksa Layevskiler çoğaldı mı uygarlık ortadan kalkar, insanlık büsbütün yozlaşır, bunun suçu da bizlerin üzerinde kalır."

"Eğer bu uğurda bazı kişileri boğmak, asmak gerekiyorsa uygarlık, insanlık yerin dibine batsın! Sana bir şey söyleyeyim mi, sen çok bilgili, çok akıllı bir adamsın, ülkemiz seninle övünç duyuyor ama Almanlar seni bozmuşlar. Evet, Almanlar! Almanlar!"

Samoylenko, Derpt'te tıp fakültesini bitirdiğinden beri seyrek olarak Alman görmüş, Almanca tek kitap okumamıştı. Bunca yıldır vardığı kanıya göre siyasette, bilimde bütün kötülükler Almanlardan gelmekteydi. Bu düşüncenin nereden kaynaklandığını kendisi de bilmiyordu, gene de saplandığı bu kanıya sıkı sıkıya bağlıydı.

"Evet, Almanlar!" diye üsteledi. "Hadi, gidelim de çay içelim!"

Üçü birden kalktılar, şapkalarını giyerek bahçeye çıktılar; sararmış akçaağaçların, armutların, kestanelerin gölgesine oturdular. Zoolog ile zangoç yamağı küçük masanın yanındaki sıraya yerleştiler, Samoylenko ise geniş arkalığı geriye doğru eğik, hasırdan örme koltuğa çöktü. Emir eri çay, reçel, bir şişe şurup getirdi.

Hava çok sıcaktı, ısı gölgede en azından otuz derece vardı. Kavurucu sıcak donup kalmış gibiydi, kestane ağacından sarkan bir örümcek ağı o durgun havada kıpırdamadan duruyordu.

Zangoç yardımcısı masanın yanında yerde duran gitarı eline aldı, tellerini akort ederek ince sesiyle alçaktan bir şarkı tutturdu:

"Ruhban okulunun çömezleri meyhane önünde dikilir..."

Ama sıcağın etkisiyle hemen sustu, alnının terini sildi, masmavi, kızgın gökyüzüne baktı.

Samoylenko uyuklamaya başladı. Bir anda tüm bedenini saran öğle uykusu, sıcaklık, sessizlik onu sarhoş etmiş gibiydi; iyice yumuşayıp gevşemişti. Yavaş yavaş gözleri büzüldü, elleri sarktı, başı göğsüne düştü. Uyumadan önce duygulu, ağlamaklı bir sesle, "Ey, genç kuşak," dedi. "Sen bilimin yıldızı, sen kilisenin ışığı... Bir gün bir de bakmışsınız, uzun cüppelilerden biri metropolitliğe yükselmiş. O zaman onun elini öpmek gerekir. Dileyelim, öyle olsun..."

Az sonra horlamalar duyuldu. Von Koren ile zangoç yamağı çaylarını içerek sokağa çıktılar.

Zoolog sordu:

"Gene rıhtımda kayabalığı avlamaya mı?"

"Yok, hava çok sıcak."

"Öyleyse bize gidelim. Postaya verilecek şeyleri paketler, kimi yazılarımı temize çekersiniz. Bu arada nelerle ilgilenebileceğinizi konuşuruz. Çalışmak gerek azizim. Böyle boş boş durulmaz."

Zangoç yamağı, "Sözleriniz doğru, çok mantıklı," dedi. "Ama bugün bulunduğum yaşam koşulları içinde tembelliğimi hoş görünüz. Siz de bilirsiniz ki durumun belirsizliği, kararsızlık tembelliğe yol açar. Beni buraya belirli bir süre için mi, yok-

sa temelli mi gönderdiler, ulu Tanrı'dan başka kimse bilmiyor. Burada belirsizlik içinde yaşıyorum. Karım da babamın yanında, ben olmadığım için sıkıntı ve özlem çekiyor. Neredeyse bunaltıcı sıcaktan beynim uyuştu."

"Saçma! İnsan sıcağa da alışır, yanında karısı olmadan yaşamaya da... Şımarmamalı, kendinize hâkim olmalısınız!"

V

Sabahleyin Nadejda Fiyodorovna deniz banyosuna gidiyordu, arkasından da elinde bir testi, bir bakır tas, havlular ve süngerle aşçı kadın Olga geliyordu. Limanın açıklarında kirli beyaz bacalı iki gemi vardı, bunlar yabancı yük gemileri olmalıydı. Rıhtımda beyaz giysili, beyaz iskarpinli birtakım adamlar dolaşıyor, bağıra çağıra Fransızca konuşuyorlardı; vapurdan da onlara yanıtlar veriliyordu. Kentin küçük kilisesinde durmadan çan çalıyordu. Nadejda Fiyodorovna birden sevinerek anımsadı:

"A, bugün pazar!"

Bugün keyfi yerindeydi, neşesine diyecek yoktu. Kaba köylü çuhasından bol bir giysi ile kenarları iyice aşağı sarkmış geniş bir hasır şapka giymişti. Bu şapkanın altında yüzü bir kutunun içindeymiş gibi gözüküyordu; kendini çok zarif buluyordu. Onun düşüncesine göre bütün kentte genç, güzel ve aydın tek bir kadın vardı, o da kendisiydi. Ucuz, şık, zevkli giyinmesini bilen de yalnız oydu. Örneğin, üstündeki giysiyi yirmi iki rubleye almıştı ama ona ne kadar yakışıyordu! Bütün kentte beğenilen tek kadın oydu, halbuki çevresinde bir sürü kültürlü erkek vardı ve ister istemez Layevski'yi kıskanıyorlardı.

Son zamanlarda Layevski'nin kendisine karşı ölçülü, zorlamalı bir nezaketle, hatta zaman zaman küstah, kaba davranmasından dolayı memnundu. Eskiden olsa onun bütün tutuk tavırlarına, küçümseyici, soğuk ya da tuhaf, anlamsız bakışlarına gözyaşlarıyla, serzenişlerle, ondan ayrılmak ya da kendini öldürmek tehditleriyle karşılık verirdi. Şimdiyse böyle yapacak yerde yalnızca kızarıyor, suçlu suçlu bakıyor, onun kendisine uzak durmasından ötürü seviniyordu. Layevski onu azar-

lasa, kötü davransa daha çok hoşuna gidecekti çünkü kendini ona karşı tümüyle suçlu hissediyordu.

Öyle sanıyordu ki birinci suçu, Layevski'ye Petersburg'u terk ettiren, onu Kafkaslar'a sürükleyen çiftlik yaşamı düşlerine önem vermemesiydi. Layevski'nin son zamanlarda en çok bu yüzden ona kızdığından emindi. Nadejda Fiyodorovna Kafkasya'ya gelirken burada deniz kıyısında kuytu bir köşe, çiçekler içinde, sebze yetiştirebileceği, ördekler, tavuklar besleyeceği, gölgelikleri, kuşları, suyu bol bir bahçe, komşularla görüşüp yoksul köylüleri tedavi edeceği, onlara kitap dağıtabileceği bir ev bulacağını sanmıştı. Oysa Kafkaslar çıplak dağlardan, ormanlardan, kocaman vadilerden oluşan bir yerdi. Uygun bir arsa bulmak, çalışıp çabalamak, evini barkını kendi elinle kurmak gerekiyordu. Ne görüşülebilecek bir komşu vardı ne başka güzel bir şey. Hava sıcaktı, ortalık soyguncularla doluydu. Layevski arsa almakta hiç acele etmiyor, Nadejda Fiyodorovna da bundan dolayı memnunluk duyuyordu. Çalışma yaşamından söz etmemekte aralarında sözleşmiş gibiydiler. Layevski'nin sesini çıkarmamasından ötürü ona kızmış gibi bir anlam çıkarıyor, kendini suçlu hissediyordu.

Suçlu hissetmesinin ikinci nedeni de Layevski'ye haber vermeden Açmiyanov'un mağazasından üç yüz rublelik alışveriş yapmasıydı. Bir gün gidip kumaş almış, başka gün ipek, şemsiye... Derken iki yıl içerisinde üç yüz ruble borç takmıştı.

"Bugün ona söylerim..." dedi; hemen arkasından Layevski'ye bu ruhsal durumundayken borçtan söz açmanın uygun kaçmayacağını düşündü.

Üçüncü suçu, Layevski'nin yokluğunda emniyet amiri Kirilin'i iki kez eve almasıydı. Bir keresinde sabahleyin Layevski deniz banyosuna gittiği sırada, ikincide de onun gece yarısına dek kumar oynadığı bir akşam saatinde. Nadejda Fiyodorovna'nın aklına bunlar gelince yüzü kıpkırmızı kesildi, düşündüklerini okumasından korkuyormuş gibi yanındaki aşçı kadına kuşkuyla baktı.

Can sıkıntısından patladığı, dayanılmaz derecede sıcak, bitmek bilmez gündüzler, insanı bunaltan güzel akşamlar, boğucu

geceler, sabahtan akşama dek boş zamanını nasıl dolduracağını bilemediği bu anlamsız yaşam sürüp giderken kentin en güzel, en alımlı kadını olduğu, gençliğinin boşu boşuna harcandığı, Layevski'nin dürüst, bilgili ama yaşamı tekdüze, terliklerini sürümekten başka bir işe yaramayan, hep tırnaklarını kemiren, kaprisleriyle kabak tadı veren bir adam olduğu konusunda zihninde yer eden düşünceler onda yavaş yavaş birtakım istekler, tutkular uyandırmaya başlamıştı. Çılgın gibi gece gündüz hep aynı şeyi düşünüyordu. Soluk alışlarında, bakışlarında, ses tonunda, yürüyüşünde hep aynı istek vardı. Denizin gürültüsü, gecenin karanlığı, ıssız dağlar ona birini sevmek gerektiğini düşündürüyordu. Sevmek, bir erkeği sevmek! İşte bu sırada Kirilin ona kur yapmaya başladı; o da kendinde karşı koyacak gücü bulamadığı, bunu yapamadığı, yapmak istemediği için ona teslim oldu.

İşte şimdi yürürken vapurlar, beyaz giysili adamlar, nedense kocaman bir salonu aklına getirdi. Kulaklarında Fransızca konuşmalar, vals sesleri çınlıyordu. Yüreği nedensiz bir sevinçle hopladı. O da dans etmek, Fransızca konuşmak istiyordu.

Layevski'ye ihanet etmesinde korkulacak bir şey olmadığını sevinçle düşündü çünkü ihaneti ruhunda duymamıştı, Layevski'yi eskisi gibi seviyordu. Onu kıskanması, acıması, eve gelmediği zamanlar özlemesi bunu göstermiyor muydu? Kirilin'e gelince; gerçi yakışıklıydı ama kaba saba bir adamdı, onunla her şey bitmişti, bir daha görüşecek değildi. Olanlar olup geçmişti, kimseyi ilgilendirmezdi, Layevski duysa bile inanmazdı.

Sahilde tek bir yunak vardı, o da kadınlar içindi; erkekler açık yerde yüzüyorlardı. Nadejda Fiyodorovna yunağa girdiği zaman yaşlıca bir memur hanımı olan Mariya Konstantinovna Bityugova ve lisede okuyan on beş-on altı yaşlarındaki kızı Katya'yla karşılaştı. Sıranın üzerine oturmuş, soyunuyorlardı. Mariya Konstantinovna sözcükleri uzatarak, yüksek perdeden konuşan, heyecanlı, iyi yürekli, yumuşak huylu bir kadındı. Otuz iki yaşına dek evlerde eğitmenlik yapmış, sonra dazlak kafalı, saçları şakaklarına doğru taralı, ufak tefek, uysal, kendi halinde

bir memura, Bay Bityugov'a varmıştı. Hâlâ kocasına tutkundu, onu kıskanırdı; "aşk" sözcüğünü duyunca yüzü kızarır, herkese mutlu olduğunu söylerdi.

Nadejda Fiyodorovna'yı görünce heyecanlandı, onu tanıyanların deyimiyle "tatlı, içtenlikli" bir tavırla, "Ah, şekerim, ne iyi ettiniz de geldiniz! Şimdi birlikte denize gireriz. Sizi gördüğüme ne kadar sevindim bilemezsiniz!" dedi.

Aşçı kadın Olga çarçabuk üstünden eteğini, gömleğini atıp hanımını soymaya koyuldu. Nadejda Fiyodorova onu soyan çıplak yardımcısının kabaca dokunmalarından irkilerek, "Bugün hava dünkü kadar sıcak değil, ne dersiniz?" dedi. "Oysa dün boğucu sıcaktı."

"Evet, canım, dün ben de çok bunaldım. İnanın, üst üste üç kez denize girdim... Düşünebiliyor musunuz, kuzum, tam üç kez! Nikodim Aleksandroviç bile telaşa düştü."

Nadejda Fiyodorovna bir Olga'ya, bir memur karısına bakarak içinden, "Aman, Tanrım, bir kadın ancak bu kadar çirkin olabilir!" diye geçirdi içinden, sonra Katya'yı süzdü. "Oysa kızı bayağı güzel!"

"Eşiniz Nikodim Aleksandroviç çok sevimli bir adam, ona bayılıyorum," dedi.

Mariya Konstatinovna yapmacıklı bir kahkaha attı.

"Evet, benzeri bulunmaz bir insandır."

Giysilerinden kurtulan Nadejda Fiyodorovna birdenbire içinde uçma isteği duydu. Öyle geliyordu ki kollarını şöyle bir çırpsa havalanıp gidecek.

Çıplak beyaz bedenine Olga'nın tiksintiyle baktığını fark etti. Olga bir asker karısıydı, gene de nikâhlı kocasıyla yaşayan bir kadın olarak hanımına karşı bir çeşit üstünlük duyuyordu. Nadejda Fiyodorovna, Mariya Konstantinovna ile Katya'nın da kendisine fazla saygı göstermediklerini, ondan çekindiklerini daha önce sezmişti. Bunlar hoş şeyler değildi. Kendini onların gözünde yükseltmek için, "Şimdi bizim orada, Petersburg'da yazlık yaşamının en civcivli zamanıdır," dedi. "Kocamla bizim geniş bir çevremiz vardır. Oraya dönüp onlarla görüşmeyi öyle istiyorum ki!"

Mariya Konstantinovna biraz utanarak, "Kocanız mühendisti galiba, değil mi?" diye sordu.

"Ben Layevski'den söz ediyorum. Gerçekten birçok dostumuz vardır ikimizin de. Ne yazık ki annesi dar görüşlü bir aristokrat, kibrinden yanına varılmıyor..."

Sözlerini bitirmeden suya atıldı, ardından Mariya Konstantinovna ile Katya da denize girdiler.

Nadejda Fiyodorovna yüzerken konuşmasını sürdürdü:

"Bizim burada, kibarlar çevresinde saçma inançlardan geçilmiyor. Yaşamak sanıldığı gibi kolay değildir."

Soylu ailelerde eğitmenlik yapmış olan, kibarlar çevresini iyi bilen Mariya Konstantinovna da şöyle ekledi:

"Ah, evet! İnanır mısınız, kuzum, çocuklarına ders verdiğim Garatınskilerin evinde kahvaltı ve öğle yemeklerinde bile tuvalet aranırdı, öyle ki ben aylığımdan başka artistler gibi bir de onlardan gardırop parası alırdım!"

Kızını Nadejda Fiyodorovna'nın vücuduna değen sulardan korumak istercesine ikisinin arasında duruyordu.

Yunağın denize açılan kapısından yüz metre kadar ilerde birinin yüzdüğü görülmekteydi. Katya, "Anneciğim, bu bizim Kostya!" dedi.

Mariya Konstantinovna korkuyla çırpınarak bağırmaya başladı:

"Ah, ah, Kostya, geri dön! Kostya, geri dön!"

On dört-on beş yaşlarında bir erkek çocuk olan Kostya annesi ile ablasına gösteriş yapmak için başını suya daldırarak yüzmeyi sürdürdü ama az sonra yorularak geri döndü. Kendine güvenemediği yüzünün ciddileşip gerilmesinden belliydi.

Mariya Konstantinovna, "Ah şekerim, bu oğlanla başımız dertte," dedi. "Kollamazsan her an bir belaya bulaşacak. Ah, anne olmak ne hoş ama aynı zamanda ne kadar sorumluluk gerektiren bir şey! Korkmaktan kurtulamıyorsunuz."

Nadejda Fiyodorovna başına hasır şapkasını geçirdi, yunağın dışına, açık denize doğru yüzdü, birkaç kulaç attıktan sonra sırtüstü yattı. Ta ufka kadar denizi, vapurları, kenti, kıyıdaki insanları görüyordu. Bütün bunlar, yakıcı sıcak, tenini okşayan

duru dalgalarla birlikte onu kışkırtıyor, kulağına sanki şöyle fısıldıyordu: Yaşamak, yaşamak gerek! Yelkenli bir sandal, suyu ve havayı yararak yanından hızla sıyrılıp geçti. Dümende oturan adam ona göz süzerek bakmıştı, erkeklerin ona bakmaları hoşuna gidiyordu.

Banyodan sonra giyinip hep birlikte çıktılar. Nadejda Fiyodorovna deniz suyundan tuzlanan dudaklarını yalayıp tanıdıklarının selamlarına gülümsemeyle karşılık vererek, "Bana günaşırı sıtma nöbetleri geliyor, gene de zayıflayamıyorum," dedi. "Her zaman topluyumdur, şimdi daha çok kilo aldım, sanıyorum."

"Yapıya bağlı bir şey, şekerim. Eğer insanlar şişmanlamaya yatkın değilse, benim gibi, ne yeseniz yaramaz. Şey, şapkanızı ıslatmışsınız, bir tanem."

"Ziyanı yok, kurur."

Nadejda Fiyodorovna gene rıhtımda gezinen beyaz giysili, Fransızca konuşan insanlar gördü; yüreğinde bir sevinç dalgası kabardı. Bir zamanlar dans ettiği, belki de düşünde gördüğü büyük bir salonu bulanık bir biçimde anımsadı. Ruhunun derinliklerinde bir şey belli belirsiz, boğuk bir sesle onun küçük, aşağılık, kirli, bayağı bir kadın olduğunu fısıldadı.

Mariya Konstantinovna'nın evine vardıklarında kadın, avlu kapısının önünde durarak Nadejda Fiyodorovna'yı içeriye, oturmaya çağırdı.

Yalvaran bir sesle, "Hadi buyurunuz," dedi.

Aynı zamanda belki de kabul etmez diye sevinerek, sıkıntıyla, umutla yüzüne baktı. Genç kadın, "Kıvançla. Sizde oturmayı ne kadar sevdiğimi bilirsiniz," diyerek öneriyi kabul etti.

Eve girdiler. Mariya Konstantinovna ona yer gösterdi, kahve ile yumurtalı pasta ikram etti. Sonra, eskiden öğrencisi olup şimdi kocaya varmış bulunan Garatınskilerin kızının fotoğraflarını gösterdi. Katya ile Kostya'nın sınav notlarını getirdi. Notlar bayağı yüksekti, gene de kızını daha başarılı göstermek amacıyla, içini çekerek, şimdiki liselerde öğrenimin çok kötü olduğundan yakındı.

Bir yandan konuğuna hizmet ediyor, bir yandan da onun ev-

de bulunuşuyla Kostya ile Katya'nın ahlâkı üzerinde kötü etki bırakacağı düşüncesinden tedirginlik duyuyordu. Nikodim Aleksandroviç'in evde olmamasından dolayı da sevinçliydi. Düşüncesine göre bütün erkekler "öylelerinden" hoşlandıkları için bu kadın kocasının aklını çelebilirdi.

Mariya Konstantinovna bir yandan konuşurken bir yandan da bu akşam kır eğlencesi düzenleneceğini, von Koren'in maymunlarına, yani Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'ya bu konuda bir şey söylememesini istediğini düşünüyordu. Ama dalgınlıkla ağzından kaçırıverdi. Utancından yüzü kıpkırmızı kesildi, iyice şaşırarak, "Umarım siz de gelirsiniz," dedi.

VI

Güney yoluyla kentten yedi fersah uzağa pikniğe gitmek ve sarı ve kara ırmakların kesiştikleri yerdeki kır *duhan*ında[10] konaklayarak balık çorbası pişirmek üzere memur takımı kendi aralarında sözleşmişlerdi.

Saat beş sularında yola koyuldular. En önde, üstü açık bir arabada Layevski ile Samoylenko gidiyordu. Onların arkasındaki üç atlı arabaya Mariya Konstantinovna, Nadejda Fiyodorovna, Katya ve Kostya binmişlerdi. Yanlarında kap kacak ve yiyecek sepeti vardı. Daha arkadaki arabada emniyet amiri Kirilin ile Nadejda Fiyodorovna'nın üç yüz ruble borçlandığı, tüccar Açmiyanov'un oğlu genç Açmiyanov bulunuyordu, ikisinin karşısındaki küçük iskemleye ise özene bezene giyinip saçlarını şakaklarına doğru taramış, ayaklarını altına toplayarak oturan, ufak tefek Nikodim Aleksandroviç büzük büzük oturmaktaydı. Von Koren ile zangoç yardımcısı en arkadaki arabayla gidiyorlardı, zangoç yamağı ayaklarının dibine bir sepet dolusu balık koymuştu.

Araba dizisinin karşısına bir köylü arabası ile eşeğe binmiş yerli bir Abaza çıktığı zaman Samoylenko boğazını yırtarcasına, "Sağa çekil, sağa!" diye bağırıyordu.

Von Koren, zangoç yardımcısına bir şeyler anlatıyordu:

10 Dükkân. Kafkaslarda aşevi, küçük lokanta – ç.n.

"İki yıl sonra yeterince param, adamlarım olunca inceleme gezisine çıkacağım. Vladivostok'tan sahil boyunca ilerleyip Bering Boğazı'nı geçeceğim, oradan Yenisey'in döküldüğü körfeze varacağım. O bölgenin haritasını çıkardıktan sonra flora ve faunayı inceleyeceğim; jeoloji, antropoloji ve etnolojiyle ilgilenme fırsatı bulacağım. Sizin de benimle birlikte gelmenizi isterdim."

"Hayır, ben kesinlikle gelemem."

"Niçin?"

"Evli bir adamım, bağlı olduğum biri var."

"Karınız bir engel çıkarmaz herhalde. Siz yokken geçimini sağladınız mı sorun kalmaz. Eğer onu kandırabilirseniz, toplumun yararı için manastıra girip rahip olursunuz, ayrıca manastır sizin böyle bir bilimsel geziye görevli olarak katılmanıza izin verir. Bu konularda size yardım edebilirim."

Zangoç yamağı susuyordu. Zoolog, "İlahiyat bilginiz nasıl?" diye sordu.

"İyi sayılmaz."

"Hımmm... Bu konuda size yardımcı olamayacağım çünkü ilahiyatı ben yeterince bilmem. Ancak gerekli kitapların listesini verirseniz kışın size onları Petersburg'dan gönderirim. Gezgin din adamlarının yapıtlarını okumalısınız. Bunlar arasında etnologlara, doğu dilleri uzmanlarına rastlanır. Onların yazı tarzını öğrendikten sonra işe başlamak kolaylaşır sizin için. Şimdi elinizde kitap olmadığına göre boşuna vakit yitirmeyin, bize gelin, pusulayla, meteorolojiyle uğraşırız. Bütün bunlar çok gerekli."

Zangoç yamağı gülerek şöyle mırıldandı:

"Orası öyle de ben orta Rusya'da görev istedim, başpapaz amcam yardım edecek. Şimdi sizinle gelirsem amcamı gereksiz yere üzerim."

"Anlamıyorum, niçin karar veremiyorsunuz? Bayramdan bayrama dinî görevini yapan, bunun dışında yan gelip yatan sıradan bir zangoç olarak kaldığınız sürece on yıl sonra da bugün neyseniz gene aynı kalırsınız... Belki sakalınız, bıyığınız biraz daha uzar. Oysa inceleme gezisinden döndükten sonra, fazla zaman yitirmeden büsbütün başka bir adam olacaksınız. De-

ğişik şeyler yapmış olmanın birikimiyle zenginleşeceksiniz demektir."

Kadınların bindiği arabadan korku, heyecan çığlıkları gelmeye başladı. Arabalar o sırada deniz kıyısında yalçın kayalıklara oyulmuş bir yoldan geçmekteydi. Bütün yolcularda öyle bir duygu vardı ki sanki daracık bir düzlükte ilerliyorlardı, her an uçurumun dibine yuvarlanabilirlerdi. Sağda engin deniz uzanıyor; solda ise koyu benekli, kırmızı damarlı, boydan boya köklerin sardığı, girintili çıkıntılı bir duvar yükseliyordu. Duvarın yukarılarında aşağı düşmekten korkuyormuş gibi merakla bakan iğne yapraklı ağaçlar vardı.

Bir dakika sonra gene çığlıklar, kahkahalar yükseldi. Tepelerinde, aşağı doğru sarkmış koca bir kayanın altından geçmeleri gerekiyordu.

Layevski, "Anlamıyorum, hangi akla hizmetle sizinle geliyorum?" dedi. "Benimkisi düpedüz sersemlik, ahmaklık! Kuzeye gitmek, bütün bunlardan kaçıp kurtulmak gerekirken böyle aptalca bir kır eğlentisinde kuyruğunuza takıldım."

Arabalar sola kıvrılmışlar, Sarı Irmak'ın yatağı bütün çarpıcılığıyla ortaya çıkmıştı. Sarı, bulanık, azgın sular gözlerinin önünde ışıldayarak akıyordu.

Samoylenko, "Şu manzaraya bak, ne kadar güzel!" dedi.

"Ben bunda bir güzellik göremiyorum, Saşa.[11] İnsanın doğa karşısında sürekli coşku duyması onun düş gücünün züğürtlüğünü gösterir. Bütün bu ırmaklar, kayalar hayal gücümün bana verebileceği şeylerin yanında hiç kalır."

Arabalar ırmak kıyısında ilerliyorlardı şimdi. İki yanda yüksek dağların birleşip boğaz görünümü aldığı bir yerdi burası. Dağlar sanki doğanın parçalayıp birbirinin üstüne bindirdiği öyle iri kayalardan oluşuyordu ki Samoylenko onlara bakarken heyecandan ister istemez göğüs geçiriyordu. O somurtkan, gösterişli dağlar araba yolcularının üzerine rutubet, gizemlilik saçan yarıklarla, geçitlerle yer yer aralanıyor; aradaki boşluklardan esmer, pembe, menekşe rengi, başı dumanlı ya da ışıklar içinde başka tepeler, dağlar gözüküyordu. Boğazın içinden ge-

11 Aleksandr – ç.n.

çerlerken arada bir suların yükseklerden çağıldayıp kayalardan yankılandığını işitiyorlardı.

Layevski içini çekerek, "Ah, kahrolası dağlar! Bıktım usandım sizden!" dedi.

Kara Irmak'ın Sarı Irmak'la karıştığı, mürekkebi andıran koyu suların sarı suları kirleterek boyadığı yerde, yolun kıyısında Tatar Kerbalay'ın *duhan*ı vardı. *Duhan*ın damında bir Rus bayrağı ile tebeşirle yazılmış "Güzel *Duhan*" levhası göze çarpıyordu. *Duhan*ın önünde çevresi çitle çevrili bir bahçe, bahçede masalar, oturmak için sıralar vardı. Bahçeyi bürüyen dikenler arasından tek başına, koyu yapraklı bir selvi yükseliyordu.

Mavi gömlekli, beyaz önlüklü, ufak tefek, atik bir adam olan Kerbalay yolun ortasında ayakta durmuyor; elleri göbeğinin üstünde, yerlere dek eğilerek gelenleri karşılıyor; beyaz dişlerini göstererek gülümsüyordu.

Samoylenko, "Merhaba Kerbalaycığım! Biz biraz ilerde yemek yiyeceğiz. Semaveri, iskemleleri oraya taşı! Hadi çabuk!" diye bağırdı.

Kerbalay kazınmış kafasını salladı, bir şeyler mırıldandı, ne söylediğini ancak arka arabada oturanlar duyabildiler:

"Alabalık var, beyefendi."

Von Koren, "Getir, getir!" dedi.

Arabalar *duhan*dan beş yüz adım kadar ilerde durdu. Samoylenko çimenlik bir yer seçti. Şurada burada oturmaya elverişli taşlar ile fırtınanın devirdiği, saçaklı kökleri ve kurumuş iğne yapraklarıyla yerde yatan bir çam ağacı vardı. Hemen oracıkta ırmağın üzerinden derme çatma, ağaç bir köprü uzanıyordu. Irmağın öbür yakasında, tam karşılarında, masallardaki tahta bacaklı kulübeleri andıran, dört kısa kazık üzerine oturtulmuş bir mısır kurutma ambarı gördüler. Ambarın kapısından aşağı küçük bir merdiven iniyordu.

Geldikleri yerin herkesin üzerinde bıraktığı ilk izlenim buradan artık bir daha kurtulamayacaklarıydı. Nereye baksan dört bir yanda birbirinin üstüne binen dağlar yükseliyor, *duhan* ile koyu selvi yönünden üzerlerine akşamın gölgeleri yürüyor, bu görüntülerin etkisinden olacak, Kara Irmak'ın dönemeçli vadisi

iyice daralmış gözükürken, dağlar onlara daha bir geçilmezmiş gibi geliyordu. Irmağın çağıltısı ile ağustosböceklerinin dinmeyen cırıltısı duyuluyordu bir yandan...

Mariya Konstantinovna heyecandan derin derin göğüs geçirerek, "Aman, ne kadar güzel! Çocuklar baksanıza, burası ne etkileyici!" dedi.

Manzarayı beğenmiş olacak ki önce gökyüzüne, sonra *duhan*ın bacasından çıkan mavimsi dumana bakarak nedense birdenbire hüzünlenen Layevski, "Evet, çok güzel! Gerçekten güzel!" diyerek kadını onayladı.

"İvan Andreyiç, bu görüntüyü betimlemek sana düşer."

Bunu söyleyen Mariya Konstantinovna'nın sesi ağlamaklıydı.

"Niçin ben betimleyecekmişim? Öyle sanıyorum ki insanın böyle görüntülerden edindiği izlenimler bütün betimlemelerin üstünde olmalı. Bana kalırsa herkesin izlenim yoluyla aldığı bu renk, ses zenginliğini yazarlar çirkinleştirerek tanınmaz bir biçime sokuyorlar."

Von Koren suyun yanında gözüne kestirdiği en büyük taşın üstüne çıkıp oturmaya çalışırken, "Acaba?" dedi.

Gözlerini Layevski'ye dikmişti.

"Acaba doğru mu söylüyorsunuz? Peki, "Romeo ile Juliet"e ya da, sözün gelişi, Puşkin'in *Ukrayna Geceleri*'ne ne buyurulur? Doğa anamız böyle ozanların önünde saygıyla eğilmelidir."

Daha fazla düşünmeye, karşısındakinin görüşlerine itiraz etmeye üşenen Layevski, "Doğru olabilir..." dedi.

Biraz bekledikten sonra, "Bununla birlikte *Romeo ile Juliet* gerçekten nedir ki?" diye ekledi. "Ozanların süsleyip püslediği kutsal aşk, altında pisliklerin gizlendiği güzel bir çiçekten başka bir şey değildir. Romeo'nun da herkes gibi hayvansı bir yanı var."

"Sizinle hangi konu üzerinde konuşulsa sözü her zaman şeye getirirsiniz, o şey..."

Katya'ya şöyle bir bakan von Koren konuşmasını tamamlayamadı.

Layevski sordu:

"Sözü neye getiriyormuşum?"

"Örneğin, 'Ne güzel bir üzüm salkımı!' desek, hemen, 'Orası öyle de çiğnenip midede sindirildikten sonra neye dönüşür?' diye karşılık verirsiniz. Bu tutumunuz yeni değil... Garip bir tavır..."

Layevski, von Koren'in kendisini biti kadar sevmediğini bilir, ondan çekinirdi. Onun yanındayken arkasında hoşlanmadığı kötü biri duruyormuş gibi tedirginlik duyardı. O yüzden zoologa karşılık vermedi, bir kenara sindi, onlarla geldiğine bin pişman oldu.

Samoylenko, "Bayanlar baylar, marş marş, çalı çırpı toplamaya!" diye komut verdi.

Her biri rastgele bir yöne dağıldılar. Orada yalnız Kirilin, Açmiyanov ile Nikodim Aleksandroviç kalmıştı. Kerbalay sandalyeleri yanlarına taşıdı, yere bir halı serdi, birkaç şişe şarap getirip bıraktı. Her mevsimde ceketinin üstüne kaput giyen, uzun boylu, erkek güzeli emniyet amiri Kirilin gururlu tavırları, cakalı yürüyüşü, gür ve çatlak sesiyle gençten, taşralı bir emniyet müdürüne benziyordu, kendisi istemediği halde yeni uyandırılmış gibi uykulu, hüzünlü bir görünüşü vardı.

Her sözcüğe ağırlığını vererek Kerbalay'a, "Bu getirdiğin nedir, hayvan!" dedi. "Ben sana Kvareli şarabı getirmeni buyurmadım mı? Oysa sen ne getirmişsin? Tatar suratlı!"

Nikodim Aleksandroviç çekine çekine, nazikçe araya girdi:

"Bizim kendi şarabımız yeterli, Yegor Alekseyiç."

"Ha? Ama ben istiyorum ki benim de birkaç katkım olsun. Sizinle kır eğlencesine kendi payımı getirmeye hakkım var sanıyorum. Öy-le de-ğil mi! Hemen on şişe Kvareli getir bakalım!"

Kirilin'in parasının olmadığını bilen Nikodim Aleksandroviç, "Niçin bu kadar çok?" diyerek şaşkınlığını belirtti.

Kirilin, "Yirmi şişe! Otuz şişe!" diye bağırdı.

Açmiyanov, Nikodim Aleksandroviç'in kulağına eğildi.

"Zararı yok, getirsin. Parasını ben öderim."

Nadejda Fiyodorovna'nın neşeli, delişmen bir hali vardı. Hoplayıp zıplamak, kahkahalarla gülmek, haykırmak, birilerine çatmak, oynayıp cilve yapmak istiyordu. Mavi benekli, ucuz basmadan entarisi, kırmızı iskarpinleri, o bilinen ha-

sır şapkasıyla kendini ufacık, sade, hafif, çiçekten çiçeğe konan uçarı bir kelebek sanıyordu, anlaşılan. Tahtaları aralanmış köprüden koştu, başı dönsün diye durup sulara baktı, orada bir çığlık attı, kahkahayla gülerek mısır kurutma ambarına doğru koştu. Bütün erkekler, hatta Kerbalay bile kendisine hayran hayran bakıyormuş gibi hissediyordu. Hızla çöken alacakaranlıkta ağaçlar dağlarla, arabalar atlarla birleşip, *duhan*ın pencerelerinde ışık yanınca Nadejda Fiyodorovna taşlar, dikenli çalılar arasından kıvrılan çılgadan dağa tırmanarak bir kayanın üstüne oturdu.

Aşağıda kır ateşi yanmıştı. Zangoç yamağı sıvalı kollarıyla ateşin dört çevresinde dört dönüyor, uzun kara gölgesi alevlerin çevresinde çizdiği çemberin yarıçapıymış gibi gözüküyordu. Ateşe ara sıra çalı çırpı atıyor, uzun bir sopanın ucuna bağlı kaşıkla tencereyi karıştırıyordu.

Samoylenko bakır kızılına çalan yüzüyle ateşin yanında kendi evindeki mutfakta çalışıyormuş gibi didinip uğraşıyor, öfkeli öfkeli bağırıyordu:

"Tuz nerede, bayanlar? Sakın unutmuş olmayasınız? Neden hepiniz ağalar gibi yan gelip yattınız? Bir şeyler yapmaya çalışan yalnız benim!"

Layevski ile Nikodim Aleksandroviç devrilmiş ağacın üstünde yan yana oturmuşlar, dalgın dalgın ateşe bakıyorlardı. Mariya Konstantinovna, Katya, Kostya sepetten çay takımlarını, tabakları çıkarıyorlardı. Von Koren kollarını göğsünde çaprazlama kavuşturmuş, bir ayağını taşın üstüne koymuş, ırmağın kıyısında, tam suyun kıyısında ayakta dikiliyor, bir şeyler düşünüyordu. Ateşin kızıl lekeleri gölgelere karışarak çimenlerin üzerinde, insan karaltılarının yanında geziniyor; dağın, ağaçların, köprünün, kurutma ambarının üzerinde titreşiyordu. Karşı kıyıdaki, dibini coşkun suların oyduğu kayalık sarp yamaç aydınlık içindeydi. Irmağa vuran bu aydınlık, hızla akan köpüklü sularda parçalanıp yok oluyordu.

Kerbalay'ın ırmağın kıyısında ayıklayıp temizlediği balıkları almaya giden zangoç yardımcısı yarı yolda durarak çevresine bakındı. "Aman Tanrım, bu ne güzellik! Yalnız insanlar, ka-

yalar, ateş, karanlık, yere devrilmiş bir ağaç görüyorsunuz ama manzaranın güzelliğine diyecek yok!" diye geçirdi içinden.

Karşı kıyıda, kurutma ambarının yanında birtakım yabancı adamlar peydah olmuştu. Alevler parlayıp söndüğü, ateşin dumanı o yana doğru savrulduğu için görüntü bir bütün olarak seçilemiyordu. Ama arada bir tüylü bir papak, beyaz bir sakal, mavi bir gömlek göze çarpıyor; yırtık, yamalı bir giysinin omuzdan dize kadar bölümü, göbek üstünde çaprazlama duran bir kama, tıpkı kömürle çizilmişçesine koyu, sık, çatık kaşlı bir genç, yanık bir yüz aydınlıkta bir görünüp bir kayboluyordu. Bunlardan beş kadarı halka olup yere oturdular, geri kalan beşaltısı da kurutma ambarına girdiler. Sonunculardan biri sırtını ateşe dönüp kapıda durdu, ellerini arkasına bağlayıp içerdekilere bir şeyler anlatmaya başladı. Herhalde çok ilginç şeyler anlatıyordu çünkü Samoylenko ateşi çalı çırpıyla yeniden harlandırıp alevler kıvılcım saçarak kurutma ambarını parlak bir ışıkla aydınlatınca, dikkat kesilmiş iki yüzün kapıdan aşağıdakilere baktığı, halka olup oturanların konuşmalarına kulak kabarttıkları açıkça gözüktü.

Oturanlar biraz sonra usul usul, ezgili, büyük perhiz ilahilerine benzer bir şarkı tutturdular. Zangoç yamağı onları dinlerken on yıl sonra inceleme gezisinden döneceği zamanı hayal etmeye başladı: Yıllar sonra, zengin birikimi olan ünlü, saygın bir araştırmacı olmuştur. Rütbesini başpapazlığa, sonra piskoposluğa yükseltiyorlar... Katedralda ayin yönetiyor, başında mitra,[12] boynunda panageya[13] olduğu halde kürsüye çıkıyor. Elindeki iki mumlu, üç mumlu şamdanlarla kalabalığı kutsayarak haykırıyor:

"Göklerden bak, ulu Tanrım! Kendi elinle diktiğin üzüm asmalarını gör!"

O sırada melek sesli çocuklar bir ilahi okuyorlar:

"Ulu Tanrım, kutsa bizi!"

Hayaller arasında Samoylenko'nun sesinin gürlediğini işitti:

"Zangoç efendi, balık nerede?"

12 Papaz başlığı, hotoz – ç.n.

13 Meryem Ana tasviri asılı hamayil – ç.n.

Zangoç yamağı ateşin yanına yürüdü, bu sırada sıcak bir temmuz günü dinî tören alayının tozlu yollardan geçişini hayal etti: Önde köylüler, kutsal sancak, onların ardında kadınlar ile kızlar aziz tasvirleri taşıyorlar. Sonra ilahi okuyan çocuklar, yüzü sargılı, saçlarına saman yapışmış kilise korucusu, sonra sırayla kendisi, onun arkasında başında başlığı, elinde haçıyla kilisenin papazı... En geriden de bir köylü kalabalığı, kadınlar, erkek çocuklar onları izliyor... Arkadan gelenlerin arasında başı örtülü kendi karısı ile papazın karısı da var. İlahiciler ilahi okuyor, çocuklar ağlaşıyor, bıldırcınlar, çayır kuşları ötüşüyor. Tören alayı bir ara duruyor, papaz karşılarına çıkan bir koyun sürüsünün üstüne kutsal su serpiyor. Sonra yeniden yürüyorlar, dizleri üzerinde yere çökerek Tanrı'nın yağmur yağdırması için dua ediyorlar. En sonra da geri geliyorlar, yemekler yeniyor, söyleşiler sürüp gidiyor...

Zangoç yamağı, "Ah, ne güzel şeyler!" diye geçirdi içinden.

VII

Kirilin ile Açmiyanov çılgadan yamaca tırmanmaya başladılar. Açmiyanov emniyet amirine yetişemeyince durdu. Kirilin, Nadejda Fiyodorovna'ya yaklaşarak askerce selam verdi.

"İyi akşamlar!"

"İyi akşamlar."

"Demek ki durumlar böyle..."

Kirilin bunları söyledikten sonra gökyüzüne baktı, düşüncelere daldı. Nadejda Fiyodorovna bir süre sustu, sonra Açmiyanov'un kendilerini gözlediğini fark ederek, "Neymiş böyle olan?" diye sordu.

"Evet! Demek oluyor ki aşkımızın çiçeği açmadan soldu. Böyle mi kabul edeceğiz? Sizin yaptığınız bir çeşit fırıldakçılık. Yoksa beni canınız istediği gibi davranacağınız bir serseri mi sandınız?"

"Yaptığımız bir hataydı. Bırakın artık peşimi!"

Nadejda Fiyodorevna böyle olağanüstü güzellikte bir akşam vakti ansızın karşısına çıkıveren adamdan korkarak şaşkın şaş-

kın Kirilin'in yüzüne baktı. "Gerçekten hoşlandığım, yanıma yaklaştırdığım adam bu mu?" diye sordu kendi kendine.

Kirilin, "Demek öyle," dedi.

Bir süre suskun durduktan sonra, "Ee, ne yapalım?" diye ekledi. "Biz de iyi bir saatinizi bekleriz. Yalnız şunu belirteyim ki ben namuslu bir adamım, bundan kimsenin kuşkulanmasına izin vermem. Benimle eğlenmeye kalkışmayın sakın! Şimdilik izninizle..."

Gene askerce selam verdi, yana saparak çalıların arasından yürüdü.

Az sonra kararsız adımlarla Nadejda Fiyodorovna'nın yanına Açmiyanov yaklaştı. Belli belirsiz bir Ermeni şivesiyle, "Bugün hava güzel, değil mi?" dedi.

Oldukça yakışıklı, modaya uygun giyinmiş bir gençti. Davranışlarından iyi eğitim gördüğü anlaşılıyordu. Ama Nadejda Fiyodorovna babasına üç yüz ruble borçlu olduğu için ondan hoşlanmazdı. Bir dükkân sahibinin böyle bir kır eğlentisine çağrılmasının ona yanlış gözükmesinden başka, içinde bulunduğu coşkulu, tertemiz ruh halinde onunla karşı karşıya gelmek de hoşuna gitmemişti. Açmiyanov bir süre sessizlikten sonra, "Kır eğlencemiz iyi geçiyor sayılır," dedi.

Nadejda Fiyodorovna genci, "Evet," diye onayladıktan sonra babasına olan borcu aklına gelmiş gibi kayıtsızca ekledi:

"Mağazanıza söyleyin lütfen, Layevski bugünlerde uğrayacak, üç yüz ruble miydi neydi, şimdi pek hatırımda kalmamış, borcum ne kadarsa ödeyecek."

"Üç yüz rublelik daha mal vermeye hazırım, yeter ki borcunuzun olduğunu her gün anımsatmayın bana. Böyle şeylere gerek var mı?"

Nadejda Fiyodorovna güldü, o sırada aklına gülünç bir şey gelmişti. Ahlâktan yoksun bir kadın olsa ve istese bir dakikada bu borçtan kurtulabilirdi. Bu genç budalayı baştan çıkarmak işten bile değildi. Ancak ne gülünç, ne anlamsız, ne tuhaf bir şey olurdu! Canı birdenbire karşısındaki erkeğe umut vermek, adamı soyup soğana çevirmek, sonra onu yüzüstü bırakarak ne olacak diye durup bakmak istedi.

Açmiyanov çekine çekine, "İzninizle size bir tavsiyede bulunacağım," dedi. "Kirilin'den kesinlikle sakınınız. Çok rica ederim. Ötede beride sizinle ilgili kötü şeyler anlatıyor."

Nadejda Fiyorodovna soğuk bir tavırla, "Bir sersemin hakkımda neler anlattığı benim için merak konusu değil," karşılığını verdi.

Aynı anda da içini bir tedirginlik kapladı; genç, yakışıklı Açmiyanov'la oynama düşüncesi çekiciliğini birden yitirdi.

"Aşağı inelim," dedi. "Bizi çağırıyorlar."

Balık çorbası hazırdı, tabaklara konularak herkese dağıtıldı, yalnız pikniğe gidenlere özgü bir tören havasında iştahla içildi. Hepsi de çorbanın nefis bir şey olduğunu, evlerinde böyle lezzetli bir yemek yemediklerini söylüyorlardı. Bütün kır eğlencelerinde olduğu gibi peçete, yağlanmış kâğıt parçaları, daha bir sürü ıvır zıvır rüzgârda uçuşarak, ekmeklerini, çay bardaklarını birbirlerininkiyle karıştırarak, halıların üstüne, dizlerine şarap dökerek, ellerindeki tuzu ortalığa saçarak yediler yemeklerini. Hava da iyice kararmış, yerlerinden kalkıp çalı çırpı atmaya üşendikleri için ateş eski harını yitirmişti. Şarap içmeyen yok gibiydi, Kostya ile Katya'ya bile birer bardak vermişlerdi. Önce bir bardak, ardından bir bardak daha içen Nadejda Fiyodorovna sarhoş olmuş, Kirilin'i unutmuştu.

Şarabın etkisiyle neşesini bulan Layevski, "Doğrusu, zengin bir kır eğlencesi, eşi bulunmaz bir akşam!" dedi. "Gene de ben güzel bir kışı bunlara yeğlerim. 'Paltosunun kunduz kürklü yakası ayazda kırağı zerreleriyle gümüşleniyor...'"[14]

Von Koren, "Herkesin zevki kendine göre!" dedi.

Layevski sıkıntılı bir ruh haline girdi: Sırtını ateşin sıcaklığı, göğsünü, yüzünü ise von Koren'in ona karşı duyduğu öfke yakıyordu... Karşısındaki namuslu, akıllı adamın belki de esaslı bir nedene bağlı olarak duyduğu bu öfke onu eziyor, aşağılıyordu. Kendini savunacak gücü bulamadığı için yaltaklanan bir sesle Von Koren'e, "Doğayı çok severim. Doğabilimci olmadığım için üzülüyor, size imreniyorum," dedi.

Nadejda Fiyodorovna:

14 Puşkin'in bir şiirinden – ç.n.

"Benim ne böyle bir üzüntüm ne de böyle kişilere imrendiğim var. Halkımız acı çekerken insan böceklerle, hayvancıklarla nasıl uğraşabiliyor, anlamıyorum!"

Layevski de aynı kanıdaydı. Doğabilimlerinden anlamayan bir kişi olarak karınca dokungaçları, hamamböceği bacaklarıyla uğraşan insanların otoriter tavırları, bilgince, filozofça konuşmalarıyla başı hiç hoş değildi. Bu insanların böcek dokungaçlarına, bacaklarına, canlıların protoplazmasına dayanarak (protoplazmayı her nedense istiridye biçiminde düşünürdü) insanın gelişim sürecini, yaşamsal sorunlarını çözmeye kalkışmaları her zaman canını sıkardı. Ancak Nadejda Fiyodorovna'nın sözlerinde sahtecilik sezdiği için itiraz etti:

"Böceklerle uğraşmak değil, elde edilen sonuçlardır önemli olan!"

VIII

Gece geç vakit, saat on birde evlerine dönmek üzere arabalara binmeye başladılar. Herkes koltuklara yerleşti; geriye ırmağın öbür yakasında kovalamaca oynayan, gülüşen Nadejda Fiyodorovna ile Açmiyanov kaldılar.

Samoylenko onlara seslendi:

"Bayanlar baylar! Çabuk olun, gecikiyoruz!"

Von Koren alçak sesle, "Kadınlara şarap vermemek gerekirdi," dedi.

Kır eğlencesinden, von Koren'in nefretinden, kendi düşüncelerinden yorgun düşen Layevski, Nadejda Fiyodorovna'ya doğru yürüdü. Genç kadın keyifli, neşeliydi; kendini tüy gibi hafif hissediyordu. Hızlı hızlı soluyarak, gülerek Layevski'nin iki elini birden kavradı, başını onun göğsüne dayadı. Layevski bir adım gerileyerek, sertçe, "Görüyorum... sürtükler gibi davranıyorsun!" dedi.

Bu laf çok kaba kaçmıştı, ağzından çıkanlardan ötürü kadına acıdı. Nadejda Fiyodorovna ise onun öfkeli, yorgun yüzünde kendisine karşı nefret ve kin karışımı bir acıma okuyarak tüm neşesini yitirdi. İşin tadını kaçırdığını, fazla ileri gittiğini

anladı; üzgün bir yüzle, kendini hantal, şişman, sarhoş hissederek önüne çıkan ilk boş arabaya, Açmiyanov'un yanına, koltuğa çöktü. Layevski ile Kirilin aynı arabaya binmişlerdi; zoolog ile Samoylenko, zangoç yamağı ile bayanlar da başka arabalara... Kervan bu düzenle hareket etti.

Pardösüsüne sarınıp gözlerini kapayan von Koren, "Bizim maymunların söylediklerini işittin, değil mi?" dedi. "Nadejda Fiyodorovna halk acı çekerken böceklerle, minik yaratıklarla uğraşılmasını uygun bulmuyor. Maymunların bizim gibiler hakkındaki düşünceleri hep aynıdır. On kuşak boyunca kırbaçlar, yumruklar altında korkutulan bir sinsi köle sülalesidir bunlar; böyleleri yalnız zor karşısında titrer, yalvarır, boyun eğerler; ama maymunları kimsenin yakasına sarılamayacağı boş bir alana bırakın, hemen kabak çiçeği gibi açılarak ne mal olduğunu ortaya koyar. Görmüyor musun, resim sergilerinde, müzede, tiyatroda ya da bilimden söz edilirken nasıl cesurlar, nasıl birden böbürlenmeye başlarlar, saçları dimdik ayağa kalkarak dikleşir, hep eleştirirler! Her önüne çıkanı eleştirmek kölelik alametidir. Dinle, bak, dalaverecilerden çok serbest meslek sahiplerine sövüp sayarlar çünkü toplumumuzun dörtte üçü bunlar gibi köle ruhlulardan, maymunlardan oluşur. Onlardan çalışıp üretiyorsun diye sana ellerini uzatıp yürekten teşekkür etmelerini bekleme!"

Samoylenko esneyerek, "Bu insanlardan ne istiyorsun, bilmem ki!" dedi. "Kadıncağız seninle bilimsel bir konu üzerinde içtenlikle konuşmak istedi, sen hemen bundan bir sonuç çıkarıyorsun. Belli, Layevski'ye öfkelenmenin bir nedeni var, kadına da kır eğlentisine katıldığı için kızgınsın. Oysa iyi bir kadındır."

"Bırak sen de! Bayağı bir kapatma, ahlâk düşkünü, aşağılık bir yaratık bu kadın! Dinle beni, Aleksandr Davidiç! Kocasını bırakmış, aylak gezen, 'kah kah kah, kih kih kih'ten başka bir şey bilmeyen sıradan bir köylü karısını gördüğün zaman 'Yürü bakalım çalışmaya!' dersin. Peki, niçin Nadejda Fiyodorovna'ya aynı şeyi söylemiyorsun? Böylelerine karşı çık! Yoksa korkuyor musun? Bir tayfaya değil de memura metreslik ettiği için mi?"

Samoylenko kızdı.

"Peki, ne yapmam gerekiyor? Döveyim mi?"

"Ayıba ayıplığını bildir! Bizler kusurluyu arkasından kötüleriz. Seninki hırsıza cebinde yumruk göstermeye benziyor. Ben zoolog ya da toplumbilimci olabilirim; fark etmez. Sen de doktorsun. Toplum bizlere inanıyor, bizler Nadejda İvanovna gibi kadınların yalnız toplumu değil, gelecek kuşakları da tehdit eden korkunç yaratıklar olduğunu herkese anlatmalıyız, herkese."

Samoylenko, "İvanovna değil, Fiyodorovna," diye düzeltti. "Peki, toplum böylelerine karşı ne yapmalı?"

"Toplum mu? O toplumun bileceği iş. Bence en kestirme, en doğru yol onlara zor kullanmaktır. Nadejda Fiyodorovna'yı *manu militari*[15] kocasının yanına göndermek gerekir. Kocası kabul etmezse zorunlu çalışmaya ya da ıslahevine yollamalısın."

Samoylenko, "Of!" diye içini çekti.

Bir süre sustuktan sonra yavaşça, "Geçenlerde Layevski gibileri yok etmek gerek, demiştin. Söyler misin, devlet ya da toplum bu işi sana havale etse yapar mısın?" diye sordu.

"Gözümü bile kırpmam hem de."

IX

Layevski ile Nadejda Fiyodorovna evlerine gelince karanlık, sıcak, bunaltıcı yatak odasına kapandılar. Layevski bir mum yaktı; Nadejda Fiyodorovna ise mantosunu, şapkasını çıkarmadan bir iskemleye çöktü, suçlu suçlu bakan, hüzünlü gözlerini adama dikti.

Layevski onun kendisinden bir açıklama beklediğini biliyordu. Ancak böyle bir açıklama yapmak can sıkıcı, yorucu, üstelik yararsız olacaktı. Kendini tutamayıp kadına karşı kabalık ettiği için vicdan sızısı duyuyordu. Her gün okumaya hazırlandığı mektup bir ara cebinde eline değince bunu ona göstermenin dikkatini başka yöne çekeceğini düşündü.

Mektubu çıkarıp verirken, "İlişkimizi belirlemenin zamanı geldi. Kendisine vereyim de ne olacaksa olsun," diye geçirdi içinden.

15 (Lat.) Kolluk gücüyle, yaka paça.

"Al, oku. Seninle ilgili."

Bunu söyledikten sonra çalışma odasına geçti, karanlıkta başının altına yastık koymadan kanepeye uzandı.

Nadejda Fiyodorovna mektubu okudu. Aynı anda da tavanın tepesine çöktüğünü, duvarların dört bir yandan kendisine yaklaştığını, odanın daralıp korkunç, kapkaranlık bir biçim aldığını hissetti. Çabuk çabuk üç kez istavroz çıkardı.

"Bana dayanma gücü ver, Tanrım. Dayanma gücü ver!"

Hüngür hüngür ağlıyordu.

"Vanya! İvan Andreyiç!" diye seslendi.

Yanıt gelmedi. Layevski'nin içeriye girdiğini, oturduğu iskemlenin arkasında dikildiğini sanarak çocuklar gibi hıçkırıyordu.

"Onun öldüğünü niçin söylemedin? Söyleseydin kır eğlencesine gelmez, öyle neşeli kahkahalar atmazdım. Erkekler bana bayağıca sözler söylediler. Günaha girdim, büyük günaha girdim! Beni kurtar, Vanya, beni kurtar! Aklımı oynatayım... Artık mahvolmuş bir kadınım ben..."

Layevski onun hıçkırıklarını duyuyordu. Hava dayanılmaz derecede sıcak geliyor, sıkıntıdan yüreği çarpıyordu. İçi daralarak kanepeden kalktı, odanın ortasında dikildi, karanlıkta el yordamıyla masanın yanındaki koltuğu bularak oturdu.

Kendi kendine, "Burası zindan gibi. Bir an önce çıkıp gitmeli... Dayanamayacağım..." diyordu.

Kumar oynamak için vakit geçmişti, o saatte kentte gidecek lokanta filan yoktu. Yeniden kanepeye uzandı, hıçkırıkları duymamak için kulaklarını tıkadı, aynı anda kalkıp Samoylenko'ya gidebileceği geldi aklına. Nadejda Fiyodorovna'nın önünden geçmemek için pencereden atladı, bahçe duvarını aşarak sokağa fırladı.

Karanlıktı, limana yeni bir vapur gelmişti. Işıklarına bakılırsa büyük bir yolcu vapuruydu, çıpa zinciri gürültüyle inliyordu. Layevski sahilden kırmızı bir ışığın hızla vapura doğru ilerlediğini gördü. Bu, gümrük sandalıydı.

"Şimdi yolcular kamaralarında uyuyorlardır," diye düşünüyor, onların rahatlığına imreniyordu.

Samoylenko'nun evinde perdeler açıktı. Layevski pencerelerin birinden, sonra ötekinden içeri baktı; odalar karanlık ve sessizdi.

"Aleksandr Davidıç, uyuyor musun? Aleksandr Davidıç!"

"Kim o? Bu saatte hangi iblis çalar kapıyı?"

"Benim, Aleksandr Davidıç, kusura bakma!"

Biraz sonra pencere açıldı, kandilin ölgün ışığı parladı; baştan aşağı beyazlar giyinmiş, başında beyaz takkesi, iri gövdesiyle Samoylenko karanlıkta belirdi.

Güçlükle, uykulu uykulu soluyarak, kaşınarak sordu:

"Ne istiyorsun? Dur, kapıyı açayım."

"Zahmet etme. Pencereden girerim."

Layevski böyle diyerek pencereye tırmandı, Samoylenko da yaklaşıp elinden tuttu.

"Aleksandr Davidıç, beni kurtar! Yalvarırım sana, anla beni! Durumum dayanılacak gibi değil. Eğer bir iki gün daha böyle sürerse kendimi boğacağım. Köpek gibi geberteceğim."

"Hele dur bakalım. Sen neden söz ediyorsun?"

"Bir mum yak."

Samoylenko mumu yakarak bir "oh" çekti.

"Ohooo! Vay canına! Saat ikiye gelmiş, yahu!"

Işık ve Samoylenko'nun yanında bulunması Layevski'yi ferahlatmıştı.

"Beni bağışla, evde duramadım, Aleksandr Davidıç. Sen benim biricik dostumsun. Bütün umudum sende. İstesen de istemesen de Tanrı aşkına yardım elini uzat bana! Ne olursa olsun buradan gitmeliyim. Bana borç ver!"

Samoylenko kaşınarak derin bir soluk aldı.

"Aman, Tanrım! Dalmıştım, uykumun arasında düdük sesleri duyuyordum. Demek, vapur gelmiş, sonra da sen... Çok mu para gerekli?"

"Hiç olmazsa üç yüz ruble... Nadejda Fiyodorovna'ya yüz rublesini bırakırım, geri kalanı da bana yol parası olur. Sana zaten dört yüz ruble kadar borcum var. Hepsini birlikte gönderirim... hepsini..."

Samoylenko şakaklarını avuçlarının içine aldı, bacaklarını

gererek düşünmeye başladı.

"Üç yüz ruble ha... Üç yüz... Ama bende o kadar yok ki... Birinden borç bulmam gerekecek."

Layevski, Samoylenko'nun bakışından kendisine para vermek istediğini, yüzde yüz vereceğini anladı.

"Tanrı aşkına nereden bulursan bul! Muhakkak gönderirim, Petersburg'a gider gitmez gönderirim. Hiç merak etme!"

Sonra canlanarak, "Saşa, hadi şarap içelim!" diye ekledi.

"Tamam, içeriz..."

Birlikte yemek odasına geçtiler. Samoylenko masaya üç şişe şarap, bir tabak şeftali koyarken sordu.

"Peki, Nadejda Fiyodorovna'ya ne olacak? O kalıyor mu?"

Layevski yüreğine ansızın bir sevinç dolduğunu hissetti.

"Ben her şeyi yoluna koyacağım, her şeyi! Kendisine sonra para gönderirim, yanıma gelir. O zaman ilişkimizin türü iyice belli olur. Sağlığınıza, dostum!"

"Dur, önce şundan iç. Benim bağın üzümünden. Bu şişe Navaridze'nin, şu da Ahatulov'un bağının üzümünden. Üç çeşidi de tattıktan sonra bana doğrusunu söyle... Hangisi güzel? Benimkisi ekşimsi gibi. Ne dersin, öyle değil mi?"

"İçime biraz su serptin, Aleksandr Davidıç. Teşekkürler. Rahatladım..."

"Şarap ekşimsi değil mi?"

"Bırak onu canım, ben nereden bileyim! Biliyor musun, sen eşi bulunmaz, olağanüstü bir adamsın."

Samoylenko arkadaşının solgun, tedirgin, iyicil yüzüne baktı; von Koren'in onun için "Yok edilmesi gerekli bir adam!" deyişini anımsadı. Layevski gözüne herkesin incitebileceği, zayıf, savunmasız bir çocuk gibi gözüktü.

"Petersburg'a varır varmaz annenle barış. Senin yaptığın çok kötü," dedi.

"Evet, mutlaka barışacağım."

İkisi de bir süre sustular. Birinci şişe bitince Samoylenko, "Von Koren'le de barışsan iyi olurdu, ikiniz de çok iyi, aklı başında adamlarsınız ama birbirinizi kurtlar gibi kemiriyorsunuz," dedi.

O anda herkesi beğenmeye, bağışlamaya hazır olan Layevski arkadaşına hak verdi.

"Evet, zoolog çok akıllı, mükemmel bir insan. Böylesine az rastlanır, gene de yıldızlarımız barışmıyor. Yaradılışımız çok farklı. Ben yumuşak başlı, zayıf, uysal bir adamım, iyi bir zamanımda ona elimi uzatabilirim. Ama göreceksiniz, o, küçümseyerek benden yüzünü çevirecektir."

Layevski şarabından bir yudum aldı, köşeden köşeye gidip geldi, sonra odanın ortasında durarak, "Von Koren'i avucumun içi gibi bilirim," dedi. "Metin, güçlü, zorba yaratılışlı bir adamdır. Sürekli inceleme gezisinden söz ettiğini işitmişsindir, bunlar boş sözler değil. Onun işi çöllerle, ay ışıklı gecelerledir. Yanına aldığı, oradan oraya taşınmaktan bitkin düşen, aç, hasta Kazak kılavuzlar, yük taşıyıcılar, grubun doktoru, papazı hepsi de çadırlarda, açık havada yatıp uyurlar. Uyumayan yalnız odur; İngiliz gezgin Stanley gibi kırma sandalyesinde oturur, kendini çöllerin hükümdarı, yanındaki adamların efendisi görür. Burnunun doğrusuna tutturur gider; adamları arkasında sapır sapır dökülerek ölseler bile o gene durmadan gider. Sonunda o da ölür, ancak yine çölün despotu, hükümdarı olarak kalır. Çünkü mezarı otuz-kırk fersah uzaktan parlar, çölün tepesinde kervanlara yol gösterir. Bu adamın asker olmayışına acırım. Ne yiğit bir komutan, aslan yürekli bir general çıkardı ondan! Süvarilerini ırmağa sürüp boğar, onların cesetlerinden köprü yapardı. Savaşta böyle bir gözüpeklik her türlü tahkimattan, en akıllıca taktikten daha üstündür. Onu öyle iyi anlıyorum ki! Peki, böyle bir adamın buralarda işi ne? Kafkasya'da ne arıyor?"

"Deniz hayvanlarını inceliyor."

Layevski içini çekti.

"Hayır, hayır, hayır, azizim! Vapurla gelirken bir bilgin bana Karadeniz'in hayvan bakımından yoksul olduğunu, suyun derinliklerindeki sülfüroksit yüzünden canlıların barınamadığını söylemişti. Bütün ciddi hayvanbilimciler Napoli ya da Villefranche'deki biyoloji istasyonlarında çalışırlarmış. Ama bizim von Koren dikkafalıdır, kimseyle işbirliği yapmak istemez.

Başkaları Karadeniz'e gelmeyi düşünmediğinden o buraya demir attı, üniversiteyle bağlarını kopardı. Arkadaşlarını, kendisi dışındaki bilim adamlarını tanımaya yanaşmıyor. Çünkü önce zorbanın dik alasıdır, sonra da hayvanbilimci. Göreceksin, bir gün onun adı efsaneleşecektir. Daha şimdiden inceleme gezisinden dönünce üniversitelerimizden entrikayı, laçkalığı kaldırmayı, bilginleri sağlam kazığa bağlamayı düşlemektedir. Zorbalık savaşta olduğu kadar bilimde de geçerlidir. İki yıldır bu pis kasabada ömür çürütüyor çünkü köyde birinci olmak, kentte ikinci olmaktan daha iyidir. Adam düpedüz buranın kralı, kartalı. Kasabanın ileri gelenlerini demir yumruğunun altında ezip tir tir titretiyor. "Herkesin iplerini elinde toplamış; her şeye karışır, herkesin işine burnunu sokar. Burada ondan korkmayan var mı? Yalnız ben yakamı ona kaptırmıyorum. Bunun farkında, o yüzden benden nefret ediyor. Beni yok etmek, zorunlu çalışmaya göndermek gerektiğini söylemedi mi sana?"

Samoylenko güldü.

"Evet, söyledi."

Layevski de güldü. Şarabını bitirip üstüne bir şeftali yiyerek, "Onun ülküleri de zorbalığa dayanır," dedi. "Sıradan ölümlüler eğer toplumun yararına çalışıp çabalıyorlarsa bunu kendi yakınlarını, yani seni, beni, yani insanoğlunu göz önünde bulundurdukları için yapıyorlar. Oysa von Koren için insanlar köpek yavrusundan, bir hiçten başka bir şey değildir, insanlar için yaşamaya, çalışmaya değmez. Eğer inceleme gezisine çıkıp geberesiye çalışmak istiyorsa, bu, yakınlarına duyduğu sevgiden dolayı değil; insanlık, gelecek kuşaklar, ülküsel insan soyu gibi soyut kavramlar uğrunadır. Sözde insan soyunun düzelmesi için didinip çırpınıyor, bu işte biz onun gözünde köleden, amacı uğruna kullanacağı bir araçtan, yük hayvanından başka bir şey değiliz. İstediğini küreğe vuracak, yok edecek, bir bölümünü sıkı disiplin altına alacak, Arakçeyev'in[16] yaptığı gibi boruyla yatırıp boruyla kaldıracak, iffetimizi, ahlâkımızı korumak amacıyla başımıza harem ağaları dikecek, dar, tutucu ahlâk an-

16 İmparator Aleksandr döneminin tutucu, zorba devlet adamı, savaş bakanı, 1815-1825 arası ülkenin gerçek yöneticisi (1769-1834) – ç.n.

layışının sınırları dışına çıkanları acımadan vurduracak... Bütün bunları insan soyunun düzelmesi adına yapmak ister. Peki, insan soyu nedir? Hayal, serap! Zorbalar her zaman hayalcidir. Bak azizim, ben onu çok iyi anlıyorum. Onun değerini biliyor, önemini yadsımıyorum. Bu dünya onun gibilerin çabasıyla ayakta duruyor. Yalnız bizlere kalsa, bütün iyi yürekliliğimize, iyi niyetimize karşın dünyaya şu sineklerin yaptığından fazlasını yapmazdık. Evet, öyle..."

Gelip Samoylenko'nun yanına oturdu, artan bir heyecanla konuşmasını sürdürdü:

"Ben kof, içi boş, değersiz bir adamım. Soluduğum hava yalnız şarap ve aşk kokar. Yaşamımı şimdiye dek yalan, tembellik, ödleklik üzerine kurdum. Bugüne değin hem kendimi, hem başkalarını kandırdım; çektiğimi söylediğim acılar ucuz, aşağılık sızlanmalardı. Von Koren'in nefreti karşısında korkakça boynumu bükmüşsem zaman zaman kendimi aşağı gördüğümden, kendimden tiksindiğimdendir."

Yeniden ayağa kalktı, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Kendi kusurlarımı görüp kabul ettiğim için gene de kıvançlıyım. Bu, benim dirilmeme, başka bir adam olmama yardım edecektir. Aklımı başıma toplamayı öyle tutkuyla istiyorum ki anlatamam! Sana yemin ederim, adam olacağım! Evet, adam olacağım! Şarap mı bana bunları söyletiyor, yoksa gerçekten kendim buna inanıyor muyum, bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor ki yaşadığım şu aydınlık, temiz dakikaları çoktan beridir tatmadım."

"Yatma zamanı geldi, dostum," dedi Samoylenko.

"Evet, evet... Bağışla beni, hemen gideceğim."

Layevski şapkasını ararken pencerenin yanında, koltukların arasında dolaştı.

"Sana teşekkür ederim," dedi içini çekerek. "Çok teşekkürler. Tatlı söz, güler yüz nice bağıştan daha iyidir. Bana yeniden yaşama isteği verdin."

Şapkasını buldu, odanın ortasında dikildi, Samoylenko'ya yalvarırcasına bakarak, "Aleksandr Davidiç!" dedi.

"Ne istiyorsun?"

"İzin verirsen geceyi burada geçirmek istiyorum."

"Aa, onur verirsin... Ne demek!"

Layevski divana uzandı, doktorla gene uzun süre konuştular.

X

Piknikten üç gün sonra Mariya Konstantinovna ansızın Nadejda Fiyodorovna'yı ziyarete geldi.

Selam vermeden, şapkasını çıkarmadan genç kadının ellerini tuttu, göğsüne bastırarak heyecanlı bir sesle, "Aziz dostum, çok üzüldüm, beynimden vurulmuşa döndüm," dedi. "Sevimli, cana yakın doktorumuz dün akşam Nikodim Aleksandroviç'e sözde kocanızın öldüğünü söylüyordu. Doğru mu, kuzum?"

"Evet, doğru. Kocam öldü..."

"Ne korkunç felaket, ne korkunç felaket, aziz dostum! Ama her işin sonu hayırdır, derler. Kocanız muhakkak iyi, mükemmel, manevi değerleri olan bir insandı. Onun gibiler yeryüzünden çok gökyüzüne gereklidir."

Mariya Konstantinovna'nın yüzündeki bütün çizgiler, noktacıklar titriyor, sanki derisinin altında minicik iğnecikler dolaşıyordu. Tatlı bir gülümsemeyle gülümsedi, içini çekerek heyecanla şunları söyledi:

"Böylece özgürlüğünüze kavuştunuz, şekerim. Artık başınızı dik tutabilir, insanların gözüne cesaretle bakabilirsiniz. Bundan böyle ulu Tanrı, İvan Andreyiç'le birlikteliğinizi kutsar, insanlar bu evliliği uygun görürler. Ne kadar iyi! Sevincimden titriyor, söyleyecek söz bulamıyorum. Dünürünüz ben olacağım, iki gözüm. Nikodim Aleksandroviç'le ikimiz sizi öyle çok seviyoruz ki izin verin de yasal, temiz birlikteliğinizi kutlayalım. Ne zaman nikâhlanmayı düşünüyorsunuz?"

Nadejda Fiyodorovna elini kurtararak, "Benim öyle bir niyetim yok," dedi.

"Nasıl yok, şekerim! Vardır, niyetiniz vardır."

Nadejda Fiyodorovna güldü.

"Yemin ederim yok. Ne diye evlenelim ki? Ben buna hiç ge-

rek görmüyorum. Şimdiye dek nasıl yaşadıysak gene öyle yaşarız."

Mariya Konstantinovna şaşırarak bağırdı:

"Siz neler söylüyorsunuz, Tanrı aşkına! Öyle şey olur mu?"

"Nikâhlanırsak daha iyi olacağını düşünmeyin. Tam tersine, daha kötü olur. İkimiz de özgürlüğümüzü yitiririz."

Ellerini çırparak bir adım gerileyen Mariya Konstantinovna, "Bunlar ne biçim sözler?" diyerek bir çığlık attı. "Siz çıldırdınız galiba! Kendinize gelin! Aklınızı başınıza devşirin. Uslanın!"

"Uslanmak da ne demek? Ben daha yaşamadım, yaşamı yeterince görmedim ama siz 'Uslanın!' diyorsunuz!"

Nadejda Fiyodorovna yaşamı gerçekten görmediğini düşünüyordu. Enstitüyü bitirdikten sonra sevmediği bir adama varmıştı. Sonra da Layevski'yle bir araya gelmişler, onunla iyi şeyler bekleyerek hep bu can sıkıcı yerde yaşamışlardı. Buna yaşam mı denirdi?

"Nikâhlansak iyi olurdu..." diye düşündü, ancak Kirilin'i, Açmiyanov'u aklına getirince yüzü kızardı.

"Hayır, buna olanak yok! İvan Andreyiç evlenmemizi benden ayaklarıma kapanarak istese gene de reddederim."

Mariya Konstantinovna kanepede bir dakika sessizce oturdu; ciddi, hüzünlü bakışlarını bir noktaya dikti. Sonra ayağa kalkarak soğuk bir tavırla, "Hoşça kalın, kuzum!" dedi. "Sizi rahatsız ettiğim için beni bağışlayın. Gerçi benim için üzücü olacak ama şunu size söylemem gerekiyor ki bundan böyle aramızda her şey bitmiştir. İvan Andreyiç'e sonsuz saygı duymama karşın evimin kapısı sizlere kapalıdır."

Bunu yüksek perdeden söylemiş, sesinin tonundan kendisi de ürkmüştü. Yüzü gene titremeye başladı; sonra yumuşak, tatlı bir durum aldı. İki elini birden ürkek, şaşkın bir tavırla Nadejda Fiyodorovna'ya uzatarak, yalvaran bir sesle, "Şekerim," dedi. "İzin verirseniz hiç olmazsa bir an için anneniz, ablanız olayım; sizinle annenizmiş gibi candan konuşayım."

Nadejda Fiyodorovna büyük bir sıcaklık, büyük bir sevinç duydu. Sanki annesi gerçekten dirilmişti, karşısında duruyor-

du. Mariya Konstantinovna'yı sımsıkı kucakladı, yüzünü omzuna dayadı, ikisi birden ağlamaya başladılar.

Kanepeye oturdular. Tek bir söz söyleyecek güçleri kalmamıştı, birbirinin yüzüne bakmaksızın birkaç dakika hıçkıra hıçkıra ağladılar.

Konuşmaya önce Mariya Konstantinovna başladı:

"Yavrucuğum, çocuğum. Çok acı da gelse size bazı gerçekleri söyleyeceğim."

"Söyleyin, Tanrı aşkına söyleyin!"

"Bana inanınız, yavrum. Her şeyden önce buradaki bayanlar arasında sizi evine yalnız benim kabul ettiğimi hiç aklınızdan çıkarmayın. Beni daha ilk günden korkutmuştunuz ama ben size karşı herkes gibi ilgisiz davranamazdım. Sevimli, iyi yürekli İvan Andreyiç için kendi çocuğummuş gibi acı duydum. Yabancı bir memlekette deneyimsiz, zayıf, anasız babasız bir genç. Ne kadar acı çektim, ne kadar! Kocam onunla görüşmemizi istemiyordu. Ama ben bizimkini yola getirdim, yatıştırdım... İvan Andreyiç'i evimize kabul etmeye başladık, doğallıkla onunla birlikte sizi de... Yoksa adamcağız gücenirdi. Bir kızımız, bir de oğlumuz var... Ruhlarının ne denli temiz, yüreklerinin ne denli kırılgan olduğunu bilirsiniz. Ya birisi onları baştan çıkarırsa diye üzerlerine titriyoruz. Sizi evimize kabul ederken çocuklarım adına korkuyordum. Ah, bu korkuyu bir gün siz de anne olunca anlayacaksınız. Sizi kabul edişime herkes şaştı. Bağışlayın... Sizi namuslu bir kadın yerine koyduğum için durmadan bana laf dokundurdular. Kuşkusuz hepsi dedikodu, birer varsayım... Ruhumun derinliklerinde sizi ayıplıyordum, öte yandan siz benim gözümde bahtsız, zavallı, çılgın bir kadındınız. Size acıyordum."

Nadejda Fiyodorovna zangır zangır titreyerek sordu:

"Ama niçin? Niçin? Ben kime ne yaptım?"

"Günahkâr bir kadınsınız. Kilise mihrabı önünde kocanıza verdiğiniz namus sözünü bozdunuz. Güzel bir delikanlıyı baştan çıkardınız. Sizinle karşılaşmasa o da belki kendi çevresinden bir kızla yasal bir evlilik yapar, şimdi herkes gibi yaşardı. Onun gençliğini mahvettiniz. Konuşmayın, kuzum, ko-

nuşmayınız! İşlediğiniz günahlarda suçun karşınızdaki erkekte olduğuna inanmıyorum. Her zaman kadınlar kusurludur. Erkekler bu işlerde uçarı davranırlar, yürekleriyle değil, kafalarıyla yaşarlar, birçok konuda anlayışları kıttır. Oysa kadınlar kat kat anlayışlıdırlar. Çok şey onların elindedir. Kendilerine bu zenginlik verildiği için onlardan beklenen de çoktur. Ah canım, kadın bu bakımdan erkekten daha kalın kafalı, daha zayıf olsaydı, Tanrı çocukların eğitimini anne olarak onlara bırakmazdı.

Sonra, kızım, siz utanmayı büsbütün ortadan kaldırdınız, ayıplanacak bir yol tuttunuz. Sizin yerinizde başka bir kadın olsa insanlardan gizlenir, evine kapanıp otururdu, insanlar onu Tanrı'nın evinde solgun, karalar giymiş, ağlarken görür; büyük bir üzüntü içinde, 'Ulu Tanrım, günah işleyen bir melek sana yeniden dönüyor...' derlerdi. Halbuki siz, sevgili kızım, utanmayı bıraktınız, açıktan açığa, çılgınca yaşadınız. Şakalaşıp gülüyordunuz, günahlarınızla övünüyor gibiydiniz. Size bakıp bakıp şaşkınlıktan titriyordum, bizde olduğunuz zamanlar başımıza yıldırım düşecek diye korkuyordum."

Nadejda Fiyodorovna'nın konuşmak istediğini sezerek bağırdı:

"Tek söz söylemeyiniz! İnanınız bana, ben sizi aldatmam, hiçbir gerçeği ruhunuzun gözünden saklamam. Dinleyiniz beni yavrum. Tanrı büyük günahkârlara işaret koyar, siz de işaretlenmiştiniz. Giydikleriniz ne rezaletti, bir düşünün!"

Giysileri konusunda olumlu duygular besleyen Nadejda Fiyodorovna ağlamayı keserek kadına şaşkın şaşkın baktı. Mariya Konstantinovna konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Evet, korkunç şeylerdi üstünüzdekiler. Tuvaletlerinizdeki düşkünlüğünüzden, farfaralıktan herkes sizin tuttuğunuz yolu keşfedebilirdi. Size bakarken herkes gülüyor, omuz silkiyordu. Oysa yalnız ben acı çekiyordum. Beni bağışlayın ama, kuzum, siz pasaklı bir kadınsınız. Deniz hamamında karşılaştığımız zaman yüreğimi yerinden oynattınız. Dıştan giydikleriniz gene neyse de eteğinizi, fanilanızı görünce yüzüm kızardı. Zavallı İvan Andreyiç'in boyunbağı da doğru dürüst bağ-

lanmıyor, sırtındaki gömleğe, ayaklarındaki çizmelere bakınca ona evde kimsenin özen göstermediği hemen anlaşılıyor. Belli ki evinizde adamcağız yarı tok, yarı aç. Semaverle, kahveyle ilgilenecek kimse yoksa, ister istemez aylığının yarısını lokantalarda gösterişe harcayacaktır. Evinizin durumu, perişan! Bizim burada kimsenin evinde sinek yok, oysa sizin evinizde bu pis yaratıklardan geçilmiyor. Bütün yemek takımları, tabaklar, fincanlar kapkara. Şu pencerelerin önüne, masaların üstüne bir bakın: tozlar, ölmüş sinekler, bardaklar... Bardakların oralarda işi ne? Masanız hâlâ silinmemiş, kuzum. Yatak odanıza girmeye insan utanır. Çamaşırlar şuraya buraya saçılmış, kullandığınız birtakım lastikler, kauçuklar duvarlarda asılı, yerlerde tabak, çanak... Aman, kuzum! Kocaya böyle şeyleri göstermemeli, karısı onun karşısında melekler gibi temiz olmalıdır. Ben her sabah ortalık ağarmadan uyanır, bizim Nikodim Aleksandroviç uykulu olduğumun farkına varmasın diye yüzümü soğuk suyla yıkarım."

Nadejda Fiyodorovna ağlayarak, "Eğer mutlu olsaydım bütün bunlar benim de kolaylıkla üstesinden geleceğim şeylerdi. Ama öyle mutsuzum ki!" dedi.

Mariya Konstantinovna da ağlamamak için kendini zor tuttu. İçini çekerek, "Doğru, çok mutsuzsunuz," dedi. "Gelecekte de sizi büyük acılar, üzüntüler bekliyor. Tek başınıza geçecek yaşlılık günleri, hastalık, sonra da öbür dünyada yüce mahkemede hesap verme... Korkunç, çok korkunç! Şimdi talih size yardım elini uzatıyor, buna karşılık siz bu eli düşünmeden itiyorsunuz. Nikâhlanınız, hemen nikâhlanınız!"

"Evet, dediğinizi yapmak gerek ama yapamam, elimde değil."

"Niçin elinizde değil?"

"Yapamam! Ah, bir bilseniz!"

Ona Kirilin'den, bir akşam önce iskelede karşılaştığı genç, yakışıklı Açmiyanov'dan, üç yüz ruble borçtan kurtulmak için aklına gelen çılgınca, gülünç düşünceden, geç vakit eve dönerken kendini düşmüş, satılık bir kadın olarak hissedişinden söz açmak istedi. Bütün bunlar nasıl olmuştu, kendisi de bilmiyordu. Şimdi Mariya Konstantinovna'nın önünde borcunu öde-

yeceği konusunda yemin etmek istiyor ama hıçkırıklar, utanç duygusu buna engel oluyordu.

"Ben çekip gideceğim. İvan Andreyiç burada kalsın, aldırdığım bile yok," dedi.

"Nereye gideceksiniz?"

"Rusya'ya."

"Peki, nasıl geçineceksiniz? Bir geliriniz yok ki..."

"Çeviriyle uğraşırım... Ya da bir özel kütüphane açarım."

"Kuruntuyu bırakın kuzum. Kütüphane için para ister. Neyse, ben sizi yalnız bırakayım. Sakin olun, düşünün taşının, yarın da neşeli neşeli bize gelin. Göreceksiniz, güzel bir görüşme olacak! Hadi, hoşça kalın, küçük meleğim. Durun, sizi bir öpeyim."

Mariya Konstantinovna, Nadejda Fiyodorovna'yı alnından öptü, istavroz çıkararak onu kutsadı, sessizce çıkıp gitti.

Artık ortalık kararmış, Olga mutfakta ışığı yakmıştı. Ağlaması dinmeyen Nadejda Fiyodorovna odasına geçerek yatağın üstüne uzandı. Şiddetli bir sıtma nöbeti başladı o sırada. Yattığı yerde üstündekileri ayakuçlarına doğru iterek çıkardı, kendisi de topak olup yorganın altına kıvrıldı. Su içmek istiyordu ama ona su verecek kimse yoktu.

"Borcumu ödeyeceğim!" diye söylendi.

Yarı uyku arasında bir hastanın yanında durduğunu görür gibi oldu, o hastanın kendisi olduğunu anladı.

"Evet, göndereceğim! Para yüzünden böyle davrandığımı düşünmek aptallık. Petersburg'a varır varmaz gönderirim. Önce yüz, sonra yüz, sonra yüz daha..."

Geç vakit Layevski geldi. Nadejda Fiyodorovna ona da aynı şeyi söyledi:

"Önce yüz, sonra yüz daha..."

Layevski, "Bir kinin alsaydın," dedi; içinden de, "Yarın çarşamba, vapur geliyor. Demek ki cumartesiye kadar burada kalmam gerekecek," diye geçirdi.

Nadejda Fiyodorovna yatağının içinde toparlanıp dizlerinin üstüne oturdu. Mum ışığından gözlerini kırpıştırıp gülümseyerek, "Ben şimdi bir şey söyledim mi?" diye sordu.

"Yok, hiçbir şey söylemedin. Yarın sabah doktor çağıralım. Şimdi yat da uyu."

Eline bir yastık aldı, kapıya doğru yürüdü.

Nadejda Fiyodorovna'yı yalnız bırakıp gitmeye karar vereli beri kadıncağız onda acıma, suçluluk duygusu uyandırmaya başlamıştı. Onun yanındayken öldürülmesine karar verilmiş bir hasta ya da kocamış bir at karşısındaymış gibi içi sızlıyordu. Kapıda durarak kadına baktı.

"Kır eğlencesinde sinirliydim, sana saçma sapan şeyler söyledim. Beni bağışla, ne olur."

Bunları söyledikten sonra çalışma odasına gitti, divana uzandı ama uzun süre uyuyamadı.

Ertesi sabah resmî bayram dolayısıyla apoletleri, madalyalarıyla tam tören üniforması giymiş bulunan Samoylenko, Nadejda Fiyodorovna'nın nabzını yoklayıp diline baktıktan sonra yatak odasından çıkarken eşikte duran Layevski sordu:

"Ee, ne haber? Sonuç nedir?"

Yüzünden aynı anda korku, tedirginlik, umut okunuyordu. Samoylenko, "Merak etme, tehlikeli bir durum yok. Basit bir sıtma," dedi.

Layevski sabırsızlıkla kaşlarını çattı.

"Ben onu sormuyorum. Para buldun mu, para?"

Samoylenko kapıya doğru bakarak kızardı, fısıltılı bir sesle, "Bağışla, dostum," dedi. "Tanrı aşkına bağışla. Hiç kimsede para yok. Beş ondan, on bundan derken topu topu yüz on ruble toplamışım. Bugün birisiyle daha konuşacağım. Biraz dişini sık."

Layevski sabırsızlıktan titreyerek, "Ama cumartesi son gün," diye mırıldandı. "Erenler aşkına, cumartesiye kadar bul gerekli parayı! Cumartesi günü buradan ayrılmazsam artık senden bir şey istemem... Hiçbir şey! Anlamıyorum, bir doktorun parası nasıl olmaz!"

Samoylenko, "Tanrım, sen bilirsin!" diye çabuk çabuk fısıldadı. Bu sırada boğazından ıslık gibi bir ses çıktı.

"Elimde avucumda ne varsa hepsini aldılar, toplam yedi bin ruble alacağım var, ben de boğazıma değin borçluyum. Bunda benim suçum ne?"

"Demek, cumartesiye kadar bulacaksınız, öyle mi?"

"Çalışacağım."

"Yalvarırım, kuzum. Cuma günü elimde olsun!"

Samoylenko oturdu, *kaili broma ti, infusion de rhubarbe, tincturae genitlanae, aquae foeniculi* eriyiği içinde kinin reçetesi yazdı, acılığı gidermek için de gül şurubu ekleyerek çıktı gitti.

XI

Von Koren odasına tören giysisiyle giren Samoylenko'yu görünce, "Öyle bir görünüşün var ki beni yakalamaya geldin sandım," dedi.

Samoylenko zoologun basit tahtalardan kendi eliyle çakıp yaptığı büyük masaya oturdu.

"Evinin önünden geçiyordum. Hadi, uğrayayım da şu zoologu göreyim," dedim.

Pencerenin önünde oturarak bir şeyler karalayan zangoç yamağına baktı.

"Merhaba, kutsal peder! Şurada birkaç dakika oturayım, sonra öğle yemeği hazırlamak üzere eve gideceğim. Vakit geldi... Sizi rahatsız etmiyorum ya?"

İnce ince yazılmış kâğıtları masanın üstüne yayan zoolog, "Yok yok, yazıları temize çekiyoruz," dedi.

Samoylenko, "Ya, demek öyle. Vay canına, şuna bakın!"

Böyle söyleyerek üzerinde ölü, kurumuş bir yılan bulunan, tozla kaplı bir kitabı önüne çekti.

"Gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz, yeşil bir böcek kendi yolunda giderken ansızın karşısına böyle bir bela çıkıyor. Düşünün bir kez, ne korkunç değil mi?"

"Evet, öyle, korkunç bir şey."

"Düşmanlarından korunmak için, zehri de vardır herhalde."

"Hem düşmanlarından korunmak için hem de avına saldırmak için."

Samoylenko derin bir soluk aldı.

"Ya ya, evet... Doğada her şey bir amaca yöneliktir, kendi içinde açıklaması vardır. Yalnız burada bir şeyi anlamıyorum.

Sen bilgili bir adamsın, şunu bana açıklar mısın? İriliği bir sıçanı geçmeyen yırtıcı hayvanlar vardır, görünüşte oldukça güzeldirler ama son derece... Size nasıl söyleyeyim, aşağılık, irkiltici yaratıklardır bunlar. Böyle bir hayvan, diyelim ormanda gidiyor, yolda dişine göre bir kuş görüyor, onu hemen parçalayıp yiyor. Sonra yoluna devam ederken otların arasında yumurta dolu bir yuvaya rastlıyor, artık canı yemek istemiyor çünkü karnı toktur. Böyleyken gene yumurtalardan birini kırıyor, öbürlerini yuvadan fırlatıp atıyor. Ardından bir kurbağayla karşılaşıyor, onunla oynamaya başlıyor, hayvancağızı zavallıyı canını çıkarana dek hırpaladıktan sonra yalanarak geçip gidiyor. Bu sefer bir böcek çıkıyor karşısına. Ona bir pençe atıyor. Böylece yoluna çıkan her şeyi bozup dağıtıyor. Hayvancıkların gizlendikleri oyukları deşiyor, karınca yuvalarını karıştırıyor, sümüklüböceklerin kabuklarını kırıyor... Bir sıçana rastlarsa onunla da kavgaya giriyor. Bir yılan yavrusu, bir köstebek mi gördü, öldürmeden geçmiyor. Bütün gün hep böyle... Şimdi söyler misin, sözünü ettiğim böyle bir yaratığın dünyada ne gereği var? Niçin yaratılmış olabilir?"

Von Koren, "Hangi hayvandan söz ettiğini bilmiyorum," dedi. "Olasıdır ki böcek yiyen bir hayvan... Peki ama bunları yapmışsa ne olmuş? Canavarın karşısına bir kuş çıktıysa tedbirsizliğindendir. İçinde yumurta bulunan yuvayı bozması yuvayı yapanın beceriksizliğinden çünkü yeterince gizleyememiş. Kurbağanın renginde bir kusur olmalı, yırtıcı hayvan yoksa onu göremeyecekti. Hepsi bunun gibi... Sözünü ettiğin yırtıcı hayvan ancak doğanın döl bırakmasını gerekli görmediği zayıfları, tedbirsizleri, sözün kısası, kusurluları yok eder. Yalnız en becerikliler, tedbirliler, güçlüler, gelişmişler yaşamda kalırlar. Böylece senin yırtıcı hayvanın, kendisi bile farkına varmadan, gelişmenin ulu amacına hizmet etmiş olur."

"Evet evet, doğru... Ha, aklıma gelmişken, arkadaş, bana yüz ruble versene!"

"Olur... Böcek yiyici hayvanlar arasında çok ilgi çekici türler bulunur. Örneğin köstebek... Zararlı böcekleri yok ettiği için onu yararlı sayarız. Anlattıklarına göre, sözde Alman'ın biri İm-

parator I. Wilhelm'e köstebek derilerinden bir kürk göndermiş, imparator da sözde bu yararlı hayvanın kaç tanesini öldürmüştür diye adama azarlama cezası verilmesini buyurmuş. Gelgelelim köstebek yırtıcılıkta senin sözünü ettiğin yaratıktan geri kalmaz, ayrıca çayırlara, çimenlere korkunç zarar verir."

Von Koren çekmeceden bir yüz rublelik banknot çıkardı.

"Köstebeğin göğüs kafesi yarasanınki gibi güçlüdür," diyerek çekmeceyi kapattı. "Kemikleri, kasları korkunç derecede gelişmiştir. Ağzının oluşumu da olağanüstüdür. Eğer köstebek fil iriliğinde bir hayvan olaydı son derece korkunç, karşı konulmaz bir canavar kesilirdi. İlginçtir, iki köstebek yeraltında karşılaştıklarında ikisi de anlaşmışlar gibi genişçe bir boşluk kazmaya başlarlar. Bu alan onların rahatça kavga etmeleri için gereklidir. Alanı açtıktan sonra çetin bir çatışmaya girerler, zayıf olan devrilinceye değin boğuşurlar. Al şu yüz rubleyi bakalım ama şu koşulla: Sakın Layevski'ye vermeyeceksin!"

Samoylenko kızardı.

"Layevski için alsam ne çıkar? Bundan sana ne?"

"Layevski içinse vermem. Bilirim, herkese borç dağıtmayı seversin. Haydut Kerim de gelse yardımını esirgemezsin. Ama kusura bakma, bu bakımdan sana yardım edemem."

Samoylenko yerinden kalktı, sağ elini yana doğru savurdu.

"Layevski'ye vermek için alıyorum. Evet, onun için... Hiçbir iblisin, hiçbir ifritin paramı nasıl kullanacağımı bana öğretmeye hakkı yoktur. Vermek işine gelmiyor mu? Sen onu söyle!"

Zangoç yamağı bir kahkaha attı.

Zoolog, "Kızmadan önce biraz düşün," dedi. "Bay Layevski'ye iyilik etmek bence zararlı otları sulamak ya da çekirgeleri beslemek gibi gereksiz bir çabadır."

"Bence de yakınlarımıza yardım etmek bizim başlıca görevimizdir."

"Öyleyse sundurmanın altında yatan şu Türk'ün karnını doyur. O bir işçidir; senin Layevski'nden daha gerekli, işe yarayan biridir. Hadi, yüz rubleyi ona götür. Ya da inceleme gezim için bana yüz ruble bağışta bulun."

"Parayı verecek misin, vermeyecek misin?"

"Önce bu parayı ne yapacağını söyle sen!"

"Gizleyecek bir durum yok. Cumartesi günü Petersburg'a gidiyor. Onun için..."

Von Koren sözleri uzatarak, "Ya! Demek, öyle!" dedi. "Anladım... Peki, kapatmasını da yanında götürecek mi?"

"O şimdilik burada kalıyor. Layevski Petersburg'da işlerini yoluna koyduktan sonra kadına para gönderecek, sonra o da gidecek."

Zoolog, "Ustaca! Çok ustaca! Kurnazca hazırlanmış bir plan!" diyerek kesik kesik güldü.

Hızla Samoylenko'ya yaklaştı, yüzüne doğru iyice sokuldu, gözlerinin içine bakarak sordu:

"Doğru söyle, bu kadından soğudu, öyle değil mi? Söyle, soğudu, değil mi? Ha?"

Samoylenko, "Evet," diye karşılık verdi.

Hayli terlemişti. Von Koren, Layevski'ye duyduğu tiksintiyi öfkesiyle belli ederek, "Ne iğrenç şey!" dedi. "Aleksandr Davidıç, ya sen de onun suç ortağısın ya da salağın birisin. Seni bir çocuk gibi, insafsızca sömürdüğünü nasıl anlamıyorsun? Kadından ayrılmak, onu burada bırakıp gitmek istediği gün gibi ortada. Bu kadın burada senin başına ekşiyecek, gene gün gibi açık ki onu kendi cebinden Petersburg'a göndermen gerekecektir. Bu candan dostun, erdemleriyle seni öylesine kör etti ki en basit gerçekleri göremiyorsun."

Samoylenko oturdu.

"Bunlar birer varsayım..."

"Varsayım mı? Öyleyse niçin yanında götürmüyor da tek başına gidiyor? Ona sor: Neden önce kadın, sonra kendisi gitmiyor? Kurnaz köpek!"

Zooloğun ileri sürdüğü kuşkuların, kuruntuların altında ezilen Samoylenko yumuşadı, ses tonunu alçalttı. Layevski'nin kendi evinde geçirdiği geceyi anımsayarak, "Kadını önce göndermesi olanaksız, öyle de üzülüyor ki!" dedi.

"Bırak canım! Hırsızlar, kundakçılar da yaptıkları kötülüklerden dolayı acı çekerler."

Samoylenko dalgın dalgın:

"Diyelim ki sen haklısın. Diyelim ki öyle... Ama o yaban ellerde kalmış bir genç. Üniversitede okumuş. Biz de üniversite gördük. Onun burada bizden başka yardım edecek kimi var," dedi.

"Ayrı ayrı zamanlarda da olsa ikiniz aynı üniversitede sürtmüşsünüz, orada kendisine bir şey yapamadınız diye şimdi herifin bayağılık etmesine destekte bulunmak! Akıl alacak şey değil!"

Samoylenko parmaklarını oynatarak şu düşünceyi ileri sürdü:

"Dur, soğukkanlıca kafayı çalıştıralım. Şöyle bir iş yapılabilir sanıyorum: Ben ona parayı veririm, anlıyor musun? Ama bir haftaya kadar Nadejda Fiyodorovna'ya yol parası göndereceğine namusu, şerefi üzerine söz alırım."

"Sana namusu üzerine söz verir, gözyaşı bile döker, hatta buna kendisi de inanır. Ama sözün ne değeri var ki? Alçak herif sözünü tutmayacak, iki yıl sonra Neva Caddesi'nde kolunda yeni bir sevgiliyle rastladığın zaman uygarlığın onu yozlaştırdığını, Rudin'in[17] bir eşi olduğunu ileri sürerek kendini bağışlatmaya çalışacak. Tanrı aşkına, şunun yakasını bırak! Çekil şu çirkeften, iki elinle birden pisliği karıştırmaktan kurtul!"

Samoylenko bir dakika kadar düşündükten sonra kararlı bir tavırla, "Yok," dedi. "Ne olursa olsun ona para yardımında bulunacağım. Ama sen nasıl istersen öyle yap. Ben yalnızca varsayımlara dayanarak adamcağızın isteğini reddedemem."

"Pek güzel yaparsın. Onunla istediğin gibi öpüş, koklaş!"

Samoylenko çekine çekine, "Hadi, ver şu yüz rubleyi," dedi.

"Vermem!"

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Samoylenko büsbütün yumuşadı. Yüzünde acınası, utangaç, yaltaklanan bir anlatım belirdi. Bir çocuk utangaçlığı taşıyan bu acınacak yüzü apoletli, madalyalı, kocaman bir adamda görmek, doğrusu garip kaçıyordu.

Zangoç yamağı yazı yazmayı bırakarak, "Bizim başpapaz kendi bölgesini kupa arabasına kurularak değil ata binerek gezer," dedi. "At üstünde duruşu çok etkileyicidir. Onun sadeliği, alçakgönüllülüğü kutsal kitaplara yaraşır bir büyüklük taşır."

---

17 Turgenyev'in roman kahramanlarından biri. En büyük özelliği yaşama uyum sağlayamamasıdır – ç.n.

Konuşma konusunun değişmesine sevinen von Koren, "Kendisi iyi bir adam mıdır?" diye sordu.

"Aa, o da ne demek? İyi adam olmasa başpapaz yaparlar mıydı?"

"Başpapazlar arasında çok yetenekli, iyi adamlara rastlanıyor. Ancak ne yazık ki birçoklarında kendilerini önemli devlet adamı gibi görme zayıflığı var. Birisi Rus ulusçuluğu için çırpınır, öbürü bilimi eleştirir. Oysa böyle şeyler onların görevi değildir. Kendilerini dinî konulara adasalar daha iyi ederler."

"Siz ölümlüler, başpapazların ne yapacağı konusunda hüküm yürütemezsiniz."

"Nedenmiş zangoç efendi? Başpapaz da benim gibi bir insan değil mi?"

Bu söz zangoç yamağına dokundu. Kalemi eline alarak, "Hiç de öyle değil," dedi. "Eğer onun gibi biri olsaydınız siz de insanlara dualarınızla bereket saçarak kutsal bir kişi olurdunuz. Öyle biri olmadığınıza göre onlardan ayrısınız demektir."

Samoylenko'nun canı sıkıldı.

"Zangoç efendi, şimdi kafa karıştırmayı bırak!"

Von Koren'e döndü.

"Bak, aklıma ne geldi! Senin dediğin olsun, yüz rubleyi bana ödünç verme. Kışa kadar üç ay daha bende yemek yiyeceksin, üç aylık ücreti önceden ödemiş ol."

"Hayır, ödemem."

Samoylenko gözlerini kırpıştırdı, kızardı. Üstünde yılan resmi bulunan bir kitabı kurulmuş makine gibi kendine çekti, kapağına baktı, sonra ayağa kalkarak şapkasına sarıldı.

Von Koren dostuna acımıştı. Öfke içinde ayağıyla bir kâğıt parçasını odanın köşesine fırlatarak, "Gelin de böyle adamlarla bir arada yaşayın, birlikte iş yapın!" dedi. "Şunu iyi anlamanı isterim: Senin bu yaptığın arkadaşına iyilik, sevgi gösterisi değil, yüreksizliktir, gevşekliktir, çevreye zehir saçmaktır. Aklın çizdiği yolu sizin yumuşak, hiçbir işe yaramaz kalpleriniz darmadağın ediyor. Lise öğrenciliğim sırasında tifoya yakalanmıştım. Halamın yüreği dayanamamış, çok istedim diye bana mantar turşusu yedirmişti. Bu yüzden az kaldı ölüyordum. Halam-

la ikiniz şunu anlayın ki insan sevgisi yürekte, mide boşluğunda, ne de belin ortasında ama nah şuradadır."

Böyle diyerek alnına vurdu, yüz rublelik banknotu doktora fırlattı.

"Al!"

Samoylenko parayı katlayarak yumuşak bir sesle, "Boşuna kızıyorsun Kolya," dedi. "Seni çok iyi anlıyorum ama sen bir de benim durumuma girsen!"

"Sen kocakarının tekisin, işte o kadar!"

Zangoç yardımcısı gülmeye başladı. Von Koren ateşli ateşli, "Dinle, Aleksandr Davidıç!" dedi. "Senden son bir dileğim var... Parayı vereceğin zaman bu zamparaya şöyle bir koşul ileri sür: Ya kadınıyla birlikte gitsin ya da önce onu göndersin. Yoksa parayı kesinlikle verme! Durmadan onunla uğraşacak değiliz. Ona aynen böyle söyle. Söylemezsen namusum hakkı için çalıştığı daireye gider, onu merdivenden aşağı yuvarlarım. Seninle de bir daha görüşmem. Bunu kafana iyi sok!"

Samoylenko:

"Eh, ne yapalım! Birlikte giderler ya da onu önceden gönderirse kendisi için daha uygun düşer. Belki buna sevinir de. Hadi, hoşça kalın!"

Çıkarken yüzü gülüyordu. Arkasından kapıyı kapamadan önce von Koren'e baktı, yüzüne korkutucu bir biçim vererek, "Arkadaş, seni Almanlar bozmuş!" dedi. "Evet, Almanlar!"

XII

Ertesi gün, yani perşembe günü Mariya Konstantinovna, oğlu Kostya'nın doğum gününü kutluyordu. Bütün dostları öğleye börek yemeye, akşama da sıcak çikolata içmeye çağrılmıştı.

Gece Layevski ile Nadejda Fiyodorovna oraya geldikleri sırada konuk salonunda çikolatasını bitirmiş bulunan zoolog, Samoylenko'ya sordu:

"Onunla konuştun mu?"

"Daha konuşamadım."

"Bak, açıkça söyle. Ben bu insanların yüzsüzlüğünü anlamı-

yorum. Bu evdeki ailenin onların birlikte yaşamalarını nasıl karşıladıklarını bile bile hâlâ buraya geliyorlar."

Samoylenko:

"Eğer her saçma inanca kulak asılırsa hiçbir yere adım atmamak gerekir."

"Halkın çoğunluğunun nikâhsız yaşamaktan, ahlâksızlıktan tiksinmesi saçma bir inanç mıdır!"

"Elbette saçma bir inançtır, üstelik başkalarının kötülüğünü istemektir. Askerler hoppa bir kızı görünce kahkahayı basarlar, ıslık çalarlar. Bir de onlara sormalı: Kendileri sağlam ayakkabı mı acaba?"

"Boş yere ıslık çalmamışlardır herhalde. Kızların, yasadışı çocuklarını boğdukları için kürek cezasına çarptırılmaları, Anna Karenina'nın kendini trenin altına atması, köylerde iffetsiz kadınların kapılarının katranla sıvanması, şu evin kızı Katya'da senin de, benim de hoşumuza giden bir özelliğin ondaki ruh temizliği olması, saf aşk diye bir olgu bulunmadığı halde herkesin böyle bir aşk gereksinmesini ta derinden duyması... Bütün bunlar boş inanç mıdır? Çağlar boyu seçile seçile gelmiş inançlardır bunlar, ahbap. Eğer cinsler arasındaki ilişkileri düzenleyen böyle kör inançlar olmasaydı Layevski gibiler sana dünyanın kaç bucak olduğunu gösterir, insanlık âlemi iki yıl içerisinde yozlaşırdı."

Layevski konuk salonuna girdi, herkesle selamlaştı, von Koren'in elini sıkarken yaltaklanan bir tavırla gülümsedi. Uygun bir fırsatı kollayarak Samoylenko'ya, "Bağışla, Aleksandr Davidıç, seninle konuşacaklarım var," dedi.

Samoylenko kalktı, kolunu Layevski'nin beline doladı, birlikte Nikodim Aleksandroviç'in çalışma odasına geçtiler. Layevski tırnaklarını kemirerek, "Yarın cuma, söz verdiğin parayı hazırladın mı?" diye sordu.

"Ancak iki yüz rublesini buldum. Gerisini bugün, olmazsa yarın sağlayacağım, merak etme."

Layevski derin bir soluk aldı, sevincinden elleri titriyordu.

"Şükür Tanrı'ya! Beni yok olmaktan kurtarıyorsun, Aleksandr Davidıç. Tanrı'nın, mutluluğumun, neyin adına istersen

yemin ederim ki gider gitmez bu parayı sana göndereceğim. Eski borcumu da unutmam elbette."

Samoylenko onun ceketinin düğmesini tuttu, kızararak, "Şöyle bir durum var, Vanya," dedi. "Beni bağışla, aile işlerinize karışmış gibi olacağım ama... Nadejda Fiyodorovna'yla birlikte gitseniz nasıl olur?"

"Ne garip adamsın, bu olası değil! İkimizden birimizin mutlaka kalması gerekli, yoksa alacaklılar kıyameti koparırlar. Dükkânlara yedi yüz ruble, belki daha çok borcum var. Dur hele, önce paralarını gönderip ağızlarını kapatayım, sonra o da buradan ayrılır."

"Peki, sen de önce onu gönder..."

"Ah, Tanrım! Bir kadın yalnız başına orada ne yapar, ne iş becerebilir ki? Bu, ancak vakit kaybı, boşuna para savurma demektir."

Samoylenko, "Akla yatkın..." diye düşündü. Ama von Koren'le aralarında geçen konuşmayı anımsayınca gözlerini önüne indirerek üzüntüyle, "Bu söylediklerini kabul edemem," dedi. "Ya onunla birlikte gidersin ya da onu önce gönderirsin. Yoksa... Yoksa sana para veremeyeceğim. Bu, benim son sözümdür."

Geri geri yürüdü; kapıyı sırtıyla iterek kızarmış, büsbütün şaşkın bir yüzle salona girdi. Layevksi de salona dönerken, "Cuma... Cuma... Cuma..." diye mırıldanıyordu.

Ona da bir fincan çikolata verdiler. Bu sıcak çikolatayı içerken dudaklarını, dilini yakarak, "Cuma... Cuma..." diye geçirdi içinden.

"Cuma" sözü aklından çıkmıyor, cumadan başka bir şey düşünemiyordu. Beyninde değil de kalbine yakın bir yerde yalnız bir şey vardı: Cumartesi günü gidemeyeceği.

Özenle giyinen, şakaklarını özene bezene tarayan Nikodim Aleksandroviç karşısında dikilmiş, onun içeriye girmesini istiyordu.

"Buyurunuz efendim. Çok rica ederim, çekinmeyiniz!"

Mariya Konstantinovna konuklara Katya'nın notlarını gösteriyor, sözcükleri uzata uzata, "Şimdi okumak zor, dehşetli zor!" diyordu. "Çocuklardan o kadar çok şey isteniyor ki!"

Katya bu övgüler karşısında utancından nereye gizleneceğini bilemediği için, "Anne!" diye mızıldandı.

Layevski notları gözden geçirerek beğendiğini belirtti. Din bilgisi, Rusça, hal ve gidiş, beşler, dörtler gözlerinin önünde zıp zıp oynaşıyor; bütün bunlarla birlikte zihnine saplanan cuma günü, Nikodim Aleksandroviç'in taralı şakakları, Katya'nın kızarmış yanakları ona öyle sonsuz, öyle karşı konulmaz bir can sıkıntısı veriyordu ki neredeyse umutsuzluk içinde haykıracaktı.

"Demek, gidemeyeceğim ha?" dedi kendi kendine.

İki oyun masasını yan yana koydular, posta oyunu oynamak üzere iskemlelere oturdular. Layevski de oturdu. Gülümseyerek cebinden bir kurşunkalem çıkardı, aklında gene aynı şey:

"Cuma... Cuma... Cuma..."

Durumunu derinlemesine düşünmek istiyor ama bundan korkuyordu. Kendisinden bile uzun süre özenle sakladığı kandırmacada doktorun onu yakaladığını kabul etmek ne ürkütücüydü! Geleceğini düşünürken hiçbir zaman düşüncelerine tam özgürlük tanımazdı. Şimdi de öyle, trene atladığı gibi gidecek, böylece yaşamının en büyük sorununu çözecekti; ondan sonrasını düşünmek bile istemiyordu. Nadejda Fiyodorovna'dan ayrılmak, borçlarını ödemek için uzak bir gelecekte, Petersburg sokaklarından birinde küçük bir yalana başvurma düşüncesi bozkırın ortasında donuk, minik bir ışık gibi ara sıra kafasında parlayıp sönüyordu. Yalnız bir kerecik yalan söyleyecek, ondan sonra yaşamında her şey tepeden tırnağa değişecekti. Küçük bir yalan pahasına büyük bir gerçeği satın almak ne güzeldi!

Şimdi doktor onu istediğini reddederek aldatmacasını kabaca yüzüne vurunca uzak bir gelecekte değil, bugün de, yarın da, bir ay sonra da, belki bütün yaşamı boyunca yalanın ona gerekeceğini anladı. Buradan gidebilmek için Nadejda Fiyodorovna'ya, alacaklılarına, hepsine yalan söylemesi gerekiyordu. Sonra Petersburg'da para bulmak için ister istemez annesine de yalan kıvıracak, Nadejda Fiyodorovna'dan ayrıldığını söyleyecekti. Annesi ona beş yüz rubleden fazla vermezdi;

şu halde kısa zamanda para göndermek durumunda olamayacağına göre doktoru şimdiden aldatmış oluyordu. İlerde Nadejda Fiyodorovna Petersburg'a gelince ondan ayrılmak için büyük küçük bir sürü kandırmacaya başvurması kaçınılmazdı. O zaman gene gözyaşları, gene aynı sıkıntılar, aynı iğrenç yaşam, aynı pişmanlıklar... Bu duruma göre yaşamında hiçbir değişiklik olmayacak demekti. Sıra sıra yalanlar, sürekli öyle... Layevski'nin hayalinde kocaman bir yalan dağı yükseldi. O dağı bir sıçrayışta aşmak, parça parça yalan söylememek için en kestirme önleme başvurmak gerekiyordu. Örneğin, kimseye hiçbir şey söylemeden kalkmak, şapkasını giymek, beş parasız yola çıkmak. Ancak Layevski çok geçmeden bunun olanaksızlığını anladı.

"Cuma... Cuma... Cuma..." sözleri aklından çıkmıyordu.

Küçük küçük pusulalar yazıp ikiye katlıyor, Nikodim Aleksandroviç'in eski silindirine yerleştiriyordu. Yeter derecede pusula toplanınca postacılık görevi yapan Katya masanın çevresinde dolaşarak bunları oyunculara dağıttı. Gülünç pusulalar alan, daha gülüncünü yazmaya çalışan zangoç yamağı, Katya, Kostya sevinç içindeydiler.

Nadejda Fiyodorovna aldığı bir pusulada şunları okudu:

"Seninle konuşmalıyız."

Mariya Konstantinovna'yla bakıştılar, beriki içten bir tavırla gülümseyerek başını salladı.

Nadejda Fiyodorovna, "Ne konuşacağız? Her şeyi anlatamayacağıma göre konuşmak gereksiz," diye düşündü.

Buraya gelmeden önce Layevski'nin boyunbağını kendisi bağlamış; bu basit iş, ruhunu sevgiyle, hüzünle doldurmuştu. Layevski'nin yüzünün solgunluğu, kaygılı, dalgın bakışları, son zamanlarda onda gördüğü anlaşılmaz değişiklikler, kendisinin ondan sakladığı korkunç, iğrenç giz, boyunbağını takarken ellerinin titremesi, bütün bunlar nedense birlikte yaşayacakları sürenin pek az kaldığını söylüyordu ona.

Layevski'nin yüzüne tıpkı kutsal bir tasvire bakarcasına korkuyla, pişmanlıkla baktı; içinden, "Bağışla beni, bağışla..." diye yalvardı.

Masanın öbür yanında, tam karşısında Açmiyanov oturuyor, sevdalı kara gözlerini ondan ayırmıyordu. Tutku dolu bir heyecan, korku, utanç içinde kıvranan Nadejda Fiyodorovna üzüntünün, acıların bile kendisini çirkin bir aşk oyununa kaptırmasına engel olamayacağını düşündü. Tıpkı ayyaşlar gibi hissediyordu; gene kendini tutamayacak, bugün olmazsa yarın aynı aşk oyunu onun başına gelecekti.

Kendisi için yüz karası, Layevski içinse dayanılmaz olan bu yaşama devam etmemeye, buradan hemen gitmeye karar verdi. Onu bırakması için Layevski'ye gözyaşı dökerek yalvaracak, razı olmazsa gizlice kaçacaktı. Ancak yaptığı kaçamakları ona kesinlikle anlatmayacaktı. Varsın, temiz anılar kalsındı aralarında.

Bir pusula okudu:

"Seviyorum, seviyorum, seviyorum."

Açmiyanov'dan geliyordu.

Ücra bir köşeye çekilip yaşayacak, çalışıp didinecek, Layevski'ye "bilinmeyen birinden" imzasıyla para, yakası işlemeli gömlekler, tütün gönderecek; ancak Layevski yaşlandığında, eğer ağır hasta olursa, hastabakıcı gerekirse ona dönecekti. Neden karısı olmayı kabul etmeyip kendisini bıraktığını öğrendiğinde ancak o zaman Layevski onun özverisini anlayacak, ondan özür dileyecekti.

"Büyük bir burnunuz var."

Bu pusula zangoç yamağından ya da Kostya'dan gelmiş olmalıydı.

Gene düşlere daldı... Layevski'den ayrılırken onu sımsıkı kucaklayacak, elini öpecek; yaşamının sonuna dek onu seveceğini, ücra bir köşede yabancı insanlar arasında tek başına yaşarken uzaklarda bir yerde onunla ilgili temiz anılarını yaşatan, sevgili, soylu, yüce bir insanın bulunduğunu düşüneceğini söyleyecekti.

"Eğer bugün bana randevu vermezsen, namusum üzerine yemin ediyorum, gerekli önlemi alacağım. Aklı başında insanlara böyle davranılmaz, bunu anlamanız gerekir."

Bu pusula da Kirilin'dendi.

XIII

Layevski iki pusula almıştı. Birini açıp okudu:

"Gitme, iki gözüm."

"Bunu kim yazabilir?" diye düşündü. "Samoylenko değil elbet... Zangoç yardımcısı da değildir çünkü gitmek istediğimi bilmiyor. Sakın von Koren olmasın?"

Zoolog masanın üzerine eğilmiş, bir piramit çiziyordu. Layevski'ye gözlerinin içi gülüyor gibi geldi.

"Pek olasıdır ki Samoylenko gideceğimi ağzından kaçırdı," diye düşündü.

İkinci pusulada aynı uzun kuyruklu, uçları kıvrık, çarpık çurpuk yazıyla, "Birisi cumartesi günü gidemeyecek," diye yazıyordu.

Layevski, "Kaba saba bir alay... Cuma... Cuma..." diye geçirdi içinden.

Boğazına bir yumru gelip oturdu. Elini yakasına götürüp öksürdü ama öksürük yerine boğazından bir kahkaha yükseldi.

"Kah kah kah! Kah kah kah!"

Bir yandan da, "Neye gülüyorum böyle?" diye düşünüyordu.

Kendini tutmaya çalıştı, eliyle ağzını kapattı, kahkahalar göğsünü zorlayıp boynunu sıkıştırdığı için ağzını daha fazla kapalı tutamadı. Gülmekten katılırken şöyle düşünüyordu. "Benim yaptığım düpedüz sersemlik! Aklımı mı oynattım nedir?"

Gülmesi arttıkça arttı, finoların havlaması gibi bir durum aldı. Masadan kalkmak istiyor ama bacakları onu dinlemiyordu. Sağ eli garip bir biçimde, isteğinin dışında masanın üstüne savruldu, pusulaları topladığı gibi avucunun içinde sıktı. Çevresindekilerin şaşkın bakışlarını, Samoylenko'nun ciddi, ürkmüş yüzünü, zoologun soğuk bir alayla, tiksintiyle dolu göz süzüşlerini gördü; sinir bunalımı geçirdiğini anladı.

Yüzünde gözyaşlarının sıcaklığını hissederek, içinden, "Ne çirkin, ne utanç verici şey! Bu ne rezalet! Böyle şey hiç başıma gelmemişti!" dedi.

İşte koluna girerek onu bir yere götürdüler, işte gözlerinin önünde bir bardak ışıldadı, bardak dişlerine çarptı, su göğsün-

den aşağı aktı. İşte küçük bir oda, kar gibi tertemiz çarşaflarla örtülü yan yana iki yatak. Yataklardan birine yığılarak hıçkırmaya başladı.

Samoylenko, "Bir şey değil, bir şey değil... Bazen olur böyle şeyler," dedi.

Korkudan sapsarı kesilen Nadejda Fiyodorovna zangır zangır titriyor, kötü şeylerin olacağı önsezisiyle yatağın başında dikiliyordu.

"Ne oldu sana? Ne oldu?" diye sordu. "Tanrı aşkına söyle!" "Acaba Kirilin kötü bir şey mi yazdı?"

Layevski hem gülerek hem de ağlayarak, "Bir şey değil kuzum," dedi. "Hadi, sen çık buradan..."

Yüzünde ne öfkenin ne de tiksintinin izi vardı; demek bir şey bilmiyordu. Nadejda Fiyodorovna biraz rahatlayarak salona döndü.

Mariya Konstantinovna genç kadının yanına oturup elini elinin içine alarak, "Telaşlanmayın, şekerim," dedi. "Hepsi geçer. Erkekler de biz günahkârlar gibi zayıftır. Şimdi ikiniz de bunalım geçiriyorsunuz... Nedeni belli. Ee, şekerim, yanıtınızı bekliyorum. Gelin de konuşalım."

"Üzüntüm var, konuşamam."

Nadejda Fiyodorovna böyle derken sendeledi, düşmemek için iki eliyle birden koltuğun kenarına tutundu.

Von Koren o sırada salona girerek neşeli bir havayla, "Adamda çocuk havalesi var, besbelli!" dedi.

Ama Nadejda Fiyodorovna'yı görünce bozularak hemen dışarı çıktı.

Sinir bunalımı geçince Layevski doğruldu, oturduğu yerde şöyle düşünüyordu:

"Ayıp, ayıp! Küçük çocuklar gibi zır zır ağlıyorum! Herkese rezil kepaze oldum. Arka kapıdan çıkıp gitmeli. Bu da sinir bunalımına fazla önem verdiğimi göstermez mi? En iyisi işi şakaya vurmak..."

Aynaya baktı, biraz daha oturduktan sonra salona döndü. Yayvan yayvan gülümseyerek, "İşte ben de buradayım!" dedi.

Ancak büyük bir utanç duyuyordu, orada bulunmasının baş-

kalarına sıkıntı verdiğinin farkındaydı. Oturarak, "İşte böyle şeyler oluyor," dedi. "Oturuyordum, birdenbire böğrüme müthiş bir sancı girdi. Öyle bir sancı ki anlatamam! Sinirlerim dayanamadı... Sonuçta bu yakışıksız olay geldi başıma. Ne yaparsınız, çağımız sinir çağı!"

Akşam yemeğinde bol bol şarap içti, konuştu, ancak ara sıra titreyerek içini çekmeyi, sancıyı hâlâ hissediyormuşçasına böğrünü ovuşturmayı unutmadı. Ne var ki Nadejda Fiyodorovna'dan başka ona inanan yoktu, o da bunu görüyordu.

Saat on bire doğru hep birlikte bulvara gezmeye çıktılar. Nadejda Fiyodorovna, Kirilin kendisine bir şey söyler korkusuyla Mariya Konstantinovna'dan fazla uzaklaşmamaya çalışıyordu. Korkudan, üzüntüden bitkin düşmüş, sıtma nöbetinin yeniden başlayacağı kaygısıyla bacaklarının dermanı kesilmişti. Adımlarını zorlukla atıyor, Kirilin ile Açmiyanov'dan birinin ya da ikisinin birden peşine takılacağını bildiği için eve gitmiyordu. En arkada Nikodim Aleksandroviç'le birlikte gelen Kirilin sesini bir ahenge uydurarak yavaşça, "Benimle eğlenmeye gelmeez! Gelmeez!" diye bir şarkı tutturmuştu.

Bulvardan gazinoya saptılar, sahil boyunca yürüdüler, uzun süre denizin fosforlanışını seyrettiler. Von Koren fosforlanma olayını açıklamaya koyuldu.

XIV

Layevski bir süre sonra kafileden ayrıldı.

"Benim *vint* oynama zamanım geldi," dedi. "Arkadaşlar beni beklerler. Hadi, hoşça kalın!"

Nadejda Fiyodorovna, "Ben de geliyorum, dur!" diyerek onun koluna girdi.

Herkesle vedalaştılar, ayrıldılar. Kirilin de veda etti, aynı yoldan gideceğini söyledikten sonra önden gidenlere katıldı.

Nadejda Fiyodorovna içinden, "Ne olacaksa olsun," diye düşünüyordu.

O anda öyle bir duygu içindeydi ki bütün kötü anıları zihninden dışarı fırlayıp ağır ağır soluk alarak karanlıkta san-

ki onunla yan yana yürüyordu. Kendisi de mürekkebe bulanmış bir sinek gibiydi: Yolun üstünde güçlükle sürükleniyor, Layevski'ye dokunan giysisi, adamcağızın kolunu, böğrünü kirletiyordu. Kafasında da şu düşünceler vardı: "Eğer Kirilin kötü bir şey yaparsa suç onda değil yalnızca bendedir." Çünkü bir zaman olmuştu ki Kirilin'e hiçbir erkeğin konuşamadığı tarzda konuşma fırsatı vermiş, sonra birdenbire ilişkilerini keserek adamı güç durumda bırakmıştı. Bunda kimin kabahati vardı? Arzularına kapılıp başının şehvetten döndüğü bir sırada belki yalnızca yakışıklı, uzun boylu olduğu için tanımadığı bir adama yüz vermesinde, iki buluşmadan sonra ondan soğumasında suçlu kendisi değil miydi? Bundan dolayı şimdi bu adamın ona karşı istediği gibi hareket etmeye hakkı yok muydu?

Layevski durarak, "Burada ayrılmamız gerekiyor yavrum," dedi. "İvan Mihaylıç seni eve kadar götürür."

Kirilin'i selamladı, bulvarı hızla karşıya geçerek pencereleri caddenin üzerinde ışıldayan Şeşkovski'nin evine doğru yürüdü. Sonra bahçe kapısının kapandığı işitildi.

Kirilin söze, "Önce aramızda anlaşalım," diye başladı. "Ben çocuk değilim, hele Açkasov, Maçkasov, Laçkasov[18] hiç değilim! Sizden ciddi bir ilgi bekliyorum."

Nadejda Fiyodorovna'nın yüreği küt küt atıyordu, adama hiç yanıt vermedi.

Kirilin konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Bana karşı davranışınızın değişmesini önce cilve sanmıştım. Şimdi görüyorum ki siz aklı başında insanlara karşı nasıl davranacağınızı bilmiyorsunuz. Benimle şu Ermeni delikanlısıyla eğlenir gibi gönül eğlendirmek istediniz. Ama ben kendini bilen biri olarak aklı başında bir insan muamelesi yapılmasını beklerim. Ben söyleyeceklerimi söyledim, şimdi emrinizdeyim."

Nadejda Fiyodorovna, "Size üzgün olduğumu söylemiştim," diyerek ağlamaya başladı, gözyaşlarını göstermemek için yüzünü yana çevirdi.

"Benim de üzüntüm var, bundan ne çıkar?"

18 Açmiyanov gibi toy tüccar çocuklarını kastediyor – ç.n.

Kirilin bir süre sustu, sonra ağır ağır, duraklaya duraklaya şunları söyledi:

"Yeniden belirtiyorum, hanımefendi, eğer bu akşam için bana randevu vèrmezseniz rezalet çıkarırım."

Nadejda Fiyodorovna, "Bu akşam yakamı bırakınız," diyebildi.

Sesi öylesine ince, dokunaklıydı ki kendisi de tanıyamadı.

"Size iyi bir ders vermeliyim; böyle söylediğim için beni bağışlayın ama size ders vermeden olmaz. Evet, ne yazık ki benden dersinizi almanız gerekiyor, iki randevu birden istiyorum: Biri bugün, öbürü de yarın. Öbür gün tümüyle özgürsünüz; istediğinizle, istediğiniz yere gidebilirsiniz. Ama bugün benim..."

Evlerinin bahçe kapısına yaklaşan Nadejda Fiyodorovna bu sözleri işitince zınk diye durdu. Zangır zangır titriyordu. Karanlıkta yanında beyaz ceketten başka bir şey görmeyerek, "Bırakınız beni," diye mırıldandı. "Haklısınız, kötü bir kadınım... Size karşı suçluyum. Ama yakamı bırakınız, çok rica ediyorum. (Adamın soğuk eline dokunarak irkildi.) Yalvarırım size..."

Kirilin içini çekti.

"Ne yazık ki bırakmaya hiç niyetim yok. Benden dersinizi almadan bir yere gidemezsiniz. Çünkü madam, ben kadınlara pek inanmam."

"Üzgünüm demiştim ya..."

Nadejda Fiyodorovna denizin düzenli gürültüsüne kulak kabarttı, yıldızlarla dolu gökyüzüne baktı; bir an önce her şeye son vermek, bu lanetli dünyadan, onun denizlerinden, yıldızlarından, erkeklerinden, sıtmalarından uzaklaşmak için büyük bir istek duydu. Soğuk bir tavırla, "Ancak bizim evde olmasın... Beni başka bir yere götürün," dedi.

"Müridov'a gidelim. Orası en iyisi."

"Neresiymiş bu yer?"

"Eski kalenin yanındadır."

Nadejda Fiyodorovna caddeden hızla yürüdü, sonra dağlara doğru uzanan sokağa saptı. Ortalık karanlıktı. Kaldırımın şurasında burasında aydınlık pencerelerden düşen yol yol soluk ışıklar vardı. Bu alacalı bulacalı gölgeler içinde kâh bir sinek gi-

bi mürekkebe düştüğünü kâh oradan sürünerek ışığa çıktığını düşünmeye başladı. Kirilin hep arkasındaydı. Bir ara adamın ayağı kaydı, az kalsın yere yuvarlanıyordu.

"Sarhoş, ne olacak! Yuvarlanırsa yuvarlansın!" diye geçirdi içinden.

Bir süre sonra davetli olduğu evden Açmiyanov da ayrıldı, Nadejda Fiyodorovna'yı sandal gezisine çağırmak için onun gittiği yöne yürüdü. Evlerine varınca bahçe duvarının üstünden baktı: Pencereler ardına değin açıktı, ancak odalarda ışık yoktu.

"Nadejda Fiyodorovna!" diye seslendi.

Aradan bir dakika kadar geçince bir daha bağırdı.

İçerden Olga'nın sesi geldi:

"Kim o?"

"Nadejda Fiyodorovna evde yok mu?"

"Yok. Henüz gelmedi."

Açmiyanov büyük bir kaygı duymaya başladı, içinden, "Tuhaf! Çok tuhaf!" dedi. "Halbuki eve dönmesi gerekiyordu."

Bulvarı, sonra caddeyi geçti; Şeşkovski'nin evine vararak pencereden içeri baktı. Layevski masaya oturmuş, tüm dikkatiyle kâğıtlara bakıyordu.

"Tuhaf, çok tuhaf!" diye mırıldandı bir daha; Layevski'nin geçirdiği sinir bunalımını anımsayarak adamcağıza acıdı.

"Peki, evde değilse nerede?"

Yeniden Nadejda Fiyodorovna'nın evine gitti, karanlık pencerelere baktı. O gün Bityugovların evinde karşılaştıklarında sevdiği kadının akşama birlikte sandal gezisi için söz verdiğini düşünerek içinden, "Bu bir oyun! Başka bir şey değil!" dedi.

Kirilin'in lojmanının pencereleri de karanlıktı. Kapıda bir polis memuru sıranın üzerine çökmüş, horul horul uyuyordu. Pencerelere, polise bakınca durumu kavradı. Eve dönmeye karar vererek yürüdü, ancak kendini gene Nadejda Fiyodorovna'nın evinin önünde buldu. Orada bir sıraya oturdu. Kıskançlıktan, öfkeden başının cayır cayır yandığını hissederek şapkasını çıkardı.

Kent kilisesinin saati yirmi dört saatte iki kez çalardı: Öğle

vakti ile gece yarısı. Saat gece yarısını çaldıktan az sonra telaşlı ayak sesleri duyuldu.

Açmiyanov'un kulağına şöyle bir konuşma çalındı:

"Demek, yarın akşam gene Müridov'da, saat tam sekizde. Hoşça kalın, hanımefendi!"

Açmiyanov, Kirilin'in sesini tanımakta güçlük çekmedi.

Aynı anda bahçe duvarının yanında Nadejda Fiyodorovna göründü. Kadın, Açmiyanov'un sıranın üzerinde oturduğunu fark etmeksizin yanından gölge gibi geçti, bahçe kapısını açtı, kapıyı kapatmayı unutarak eve girdi. Az sonra odasında bir mum yaktı, çarçabuk soyundu ama yatağa girmeyerek bir sandalyenin önünde çöktü, onu kollarıyla kucakladı, başını üstüne bırakıverdi.

Layevski eve döndüğünde saat gecenin üçüydü.

XV

Toptan değil, parça parça yalan söylemeye karar verince Layevski cumartesi günü mutlaka yola çıkmak için ertesi gün saat ikide Samoylenko'nun evine para istemeye gitti. Ruhundaki sıkıntıya bir de utanç duygusu katan bir gün önceki isteri nöbetinden sonra artık kasabada kalması olanaksızdı.

Düşünüyordu da Samoylenko'nun ileri sürdüğü koşulda ısrar etmesi durumunda, razı olmuş gözüküp parayı alsa, ertesi gün de tam hareket anında Nadejda Fiyodorovna'nın gitmeyi kabul etmediğini söylese nasıl olurdu? Bütün bunların onun yararı için yapıldığına Nadejda Fiyodorovna'yı daha akşamdan inandırabilirdi, ikinci bir seçenek daha vardı: Von Koren'in etkisi altında kaldığını kesinlikle bildiği Samoylenko parayı vermez ya da başka koşullar ileri sürerse, o da bugün bir yük gemisine ya da yelkenliye atladığı gibi Noviy Afon'a yahut Novorossiysk'e gider, oradan annesine acındırıcı bir telgraf çekerek para gelinceye dek beklerdi.

Samoylenko'nun evine yemek saatinden önce geldiğinde orada von Koren'i buldu. Zoolog daha yeni yemeğe gelmiş, her erken gelişinde yaptığı gibi, albümü açmış, silindirli erkekler

ile hotozlu bayanların resimlerine bakıyordu. Layevski onu görünce içinden, "Ne terslik! Ya işime engel olursa?" diye geçirdi.

"Merhaba!"

Von Koren ona bakmadan karşılık verdi:

"Merhaba!"

"Aleksandr Davidıç evde mi?"

"Mutfakta."

Layevski mutfağa gitti ama Samoylenko'nun salata yapmakla uğraştığını görünce salona dönüp oturdu.

Zooloğun bulunduğu yerde kendisini her zaman tedirgin hissederdi. Şimdi de isteri konusu açılacak diye korkuyordu.

Bir dakika sessizlik içinde geçti. Sonra von Koren gözlerini Layevski'ye dikerek, "Dünkü sinir bunalımından sonra kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" diye sordu.

Layevski kızardı.

"Çok iyiyim. Zaten önemli bir şey değildi."

"Daha düne kadar isteri nöbetlerini yalnız kadınların geçirdiğini sanırdım, bu yüzden sizinkinin hora illeti olduğunu düşündüm."

Layevski yaltaklanan bir tavırla gülümsedi. "Bu ne nezaketsizlik! Adam pek güzel biliyor ki bu sözler bana dokunur. Gene de kabalık etmeyi bırakmıyor," diye düşündüyse de yüzünde aynı yılışık gülümsemeyle, "Evet, gülünç bir durum geldi başıma," dedi. "Bu sabah hep güldüm. Sinir bunalımının şöyle bir garipliği vardır: Saçma olduğunu bilerek içinden gülersin ama bir yandan da hüngür hüngür ağlarsın. Bu sinir hastalığı törpüleyen çağda sinirlerimizin tutsağıyız, onlar bizim efendilerimizdir, istediklerini yaptırıyorlar bize. Uygarlığın bu yolda gösterdiği hizmete ne kadar teşekkür etsek azdır."

Layevski konuşuyor, bir yandan da von Koren'in ciddiyetle, tüm dikkatiyle onu dinlemesinden, gözlerini kırpmaksızın kendisine dik dik bakmasından rahatsız oluyordu. Von Koren'den biti kadar hoşlanmamasına karşın yüzündeki yılışık gülümsemeyi bir türlü atamamasına da içerliyordu kendi kendisine.

"Gerçeği kabul etmek gerekir ki geçirdiğim bunalım için ol-

dukça yeterli nedenler vardı," diye sürdürdü konuşmasını. "Son zamanlarda sağlığım hayli bozulmuştu. Buna can sıkıntısını, sürekli parasızlığı, çevredeki arkadaş azlığını, ortak paylaştığımız ilgi yokluğunu da ekleyin. Durumum hiç de iç açıcı değildi, doğrusu."

Von Koren, "Evet, umutsuz bir durumdasınız," dedi.

Hem alay hem de hoşa gitmeyen bir kehanet saklayan bu sakin, soğuk sözler Layevski'yi irkiltti. Zoologun alayla dolu dünkü bakışlarını gözünün önüne getirdi, bir süre sustuktan sonra bu sefer gülümsemeksizin sordu:

"Benim durumumu siz nereden biliyorsunuz?"

"Daha demin siz kendiniz sözünü ettiniz. Ayrıca dostlarınız size öyle candan ilgi gösteriyorlar ki sürekli sizden konuşuyorlar."

"Hangi dostlarım? Samoylenko mu?"

"Evet, o da."

"Aleksandr Davidıç'tan, daha doğrusu, bütün dostlarımdan rica ederim, benimle bu kadar ilgilenmesinler."

"İşte Samoylenko geliyor, sizinle daha az ilgilenmesi için ondan kendiniz rica ediniz."

Layevski, "Kullandığınız konuşma tarzını anlamakta güçlük çekiyorum," diye mırıldandı.

Öyle bir duygu içindeydi ki sanki zoologun ondan tiksinip onu hor gördüğünün, onu alaya aldığının, onun en amansız düşmanı olduğunun yeni farkına varmıştı; içinde kabaran hınç, dünkü gülme isteği gibi boynunu şiddetle sıkmaya başladığı için yüksek sesle konuşmaya gücü kalmadı.

"Bu konuşma tarzını başkasına saklayın," dedi alçak sesle.

Samoylenko ceketsizdi; mutfağın boğucu sıcağından terlemişti, kızarık bir yüzle içeri girdi.

"A, sen de mi buradasın?" dedi. "Merhaba, iki gözüm! Yemek yedin mi? Yemedinse çekinmeden söyle."

Layevski, "Alesksandr Davidıç," dedi, "aramızda kalacak bir rica için sana başvurdumsa, bu demek değil ki ciddi olmak, başkalarının gizlerine saygı göstermek görevinden seni bağışladım."

Samoylenko şaşırarak sordu:

"Ne olmuş ki?"

Layevski durduğu yerde heyecandan ayak değiştirerek sesini yükseltti:

"Paran yoksa verme, ricamı yerine getirme ama her sokağın başında durumumun umutsuz olduğunu filan herkese duyurmana gerek var mıydı? Bir kapiklik iyilik yapıp bir rublelik laf söyleyeceksen bu tür iyilikler, dostça ilgilenmeler yerin dibine batsın! Gösterdiğin yardımseverlikle istediğin kadar övünebilirsin ama benim gizlerimi açığa vurma hakkını sana kimse vermedi!"

Samoylenko'nun zihni allak bullak oldu, sinirlenmeye başladı.

"Hangi gizler? Buraya bana sövmeye geldiysen şimdi git, daha sonra gelirsin!"

Birine kızınca yüze kadar sayarsan sakinleşirsin kuralına uyarak saymaya başladı. Layevski durmadan konuşuyordu:

"Rica ederim, benimle ilgilenmeyin, bana aldırış etmeyin! Benim nasıl yaşadığım, ne yaptığımdan kime ne? Evet, buradan çekip gideceğim! Borç alıyorum, içki içiyorum, başkasının karısıyla yaşıyorum, isterik biriyim, bayağıyım, bazıları gibi ince düşünceli değilim; fakat bunlardan dolayı kime söz düşer? İnsanın kişiliğine biraz saygı gösterilmeli!"

Samoylenko otuz beşe kadar saymıştı.

"Beni bağışla kuzum, ama..."

Layevski onun sözünü kesti:

"Evet, insanın kişiliğine saygı gösterin! Başkası adına yaptığınız bu sonu gelmez dedikodular, ahlar vahlar, bitmek bilmez gözetlemeler, dostça ilgilenmeler olmaz olsun! Ödünç para veriyorlar ama çocukmuşum gibi bazı koşullar ileri sürüyorlar. Beni ne yerine koyduğunuzu anlamıyorum, istemem, paranız da sizin olsun her şeyiniz de!"

Heyecandan sarsılarak, sinir bunalımı yeniden gelecek diye korkarak bu sözleri haykırdığı sırada bir şimşek gibi kafasında şu düşünce çaktı:

"Demek oluyur ki cumartesi günü gidemeyeceğim!"

Yeniden bağırmaya başladı:

"Hiçbir şeyinizi istemiyorum, yalnız üzerimden şu vesayetinizi kaldırın! Ben çocuk değilim, deli de değilim! Rica ederim, beni gizli gizli gözetlemeyi bırakın!"

Zangoç yardımcısı içeri girdi; Layevski'yi sapsarı bir suratla, ellerini sallayarak, acayip bir sesle Prens Vorontsov'un portresine hitap ederken görünce kapının yanında taş kesilip durdu.

Layevski konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Durmadan beni gözetlemeniz onuruma dokunuyor. Gönüllü casuslardan rica ediyorum, casusluklarına son versinler. Artık yeter!"

Yüze kadar saymayı bitiren Samoylenko kıpkırmızı kesilerek Layevski'ye yaklaşıp sordu:

"Ne dedin... Ne dediniz?"

Layevski derin bir soluk aldı, aynı şeyi yineledi:

"Yeter artık!"

Samoylenko hecelerin üzerine basa basa, "Ben soylu bir Rus doktoruyum, üst derece devlet memuruyum!" dedi. "Hiçbir zaman casus olmadığım gibi kimsenin beni aşağılamasına da izin vermem! Kes artık sesini!"

Son sözü bağırarak söylemişti.

Doktoru hiçbir zaman böylesine heybetli, asık suratlı, bu kadar kızarmış ve korkunç görmemiş bulunan zangoç yamağı eliyle ağzını kapayarak sofaya kaçtı, orada katıla katıla gülmeye başladı.

Layevski tıpkı sis içindeymiş gibi von Koren'in yerinden kalktığını, ellerini cebine sokarak daha ne olacak diye ayakta dikildiğini gördü. Bu sakin duruş ona aşırı derecede küstahça, aşağılayıcı gözüktü.

Samoylenko, "Sözünüzü geri alın!" diye bağırıyordu.

Ağzından çıkanları kendisi de duymayan Layevski, "Beni rahat bırakın! Sizden bir şey istemiyorum! Alman Yahudi'si zıpçıktı ile siz benim yakamı bırakın yeter! Yoksa önlem alacağım! Beni düelloya zorlamayın!" diye haykırdı.

Masanın arkasından çıkan von Koren, "Şimdi anlaşıldı," dedi. "Bay Layevski buradan gitmeden önce bir de düelloyla gö-

nül eğlendirmek istiyor. Ona bu zevki tattırabilirim. Bay Layevski, çağrınızı kabul ediyorum."

Layevski zoologa yaklaştı, onun esmer alnına, kıvırcık saçlarına tüm nefretiyle baktıktan sonra, "Düello mu? Düello ha? Peki," dedi. "Nefret ediyorum sizden! Nefret ediyorum!"

"Çok güzel. Yarın sabah erkenden Kerbalay'ın *duhan*ının yanında... Bütün kurallarına uygun olarak, istediğiniz gibi... Ama şimdi buradan çek arabanı!"

Layevski soluk almakta güçlük çekerek, yavaşça, "Nefret ediyorum!" dedi. "Çoktan beridir nefret ediyorum! Düello ha? Peki!"

"Kov şunu! Kovmazsan ben çekip gidiyorum. Beni köpek gibi ısıracak."

Von Koren'in sakin bir tonla konuşması doktoru şaşırttı, birdenbire kendine geldi, aklını başına topladı, Layevski'yi iki eliyle birden yakalayarak zoologdan uzaklaştırdı; yumuşak, titrek bir sesle, "Dostlarım... İyi yürekli dostlarım," dedi. "Öfkelendik biraz, sinirlerimiz bozuldu. Yeter bu kadar. Yeter, dostlarım..."

Yumuşak, dostça sözler işiten Layevski o güne değin başına gelmedik, olağanüstü bir şeyin yaşanmakta olduğunu hissetti. Neredeyse trenin altında kalarak ezilecek gibiydi. Ağlamak üzereyken elini salladı, odadan fırlayıp gitti.

Biraz sonra gazinoda oturmuş, az önce uğradığı aşağılanmanın ezikliğiyle şöyle düşünüyordu:

"Başkasının nefretini üzerinde hissetmek, senden nefret eden birinin karşısında acınacak, sefil, çaresiz bir duruma düşmek meğer ne kadar zormuş, Tanrım, ne kadar ağırmış! Ne onur kırıcı bir durumdayım!"

Bir bardak konyaklı su onu canlandırdı. Von Koren'in sakin, gururlu yüzünü, bir gün önceki bakışlarını, halı desenli gömleğini, sesini, beyaz ellerini gözünün önüne getiriyor; düşündükçe derinden derine kabaran, korkunç bir kin göğsünü doldurarak dışarı taşmak istiyordu. Hayalinde von Koren'i yere yatırarak ayaklarının altında çiğnedi. Bütün olup bitenleri en küçük ayrıntılarına değin anımsadı. Bugüne dek böyle değersiz

bir adama yaltaklanarak nasıl gülümseyebildiğine; küçük, belki haritada bile yeri olmayan, Petersburg'da aklı başında hiçbir insanın bilmediği, önemsiz bir kasabadaki insancıkların düşüncelerine nasıl değer verebildiğine şaşıyordu. Bu kasaba bir gün tümüyle yıkılıp yerle bir olsa ya da yansa bunu bildirecek telgraf haberini Rusya'da herkes tıpkı kullanılmış mobilya satışı duyurusu gibi ilgi duymadan okurdu. Yarın von Koren'i öldürmek de, sağ bırakmak da aynı kapıya çıkardı çünkü ikisi de aynı derecede yararsız, gereksiz kişilerdi. En iyisi bacağına ya da koluna nişan almak, yaraladıktan sonra onunla alay etmekti. Varsın ayağı kopmuş bir böcek otlar arasında nasıl kaybolursa o da kendisi gibi değersiz insan kalabalığı arasına karışıp gitsindi.

Layevski, Şeşkovski'nin evine uğrayarak düello olayını anlattı, ondan kendi tanığı olmasını istedi. Sonra ikisi birden postatelgraf yönetimine gittiler, şefin tanık olmasını sağladıktan sonra orada öğle yemeğine kaldılar. Yemekte uzun uzun şakalaşıldı, gülüşüldü. Layevski silah kullanmasını hemen hemen hiç bilmediğini söyleyerek bu beceriksizliğiyle alay etti, kendisini kâh kralın nişancısı kâh Guillaume Tell diye adlandırdı. Arada bir de, "Buna bayağı iyi bir ders vermek gerekiyor," diyordu.

Yemekten sonra iskambil oyununa daldılar. Layevski bir yandan oyun oynarken bir yandan da şarap içiyor; düellonun bir sorunu çözmeyip tam tersine güçleştirdiği için budalaca, saçma bir şey olduğunu ama bazen onsuz edilemeyeceğini düşünüyordu. Örneğin kendi olayını ele almalıydı: Von Koren'i mahkemeye veremezdi. Bu düellonun hiç olmazsa bir iyiliği olacaktı: Bundan böyle artık bu kasabada kalamazdı.

İçki kafasını hafifçe tutmuş, şarabın yanında oyunun etkisiyle kendini iyi hissetmeye başlamıştı. Ama güneş batıp da ortalık kararınca onu bir tedirginlik, bir telaş aldı. Aslında ölüm karşısında duyduğu korku değildi bu çünkü yemek yerken, iskambil oynarken nedense düellonun sonuçsuz biteceği gibi bir kanı yerleşmişti içine. Onu korkutan, ertesi sabah yaşamında ilk kez başına gelecek olan düello olayı ile bastıran geceydi... Biliyordu ki uykusuz geçecek uzun bir gece bekliyordu onu; yalnız

von Koren ile onun kendisine karşı duyduğu nefreti değil, ilerde aşmak zorunda olduğu ama aşma gücünü kendinde bulamadığı yalan dağını da düşünmesi gerekiyordu. Ansızın hastalanmış gibiydi; ne iskambil oyununa ilgi duyuyordu ne de oyun arkadaşlarına. Bunun üzerine yerinde kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı, arkadaşlarından eve gitmesine izin vermelerini istedi. Bir an önce yatağına uzanmalı, hareket etmeden yatıp ertesi gün için düşüncelerine çekidüzen vermeliydi. Şeşkovski ile posta-telgraf şefi onu uğurladılar, kendileri de düello konusunu görüşmek üzere von Koren'e gittiler.

Evine yaklaştığı sırada Layevski, Açmiyanov'a rastladı. Delikanlı derin derin soluyordu, büyük bir heyecan içindeydi.

"Ben de sizi arıyordum, İvan Andreyiç," dedi. "Rica ederim, çabuk gidelim."

"Nereye?"

"Tanımadığınız bir bay sizinle görüşmek istiyor, size çok önemli bir şey söyleyecekmiş. Bir dakikacık olsun gelmenizi istedi. Sizinle konuşması gerekiyormuş... Onun için ölüm kalım sorunu kadar önemliymiş bu."

Layevski, "Kim bu adam?" diye sordu.

"Adını söylemeyeceğim, kendisi öyle rica etti."

"İşimin olduğunu bildirin ona. İstiyorsa yarın gelsin."

Açmiyanov ürperdi.

"Yarın olanaksız! Sizin için de önemliymiş... Çok önemli," dedi. "Gelmezseniz felaket olurmuş."

Açmiyanov'un neden bu kadar heyecanlandığını, bu can sıkıcı, sönük kasabada ne gibi bir gizemli durum bulunduğunu anlayamayan Layevski, "Garip... Çok garip ama gidelim," diye mırıldandı. "Benim için fark etmez..."

Açmiyanov hızla önden yürüdü, Layevski onu izledi; caddeyi, sonra sokağı geçtiler.

"Ne can sıkıcı şey!" diye homurdanıyordu Layevski.

"Şimdi, şimdi. Çok sürmez..."

Eski kalenin yanında, çevresi duvarlarla çevrili iki arsa arasındaki bir sokağı geçtiler. Oradan geniş bir avluya girerek küçük bir eve yöneldiler.

Layevski, "Müridov'un evi değil mi burası?" diye sordu.

"Evet."

"Peki ama ne diye arka kapıya doğru dolaşıyoruz, anlamıyorum. Sokak kapısından girebilirdik. Daha yakındı."

"Zararı yok, zararı yok..."

Açmiyanov'un onu arka kapıdan götürmesi, eliyle işaret ederek yavaş yürümesini, ses çıkarmamasını bildirmesi de Layevski'ye garip geliyordu.

Ermeni genci kapıyı temkinlice açtı, ayaklarının ucuna basarak sofaya girdi.

"Buraya, buraya... Ses çıkarmayın, rica ederim, yavaş... İşitebilirler..."

Delikanlı kulak kabarttı, soluğunu kesti, yavaşça, "Şu kapıyı açın, girin... Korkmayın," dedi.

Layevski şaşkın şaşkın kapıyı açtı; alçak tavanlı, pencereleri perdeli bir odaya girdi. Masanın üstünde bir mum yanıyordu. Bitişik odadan bir ses, "Kimi arıyorsunuz? Sen misin, Müridov?" diye sordu.

Layevski o odaya doğru yürüdü, tam içeri girince Kirilin ile Nadejda Fiyodorovna'yı yan yana oturur buldu.

Geri geri yürüyüp kendini sokağa attığında arkasından onların ne söylediklerini bile işitmemişti. Ne von Koren'e karşı duyduğu kin ne de içindeki tedirginlikten iz kaldı. Gerisin geriye eve dönerken sağ kolunu beceriksizce sallıyor, düz yerlerden yürümeye çalışırken ayağını basacağı yere dikkatle bakıyordu.

Evde, çalışma odasında ellerini ovuşturarak, sırtındaki ceketi, gömleği dar geliyormuş gibi omuzlarını, boynunu oynatarak uzun süre bir köşeden öbür köşeye yürüdü durdu. Sonra mumu yakıp masanın başına geçti.

XVI

"Sözünü ettiğiniz beşeri bilimler gelişme sürecinde ancak fen bilimleriyle işbirliği yaptıkları, onlarla baş başa yürüdükleri zaman insanoğlunun zihnini doyurabilirler. Bu iki bilim da-

lı mikroskop altında, yeni bir *Hamlet* diyaloğunda ya da yeni bir dinde yan yana gelirler mi, orasını bilmem ama öyle sanıyorum ki bu gerçekleşinceye dek yeryüzü buz katmanlarıyla örtülmüş olacaktır. Beşeri bilimler arasında en süreklisi, en dayanıklısı kuşkusuz İsa'nın öğretisi olmuştur; öte yandan, bakın, o bile ne kadar değişik yorumlanıyor! Dinbilimcilerin bir bölümü insanoğlunun her türlüsünü sevmeyi öğretip böyle telkin ederlerken askerlere, canilere, delilere karşı birbirinden farklı tavır takınıyorlar. Birincilerin savaşta adam öldürmesine izin verirlerken, ikincileri öldürmeyip hapse atıyorlar, üçüncülerin ise evlenmelerini engelliyorlar. Diğer bir bölüm yorumcular ise iyilerle kötüleri bir tutarak, insanları birbirinden ayırt etmeden bütün soydaşlarımızı sevmeyi salık veriyorlar. Onların düşüncesine göre eğer bir veremli, bir katil ya da bir saralı gelip kızınızı isterse vermezlik etmeyeceksiniz; eğer gerizekâlılar sizin gibi ruhça, bedence sağlam olanlara savaş açarlarsa hemen boynunuzu uzatacaksınız. Sanat için sanat nasıl bir şeyse sevgi için sevgi öğüdü de geçerli olsaydı insanlık âlemi en sonunda tam bir hüsrana uğrar, böylece yeryüzünün gördüğü cinayetlerin en büyüğü işlenmiş olurdu. Görüldüğü üzere çeşitli yorumlarla karşı karşıyasınız, ciddi insan zekâsı bunlardan hiçbirine kanmayacağı gibi, üstelik bir de aralarına kendininkini katacaktır. O bakımdan sorunu sizin söylediğiniz tarzda felsefi yönden ya da Hıristiyan bakış açısıyla ele almamalısınız, böyle yaparsanız çözümden uzaklaşırsınız."

Zangoç yamağı zooloğu dikkatle dinliyordu. Biraz düşündükten sonra sordu:

"Bütün insanlara özgü ahlâk anlayışını filozoflar mı uydurdu, yoksa Tanrı insanların bedenini yaratırken bu anlayışı ruhlarına mı yerleştirdi?"

"Bilmem, ancak bu anlayış bütün uluslar, bütün çağlar için öylesine geçerlidir ki bence bunun insanın yapısına bağlı olduğunu kabul etmek gerekir. Böyle bir şey uydurulmuş olamaz, vardır, olması gerekir. Bir gün bunu mikroskop altında inceleyecekler diyemem size ama bu yapısal bağ bütün açıklığıyla kanıtlanmış bulunmaktadır: Ciddi beyin ıstırapları, ruh hastalık-

ları denen olgular, benim bildiğim kadarıyla her şeyden önce ahlâk anlayışının yozlaşmasında ifadesini buluyor."

"Peki, efendim. Demek oluyor ki mide nasıl yemek yemek isterse ahlâklı olma duygusu da insan soyundan türeyenleri sevmemizi istiyor. Öyle mi? Ancak insanoğlunun doğal yapısı bencilliğinden ötürü vicdanın, aklın sesini duymazlıktan geliyor, bu yüzden birçok baş ağrıtıcı sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Felsefe konusu yapmamıza izin vermezseniz bu tür sorunların çözümü için kime başvuracağız?"

"Elimizde bulunan, sayıca az fen bilimlerine başvurun. Açık seçikliğe, olguların mantığına inanın. Evet, başvuracağınız bilimsel kaynaklar fazla sayılmaz ama buna karşılık felsefe gibi belirsiz, bulanık, sallantılı değillerdir. Tutalım ki ahlâk anlayışı insanları sevmemizi buyuruyor. E, bundan daha güzel ne olabilir? Sevgi şu ya da bu şekilde insanlara zarar veren, bugün de, yarın da onlar için tehlike arz eden her şeyin ortadan kaldırılmasını istiyorsa buna yalnızca sevinmeliyiz. Edindiğimiz bilgiler ve açık seçiklik size insanoğlunun ahlâkça, bedence anormal olanlar tarafından tehdit edildiğini söylüyor. Bu duruma göre anormallerle savaşmalısınız. Onları normaller düzeyine yükseltmeye gücünüz yetmiyorsa zarar vermeyecek şekle sokmaya, yani yok etmeye yetecek gücünüz, beceriniz vardır herhalde."

"Demek oluyor ki sevgi güçlünün zayıfı yenmesidir, öyle mi?"

"Kuşkusuz."

Zangoç yamağı şiddetle karşı çıktı.

"Ama İsa'yı çarmıha gerenler güçlüler değil miydi?"

"İşte işin can alıcı noktası, İsa'yı güçlülerin değil zayıfların çarmıha gerdiğidir. Uygarlık var olma savaşını, toplumsal ayıklamayı gevşetti; şimdi de onu sıfıra indirmeye çalışıyor. Zayıfların çabucak çoğalmaları, güçlülere karşı üstünlük sağlamaları bundan dolayıdır, insancıl düşüncelerin en ilkel, en yontulmamış biçimiyle arılara aşılandığını varsayalım. Bu durumda ne olacaktır? Öldürülmeleri gereken erkek arılar sağ kalacak, çalışmadan bal tüketecek, dişi arıları baştan çıkarıp yok edecekler; sonunda zayıflar sayıca güçlülere üstün gelecek, güçlüler ise yozlaşacaktır. İnsanlarda da şimdi aynı şey oluyor, zayıf-

lar güçlüleri eziyor. Uygarlığın henüz dokunmadığı ilkel toplumlarda en güçlü, en bilge, en ahlâklı olanlar önde giderler; topluma önderlik edip onu yönlendirirler. Biz uygar insanlar ise İsa'yı çarmıha gerdik, hâlâ da çarmıha germeyi sürdürüyoruz. Bizde eksik olan bir şey var, bu 'bir şey'i yerine koymamız gerekiyor, yoksa bu tür anlaşmazlıkların sonu gelmeyecektir."

"Güçlüleri zayıflardan ayırt etmek için elinizdeki ölçü nedir?"

"Bilgi ve açık gerçek... Veremliler ile sıracalıları hastalıklarından, ahlâksızlar ile delileri ise yaptıklarından, davranışlarından tanırız."

"Ama insan yanılmaz mı?"

"Ortalıkta bir tufan tehlikesi varsa sudan ayağımız ıslanacak diye korkmamalıyız."

Zangoç yamağı güldü.

"Sizin bu söylediğinize felsefe yapmak denir."

"Kesinlikle değil! Ruhban okulunda okutulan felsefe korkusuyla aklınızı öylesine bozmuşsunuz ki her şeyde sis, bulanıklık arıyorsunuz. Genç beyninizi dolduran soyut bilgiler sizi gerçeklerden soyutladığı için işe yaramaz hale gelmiş, sizi görünür gerçeklerden uzaklaştırmış. Şeytanın ta gözlerinin içine bakın, şeytansa 'Bu şeytandır,' deyin; bunu açıklamak için bir de Kant'a, Hegel'e başvurmayın."

Zoolog bir süre sustu, sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"İki kere iki dörttür, taş da taştır. Yarın düelloda dövüşeceğiz. Biz seninle düellonun budalaca, saçma bir şey olduğunu, artık modasının geçtiğini, aristokratların düellosunun gerçekte meyhanedeki sarhoşların kavgasından hiç farkı kalmadığını söyleriz ama buna karşın gene de durmayız, gider dövüşürüz. Demek ki kendi bizim hükümlerimizden daha güçlü bir kuvvet var. 'Savaş haydutluktur, barbarlıktır, korkunç şeydir, kardeş katilliğidir!' diye bağırırız, kanı görünce düşüp bayılırız ama Fransızlar ile Almanlar bizi biraz aşağılayagörsünler, hemen kendimizden geçeriz, ta yürekten hurra diye haykırarak düşmanın üzerine atılırız. Siz din adamları ulu Tanrı'nın silahlarımızı kutsamasını istersiniz, bizler de coşkuyla ileri atılan birer yiğit kesiliriz. Demek oluyor ki daha yüce değilse de biz-

den ve felsefemizden daha güçlü bir kuvvet var. Denizin ötesinden sürüklenip gelen şu bulut gibi onu da durduramayız; ikiyüzlülük etmeyin, çirkinliği eleştirmeniz gizli kalmasın. 'Ah, bu ahmaklıktır! Ah, bu eskimişliktir! Ah, bu kutsal kitaba uygun değildir!' diye mırın kırın etmeyin. Onu tüm gerçekliğiyle, akla uygun gelen yasallığıyla kabul edin. Bu kuvvet, diyelim zayıfları, sıracalıları, yozlaşmış bir nesli yok etmek istediği zaman ilaçlarınızla, *İncil*'den tam anlaşılmadan alınmış alıntılarla onu engellemeyin. Leskov'un[19] öykülerinin birinde Danil adında vicdanlı bir adam vardır. Danil kent dışında bir cüzamlı bulur, sevgi ve İsa adına onun karnını doyurup soğuktan korur. Eğer Danil gerçekten insanları sevseydi cüzamlıyı kentin dışına götürüp bir çukura atar, sonra sağlıklı insanların yardımına koşardı. İsa'nın bize verdiği 'insanları sev' öğüdü, öyle sanıyorum ki akla uygun gelen, iyi düşünülmüş, yararlı bir öğüttür."

"Amma da yaptınız! Bir yandan İsa'ya inanmazsınız, bir yandan da adını dilinizden düşürmezsiniz."

"Neden inanmayayım? Ama sizinki gibi değil, kendime göre inanırım ben. Ah, zangoç efendi, zangoç efendi!"

Zoolog güldü, zangoç yamağının beline sarıldı, neşeli bir sesle sordu:

"Ee, ne diyorsunuz? Yarın düelloya gidiyor muyuz?"

"Görevim izin verseydi gelirdim."

"Ne demek görevim izin verseydi?"

"Ben bir papazım, üstümde kutsallık kisvesi var."

Von Koren gülerek, "Ah, zangoç efendi! Zangoç efendi!" dedi. "Sizinle konuşmak öyle hoşuma gidiyor ki! 'İnancım var,' diyorsunuz. Bu ne biçim bir inançmış? Benim papaz bir amcam var. Öyle bir inanç taşır ki kuraklık zamanında kırlara yağmur duasına giderken dönüşte yağmurdan ıslanmamak için yanına şemsiyesi ile yağmurluğunu alır. İşte inanç dediğin budur! İsa'dan söz ederken yüzünden nurlar saçılır, bütün köylü kadınlar, erkekler hüngür hüngür ağlarlar, istese şu giden bulutu durdurur, sözünü ettiğiniz bütün kuvvetleri bozguna uğratır. Evet inanç, dağları yerinden oynatır."

19 Nikolay Leskov (1831-1895): Öyküleriyle tanınan bir Rus yazarı – ç.n.

Zangoç yamağı gülerek zooloğun omzuna vurdu, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Ya, işte böyle... Siz bilimle uğraşır, denizlerin en derin yerlerine erişir, zayıflarla güçlüleri birbirinden ayırt etmeye çalışır, kitaplar yazar, sevmediklerinizi düelloya çağırırsınız ama bakın, sıska bir ihtiyar kutsal soluğuyla bir sözcük fısıldar ya da Arabistan'dan elinde kılıç, at üstünde bir Muhammet dolu dizgin gelir, sizin her şeyinizi darmaduman eder, Avrupa'da taş üstünde taş bırakmaz."

"Sizin söylediğiniz, buz üstünde yazı yazmaya benziyor."

"Eylemsiz inanç ölü doğmuştur, inançsız eylem ise bundan daha kötüdür. Boşuna zaman harcamaktan başka bir işe yaramaz."

Rıhtımda doktor gözüktü. Zangoç yamağı ile zooloğu görerek yanlarına geldi. Güçlükle soluk alarak, "Düello için hazırlıklar tamam," dedi. "Govorovski ile Boyko tanık olacaklar."

Gökyüzüne bakarak ekledi:

"Hava da birdenbire nasıl değişti! Göz gözü görmez oldu. Yağmur mu yağacak nedir?"

Von Koren, "Umarım sen de bizimle gelirsin, değil mi?" diye sordu.

"Tanrım yazdıysa bozsun! Bugüne değin çektiklerim yetmez mi? Benim yerime Usimoviç bulunacak. Konuştum kendisiyle."

Denizin üstünde, uzaklarda bir şimşek çaktı; boğuk bir gök gürültüsü duyuldu.

Von Koren, "Fırtınadan önce nasıl da hava ısınıyor!" dedikten sonra doktora takıldı:

"Bahse girerim, Layevski'ye gidip başını göğsüne koyduktan sonra ağlayıp sızlamışsındır."

Doktor biraz bozuldu.

"Ne diye gidecekmişim? Şunun söylediğine bak!"

Aslına bakılırsa Layevski'yle karşılaşırım umuduyla bulvarda, caddede birkaç tur atmıştı. Hem öfkeyle parlamasından hem de arkasından iyi yürekliliği tutup yumuşamasından dolayı utanç duyuyordu. Ne yapıp edecek, işi şakaya vurarak La-

yevski'den özür dileyecek, sonra ona biraz çıkışacak, ardından onu yatıştırıp düellonun Ortaçağ'dan kalma bir barbarlık olduğunu söyleyecekti. Hatta kaderin bu olayı onlara bir barışma vesilesi olarak gönderdiğini, yarın birbirlerine ateş ettikten sonra iki temiz yürekli, akıllı insanın birbirlerinin soyluluğunu anlayacaklarını, iyi birer dost olacaklarını bildirmek niyetindeydi. Ancak Layevski'ye henüz rastlayamamıştı.

"Layevski'ye ne diye gidecekmişim?" diye tekrar etti. "Ben ona değil, o bana hakaret etti. Bana ne diye saldırdığını anlamıyorum. Sen bunu açıklayabilir misin? Benim ona ne gibi bir kötülüğüm dokunmuş? Odaya girdiğimde birdenbire bana casus dedi. Olacak şey mi? Anlatır mısın, bu iş nasıl başladı? Sen ona ne söyledin?"

"Ona durumunun umutsuz olduğunu söylemiştim. Bunda da haklıydım. Yalnız dürüst insanlar ile hilekârlar her türlü durumdan kurtuluş yolu bulabilirler; aynı zamanda hem dürüst, hem hilekârca davrananların durumu ise umutsuzdur. E, baylar, saat on bir, yarın erkenden kalkacağız."

Birdenbire bir rüzgâr çıktı, rıhtımın üstünde tozu dumana katarak havada burgaçlar oluşturdu, denizin uğultusunu bastırdı.

Zangoç yamağı, "Kasırga geliyor!" dedi. "Hemen gidelim, yoksa gözlerimize toz dolacak."

Yürüdüler. Şapkasını eliyle tutarak derin bir soluk alan Samoylenko, "Bugün artık gözüme uyku girmez," dedi.

Zoolog gülmeye başladı.

"Sen boşuna heyecanlanıyorsun. İçini rahat tut, düellodan bir sonuç çıkmayacak. Layevski yüce gönüllü davranıp havaya ateş edecek çünkü başka türlüsü elinden gelmez. Belki ben de hiç ateş etmeyeceğim. Layevski gibi bir adam için mahkemeye düşmeye,[20] boşa vakit harcamaya değmez. Ha, yeri gelmişken sorayım, düellonun cezası nedir?"

"Hapis, rakibini öldürürsen üç yıl kadar kaleye kapatılma."

"Petropavlovsk Kalesi'ne mi?"

"Yok, askerî bir hapishaneye kapatırlar herhalde."

"Aslında bu delikanlıya iyi bir ders vermek gerekirdi."

20 Düello yasak olduğu için ceza gerektiriyor – ç.n.

Arkada bir yerde denizde bir şimşek çaktı, evlerin çatılarını, dağları bir an aydınlığa boğdu. Bulvara varınca ahbaplar birbirlerinden ayrıldılar. Doktor karanlıklar içinde kaybolup ayak sesleri iyice uzaklaşınca von Koren ona seslendi:

"Yarın hava bize engel olmasaydı bari!"

"Keşke öyle bir şey yapsa. Tanrı vere de hava bozsun."

"Eh, iyi geceler!"

"Ne? Ne dedin?"

Rüzgârın uğultusu, denizin gürültüsü, gök gürlemeleri arasında konuşmalar duyulmaz oldu.

Zoolog, "Hiç!" diye bağırdı, hızlı hızlı evine doğru yürüdü.

XVII

... Düşünceler tüm ağırlığıyla çöküyor,
Kederden ezilen ruhuma.
Anılar açıyor önüme,
Sessizce uzun tomarını,
Nefretle okuyorum yaşamımı,
Lanet edip titriyorum.
Acı acı sızlanıyor, gözyaşı dökiyorum.
Ama gözyaşları silmiyor o satırları.

– Puşkin

Artık yarın kendisini öldürürler mi, yoksa yine yaşamını bağışlayarak alay mı ederler; hangisi olursa olsun, sıfırı tüketmiş bir adamdır kendisi. Şu kepaze kadın ister umutsuzluktan ve utançtan canına kıysın, ister sefil varlığıyla sürünsün, hepsi bir, o da mahvolmuştur.

Layevski gece geç vakit masada oturup elini ovuştururken böyle düşünüyordu.

O böyle düşünürken pencere kanadı ansızın açılarak duvara çarptı, odaya sert bir rüzgâr hücum etti, masadaki kâğıtlar uçuştu. Layevski pencereyi kapadı, yere saçılan kâğıtları toplamak için eğildi. Aynı anda da bedeninde önceleri bilmediği yeni bir şey, bir uyuşukluk, bir gevşeklik hissetti. Niçin böyle ol-

duğunu anlayamıyordu. Dirseklerini yana açıp omuzlarını oynatarak korka korka odada şöyle bir dolaştı. Masaya oturunca yeniden elini ovuşturmaya başladı. Sanki bedensel çevikliğini yitirmiş gibiydi.

İnsan öleceğini düşününce yakınlarına bir şeyler yazmak ister. Layevski de aynı şeyi yaptı, kalemi eline alarak titrek bir yazıyla şöyle başladı:

"Anneciğim!"

Namusunu oğlunun lekelediği kimsesiz, yoksul, zayıf bir kadına yanında barınacak bir yer vermesi, onu şefkatiyle ısıtması, her şeyi, her şeyi unutup bağışlaması, oğlunun korkunç günahlarını hoş görmesi için tüm varlığıyla inandığı ulu Tanrı'ya sığınarak annesine Tanrı adına birkaç satır yazmak istiyordu. Fakat şişman, iri gövdeli yaşlı anasının dantelli hotozuyla sabahleyin evden çıkışını, onun arkasından bir beslemesinin fino köpeğiyle birlikte gelişini, kocakarının bahçıvana, hizmetçiye buyurganca bağırışını, yüzündeki gururu, azameti anımsadı; yazdığı sözcüğü karaladı.

Pencerelerin üçünde birden parlak bir şimşek çaktı, ardından önce boğuk boğuk, sonra çatırdayarak kükreyen öyle şiddetli, öyle kulak çınlatıcı bir gökgürültüsü koptu ki pencerelerin camları şangırdadı. Layevski kalktı, pencereye yaklaştı, alnını cama dayadı. Dışarıda şiddetli, hırçın güzellikte bir fırtına vardı. Uzaklarda şimşekler ardı arkası kesilmeden bulutların içinden beyaz şeritler halinde denize akıyor, yüksek dalgaların karanlık sırtlarını ufka değin aydınlatıyordu. Şimşekler her yerde çakıyordu anlaşılan; sağda solda, evin altında bile...

Layevski, "Fırtına! Sevgili fırtına!" diye mırıldandı.

İçinde birisine, bir şeye, hatta bulutlara bile dua etmek için büyük bir istek duydu. Çocukluğunda fırtına patladığı bir gün başı açık bahçeye koşuşunu, açık sarı saçlı, mavi gözlü iki kız çocuğunun onu kovalayışını, yağmurun altında sırılsıklam ıslanışlarını anımsadı. Kızlar neşeyle gülüşürlerken şiddetli bir gök gürlemesinden korkarak ona sokulmuşlar; kendisi ise istavroz çıkarmış, çabuk çabuk, "Kutsal İsa! Kutsal İsa!" diye dua etmişti.

Ey, yaşamın o güzel günleri; ey, saflık dolu delişmenlik çağı; şimdi neredesiniz, hangi denizlere gömüldünüz?

Artık fırtınadan korkmuyor, doğayı sevmiyordu, Tanrı'sı da kalmamıştı. Bir zamanlar tanıdığı, ona güvenen kız çocukları neredeydi şimdi? Ömür boyu baba ocağının bahçesine tek ağaç dikmemiş, bir otçuk bile yetiştirmemiş, yaşadığı sürece bir karınca bile kurtaramamış, yalnızca yakıp yıkmış, yok etmiş, yalan söylemişti...

Uçuruma yuvarlanan bir kişinin çalı çırpıya tutunması gibi, eski günlerden kalma iç açıcı bir anı bulmaya çalışarak kendi kendine sordu:

"Geçmişimde kusur işlemediğim hangi dönem var?"

Lise yılları mı? Üniversite mi? Hepsi yalan dolanla doluydu. Okulda iyi bir öğrenci olmamış, öğrendiklerinin hepsini unutmuştu. Topluma ettiği hizmet mi? Bu da yalandı... Çünkü memurlukta hiçbir şey yapmıyor, karşılığını ödemeden beleşten aylık alıyordu. Kimsenin mahkemeye vermeye kalkışmadığı bir soygun işiydi onunkisi.

Onun istediği, doğruluk dedikleri şey değildi, zaten böyle bir amaç taşımıyordu. Kusur ve yalanla büyülenmiş vicdanı uyuyor ya da susuyordu herhalde. Bir yabancı ya da başka gezegenden gelmiş bir insan gibi başkalarının yaşamlarına katılmıyor; acılarına, düşüncelerine, inançlarına, bilgi edinme çabalarına, arayışlarına, kavgalarına kayıtsız kalıyordu. Yaşadığı sürece insanlara tek iyi söz söylememiş, yaraya merhem tek satır yazmamış, insanlara beş paralık hayrı dokunmamıştı. Yalnız ekmeklerini yemiş, şaraplarını içmiş, karılarını kaçırmış, onların düşüncelerinden yararlanmış; kendi aşağılık, asalak yaşamını onlara ve kendisine karşı temize çıkarmak için sürekli onlardan daha iyi, daha üstün biriymiş gibi tavır takınmıştı. Her yaptığı yalandı. Yalan, yalan, yalan...

Akşam Müridov'un evinde gördüklerini unutamıyor, dayanılmaz bir tiksinti, acı duyuyordu. Kirilin ile Açmiyanov iğrençtiler ama aslında onlar yalnızca kendisinin, Layevski'nin başladığı işi sürdürmüşlerdi; onun suç ortağı ve öğrencisiydiler. Kendisi, ona kardeşinden çok güvenen, genç, zayıf bir kadı-

nı kocasından, eş-dost çevresinden, yurdundan koparak buraya, bu boğucu sıcağın, sıtmanın, can sıkıntısının içine sürüklemişti. Bu kadın gün geçtikçe onun tembelliğini, kusurlarını, yalanını görerek kendi davranışlarında da bunları yansıtmaktan başka bir şey yapamazdı çünkü başka türlüsüne gücü yetmiyordu. Zavallı, bitkin, acınası yaşamı yalnız bunlarla, bu gibi kusurlarla çevriliydi. Sonra Layevski zavallı kadından bıkmıştı, artık ondan iğreniyordu ama onu bırakmaya cesareti yoktu, örümcek ağıyla sarar gibi onu yalanlarıyla sımsıkı sarmaya çalışıyordu. Gerisini de bu adamlar tamamlıyordu.

Layevski kâh masaya oturuyor kâh gene kalkıp pencerenin yanına gidiyordu; kâh mumu söndürüyor, sonra yeniden yakıyordu. Yüksek sesle kendi kendine lanet okuyor, ağlayıp sızlıyor, birilerinden af diliyordu. Birkaç kez masaya koşarak, "Anneciğim!" diye başlayarak mektup yazmaya yeltendi.

Annesinden başka ne bir yakını vardı ne eşi dostu. Ama annesi bu durumda ona nasıl yardım ederdi? Ta uzaklardaydı. Ayaklarına kapanıp af dilemek için Nadejda Fiyodorovna'nın yanına koşmak istedi. Ama kadıncağız asıl onun kurbanıydı, ondan bir ölüden korkar gibi korkuyordu. Ellerini ovuşturarak şöyle mırıldandı:

"Ben mahvolmuş bir adamım. Neden hâlâ yaşıyorum, ulu Tanrım?"

Gökteki sönük yıldızını kendi eliyle oradan düşürmüştü; yıldızının şimdi izi bile kalmamış, gökyüzünün karanlığına gömülmüştü. Onu bir daha yerine koyamazdı çünkü yaşam insana bir kez verilirdi, yinelenmesi olanaksızdı. Geçmiş yılları, günleri geri döndürebilse yalanın yerine doğruları koyar, tembelliğin yerini çalışkanlıkla doldurur, can sıkıntısını sevinçle değiştirir, temizliği kimden almışsa ona geri verirdi; Tanrı'yı, doğruluğu bulurdu. Ama kayan yıldızı yerine koymak gibi olanaksızdı bunlar. Bunun olanaksızlığını düşündükçe umutsuzluğa kapılıyordu.

Fırtına geçince açık pencerenin önüne oturdu, bundan sonra başına gelecekleri sakin sakin düşünmeye koyuldu. Von Koren mutlaka öldürecekti onu. Bu adamın net, mantıklı, soğuk dünya görüşü, zayıf, yararsız insanların yok edilmesine izin ve-

riyordu. Dünya görüşü son dakikada değişse bile Layevski'nin onda uyandırdığı kin, nefret yeniden canlanır, adam gene yapacağını yapardı. Ya isabet ettiremezse ya da iğrendiği hasmıyla alay olsun diye onu yalnızca yaralar ya da havaya ateş ederse... O zaman ne yapmalı, nereye gitmeliydi?

Layevski kendi kendine sordu:

"Petersburg'a mı gitmeli? Ama bu, lanet olası o eski yaşama yeniden dönmek demektir. Göçmen kuşlar gibi kurtuluşu yer değiştirmekte arayan, bir şey bulamaz çünkü onun için yeryüzünün her yeri aynıdır. Kurtuluşu insanlarda mı arasaydı? Ama kimde, nasıl aramalı? Samoylenko'nun iyicilliği, yüce gönüllülüğü zangoç yamağının alaycılığı ya da von Koren'in nefreti gibi şeyler onu kurtarmaktan uzaktı. Kurtuluşu ancak kendinde aramalıydı, eğer bulamıyorsan ne diye vakit yitiriyorsun, öldür kendini, olsun bitsin!"

Bir araba takırtısı duydu. Ortalık ağarmıştı. Evin önünden üstü açık bir fayton geçti, sonra geriye döndü, ıslak kumun üzerinde tekerleri gıcırdayarak kapının yanında durdu, içinde iki kişi vardı.

Layevski pencereden onlara, "Biraz bekleyin," dedi. "Şimdi geliyorum. Uyumuyorum. Demek vakit geldi ha?"

"Evet, saat dört. Düello yerine varıncaya dek vakit tamam olur."

Layevski paltosunu, şapkasını giydi. Sigarasını cebine koyduktan sonra dalgın dalgın durakladı. Bir şey yapması gerekiyormuş gibi geliyordu ona. Dışarıda bekleyen tanıklar alçak sesle konuşuyor, atlar pofurduyordu. Herkesin uyuduğu, gökyüzünün hafifçe ağardığı sabahın bu erken vaktinde bu sesler Layevski'nin ruhunu kötü bir önseziye benzeyen bir hüzünle doldurmuştu. Bir süre dalgın dalgın ayakta dikildi, sonra yatak odasına gitti.

Nadejda Fiyodorovna yatağa boylu boyunca uzanmış, yorganı boğazına kadar çekerek yatıyordu. Hiç kıpırdamıyor, hele başıyla tıpkı Mısır mumyalarını andırıyordu. Layevski sesini çıkaramadan, zavallı kadına bakarak, içinden kendisini bağışlamasını diledi. Eğer gökyüzü boş değilse, orada Tanrı varsa onu,

Layevski'yi koruyacağını düşündü. Tanrı yoksa varsın cezasını bulsundu, artık yaşamasına gerek yoktu.

Nadejda Fiyodorovna birdenbire sıçradı, doğrulup yatağına oturdu. Solgun yüzünü yukarı kaldırıp korkuyla Layevski'ye bakarak sordu:

"Sen misin? Fırtına geçti mi?"

"Geçti."

Genç kadın olup bitenleri anımsadı, başını iki elinin arasına alarak bütün gövdesiyle titredi.

"Ne büyük acılar içindeyim! Bilsen, ne kadar acı çekiyorum!" diye mırıldandı.

Gözlerini kırpıştırarak mırıldanmasını sürdürdü:

"Beni öldüreceksin ya da evden kovup fırtınanın, yağmurun altına atacaksın diye bekliyordum. Oysa sen..."

Layevski onu hararetle, sımsıkı kucakladı; dizlerini, ellerini öpücüklere boğdu. Sonra mırıldanarak, o kendisine bir şeyler söylerken olup bitenleri anımsayıp ürpererek kadının saçlarını okşadı, yüzüne baktı, bu bahtsız, düşmüş varlığın kendisi için biricik, yakın, candan, boşluğu doldurulmaz insan olduğunu anladı.

Evden çıkıp faytona bindiği zaman içinde yalnızca sağ olarak geri dönme isteği vardı.

XVIII

Zangoç yamağı yataktan kalktı, budaklı kalın bastonunu aldı, yavaşça evden çıktı. Ortalık karanlıktı. Sokakta giderken başlangıçta kendi beyaz bastonunu bile görmüyordu. Gökte tek yıldız yoktu. Yağmur yeniden yağacağa benziyordu; havayı ıslak kum, deniz kokusu doldurmuştu.

Zangoç yardımcısı bastonun kaldırımda çıkardığı sesi, bu sesin gecenin ıssızlığında çın çın öten yankılanmasını dinlerken, "Çeçenler baskın yapmasalardı bari," diye geçirdi içinden.

Kasabanın dışına çıkınca yolu da, bastonu da zar zor seçmeye başladı. Kapkara gökyüzünde yer yer bulanık benekler vardı. Az sonra bir yıldız gözüktü, ürkek ürkek göz kırptı.

Zangoç yamağı yüksek, kayalıklı bir sahilden yürüyor, denizi görmüyordu. Deniz aşağıda uyuyor, görünmeyen dalgalar tembelce, ağır ağır kıyıya çarpıyor, sanki iç çekiyordu: Of, of... Ne kadar da yavaştı bu ses. Bir dalga hışırtısı daha duyuldu, zangoç yamağı sekiz adım kadar saymıştı ki ikincisini, altı adım sonra da üçüncüsünü duydu. Eskisi gibi gene bir şey gözükmüyor, karanlıkta denizin uykulu, tembel hışırtısı işitiliyordu. Tıpkı boşlukta uçarken sonsuz derecede uzak, hayale sığmaz zamanın sesinin işitildiği gibi.

Zangoç yamağının yüreğini bir korku sardı, inançsızlarla arkadaşlık ettiği, hatta düellolarını seyretmeye gittiği için Tanrı kendisini cezalandırır mı, diye düşündü. Bu düello saçma, sonuçsuz, gülünç bir şey olacaktı. Ama ne de olsa zındıklara yaraşır bir görüntüydü, orada bulunmak bir din adamına yakışmazdı. Durarak düşündü: Geriye dönse miydi yoksa? Gene de şiddetli, onu tedirgin eden bir merak bu kararsızlığını yendi. Yoluna devam ederken, "İnançsızlar ama iyi insanlar... Sonunda kurtuluş yolunu bulurlar," diye kendini avuttu, bir sigara yakarak şöyle dedi:

"Mutlaka bulurlar!"

İnsanlar üzerinde doğru bir hüküm vermek için onların değerlerini nasıl bir ölçüye vurmalıydı? Ruhban okulunda okurken biti kadar sevmediği okul müfettişini anımsadı. Bir keresinde öğrencilere kumlu ekmek yedirmişti, onun da az kalsın kulağını koparıyordu. Adam Tanrı'ya inanır, düellonun saçmalığını söyler, dini bütün bir yaşam sürerdi. Devletin ununu çalan bu, katı yürekli müfettişi herkes sayar, öğrenciler onun sağlığı, ruhunun kurtuluşu için dua ederlerdi. İnsanların yaşamı bu kerte değersizken yalnızca inançsız oldukları için von Koren, Layevski gibilerden uzak durmak doğru muydu? Zangoç yardımcısı bu sorunu çözmeye koyuldu. Aynı anda da Samoylenko'nun bugünkü gülünç halini anımsadı, bu, onun düşüncelerinin akışını durdurdu. Kimbilir yarın ne kadar güleceklerdi! Kendisinin fundalığa gizlenip düelloyu izleyişini gözünün önüne getirdi. Öğle yemeğinde von Koren övünmeye başlayınca kendisi gülerek düelloyu tüm ayrıntılarıyla anlatacaktı.

Zoolog soracaktı:

"Bütün bunları siz nereden biliyorsunuz?"

"Görüyorsunuz ya, evde oturduğum halde her şeyi biliyorum."

Bir de düelloyu gülünç bir biçimde kaleme alsa ne güzel olurdu! Kaynatası okuyup okuyup gülerdi. Hele kaynanasının karnını güzelce doyur, ona yalnız gülünç şeyler anlat ya da yazdıklarını okut, bu ona yeterdi!

Önünde Sarı Irmak'ın koyağı açıldı. Irmak yağmurdan sonra coşmuş, iki yana doğru genişlemişti; eskisi gibi mırıldanmıyor, homurdanıyordu. Gün gitgide aydınlanarak ağardı. Sisli, donuk sabah, fırtına bulutuna yetişmek için batıya doğru koşturan bulutlar, başlarını sis bürümüş dağlar, ıslak ağaçlar zangoç yamağının gözüne çok çirkin, öfkeli gözüktü. Zangoç ırmakta elini yüzünü yıkadı, sabah dualarını okudu, her sabah kaynatasının evinde sofraya getirilen kaymaklı sıcak gözlemeler burnunda tüttü. Karısı ile onun piyanoda çaldığı "İnanılmaz Şeyler" şarkısı hatırına geldi. Karısını daha yeterince tanıma fırsatı bulamamıştı. Tanışmışlar, nişanlanmışlar, bir hafta içinde evlenmişlerdi. Onunla bir arada bir ay bile yaşamadan zangoç yamağını tutup buraya göndermişlerdi, böylece karısının nasıl biri olduğunu anlamasına fırsat kalmamıştı. Gene de onun yokluğunda canı sıkılıyordu.

"Karıcığıma hemen mektup yazmalıyım," diye düşündü.

Kerbalay'ın *duhan*ının tepesine dikili bayrak ıslandığı için aşağı sarkmıştı; ıslak dam eskisinden daha karanlık, daha basık gözüküyordu. *Duhan*ın kapısının önünde büyük bir yük arabası vardı.

Kerbalay, iki Abaza erkek, şalvarlı genç bir Tatar kadını –Kerbalay'ın karısı ya da kızı– *duhan*dan dolu çuvalları getirip getirip arabadaki mısır saplarının arasına yerleştiriyorlardı. Arabanın önünde iki manda başlarını önlerine eğmiş, duruyorlardı. Abazalar ile Tatar kadın, çuvalları yerleştirmeyi bitirince üstlerini mısır saplarıyla örtmeye başladılar. Kerbalay ise mandaları arabaya koşmak için koştu.

Zangoç yamağı, "Kaçak mal getiriyor olmalılar," diye düşündü.

İşte, iğne yaprakları yere dökülerek kurumuş çam ağacı, işte geçen gün yaktıkları kır ateşinden yerde kalan kara leke. Tüm ayrıntılarıyla piknik yemeğini, kır ateşini, Abazaların şarkılarını, başpapazlığa yükselişi ile haç yürüyüşü üzerine kurduğu tatlı hülyaları anımsadı...

Kara Irmak da yağmurun etkisiyle coşarak iyice kararmış, çevreye yayılmıştı. Zangoç yamağı çamurlu azgın dalgaların yaladığı sallantılı köprünün üstünden çekine çekine geçti, küçük merdivenden çıkarak mısır kurutma ambarına girdi. Mısır saplarının üzerine uzandı, von Koren'i gözünün önünde canlandırarak, içinden, "Ne mükemmel bir kafa! Tıkır tıkır çalışan bir beyin. Tanrı selamet versin! Yalnız biraz katı yürekliliği var," dedi.

Layevski'yle ikisi birbirlerini niçin sevmiyorlardı? Düello yapmaları için sebep var mıydı? Eğer onlar zangoç yamağı gibi yoksulluğu çocukluktan beri tanımış olsalardı; kaba, görgüsüz, yontulmamış, bir dilim ekmeği başa kakan, açgözlü, katı yürekli, yere tüküren, sofrada yemek yerken, dua ederken geğiren insanlar arasında büyüselerdi; rahat yaşam koşulları, seçkin insan çevresi onları şımartmasaydı birbirlerine öyle bir sarılır, karşılıklı kusurlarını hoş görür, birbirlerinin değerini öyle bir anlarlardı ki hem de nasıl! Görünüşte aklı başında insanlar bile dünyamızda çok azdır. Layevski çapkın, işret düşkünü, garip tavırları olan bir adamdı, orası öyleydi ama hırsızlık yapmıyor, "kah tu!" diye yere tükürmüyor, "Tıkınmayı biliyorsun ama çalışmak istemiyorsun!" diyerek karısı yerindeki kadına çıkışmıyor, dizginle çocuk dövmeye kalkışmıyor, hizmetçisine kokmuş et yedirmiyordu. Bütün bunlar ona hoşgörülü davranmak için yeterli değil miydi? Ayrıca yarası sızlayan bir hasta gibi kendi kusurlarından, eksikliklerinden dolayı en başta acı duyan da oydu. Can sıkıntısından, aralarındaki anlaşmazlık yüzünden birbirlerini yozlaşmışlık, ahlâk düşüklüğü, soy bozukluğu gibi ne oldukları tam olarak anlaşılmayan kusurlarla suçlayacak yerde dikkatlerini toplumun daha alt katmanlarına çevirip kinlerini, nefretlerini kara cahillikten, açgözlülükten, çalmalardan, küfürden, pislikten, kadın çığlığından geçilmeyen kara yörelere, sokaklara yöneltseler daha iyi olmaz mıydı?

Duyduğu bir araba gürültüsü zangoç yardımcısını düşüncelerinden ayırdı. Kapıdan bakınca üstü açık bir araba gördü, içinde üç kişi vardı: Layevski, Şeşkovski, posta yönetimi şefi.

"Burada dur!" diye bağırdı Şeşkovski.

Üçü birden arabadan indiler, çevrelerine bakındılar. Üzerindeki çamuru silkeleyen Şeşkovski, "Henüz kimse gelmemiş," dedi. "Eh, biz de onlar gelene değin uygun bir yer ararız. Burası yeterince geniş değil."

Irmak boyunca yukarı doğru yürüdüler, biraz sonra gözden kayboldular. Tatar araba sürücüsü yerinde kaldı, başını yana eğerek uyuklamaya başladı.

Zangoç yamağı on dakika kadar bekledikten sonra mısır kurutma ambarından çıktı. Fark edilmemek için başındaki siyah şapkayı çıkardı, eğilip çevresine bakarak fundalıklar ile mısır tarlası arasındaki cılgadan ırmak boyunca yürüdü. Ağaçlardan, çalılardan üzerine yağmur damlaları düşüyordu. Otlar, mısırlar ıpıslaktı. Cüppesinin çamura batmış, ıslanmış eteklerini çemreyerek, "Rezillik! Bilseydim böyle bir yere gelmezdim!" dedi.

Çok geçmeden birtakım sesler duyuldu, giden üç kişiyi ilerde gördü. Layevski ellerini yenlerine sokmuş, sırtını kamburlaştırmış, ağaçlar arasındaki küçük bir düzlükte hızlı hızlı dolaşıyordu. İki düello tanığı ise ırmağın kıyısında dikilerek sigara içiyorlardı.

Zangoç yamağı Layevski'nin yürüyüşünü yadırgadı; "Şuna bakın, tıpkı yaşlı adamlar gibi," diye geçirdi içinden.

Posta şefi saatine bakarak homurdanıyordu:

"Bu ne saygısızlık! Belki böyle durumlarda geç kalmak iyi bir şey ama bence nezaketsizliktir."

Kara sakallı, şişman Şeşkovski kulak kabarttı.

"İşte geliyorlar."

XIX

Ağaçlar arasındaki düzlüğe gelen von Koren, iki elini birden doğu yönüne uzatarak, "Böyle bir güzelliği ilk kez görüyorum. Burada güneş ışıkları bile yeşil!" dedi.

Doğu yönünden, ağaçlar arasından iki demet yeşil ışık fışkırmıştı. Görüntü gerçekten güzeldi. Güneş yeni doğuyordu.

Zoolog, Layevski'nin tanıklarını başıyla selamladı.

"Merhaba! Geç kalmadık ya?"

Peşinden deüllo tanıkları olan, Boyko ve Gavroski adlarında, aynı boyda, çok genç iki subay ile bir elinde paket taşıyan, öbür elini arkasına koymuş, kuru, zayıf, insan kaçkını Doktor Ustimoviç geldiler. Ustimoviç her zamanki gibi bastonunu arkasından yukarı doğru uzatmıştı. Paketi yere koydu, kimseyle selamlaşmadan öteki elini de arkasına koyarak düzlükte gezinmeye başladı.

Layevski belki de az sonra ölecek olan, bundan dolayı herkesin dikkatini üzerine çeken bir insanın bitkinliğini, tedirginliğini, rahatsızlığını hissediyordu. Tek istediği, onu bir an önce öldürmeleri ya da evine göndermeleriydi. Güneşin doğduğunu yaşamında ilk kez görüyordu. Sabahın bu erken saati, yeşil ışıklar, nem, ıslak çizmeli insanlar o anda kendisine gereksiz gözüküyor, canını sıkıyordu. Bütün bunların, geçirdiği geceyle, düşünceleriyle, geceleyin hissettiği suçluluk duygusuyla hiçbir ilişkisi yoktu; bıraksalar düelloyu beklemeden çeker giderdi.

Von Koren ise belli ki çok heyecanlıydı ama bunu saklamaya çalışıyor, en çok yeşil ışıklarla ilgileniyormuş gibi yapıyordu. Tanıklar şaşkınlık içindeydiler; buraya niçin geldiklerini, ne yapacaklarını anlamamış gibi sorarcasına birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı.

Şeşkovski, "Baylar, bence daha ileriye gitmeye gerek yok," dedi. "Burası en uygun yer."

Von Koren onu onayladı.

"Evet, bence de uygundur."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Ustimoviç gezinirken birden Layevski'ye döndü, soluğunu karşısındakinin yüzüne vererek, alçak sesle, "Öyle sanıyorum ki koşullarımı size bildirme fırsatı bulamamışlardır," dedi. "Her iki tarafın da bana on beşer ruble vermeleri gerekiyor. Hasımlardan biri ölecek olursa otuz rubleyi sağ kalandan alacağım."

Layevski bu adamı eskiden beri tanırdı. Ama onun donuk

bakışlarını, sert bıyıklarını, veremlilere özgü sıska boynunu ilk kez böylesine yakından görüyordu. Adam doktor değil düpedüz tefeciydi. Soluğundan pis bir sığır eti kokusu geliyordu.

"Şu dünyada ne garip insanlar yaşıyor!" diye düşündükten sonra, "Peki," dedi.

Doktor başını salladı, gene gezinmeye başladı. Paraya hiç de gereksinimi olmadığı halde salt onlara karşı duyduğu nefretten ötürü böyle davrandığı belliydi.

Herkeste işe başlamanın ya da başlanan işi bitirmenin zamanı geldiği gibi bir his vardı. Ama ne başlıyorlar ne bitiriyorlardı. Durmadan ortalıkta geziniyorlar, ayakta dikiliyorlar, sigara içiyorlardı; ilk kez düelloya katılan genç subaylar başıbozukların bu saçma sapan işine bir türlü akıl erdiremiyor, ceketlerinin şurasını burasını düzelterek vakit öldürüyorlardı.

Şeşkovski subaylara yaklaşarak, "Baylar," dedi. "Bu düellonun yapılmaması için elimizden gelen çabayı göstermeliyiz. Tarafları barıştırmak en iyisi."

Kızararak sözlerini şöyle sürdürdü:

"Dün Kirilin bana geldi, yana yakıla Layevski'nin onu Nadejda Fiyodorovna'yla birlikte yakaladığı gibi bir şeyler anlattı."

"Evet, bunu biz de biliyoruz," dedi Boyko.

"Görüyor musunuz? Layevski'nin elleri titriyor. Bu durumda tabancayı bile doğru dürüst tutamaz. Onunla düello yapmanın bir tifolu ya da sarhoşla dövüşmekten ne farkı var? Ya onları barıştıracağız ya da çarpışmayı erteleyeceğiz. Yoksa böyle bir şey seyretmeye yürek dayanmaz."

"Von Koren'le konuşsanız."

"Düellonun kurallarını bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Allah kahretsin! Belki Layevski korktu da beni gönderdi sanır. Ama ne sanırsa sansın gidip onunla bir konuşayım."

Şeşkovski kararsızlık içinde, ayağı uyuşmuş gibi hafifçe topallayarak von Koren'e doğru yürüdü. O böyle ağır ağır yürürken tüm görünüşünde isteksizliği göze çarpıyordu. Zoologa yaklaşıp gömleğinin çiçek desenlerine dikkatle bakarak, "Beyefendiciğim, sizinle bir konuyu görüşeceğim," dedi. "Yalnız, söyleyeceklerim aramızda kalsın. Düellonun kurallarını bilmi-

yorum, kahrolasıyı bilmek de istemiyorum. Yanınıza bir tanık filan gibi değil, bir insan olarak geldim."

"Evet, ne söyleyeceksiniz?"

"Düello tanıkları barış önerdiklerinde onları pek dinlemezler, buna bir formalite gözüyle bakarlar. Çünkü bir insanın onuru söz konusudur... Ancak sizden özellikle rica ediyorum, İvan Andreyiç'in yüzüne dikkatle bakın. Bugün normal bir gününde sayılmaz, hani aklı başında filan değil, acınacak bir durumdadır. Bir tatsızlıkla karşılaşmış. Dedikodulardan da nefret ederim ya..."

Yüzü pancar gibi kızardı, geriye dönüp baktıktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Ama ortada bir düello olayı olduğu için onun durumunu size bildirmeye gerek görüyorum. Dün akşam Müridov'un evinde karısını... bir bayla yakalamış."

Von Koren, "Ne iğrenç şey!" diye mırıldandı. Sonra sarardı, alnını buruşturarak, "Tüü!" diye yere tükürdü.

Altdudağı titriyordu. Daha fazla dinlemek istemediği için Şeşkovski'nin yanından uzaklaştı, sanki yanlışlıkla acı bir şey yemiş gibi yeniden yüksek sesle tükürdü. Büyük bir öfkeyle, geldiklerinden beri ilk kez Layevski'ye baktı. Sabahtan beri üzerinden atamadığı heyecandan, tuhaf durumdan bir silkinişte kurtularak, "Baylar, daha ne bekliyoruz?" diye sordu. "Artık başlasak ya!"

Şeşkovski subaylarla bakıştı, omuz silkti. Orta yere konuşarak, "Efendiler, biz barışmanızı öneriyoruz," dedi.

Von Koren, "Artık formalitelere son verelim. Daha önce barışmaktan söz etmiştik. Şimdi sıra hangi formalitede? Çabuk olalım, yoksa zaman geçip gidiyor," diye karşılık verdi. Şeşkovski başkasının işine burnunu sokmak zorunda bırakılan bir adamın suçluluk duygusuyla yüzü kızararak elini göğsünün üstüne koydu, "Ama ne olursa olsun biz barış önerimizde ısrar ediyoruz," dedi. "Çünkü yapılan hakaretle düello arasında bir ilişki görmüyoruz, insanların zaafları yüzünden birbirlerini küçük düşürmeleri ile düello yapma arasında ne gibi bir ortak nokta olabilir, anlamıyorum. Her ikiniz de üniversite bitir-

miş insanlarsınız, biliyorum ki düelloya modası geçmiş, gereksiz bir vuruşma gözüyle bakıyorsunuz. Bizler de olaya aynı gözle baktığımız için iki kişinin birbirine kurşun sıkmasına meydan vermemek amacıyla kalkıp buraya geldik."

Alnındaki teri sildi, konuşmasını şöyle bitirdi:

"Gelin, aranızdaki anlaşmazlığa son verin, ellerinizi birbirinize uzatın ve bizim eve gidip dostluk şarabı içelim. Yemin ederim, doğrusu böyledir, baylar!"

Von Koren susuyordu. Layevski, herkesin kendisine baktığını görerek, "Nikolay Vasilyıç'a bir gücenikliğim yok," dedi. "Eğer kendisi kabahati bende buluyorsa özür dilemeye hazırım."

Von Koren alınmıştı.

"Öyle sanıyorum ki baylar, Layevski'nin yüce gönüllü bir şövalye olarak eve sağ dönmesini istiyorsunuz. Ancak size bu zevki tattıramayacağım. Hem sonra bana düellonun modası geçmiş bir çarpışma olduğunu anlatarak barış şarabı içip yemek yedirmek için ta buralara, kentin on fersah uzağına gitmeye hiç gerek yoktu. Düello düellodur. Onu gerçekte olduğundan daha budalaca, daha aptalca göstermek doğru değil. Ben çarpışmak istiyorum."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Boyko kutudan iki tabanca çıkardı; birini von Koren'e, ötekini Layevski'ye verdiler. Sonra zoolog ile tanıkları kısa bir süre eğlendiren zorluklar baş gösterdi. Anlaşıldığı kadarıyla orada bulunanlardan hiçbiri ömründe düello görmemişti. Ateş edeceklerin nerede duracaklarını, tanıkların ne söyleyeceğini, nasıl hareket edeceklerini gereği gibi bilen yoktu. Ama sonradan Boyko bir şeyler anımsadı, gülümseyerek anlatmaya koyuldu.

Von Koren gülüyordu.

"Baylar, Lermontov'un yapıtlarında düellonun nasıl anlatıldığını anımsayan var mı? Sonra Turgenyev'de de Bazarov ile birisi birbirine ateş etmişlerdi."

Ustimoviç yerinden kıpırdamaksızın, sabırsızlıkla, "Anımsamsayıp anımsamamak önemli değil," dedi. "Duruş yerleri arasındaki uzaklığı ölçün, hepsi o kadar."

Nasıl ölçüleceğini göstermek için üç adım attı. Boyko adımlarıyla uzaklığı ölçtü, öbür subay arkadaşı da kılıcını kınından sıyırarak sınırı belirlemek için toprağı iki uçtan çizdi.

Hasımlar genel bir sessizlik içinde yerlerini aldılar. Fundalığın içinde oturan zangoç yamağının birden aklına geldi:

"Köstebekler!"

Şeşkovski bir şeyler söyledi, Boyko gene bir şeyler anlattı ama Layevski söylenenleri işitmiyordu; daha doğrusu, işitiyordu da anlamıyordu. Düelloya başlama vakti gelince tabancanın horozunu yukarı çekti; ağır, soğuk tabancayı namlusu yukarda olmak üzere havaya kaldırdı. Ancak paltosunun düğmelerini çözmeyi unutmuştu; omuzları, koltuk altları rahatsız edici bir biçimde göğsünü sıkıyordu. Kolunu havada tutmak öyle zordu ki sanki demirden yapılmıştı. Bir gün önce hasmının esmer alnına, kıvırcık saçlarına karşı duyduğu hınç aklına geldi, şimdi aynı hıncı, aynı kini duysa gene de öldürmek için ona kurşun sıkamayacaktı. Kurşun gider de von Koren'e saplanır korkusuyla tabancanın namlusunu havaya gereğinden fazla kaldırıyor, öte yandan bu gösterişli yüce gönüllülüğün nezakete, gerçek yüce gönüllülüğe sığmayacağını hissettiği halde gene de başka türlü yapamıyordu. Hasmının boşa ateş edeceğinden herhalde ta baştan beri emin olan von Koren'in solgun, alayla gülümseyen yüzüne baktı, sonunda her şeyin biteceğini, bunun için yalnız tetiğe kuvvetlice basmanın yeteceğini düşündü. Aynı anda da omzu şiddetle sarsıldı, bir patlama duyuldu. Buna dağlardan yankılanmalar karşılık verdi: Pah, pah!

Von Koren de horozu kaldırdı, ellerini arkasına bağlayarak ortalıkta dolaşıp duran Ustimoviç'e döndü.

"Doktor, lütfen bir sarkaç gibi yanımızda gezinip durmayın, gözüm kararıyor."

Doktor durdu, von Koren, Layevski'ye nişan almaya başladı.

Layevski içinden, "İşim bitti," dedi.

Tam alnına çevrilmiş tabanca namlusu, von Koren'in duruşundaki, bütün tavırlarındaki nefret, küçümseme, aklı başında bir adamın aklı başında insanlar önünde güpegündüz işleyeceği bu cinayet, bu sessizlik, Layevski'yi kaçmaya değil de yerinde

durmaya zorlayan o bilinmez kuvvet, bütün bunlar ne gizemli, ne anlaşılmaz, ne korkunç şeylerdi!

Von Koren nişan aldığı sürece geçen zaman Layevski'ye bütün bir geceden daha uzun geldi. Yalvaran gözlerle tanıklara baktı. Onlar da yerlerinden kıpırdamıyorlardı, yüzleri sapsarıydı.

Layevski içinden, "Hadi, çabuk ateş et!" dedi.

Solgun, titreyen, zavallı yüzünün von Koren'de daha çok nefret uyandıracağını hissediyordu.

Zoolog, Layevski'nin tam alnının ortasına nişan aldı, parmağını tetiğe dayadı, içinden, "Onu şimdi öldüreceğim. Evet, elbette öldüreceğim," dedi.

Ansızın çok yakın bir yerden umutsuz bir haykırış yükseldi:

"Onu öldürecek!"

Aynı anda da silah patladı. Layevski'nin olduğu yerde durduğunu, yere düşmediğini görerek hepsi birden haykırışın geldiği yöne baktılar. Orada zangoç yardımcısını gördüler. Yüzü sapsarı, ıslak saçları alnına, yanaklarına yapışmış, üstü başı çamur içinde, sırılsıklam, ırmakla mısır tarlası arasında dikiliyor, tuhaf tuhaf gülümseyerek şapkasını sallıyordu.

Şeşkovski bir yandan gülüp bir yandan ağlayarak yana doğru kaçtı.

XX

Az sonra von Koren ile zangoç yamağı köprünün yanında karşı karşıya geldiler. Zangoç yamağı heyecandan soluk almakta güçlük çekiyor, kimsenin yüzüne bakamıyordu. Hem korktuğu için hem de cüppesinin çamurlu, ıslak oluşundan dolayı utandığı belliydi.

"Onu öldüreceksin sandım," diye mırıldandı. "İnsan yaradılışına ne kadar aykırı bir şey bu! Doğamıza ne kadar ters bir durum!"

"Peki ama siz de nereden çıktınız?"

Zangoç yamağı elini salladı.

"Hiç sormayın! Şeytan dürttü. Yürü yürü, bitmek bilmedi.

Sonra da az kalsın mısır tarlasında korkudan ölecektim. Ama çok şükür, çok şükür... Sizlerden memnunum. Bizim örümcek dede de çok memnun kalacak. Ne kadar güleceğiz, kimbilir! Yalnız buradakilerden rica edeceğim, benim buraya geldiğimi kimseye söylemesinler, yoksa üstlerim kolumdan tuttukları gibi kiliseden atarlar. 'Zangoç efendi düello tanıklığı yaptı,' derler."

Von Koren, "Baylar!" diye herkese seslendi. "Zangoç efendi sizden kendisini burada gördüğünüzü kimseye söylememenizi rica ediyor. Başına kötü şeyler gelebilir."

Zangoç yamağı içini çekti.

"Gerçekten insan doğasına ne kadar aykırı! Bağışlayın ama öyle korkunç bir yüzünüz vardı ki adamcağızı öldüreceksiniz sandım."

"Bu rezil herifin işini bitirmek için büyük bir istek duyuyordum. Ama tam ateş ederken bağırdınız, o yüzden hedefi tutturamadım. Bu ıvır zıvır işlere alışkın olmadığımdan öyle yorgunum ki anlatamam. Buradan bir an önce gidelim, zangoç efendi."

"İzin verirseniz ben yürüyeceğim. Gördüğünüz gibi üstüm başım sırılsıklam. Kurumam gerekiyor."

İyice bitkin düşen zoolog arabaya binerek gözlerini kapadı, yorgun bir sesle, "Peki, nasıl isterseniz," dedi. "Nasıl isterseniz..."

Kalabalık binmek üzere arabaların yanına geldiği sırada Kerbalay ellerini göbeğinin üstünde bağlamış, yerlere kadar eğilerek sırıtıyordu. Bayların buraya eğlenmeye, çay içmeye geldiklerini sanıyordu, o bakımdan arabalara yeniden binmelerinin nedenini anlamış değildi.

Büyük bir sessizlik içinde arabalar yola koyuldu. *Duhan*ın yanında yalnızca zangoç yamağı kaldı. Kerbalay'a, "*Duhan*a gitti, çay içti. Ben yemek yemek istiyor," dedi.

Kerbalay iyi Rusça bilirdi ama zangoç yardımcısı bozuk bir Rusçayla konuşursa Tatar'ın kendisini daha iyi anlayacağını sanıyordu.

"Yumurta pişirdi, peynir getirdi..."

Kerbalay selam vererek, "Gel papaz efendi," dedi. "Ne istersen hepsi var. Peynir de var, şarap da var. Ne istersen veririm."

Zangoç yamağı *duhan*a girerken şöyle sordu:

"Söyler misin, Tatarca Tanrı nasıl söylenir?"

Kerbalay soruyu anlamamıştı. Zangoç yamağı şöyle dedi:

"Senin Tanrın da, benim Tanrım da aynı. Yalnız insanlar başka başkadır. Kimisi Rus'tur, kimisi Türk'tür, kimisi İngiliz'dir. Türlü türlü insan var ama Tanrı bir tanedir. Peki, bütün uluslar aynı Tanrı'ya tapıyorlarsa niçin siz Müslümanlar, Hıristiyanlara ezeli düşmanınız gözüyle bakıyorsunuz?"

Kerbalay iki eliyle birden karnını tuttu.

"Niçin kızıyorsun, papaz efendi? Sen papazsın, ben Müslüman'ım, karnının acıktığını söyledin, ben de sana yiyecek veriyorum... Yalnız zenginler kim neye tapıyor diye ayrım gözetirler, yoksullar için böyle bir şey yoktur. Yemeğini ye, rica ederim."

*Duhan*da din konusu tartışıladursun, evinin yolunu tutan Layevski ortalık aydınlanırken buraya gelişini, yolun, kayaların, dağların ıslak ve karanlık görünüşünü, başına gelecekleri korkuyla bekleyişini düşündü. Sanki önünde dibi gözükmeyen bir uçurum vardı. Oysa şimdi kayalardan, dallardan sarkan yağmur damlaları güneşin altında elmas parıltısıyla ışıldıyor, doğa olanca güzelliğiyle gülümsüyordu; o korkunç bekleyiş ise artık zararsızdı, geride kalmıştı.

Şeşkovski'nin gözyaşlarıyla ıslanmış somurtkan yüzüne, von Koren'in, tanıkların, doktorun bindiği öndeki arabalara baktı. Öyle bir duygu içindeydi ki sanki kimseye rahat vermeyen, tehlikeli, çekilmez bir adamı biraz önce toprağa vermişler, gömütlükten hep birlikte dönüyorlardı. Parmaklarıyla boynundaki hafif şişliği ovuşturarak geride kalan dakikaları düşündü.

"Bütün bunlar geçmişte kaldı," dedi.

Boynunun sağ yanında, yakasının ucunda serçeparmak iriliğinde küçük bir şişlik vardı. Bayağı sızlıyordu, sanki birisi boynundan sıcak ütü geçirmişti. Kurşunun sıyırıp geçtiği yerdi burası.

Sonra eve gelince onun için uzun, tuhaf, tatlı rüyalar gibi hoş, sisler içinde bir gün başladı. Hapishaneden ya da hastaneden yeni çıkmışçasına evdeki tanıdık eşyalara şaşkın şaşkın

bakıyor; masalar, pencereler, sandalyeler, gün ışığı, deniz onda çoktan beri tatmadığı hoş bir çocuk sevinci uyandırıyordu.

Sararan, birdenbire zayıflayan Nadejda Fiyodorovna onun yumuşak sesine, tuhaf yürüyüşüne şaşıp kaldı. Olanı biteni ona anlatmak için can atıyordu. Bir yandan da sanıyordu ki Layevski onu dinlemeyecek, duygularını anlamayacak, her şeyi öğrenince lanet okuyarak onu öldürmeye kalkacaktı. Ama hiç de öyle olmadı. Layevski onun anlattıklarını uysal uysal dinledi, yüzünü, saçlarını okşadı, gözlerinin içine bakarak, "Benim senden başka kimsem yok," dedi.

Sonra birbirlerine sokularak uzun süre bahçede oturdular, gelecekteki mutlu yaşamları üstüne hayaller kurdular, alçak sesle kesik kesik konuştular. Konuşmadıkları zaman ikisi de kımıldamadan, suskun duruyordu. Layevski ömründe böylesine uzun, böylesine güzel konuştuğunu anımsamıyordu.

XXI

Aradan üç aydan fazla zaman geçti.

Von Koren'in oradan ayrılmak için baştan beri belirlediği gün gelip çattı. Sabahın erken saatlerinden beri iri damlalı, soğuk bir yağmur yağıyor, poyraz esiyor, denizin azgın dalgaları yükseldikçe yükseliyordu. Bu havada vapur limana zor girer, diyorlardı. Tarifeye göre vapurun sabah saat onda iskeleye yanaşması gerekirdi; ama öğle saatlerinde, öğleden sonra rıhtıma giden von Koren dürbünle beyaz dalgalardan, ufku boydan boya örten yağmurdan başka bir şey göremedi.

Akşama doğru yağmur dindi, rüzgâr epeyce hafifledi. Von Koren o gün gidemeyeceği düşüncesine artık kendini alıştırmış, Samoylenko'yla satrancın başına oturmuştu. Derken, ortalık kararınca emir eri denizde ışıklar gözüktüğünü, havai fişekler atıldığını söyledi.

Von Koren gitmek üzere hemen kalktı, çantasını omzuna geçirdi. Samoylenko ve zangoç yardımcısıyla öpüştüler, bunun ardından gereksiz yere bütün odaları tek tek dolaştı. En sonra emir eri ve aşçıyla vedalaştı. Oradan ayrılırken içine öyle bir

his yerleşmişti ki sanki doktorun evinde ya da kendi dairesinde unuttuğu bir şey vardı.

Sokakta Samoylenko'yla yan yana yürüyorlardı. Arkalarından elinde bir kutu taşıyan zangoç yamağı, en arkadan ise iki bavulla emir eri geliyordu. Denizdeki ölgün ışıkları yalnız Samoylenko ile emir eri fark edebildiler, öteki ikisi ise karanlığın derinliklerine baktıkları halde bir şey göremediler.

Von Koren telaş içindeydi.

"Çabuk yürüyelim, çabuk!" diyordu durmadan. "Yoksa vapuru kaçıracağız."

Düellonun hemen ardından Layevski'nin taşındığı üç pencereli evin önünden geçerlerken von Koren kendini tutamayıp pencereden içeri baktı. Layevski sırtı pencereye dönük, masasında oturuyor, ha bire bir şeyler yazıyordu.

Zoolog alçak sesle, "Bu işe benim pek aklım ermedi. Nasıl da uslandı bu adam!" dedi.

Samoylenko derin derin soluk aldı.

"Evet, şaşılacak bir durum. Sabahtan akşama değin böyle oturuyor, yerinden kıpırdamaksızın çalışıyor. Borçlarını ödemek istediği belli. İyi ama, arkadaş, dilencininkinden daha kötü bir yaşam sürüyor bu adam."

Yarım dakika kadar sessizlik içinde geçti. Zoolog, doktor, zangoç yamağı pencerenin önünde duruyorlar, Layevski'ye bakıyorlardı.

Samoylenko, "Zavallıcık, buradan bir türlü ayrılamadı," dedi. "Oysa gitmek için ne kadar çırpındığını biliyorsunuz."

Von Koren, "Evet, adamakıllı uslandı," diye yineledi. "Kadınla evlenmesi, bir dilim ekmek uğruna gecesini gündüzüne katarak çalışması, yüzünün yeni anlatımı, hatta yürümesi, her şeyiyle o kadar değişti ki ne diyeceğimi ben de bilmiyorum."

Samoylenko'nun kolundan tutarak heyecanla konuşmasını sürdürdü:

"Buradan ayrılırken şaşıp kaldığımı bildirin ikisine de. Kendisine de, karısına da mutluluk dileklerimi iletin. Mümkünse Layevski'nin beni lanetle anmamasını rica et. O beni iyi tanır;

bilir ki ben o zaman böylesine değişeceğini kestirebilseydim onun en iyi dostu olurdum."

"Hadi git, kendin vedalaş."

"Hayır, yakışık almaz."

"Neden? Belki de bir daha karşılaşmayacaksınız."

Zoolog biraz düşündü.

"Öyle ya, bu da doğru."

Samoylenko parmağıyla pencereyi tıklattı, Layevski irkilerek arkasına dönüp baktı.

Doktor, "Vanya, Nikolay Vasilyiç seninle vedalaşmak istiyor, yola çıkmak üzere," dedi.

Layevski hemen kalktı, dış kapıyı açmak için sofaya gitti. Samoylenko, von Koren, zangoç yamağı içeri girdiler.

Zoolog sofada lastik ayakkabılarını çıkarırken duygularına kapılıp buraya çağrılmadan geldiğine pişman olarak, "Bir dakika kalacağım, efendim," dedi.

Sonra kendi kendine, "Sırnaşıyor gibiyim, benimki de düpedüz sersemlik," diye söylendi.

Layevski'nin arkasından odaya girdi.

"Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim. Kasabadan ayrılmak üzereyim, geçerken ayaklarım beni size doğru sürükledi. Bir daha görüşüp görüşmeyeceğimizi Tanrı bilir."

"Çok memnun oldum... Buyurunuz, rica ederim..."

Layevski sanki konuklarının önünü kesmek istercesine sandalyeleri beceriksizce ileri sürdü, ellerini ovuşturarak odanın ortasında dikildi kaldı.

Von Koren, "Keşke yanımdakileri dışarıda bıraksaydım," diye geçirdi içinden. Yüksek sesle, "Beni lanetle anmayınız, İvan Andreyiç," dedi. "Kuşkusuz yaşanmış günler unutulmaz çünkü çok üzücü olaylar geçti aramızda. Buraya özür dilemeye ya da suçsuz olduğuma sizi inandırmaya gelmedim, içimden geldiği gibi hareket ediyorum. Kanaatlerimi kesinlikle değiştirmiş değilim. Ama şunu belirteyim ki sizin hakkınızda yanılmışım. Eh, düz yolda da sürçer insan, insanoğlunun yazgısıdır: Esasta yanılmazsa bile ayrıntılarda yanılgıya düşecektir. Gerçek doğruyu kimse bilemez."

Layevski, "Evet, gerçeği kimse bilemez," dedi.

"Eh, Allahaısmarladık. Hoşça kalın."

Von Koren elini Layevski'ye uzattı, beriki onun elini sıkarak saygıyla eğildi.

Von Koren bir daha, "Beni lanetle anmayınız," dedi. "Eşinize selamlar. Onunla da vedalaşamadığım için çok üzgünüm."

"Kendisi burada."

Layevski kapıya yaklaşarak öbür odaya seslendi.

"Nadya, Nikolay Vasilyeviç seninle vedalaşmak istiyor."

Nadejda Fiyodorovna içeriye girdi, kapının yanında durakla-yarak çekingen bakışlarla odadaki konukları süzdü. Yüzü üzgün, ürkekti; ellerini tıpkı azarlanan bir lise öğrencisi gibi önüne kavuşturmuştu.

Von Koren, "Hemen hareket ediyorum, Nadejda Fiyodorovna," dedi. "Sizlere veda etmeye geldim."

Genç kadın elini çekine çekine uzattı, Layevski de onun önünde eğildi.

Von Koren, "Ne zavallı ikisi de! Bu yaşam onlara kolaya mal olmuyor," diye düşündü.

"Moskova'ya, oradan Petersburg'a gideceğim. Oralardan bir isteğiniz var mı?"

Nadejda Fiyodorovna, "Şey..." dedi.

Sonra kocasının gözlerinin içine bakarak ekledi:

"Yok galiba."

Layevski ellerini ovuşturdu.

"Evet, yok. Tanıdıklara selam söyleyiniz."

Von Koren daha neler söylenmesi gerektiğini, bu durumlarda nelerin söylenebileceğini bilmiyordu. Halbuki içeriye girerken birçok iyi, anlamlı, sıcak sözlerin ağzından kendiliğinden dökületeceğini sanmıştı. Daha fazla bir şey söylemeksizin Layevski ile karısının ellerini sıktı, yüreğinde ağır bir duyguyla evden çıktı.

Arkasından yürüyen zangoç yamağı alçak sesle, "Ne insanlar, Tanrım, ne insanlar!" dedi. "Gerçekten insanlar için üzüm bağını ulu Tanrı yetiştirdi."

Heyecanla zooloğa seslendi:

"Nikolay Vasilyeviç, biliyor musunuz, siz ikiniz bugün insanlığın en büyük düşmanlarından birini, gururu yendiniz."

"Bırak şimdi, zangoç efendi. Biz onunla neyi yenebiliriz ki... Galipler kartallar gibi yüksekten uçarlar. Oysa sen şu adamın duruşunu bir gözünün önüne getirsene. Zavallı, korkak, ezik, bir Çin heykelciği gibi süklüm püklüm boyun kırıyor... Bense üzüntüden kahroluyorum."

Arkadan ayak sesleri duyuldu, Layevski de uğurlamak için arkalarından yetişmişti. Emir eri iki bavulla rıhtımda onları bekliyordu. Biraz ötede dört kürekçi vardı.

Samoylenko, "Rüzgâr amma da hızlı esiyor!" dedi. "Bırrr... Belki denizin açıklarında fırtına vardır. Ay, ay! İyi bir zamanda gitmiyorsun, Kolya."

"Ben deniz tutmasından korkmam."

"Sorun değil. Şu sersem kürekçiler sandalı alabora etmeseler bari. Kumpanyanın sandalıyla gitsen iyi olur."

Kürekçilere seslendi:

"Kumpanyanın sandalı nerede?"

"Gitti, beyefendi."

"Ya gümrüğünkü?"

"O da gitti."

Samoylenko sinirlendi.

"Niçin beklemediler? Sersemler!"

Von Koren, "Zararı yok, kızma," dedi. "Hadi esen kalın! Allahaısmarladık!"

Samoylenko, zoologu kucakladı, üç kez istavroz çıkardı.

"Bizi unutma, Kolya. Mektup yaz... Gelecek ilkbahara bekleriz."

Von Koren zangoç yamağının elini sıkarak, "Allahaısmarladık, zangoç efendi," dedi. "Arkadaşlığın için, yaptığımız söyleşiler için teşekkürler. Benimle gezi işini unutmayın."

"Peki, azizim, isterse dünyanın öbür ucuna olsun, gitmeyiz mi dedik?"

Von Koren karanlıkta Layevski'yi tanıdı, bir şeyler söylemek için elini ona uzattı. Kürekçiler sandala atlamışlar, dalgakıranın büyük dalgalardan korumasına karşın gene de kazıkla-

ra çarpıp duran tekneyi düz tutmaya çalışıyorlardı. Von Koren iskeleden aşağı inerek sandala bindi, dümenin başına oturdu.

Samoylenko yukardan ona şöyle seslendi:

"Mektup yaz! Sağlığını kolla!"

Layevski paltosunun yakasını kaldırdı, ellerini yenlerine soktu. Kendi kendine, "Gerçek doğruyu kimse bilemez," diye söylendi.

Rıhtımdan hızla uzaklaşan sandal denize açıldı. Bir an dalgaların içinde kayboldu ama aynı anda çukurdan sıyrılarak dalgaların tepesine yükseldi, içindeki adamlar, kürekler bile açıkça seçilebiliyordu. Sandal üç kulaç ileriye gidiyor, dalgalar onu iki kulaç geriye atıyordu.

"Mektup yaz!" diye bağırdı Samoylenko bir daha. "Şeytana uydun da bu havada yola çıktın."

Layevski çırpınan karanlık denize hüzünlü hüzünlü bakarak içinden, "Evet, gerçek doğruyu kimse bilemez," diye geçirdi.

Şöyle düşünüyordu:

"Dalgalar sandalı hep geriye atıyor. Üç adım ileri, bir adım geri... Ama kürekçiler inatçı insanlar, yorulmadan kürek çekiyorlar, yüksek dalgalardan yılmıyorlar. Sandal ileri, hep ileri gidiyor. İşte artık gözükmüyor. Yarım saat sonra kürekçiler vapurun ışıklarını görecekler, bir saat sonra da bordaya yanaşacaklar. Yaşamda da böyledir... İnsanlar gerçeğin peşinde iki adım ileri, bir adım geri giderler. Yaşamın acıları, yanılgıları, sıkıntıları onları geriye atar ama gerçeklik sevgisi, direnç, irade ileriye, hep ileriye sürükler. Sonunda neler olacağını kim bilebilir? Böyle böyle gerçeğe ulaşacaklardır..."

Samoylenko bağırdı:

"Güle güle git!"

"Ne bir şey gözüküyor ne de tek ses işitiliyor," dedi zangoç yamağı. "Yolu açık olsun!"

Tek tük yağmur damlaları düşmeye başladı.

Moskova'da Yaşam

(В Москве)

Ben Moskovalı Hamlet'im, gerçekten böyle biriyim. Moskova'da gittiğim evlerde, tiyatrolarda, lokantalarda, yayınevlerinde hep şöyle derim:

"Aman Tanrım, ne kadar canım sıkılıyor! Ne azap verici bir can sıkıntısı bu?"

Bana hemen katılarak şu karşılığı verirler:

"Evet, tam söylediğiniz gibi. Bizim de korkunç derecede canımız sıkılıyor!"

Gün içinde de, akşamleyin de hep böyleyim. Gece eve döndüğümde yatağa yatarken o koyu karanlıkta kendi kendime neden bu kadar canımın sıkıldığını, üzerime niçin bıktırıcı bir ağırlığın çöktüğünü sorarım. Hiç unutamıyorum, bir hafta önce gittiğim evlerden birinde can sıkıntısından ne yapacağımı bilemediğimi anlatmaya başladığımda, Moskovalı olmaması gereken, tanımadığım bir zat birden bana dönerek öfkeyle şöyle dedi:

"Beyim, uzunca bir telefon kablosu alsanız, önünüze çıkan ilk telgraf direğine kendinizi asıverseniz çok güzel olmaz mı? Bu kadar canınız sıkıldığına göre geriye yapacak bir şeyiniz kalmıyor."

Nasıl, adamın söylediğini beğendiniz mi? Geceleri bana öyle geliyor ki canımın neden sıkıldığını anlıyor gibiyim. Evet,

neden? Neden sıkılıyor canım? Sanıyorum, şu sebepten: Önce hemen hemen hiçbir şey bilmediğimle başlamalıyım. Elbette bir zamanlar okullarda gerekli öğrenimi gördüm, ancak ne yazık ki bunların hepsini unuttuğumdan mı, yoksa bildiklerimin bir işe yaramadığını düşündüğümden midir nedir, yeni bir durumla karşılaştığımda Amerika'yı yeniden keşfedecekmişim gibi davranıyorum. Yani her şeyi yeniden öğrenmeye çalışıyorum. Örneğin, bana Moskova'ya kanalizasyon döşemek gerektiğini ya da frenküzümünün asmada yetişmediğini söylediklerinde şaşkınlık içinde, "Gerçekten öyle mi?" diye merakla soruyorum.

Doğduğum günden beri Moskova'da yaşamaktayım. Gene de bu kentin geçmişini; ülkemiz yazarlarından biri olarak, neden, niçin, ne sebeple bizden bir şeyler yapmamızın beklendiğini bilmiyorum. Diyelim ki millet meclisimizin üyelerinden biriyim, başkentimizin durumunu öteki üyelerle tartışırken kentin büyüklüğünü, nüfusunu, yılda kaç kişinin doğup kaç kişinin öldüğünü, gelir-giderimizin ne olduğunu, ticaretimizin kiminle yapılıp ne kadar olduğunu söyleyemem... Hangi kent daha zengin: Moskova mı, Londra mı? Londra daha zenginse sebebi nedir? Bu işlere bence şeytan karışır. Millet meclisinde bir sorun tartışıldığı sırada bir üye olarak korkudan titremeye başlarım, "Komisyona gönderelim! Komisyona!" diye en başta ben bağırırım.

Tüccar milletvekilleriyle konuşurken onlara Moskova'nın Çin'le, İran'la ticari ilişki kurma zamanı geldiğini anlatmaya çalışırım. Öte yandan Çin'in de, İran'ın da nerede bulunduğunu, onlara gönderdiğimiz bozulmuş, çürük hammaddeler dışında bu ülkelere ne satmamız gerektiğini bilemem. Sabah kahvaltısından akşam yemeğine değin karnımı yalnızca Testov'un lokantasında doyururum, ancak niçin hep orada tıkındığımı söyleyemem. Diyelim, bir piyeste oynuyorsam, piyesin metnini daha önce okumamışımdır kesinlikle. "Maça Kızı" operasını izliyorsam tam perde açıldığı sırada Puşkin'in bu öyküsünü okumadan oraya gittiğimi anımsayıveririm. Diyelim, bir piyes yazıp sahneye koydum, piyes çatırdayarak gümbürder, yani başa-

rısızlığa uğrarsa ancak o zaman buna benzer bir piyesin eskiden Vladimir Aleksandrov, ondan önce de Fedotov, daha önce de Şpajinski tarafından yazıldığını öğrenirim. Ne doğru dürüst konuşma yeteneğim vardır ne de başkalarının konuşmalarına, tartışmalarına katılmayı göze alabilirim. Birisi bilmediğim bir konuyu benimle tartışırken düpedüz göz boyama yoluna saparım. Yüzüme biraz üzgün, biraz da alaycı bir anlam takınarak konuştuğum kişinin ceketinin bir düğmesinden tutarak, "Dostum, bu konu bayatlayalı çok oldu," ya da "İki gözüm, siz kendinizle çelişkiye düşüyorsunuz. Bir gün boş zaman bulursak bu konuyu tartışıp ortak bir sonuca varalım. Ama Tanrı aşkına, 'İmogene' piyesine gidip gitmediğinizi söyleyin önce!" derim. Yani konuyu değiştiriveririm. Böyle davranmayı Moskovalı eleştirmenlerden öğrendiğimi söyleyebilirim... Benim bulunduğum yerde tiyatrodan, çağdaş dramdan filan söz ediliyorsa onların konuştuklarını fazla anlamasam da bana soru yöneltiklerinde, "Elbette benim de kendime göre düşüncelerim var. Neyse, sizin söylediklerinize karşı çıkacak değilim. Gene de her şeyden önce bu piyesin ana fikri nerede? Hangi insanlık ülküsü geçerli orada?" diye bir karşı soru sorarım. Daha olmadı, "Ah, ölümsüz Moliere, neredesin?" diyerek derin derin içimi çekerim. Ardından üzüntüyle elimi sallayarak başka bir odaya kaçmanın bir yolunu bulurum. Öyle sanıyorum ki Lope-de-Vega[1] adında Hollandalı bir piyes yazarı var. Ben onun adını kullanarak birçok kez insanların hayranlığını kazanmışımdır. Tiyatroda piyes seyrederken yanımdaki koltukta oturanın kulağına eğilir, piyes yazarı Koderon'un bilmem hangi sözünü Lope-de-Vega'dan çaldığını fısıldarım. O kişi bana inanacaktır ister istemez. İnanmazsa gitsin bir doğrusunu öğrensin!

Fazla şey bilmediğim için, kendi düşünceme göre kültürlü biri sayılmam. Doğrusunu açıklamam gerekirse modaya uygun giyinirim, Teodor'da tıraş olurum, evime şık mobilyalar satın aldım, gene de bir Asyalıdan başkası değilim, işin doğrusu yozun biriyim ben. Kakmalarla süslü, dört yüz rublelik bir yazı masam, kadife kumaşlı mobilyalarım, değerli tablolarım, büst-

1 Lope-de-Vega (1562-1635): Rönesans dönemi ünlü İspanyol piyes yazarı – ç.n.

lerim, halılarım, kaplan derisi bir pöstekim var; ama sobamın hava deliğinden duman püskürdüğünde orayı elime geçen bir kadın bluzuyla filan tıkayıveririm, evimde tükürük hokkası[2] diye bir nesne bulunmaz. Konuklarım da ben de halıların üstüne tükürürüz. Apartmanımızın merdiveninden iner çıkarken kaz kızartması kokusu çarpar burnunuza, uşağımın suratı sürekli uykuludur, mutfakta ağır kokulardan, pislikten geçilmez, karyolamın altında, giysi dolabının arkasında toz, örümcek ağı, yeşil küf bağlamış partal çizmeler, kedi kokusu sinmiş kâğıtlar eksik olmaz. Evimde her zaman bir rezillik yaşanır; ya soba tüter ya da pencerelerin havalandırma deliği kapanmadığı için dışardaki soğuk havadan ötürü evin içi buz keser, yağan karın çalışma odama girmemesi için pencerenin havalandırma deliğini elime geçen bir yastıkla kapatırım. Otelde kaldığım günler yatakta değil de divanın üzerine uzanıp yatmak gibi bir alışkanlık edindim. Otel odamda canım sıkılarak koyu koyu düşündüğüm saatlerde sağımdaki odada kalan Alman kadın gaz ocağında köfte kızartır, solumdakinde kalan genç kızlar bira şişelerini masaya küt küt vurarak herkesi saygısızca rahatsız ederler. Sık sık otellerde kaldığım için alçak tavanlara, hamam böceklerine, rutubetli odalara, arkadaşlarımın çamurlu çizmelerini çıkarmadan odama girmelerine alıştım. Ne vıcık vıcık çamurlu yollar ne çöplüğe dönmüş apartman köşeleri ne evlerin pis kokan girişleri; ne cahillik örneği dükkân levhaları; ne yırtık giysili dilenciler... hiçbiri, hiçbiri estetik zevkimi rahatsız etmiyor. Kışın daracık kızaklara binince büzülerek oturur, yolda giderken rüzgâr paltomun bir yanından girip öbür yanından çıkar, kızak sürücüsü kırbacını başıma indirecekmiş gibi tepemde şaklatır, lağar beygir gene de yürümemek için direnir ama ben bunlara aldırış etmem. Tanıdıklarım bana Moskova mimarlarının apartman yerine sabun kutularına benzer yapılar diktiklerini, bu yüzden başkenti çirkinleştirdiklerini söylerler. Ben onlar gibi düşünmüyorum. Müzelerimizin yetersiz, bilimsel anlayıştan uzak, işe yaramaz biçimde düzenlendiğini işittim bir-

2 Büyük yazar vereme yakalanmıştı, o çağda böyle hastalar tükürük hokkası kullanırlardı – ç.n.

çok kez. Aslında müzeleri gezdiğim filan yok... Oraları gezenler Moskova'da işe yarar tek resim müzesi bulunduğunu, onu da tüccar Tretyakov'un[3] kapattığından acı acı yakınırlar. Kapatırsa kapatsın, bana ne bundan?

Canımın sıkılmasının bir başka nedenine gelelim: Kendimi çok akıllı, son derece önemli biri olduğuma inandırdım. Bir yere mi giriyorum, susuyor ya da konuşuyor muyum, akşamları bir edebiyat toplantısında konuşma mı yapıyorum, Testov'un lokantasında bir şeyler mi tıkınıyorum; bunları yaparken kendime güvenim sonsuzdur. Katılmadan duramadığım tartışma yok gibidir. Güzel konuşmayı beceremediğim doğrudur; buna karşın birisi konuşurken alay edermiş gibi gülümsemek, omuz silkmek, yeri gelince beğeni çığlıkları atmak kolayca başvurduğum davranışlardır. Dünyadan habersiz, kültürü kıt bir Asyalı olduğum, yaşamaktan zevk aldığım halde hiçbir şeyden memnun değilmişim gibi tavırlar takınırım. Böyle yapmakta öylesine ustayım ki yaşamaktan zevk duyduğuma zaman zaman kendim de inanmam. Tiyatroya gittiğimde sahneye güldürücü bir piyes koymuşlarsa benim de kahkahayla gülmek gelir içimden ama hemen yüzüme ciddi, derin düşünen adam görüntüsü vermeye çalışırım. Öyle ya, piyes seyrederken kahkahayla gülersem, kimbilir yanımdaki seyirciler ne derler! Arkamda oturanlardan biri kahkahayla gülerse öfkeyle geriye döner bakarım. Herhalde o da benim gibi Hamlet'in biridir, talihsiz bir teğmen ya da kim olursa olsun, benim dönüp baktığımı görünce utanır, kahkaha atmasından dolayı özür dilercesine, "Sahnede geçenleri gördünüz, değil mi? Bu ne maskaralık böyle!" der.

Oyuna ara verildiğinde büfeye giderim. Sesimi yükselterek, oradakilere çıkışırcasına homurdanırım:

"Tanrı aşkına söyler misiniz, buna piyes mi denir?! Seyrederken öfkelenememek elde değil."

Beni dinleyenlerden biri, "Haklısınız, bunlarınki maskaralık! Gene de piyesin düşünmeye değer bir konusu var," türünden bir karşılık verir.

---

3 Tretyakov ailesinin konağında daha sonra ülkenin en büyük müzelerinden biri açılmıştır – ç.n.

O zaman öfkeden köpürürüm:

"Bırakın siz de, yahu! Zamanında bu konu Lope-de-Vega tarafından derinlemesine işlenmiştir, o bakımdan seyrettiğimiz şu maskaralık onun oyunuyla kıyaslanamaz. Ne kadar sıkıldığımı anlatamam size!"

"Imogene" piyesini seyrettiğim bir gün sıkıntıdan esnememeye çalıştım; çenem yerinden oynayacakmış gibi geldi o sırada, gözkapaklarım kavuştu, ağzımın içi kurudu... Gene de sesimin tonunu alçaltarak, yüzümde mutlu bir gülümsemeyle, "Oyun iç açıcı bir hava estiriyor bana kalırsa. Epeyden beri böylesine zevk almadım piyeslerden!" dedim.

"Nasıl, bu sözlerime siz de şaşırdınız," değil mi?

Bazen durup dururken aklıma bir vodvilde rol almak gelir. İyi bir vodvilde seve seve oynardım, ancak günümüzün sıkıntılı havasında bunun yersiz kaçacağını biliyorum. Benim bu düşünceme *Artist* dergisi yetkilileri ne derler, bilmem. "Sakın, ha! Şu günlerde böyle aptallık yapmaya kalkışılır mı?" derler belki de.

Bir resim sergisini gezerken genellikle tablolardan birinin önünde durur, resme gözlerimi kısarak bakar, başımı anlamlı anlamlı sallarken, "Sanıyorum, bu resimde her şey yerli yerinde. Havası, renk uyumu, anlatımı hepsi çok güzel... Ama bir resmin başlıca öğesi olan ana fikri şu tabloda göremiyorum. Hani, söyleyin, ana fikir nerede?"

Sanat dergilerinde aranan en dürüst yaklaşım, içindeki yazıların altına profesörlerin ya da Sibirya'da bir süre çalışanların imza atmasıdır; ben onlardan bunu beklerdim. Profesör olmayanlar, Sibirya'da kalmayanlar yetenekli kişiler olsalar bile etkili yazı yazamazlar. Büyük oyuncu bayan M. N. Yermolova'nın yalnızca 21 yaşından büyük olmayan genç kız rollerine çıkmasını isterim. Küçük Tiyatro'da[4] sahnelenecek klasik piyesleri muhakkak profesörler yönetmelidir, kesinlikle başka türlü olamaz! Sonracığıma, sıradan, küçük oyuncular bile sahneye çıkmadan önce Shakespeare'in edebiyatını yakından tanımalı, rolleri gereği "İyi geceler, Bernando!" dediklerinde seyir-

4 Moskova'nın önemli tiyatrolarından – ç.n.

ciler onun Shakespeare'in yapıtlarından en azından on cilt okuduğunu duyumsamalıdırlar.

Benim yapıtlarım sık sık yayımlanır. Eskiden değil, daha dün, kalın dergiler[5] basan bir yayınevine 56 fasikül tutacak romanımın durumunu sormaya gittiğimde yayımcım utana sıkıla, "Doğrusunu söyleyeyim mi, eserinizi ne yapacağımı bilemiyorum. Kabul edersiniz elbette, romanınız epey uzun, ayrıca sıkıcı," dedi.

"Öyle olabilir ama dürüstçe yazdım bu romanı."

Yayımcım daha çok utandı.

Yüzüme bakmaya çekinerek, "Evet, haklısınız. Elbette basacağım yapıtınızı," diyerek atlattı beni.

Tanıdığım genç kızların, yaşlı bayanların da benim gibi kendilerini olağanüstü akıllı, önemli bulduklarını görünce çok şaşırıyorum. Onların giyimleri, konuşma tarzları, yürüyüşleri birbirinin aynısıydı; aralarındaki tek ayrım, gülümserken kimisinin dudaklarını yürek biçiminde büzmesi, kimisinin de yayın balığı gibi ağzını iki yana genişçe yaymasıydı.

Dudaklarını yürek biçiminde büzen hanım bir gün bana, "Protopopov'un son yazısını okudunuz mu?" diye sordu. "Bu yazı benim esin kaynağımdır!"

Başka bir gün de yayın balığı ağızlı bayan, "Elbette az önce konuştuğumuz konuda benimle aynı düşüncedesiniz: İvan İvanoviç İvanov, yazılarındaki coşkuyla, inandırma gücüyle Belinski'yi[6] anımsatıyor. Kendisi benim gurur kaynağımdır," dedi.

İtiraf etmeliyim, birinci bayan bir gün bana geldi... Birbirimizi beğendiğimizi çekinmeden söyledik. Kanepede oturuyordu, gülümserken dudaklarını gene yürek biçiminde büzmüştü. Ama, ne yazık ki üzerine oturmayan, berbat bir giyimi vardı; saçlarını tarayış biçimi o güne değin gördüklerimin en çirkiniydi. Beline sarılınca, korsesi çıtırtılar çıkartıyor; yanağından öpüyorum, tuzlu bir tadı var. Kadıncağız utanıyor, bayağı kay-

5 Çehov döneminde romanlar ilkin kitap kalınlığında dergilerde yayımlanırdı – ç.n.

6 Vissarion Grigoroviç Belinski (1811-1848): Edebiyat eleştirmeni, yayımcı, maddeci görüşe sahip düşünür – ç.n.

gılanıyor, belli ki kafası allak bullak olmuş... Lütfen insaflı olalım; aklı başında olmayı, aşkı önemsemeyi o kadının bu durumuyla bağdaştırabilir misiniz? Şu Protopopov adındaki yazar ona benim gibi sarılsa ne derdi acaba? Hayır, böyle bir şey hiçbir zaman kabul edilemez! O kadın, "Bırakın beni, size dostluk eli uzatıyorum..." dedi biraz sonra! Dostluk elinin bana yetmeyeceğini bildirdim ona. Bunun üzerine bana, "Çok iyi. Sizi seveceğim, ancak bir koşulla: Sancağı yüksek tutmalısınız!" demez mi?

Onu kollarıma alarak okşarken kulağıma şunları fısıldadı:

"Birlikte mücadele edeceğiz, tamam mı?"

Böylece birlikte yaşamaya başladık. İşte o zaman onun da sobasının havalandırma deliğine kadın bluzu tıkadığına, karyolasının altındaki süprüntülere kedi kokusu sindiğine, tartışırken onun da işin kurnazlığına kaçtığına tanık oldum. Bir resim sergisini birlikte gezdiğimiz sırada o da benim gibi bir tablonun önünde durdu, resmin gerçek havayı yansıttığını papağan gibi ezbere söylemeye başladı. Bunları söyledikten sonra tabloda ana fikir bulunup bulunmadığını belirtebilse, ne hoş kaçardı, öyle değil mi? Kadıncağız gizli gizli votka içiyordu, daha genç görünmek için yatmadan önce yüzüne kaymak sürüyordu. Mutfağında hamam böcekleri cirit atıyor, evinde kirli tahta bezlerinin pis kokularından durulmuyor, evindeki aşçı kadın çiğ börekleri fırına sürmeden önce başından tarağını çıkarıp köftelerin üzerlerine süs çizgileri basıyordu. Bu kadarla kalsa gene iyi, börekler pişerken üzerlerinden düşmesin diye kuş üzümlerini tükürüğüyle ıslatıp yapıştırıyordu. Ben bütün bunları görünce arkama bakmadan kaçtım kadının evinden. Aramızdaki gönül ilişkisi cehennemin dibini boyladı böylece. Kendisini önemli biri, akıllı, başkalarını önemsiz bulan bu kadın erkeklerin yanına nasıl sokulabiliyor acaba?

Aynı kadın başkalarına benden söz derken, "O adam yok mu? Kendi inançlarına ihanet etti!" diye başlayıp benimle ilgili söylemediğini bırakmıyordu.

Can sıkıntılarımın başka bir nedeni de benim kudurma derecesinde kıskanç olmamdır. Bana, bilmem kimin çok etkili bir

yazı yazdığını, birisinin piyesinin büyük başarı kazandığını, X. adlı yazarın 200 bin rubleye para demediğini, N. adlı bir başkasının konferansının büyük beğeni topladığını söylediklerinde gözlerim şaşılaşır, içim içime sığmaz, bozguna uğrayarak şöyle derim:

"Güzel, güzel, onun adına kıvançlıyım. Biliyor musunuz, 1874 yılında hırsızlık yaptığı için yargıladılar onu."

İşte ilk tepkim böyle olur. Anlayacağınız, düpedüz sapıtırım... Başkalarının başarılarını işittiğimde ruhum kurşun yemişe döner, başarı kazananlardan tüm varlığımla nefret ederken ne diyeceğimi şaşırarak sözlerime şunları eklerim:

"O adam karısına işkence eder, üç tane metresi vardır, eleştirmenlerine sık sık akşam yemeği ısmarlar. Aslına bakılırsa hayvanın tekidir... Birkaç öyküsü kötü sayılmaz ama bunları birilerinden çaldığı açıkça bellidir. Üstelik yeteneksizin biri, yazdıkları son derece yavan, okumaya bile değmez. Eğer içtenlikle söylememi isterseniz, şunu belirteyim ki yazdıklarının hiçbirinde çekicilik bulamıyorum."

Bütün bunlara karşın, diyelim, bir yazarın oyunu başarısızlığa uğramışsa bundan korkunç derecede mutluluk duyar, hemen oyun yazarını savunmaya çalışırım:

"Hayır, baylar, hayır! Piyeste sizin anlamadığınız çok şey var! En azından edebiyat tadı veriyor insana!" diye bağırmaya başlarım.

Siz nereden bileceksiniz, ünlü insanlar hakkında az-çok söylenen ne kadar kötü, aşağılık, iğrenç laf varsa bunların hepsini Moskova'ya yayan kişi benim. Başkentin belediye başkanı bu durumu isterse soruşturup öğrensin, korkum yok ondan. Bu adamın yönetiminde örneğin güzel caddeler açılmışsa, ben bunu da nefretle karşılarım ve hemen soyguncuların ana yollarda yayaları soyup soğana çevirdikleri dedikodusunu her yere yayarım. Eğer bir gazetenin 50 bin abonesi olduğunu öğrenirsem hiç gecikmeden gazete sahibinin devletçe desteklendiği haberini ortaya atarım. Başkalarının başarısı benim için utanç ve aşağılanma kaynağı, yüreğime batan bir kıymıktır. Hani her yurttaşın yüreğinde taşıması gereken, ülkesindeki toplumsal du-

rumla, siyasal haklarla, ekonomik gelişmeyle ilgili güzel duyguları vardır, bunlar benim için söz konusu olamaz. Bu duygular eskiden bende de vardı ama şu kıskançlığım yok mu, o yüzden çoktan beridir hepsi yok olup gitti.

Bundan ötürü bir şey bilmeyen, kültürü kıt, kıskançlıktan gözü şaşılaşan, karaciğeri şişmiş, kafası kelleşmiş, yüzü sararıp solmuş biri olarak Moskova'da evden eve dolaşır, herkese yaşama dersi verir, gittiğim her yerde insanlara renksizlik, zevksizlik, tutarsızlık aşılarım...

Büyük umutsuzluğumu anlatan bir sesle, "Ah, ne kadar sıkılıyorum! Bu ne korkunç can sıkıntısı!" diye durmadan dert yanarım.

Grip gibi salgın bir hastalığım ben. Hep can sıkıntısından yakınırım, gene de sürekli caka satarım, kıskançlığımdan dolayı yakınlarıma, dostlarıma bile kara çalarım. Bir gün bir de bakarım ki gururlu, yeniyetme bir üniversite öğrencisi bir eliyle saçlarını düzeltirken, öbür elindeki kitabı yüzüme fırlatır, "Hep laf, laf, laf!.. Bıktım artık insanlardan! Aman Tanrım, neredeyse can sıkıntısından patlayacağım!" diyerek o da sıkıntısını dile getirir.

Onun da gözleri şaşılaşmış, benim gibi kafasının içi çarpık biri olduğundan eminim. Onun söylediklerini sonuna dek dinlemenizi isterim:

"Bizim profesörler açlık çekenler konusunda konferanslar verir. Ama bir de varıp baksanız, topladıkları yardım parasının yarısını ceplerine indirmişler."

İşte böyle... Sağda solda gölge gibi dolaşıyorum, elimi bir işe sürmüyorum, bir yandan da karaciğerim büyüdükçe büyüyor... Öte yandan gitgide yaşlanıp zayıflıyorum. Bugün, yarın derken, bir zaman gelecek, şiddetli bir gribe yakalanıp tahtalı köyü boylayacağım. Cenazemi Vagankov Gömütlüğü'ne götürecekler, dostlarım beni üç gün andıktan sonra unutacaklar, onlar için adımın bir anlamı kalmayacak... Yaşam bir kez verilir insana, yinelenmesi yoktur. Sana bağışlanan günleri düzgün yaşamamışsan, yandığın gündür... Ne kadar yazık olur, değil mi?

Bu arada şunu da belirteyim: Ben zamanında daha iyi bir öğ-

renim görüp her şeyi öğrenebilirdim. Eğer yüreğimdeki Asyalılığı söküp atsam Avrupa kültürünü de benimseyip sevebilirdim. Avrupa kültürünün içinde ticaret de vardır, bilim de, zanaat da, tarım da, edebiyat da, müzik de, reşim sanatı da, mimarlık da, sağlık bilgileri de... Kültürlü biri olsam Moskova'da mükemmel caddeler açar; Çin'le, İran'la tecimi geliştirir; ülkemdeki ölüm oranını azaltır; cahillikle, ahlâk düşüklüğüyle, yaşamamızı güçleştiren her türlü çarpıklıkla mücadele eder; alçakgönüllü, güleryüzlü, şen şakrak, sevecen biri olabilir; her konuda başarılı insanların sevincini içtenlikle paylaşabilirdim... Keşke bunu başarabilseydim! En küçük başarı bile gerçeğe, mutluluğa doğru atılan ilk adımdır.

Ama bunları yapabilir miydim? Yapamadım işte... Ben çürümüş bir paçavrayım, pisliğin, ekşi suratlı biriyim kısacası, Moskovalı bir Hamlet'im. Gecikmeden beni Vagankov Gömütlüğü'ne götürün, Vagankov'a!

Yatağımda yorganımın altında bir o yana, bir bu yana dönüp duruyorum. Gözümü uyku tutmadığı için canımın neden böylesine sıkıldığını düşüne düşüne sabahı buluyorum. Bu sırada kulaklarımda hep şu sözler çınlıyor:

"Ah, uzunca bir telefon kablosu alsanız, önünüze çıkan ilk telgraf direğine kendinizi asıverseniz ne güzel olur! Bu kadar canınız sıkıldığına göre size yapacak başka bir şey kalmıyor."

Karım

(Жена)

I

Geçenlerde şöyle bir mektup aldım:

> Sayın Bay Pavel Andreyiç Asorin,
> Çiftliğinize pek uzak olmayan bir köyde, hadi adını da vereyim, Pestrovo köyünde size bildirmekten kendimi alamadığım acı olaylar yaşanmaktadır. Burada oturanlar evlerini satıp Tomsk iline yerleşmek üzere köylerinden ayrılmışlardı ama oraya varamadan hepsi geri döndüler. Bu sırada kendi evleri satıldığı için, Pestrovo'ya dönüşte buldukları basit toprak damların her birine üçer-dörder aile sığındılar. Bu yüzden her damda çocuklar dışında en azından on beş kişi barınmaktadır. Açlığın getirdiği bulaşıcı hastalıklar öylesine yaygın ki aralarında lekeli hummaya yakalanmayan yok gibi. Sağlık ocağındaki hastabakıcı kadın, zavallıların bitkin düşüp sayıkladığını, kimisinin kahkahayla güldüğünü, kimisinin de duvarlara tırmandığını söylüyor. Basık damlarda pis kokudan geçilmiyormuş, hummadan kıvrananlara bir bardak su verecek kimse yokmuş, tek yiyecekleri çürük patatesmiş. Hastabakıcı kadın ile Sobol (sağlık ocağının doktoru) ilaçtan önce hastaların karınlarının doyurulması gerektiğini söylüyorlar ama bu konu-

da ellerinden bir şey gelmiyor, ilimiz Çiftçiler Birliği, Pestrovo köylüleri kendi bölgelerinden çıkıp Tomsk ili Çiftçiler Birliği bölgesine girdiler diye onlara yardımdan kaçınıyor. Sizin her zamanki iyilikseverliğinizi bildiğim için durumu bilgilerinize sunmak istedim. Köylülerden yardımlarınızı esirgemeyeceğinizi umarım.

Bir duacınız.

Mektubu ya sağlık ocağının doktoru yazmıştı ya da hastabakıcının kendisi. Hep böyledir zaten: Çiftçiler Birliği'nin doktorları, hastabakıcıları hasta köylülere karşı ellerinden *bir şey gelmediğini* ileri sürerler, gene de donmuş patatesten başka yiyecekleri bulunmayan bu zavallı insanlar sayesinde tıkır tıkır aylıklarını alırlar. Öte yandan benim iyilikseverliğim konusunda kafa yormaktan da geri durmazlar.

Her sabah birtakım köylülerin gelip bir şeyler koparmak amacıyla bizim konağın hizmetçilerinin mutfağı önünde diz çökerek sıraya girmesi, birkaç gün önce geceleyin çiftlik ambarının duvarını delen bazı kişilerin yirmi çuval çavdar götürmesi, havaların kötü gitmesi yetmiyormuş gibi gazetelerde, herkesin dilinde can sıkıcı haberlerin dolaşması neşemi kaçırıyordu. Üstüne üstlük bir de imzasız mektup alınca bütün çalışma şevkim kırıldı, ortalıkta sarsak sarsak dolaşmaya başladım.

"Demiryollarının Tarihi" başlığı altında bilimsel bir çalışma yapmaktaydım. Önümde okunacak bir yığın Rusça ve yabancı dilde kitap, broşür, makale vardı; bir sürü istatistik bilgisi topladıktan sonra notlar alacak, logaritma cetvellerine başvuracak, hayli düşünüp kafa patlattıktan sonra yeniden istatistik hesaplarına koyulacaktım. Ama kitaplardan birini elime alıp konuyu düşünmeye başladığımda gözüm kararıyor, kafam karışıyor, sıkıntıdan ne yapacağımı şaşırarak çalışma masasının başından uzaklaşıyordum. Ondan sonra koskoca konağın boş odalarında dolaş babam dolaş...

İnsan dolaşa dolaşa ondan da bıkıyor. Sonunda gelip çalışma odamın penceresinin önünde dikiliyorum. Önümde geniş bir avlu, su bendi, yapraklarını dökmüş genç kayın ağacı koru-

su; daha ilerdeyse geçenlerde yağan, şimdi erimeye yüz tutmuş karların kapladığı dümdüz tarlalar var. Ufka doğru bir tepenin yamaçlarına yaslanmış, yanık rengi bir sürü köy evi duruyor karşımda. Evlerden bizim konağa doğru beyaz karlar arasında kopkoyu gözüken, çamurlu, eciş bücüş bir yol uzanıyor... İmzasız mektupta sözü edilen Pestrovo köyü burasıydı işte. Yakında kar ya da yağmur yağacağını haber veren kargalar çığlık çığlığa su bendinin, tarlaların üstünde uçmasalar, marangozhanede çalışanların takır tukur sesleri gelmese, şimdi herkesin bir gürültüdür kopardığı bu küçük dünya ölü bir göle benzetilebilirdi. Her şey öylesine sessiz, öylesine kıpırtısız, öylesine can sıkıcı, ölgündü...

Duyduğum tedirginlik kafamı toparlayıp çalışmamı engelliyordu. Bunun nasıl bir şey olduğunu bilmiyor, bir çeşit düş kırıklığı, pişmanlık olduğunu sanıyordum. Aslında Ulaştırma Bakanlığı'ndaki görevimi bırakarak buraya yüce bir amaçla gelmiş, köyün dingin yaşamı içinde kendimi toplumsal çalışmalara adamak istemiştim. Gençlik yıllarımdan beri içimde gizli gizli yaşattığım bir ülküydü bu. Oysa şimdi sessizliği, bütün araştırma ve çalışmalarımı bırakmak, köylülerin sorunlarıyla yakından ilgilenmek zorundaydım. Kaçınılmaz bir görevdi bu benim için çünkü bütün ilçede aç köylülere yardım edecek kişi olarak kendimden başkasını göremiyordum. Çevremde bir sürü kara cahil, kafası çalışmayan, çoğunluğu dürüstlükten uzak, vurdumduymaz insan vardı; dürüst olanlarsa karım gibi ciddilikten uzak, dengesiz kişilerdi. Böylelerine nasıl güvenebilirdim? Aç köylüleri kendi yazgılarıyla baş başa bırakamazdım. Öyleyse bu işe kendim soyunacak, köylülerin acıklı durumunu kendi çabalarımla düzene sokacaktım.

İlkin, açlık çekenler için beş bin gümüş ruble bağışlamaya karar verdim. Ancak bu kararımdan sonra tedirginliğim azalacak yerde daha da arttı. Pencerenin önünde dikilirken ya da boş odalarda gezinirken daha önce hiç aklıma gelmeyen bir soru kurcalamaya başlıyordu zihnimi: Bağışlayacağım parayı kim yönlendirecekti? Hadi diyelim, parası ödenip tahıl, buğday alındı. Bunları ev ev dolaşıp bir kişi tek başına dağıtmaya yeti-

şebilir miydi? Asıl gereksinimi olanlardan çok toklara, varlıklı köylülere verilmesi nasıl önlenecekti? İlçe yönetimine kesinlikle güvenim yoktu. Gerek devletin vergi memurları, gerekse Çiftçiler Birliği görevlileri çoğunlukla deneyimsiz, toy delikanlılardı; günümüzün gençleri gibi onlara da inanmıyordum. Çünkü hepsi de ülküsellikten uzaktı, maddeye düşkündü. İlçemizdeki devlet kuruluşları, Çiftçiler Birliği örgütü, bucak başkanlığı memurları hep böyleydi; bende saygı uyandırmıyorlardı. Devletin, Çiftçiler Birliği'nin iliğini kemiğini sömürdükleri yetmiyormuş gibi, bir de ağızlarını açmışlar, başka bir yerde sömürülecek bir şey var mı diye bekliyorlardı.

Çevredeki bütün toprak ağalarını konağa çağırmak, evimde bir yardım komitesi ya da merkezi oluşturmak düşüncesi en çok aklıma yatan şeydi. Böylece bağışlar bir elde toplanır, ilçede kime ne dağıtılması gerekiyorsa ona göre düzenleme yapılıp yardımlar aksamadan dağıtılırdı. Ayrıca herkesin görüşünü alarak doğru sonuçlara varmak, geniş bir denetim ağı kurmak da kolaylaşacaktı. Öte yandan ardı arkası kesilmeyen yemekler, içkili mezeli toplantılar, masa başında sarhoş kafalardan çıkacak boş konuşmalar, koparılacak gürültü şamata aklıma gelince bu düşüncemden hemen vazgeçtim, ilçemizin alacalı bulacalı kalabalığı bizim konağa doluşursa bundan başka nasıl bir sonuç beklenirdi ki?

Kendi aileme, evimde oturanlara gelince; umduğum yardımı, desteği kesinlikle onlarda bulamazdım. Baba ocağının kalabalık, gürültülü topluluğundan kala kala tek Matmazel Marie kalmıştı konakta. Şimdi Marya Gerasimovna diye çağırdığımız, çocukluk günlerimizin eğiticisi bence işe yaramaz bir kadındı. Sırtında açık boz entarisi, başında beyaz kurdeleler sarılı hotozuyla yetmiş yaşlarındaki bu ufak tefek, eli yüzü düzgün kadın konuk salonunun başköşesine kurulmuş kitap okurken tıpkı porselen bebeklere benziyordu. Önünden geçerken beni düşünceler içinde görünce her zaman şöyle söylerdi:

"Ah, Paşa,[1] sana hep demez miyim? Bu hizmetçi takımına güvenilmez, onlardan bir şey bekleme, diye!"

1 Pavel'in küçüklük adı – ç.n.

Sanki bütün tasam hizmetçilerdi.

Konağın alt katındaki tüm odalara yayılarak yerleşen karım Natalya Gavrilovna'ya gelince... Kendisi ne yiyip ne içtiğime, nerede uyuduğuma, kimlerle görüştüğüme hiç aldırmaz; orada ahbapları arasında günlerini geçirirdi. Gerçi ilişkimiz gergin sayılmazdı ama aynı evin alt ve üst katında oturan karı koca değilmişiz gibi soğuk, anlamsız, can sıkıcı bir kadındı. Gençlik çağımızın bazen tatlı, bazen pelin otu gibi acı günlerinden, içimizi titreten tutkulu sevdadan eser kalmamıştı. Nerede o durup dururken uç veren sinir patlamaları, ateşli tartışmalar, sitemler, sızlanmalar, nefret nöbetleri? Karım öfkesini yenemediği zamanlar ya anasının babasının yanına kaçar ya da tutup Avrupa'ya gezmeye giderdi, ben de onun onurunu incitmek amacıyla sık sık ama her seferinde ona yetmeyecek kadar para gönderirdim. (Gururundan yanına varılmayan karım ile ailesi benim elime bakarlar, onlara yardım etmemi istemedikleri halde, gene de gönderdiğim paradan vazgeçmezlerdi. Bu yüzden onları üzmek, onlardan öç almak en büyük avuntumdu.)

Konağın alt katında ya da avluda karşı karşıya geldiğimiz zaman ben önünde eğilerek selam verirdim, karın da tatlı tatlı gülümserdi... Havadan sudan laf ederdik, mevsim güzse pencerelere çift çerçeve taktırmak gerektiğini söylerdik. O sırada çıngıraklı arabasıyla su bendinin ötesinden birinin geldiğini görürsek karımın yüzünde şunları okurdum:

"Kocacığım, size sadık olduğumu bilin, çok önem veriğiniz aile onurumuza leke sürdürmeyeceğim. Ama siz de aklı başında bir adamsınız, beni durup dururken rahatsız etmeyeceğinizi umarım. Anlaştık mı?"

Aramızda artık sevgi denen bir şey kalmadığını, kendimi tümüyle çalışmaya adadığımı düşünerek karımla ilişkimize değer vermemeye çalışırdım. Oysa gelin görün ki karımın alt katta yüksek sesle konuştuğunu işitince, tek sözcük anlamadığım halde tüm dikkatimle onu dinlerdim. Piyano çalmaya başladığı zaman yataktan kalkar, dikkat kesilirdim. Arabasını ya da atını getirmelerini söylediğinde ise çalışma odamın penceresinin önünde dikilir; onun arabaya ya da ata binişini, avludan çıkışı-

nı dikkatle izlerdim. Bir yandan da içimde tatsız bir değişimin baş gösterdiğini, duruşumdan, bakışlarımdan karımın her şeyi sezeceğini hissederek içime bir korku düşerdi. Evden gidişini izlemem yetmiyormuş gibi dönüşünü de bekler; yüzünü, omuzlarını, kürkünü, şapkasını bir daha göreyim diye sabırsızlanırdım. Yüreğime büyük bir sıkıntı, hüzün, sonsuz bir acıma duygusu çökerdi. O dışarı çıkar çıkmaz alt kattaki odaları gezmekten kendimi alamazdım. Karakterlerimiz çatıştığı için aramızda yaşanan sorunları çözmeye gücümüzün yetmediğini bilir; anlaşmazlıklarımızın doğal bir yolla, kendiliğinden son bulmasını beklerdim. Başka bir deyişle, yirmi yedi yaşındaki bu güzel kadının bir an önce yaşlanmasını, benim de saçlarımın dökülüp kırlaşmasını canı gönülden istiyor gibiydim.

Bir gün odamda kahvaltı ederken çiftlik kâhyası Vladimir Prohoriç geldi, Pestrovo köylülerinin, evlerinin damlarını örttükleri sap yığınlarını indirmeye başladıklarını söyledi. Bunları yem olarak hayvanlarına vereceklermiş.

"Ben ne yapabilirim?" dedim. "Tek başıma hepsine yetişemem ki... Bugüne dek böylesine yalnız kaldığımı hiç anımsamıyorum. Koskoca ilçede güvenebileceğim bir adam göster, istediğini vereyim!"

Yaşlı eğiticim Mariya Gerasimovna yüzünde bir korkuyla, şaşkın şaşkın bana baktıktan sonra, "Siz de İvan İvanıç'ı çağırsanız ya! Daha ne duruyorsunuz?" dedi.

"Gerçekten. Nasıl oldu da aklıma gelmedi!"

İvan İvanıç'a mektup yazmak üzere çalışma odama giderken sevinçten uçacak gibiydim.

"Ne güzel bir düşünce! *C'est raison, c'est raison...*[2] diye şarkı söylüyordum."

II

Çok eskiden, bundan otuz-kırk yıl önce her gün konağımıza gelip bizimle birlikte yiyip içen, maskeli balolara katılan, başkalarının canını ne denli sıktıklarını düşünmeden atlardan, kö-

2 (Fr.) Doğru, doğru.

pek sürülerinden söz eden, yakından tanıdığımız kalabalık bir konuk topluluğu vardı. Birçokları bizim evde tanışıp evlenen bunca ahbap arasından geriye kala kala yalnız İvan İvanıç Bragin kalmıştı.

Bragin bir zamanlar geveze, şamatacı, kabına sığmaz, şıpsevdi bir adamdı. Öyle aşırı davranışları, yüzünün öyle şaşırtıcı duruşu vardı ki yalnız kadınlar değil, erkekler bile ondan kısa zamanda soğuyarak yanından uzaklaşırlardı. Şimdi İvan İvanıç yaşlanıp şişmanladı. Artık o aşırı davranışlarından eser kalmadı, yüzünün şaşırtıcı görünüşünden de...

Mektubu gönderdiğim günün ertesi akşamı çıktı geldi.

Ufak tefek Mariya Gerasimovna yemek odasında masaya semaver koymuştu, çay içme hazırlığı için limon kesiyordu.

"O, dostum, hoş geldiniz! Bakıyorum da gene şişmanlamışsınız!" diyerek neşeyle karşıladım İvan İvanıç'ı.

"Hadi canım, şişmanladığım filan yok. Arı soktu da onun için yüzüm şişti."

Şişmanlığıyla alay eden bir adamın senli-benliliğiyle belime sarıldı, yumuşacık başını göğsüme yasladıktan sonra bir kahkaha koyuverdi. Sesi incecikti, Ukraynalı köylüler gibi saçlarını alnına dökmüştü.

"Gördüğüm kadarıyla siz de hep gençleşiyorsunuz," dedi. "Saçınızı sakalınızı neyle boyadığınızı sorabilir miyim?"

Soluk almakta güçlük çektiği halde kollarının arasından beni bırakmıyor, durmadan yanaklarımı öpüyordu.

"Hadi dostum, kullandığınız şu boyadan bana da verin! Yaşınız kırkı buldu, öyle değil mi?"

Ben de bir kahkaha attım.

"Yok canım, kırk beşimi çoktan devirdim."

Giysilerine mum kokusu ile mutfak dumanı sinmişti; bunu da hiç yadırgamadım. İri, şişman, hantal gövdesini sımsıkı saran, arabacı kaftanı benzeri uzun, daracık belli bir redingot vardı sırtında. Göğsünün önünü düğme yerine kopçalarla, ilmiklerle tutturmuştu... Böyle berbat giyinen birinden mum değil de kolonya kokusu gelecek değildi ya! Çoktandır tıraş yüzü görmemiş, boza çalan, çalı sakallı yüzü, yağlanmaktan kat kat

olmuş gerdanı, fırlak gözleri, pasaklı, hantal görünüşü, güçlükle soluk alışı, incecik sesi, kahkahası, gülünç konuşmasıyla bu yaşlı adamda, bir zamanlar ilçemiz erkeklerinin karılarını kıskandıkları fidan boylu, yakışıklı, ağzı kalabalık hovardayı tanımak olanaksızdı.

Masaya oturmuş çay içerken konuyu açtım:

"Dostum, desteğinize büyük gereksinmem var. Açlık çeken köylülere yardım için bir örgüt oluşturacağım ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyorum. İşte bu konuda size danışmak istedim, belki bana bir yol gösterirsiniz."

İvan İvanıç derin derin içini çekti.

"Ha, evet, evet... Demek öyle..."

"Yoksa sizi rahatsız etmek istemezdim, dostum. Şurası bir gerçek ki ilçemizde güvenebileceğim kimse yok. Onları siz de tanıyorsunuz, sizden başka kime bel bağlayabilirim?"

"Ha, evet, evet... Durum bu, demek ki..."

Ciddi bir iş görüşmesi yapacağımız düşüncesiyle, ilişkilerimizin bozukluğuna aldırmaksızın bu görüşmeye karımın da katılmasını istediğim için neşeyle, "*Tres faciunt collegium!*"[3] dedim. "Danışmak için karımı da çağırsak nasıl olur? Bu konuda siz ne düşünürsünüz?"

Oda hizmetçime seslendim:

"Fenya! Natalya Gavrilovna'ya söyle de mümkünse hemen buraya gelsin. Kendisiyle önemli bir konuyu konuşacağız."

Az sonra karım kapıda gözüktü. Onu ayakta karşıladım.

"Natalie, sizi rahatsız ettiğimiz için özür dilerim, İvan İvanıç'la çok önemli bir konuyu görüşüyoruz, bizden yardımlarınızı esirgemeyeceğinizi düşünerek sizi de çağırdık. Lütfen şöyle oturun."

İvan İvanıç karımın elini öptü, karım da onun saçlarını. Hepimiz masaya oturduktan sonra İvan İvanıç yeniden doğruldu, mutluluktan gözleri yaşararak, öpmek için karımın eline uzandı. Natalya Gavrilovna'nın üzerinde siyah bir giysi vardı, saçları özenle taranmıştı. Giydiklerinden mis gibi esans kokusu yayıldığına göre ya bir yere konuk gidiyordu ya da eve birini bekli-

3 (Lat.) Üç kişi danışma kurulu oluşturur.

yordu. Yemek odasına girdiği sırada bana elini dostça uzatmış, İvan İvanıç'a yaptığı gibi tatlı bir gülümsemeyle gülümsemişti. Bu davranışı çok hoşuma gitmekle birlikte biz konuyu görüşmeye başladıktan sonra durmadan parmaklarını kıpırdatması, sinirli sinirli konuşması, ikide bir sert hareketle sandalyenin arkasına yaslanması sinirlerimi oynatmaya yetti. Konuşmasındaki, hareketlerindeki bu düzensizlik asıl memleketi Odessa'da kadın erkek bütün yetişkinlerin yakından bildiğim görgüsüzlüğünü getirdi aklıma.

"Evet, açlık çekenlere yardım amacıyla bir kampanya başlattık. Bu işte para en önemli öğedir, ancak yalnız para bağışı toplamakla yetinmek, kampanyanın asıl zahmetli bölümünden, yani dağıtım işinden kaçmak anlamına gelir. Yardımı asıl gereksinimi olanlara ulaştırmak için doğru, ciddi bir örgüt kurmamız gerekiyor. Şimdi hep birlikte bu konunun üzerine eğilelim, bir şeyler yapmaya çalışalım," dedim.

Natalya Gavrilovna yüzüme şaşkın şaşkın baktı, omuz silkti. Bu hareketiyle, "Benim böyle şeylere aklım ermez," der gibiydi.

İvan İvanıç ağzının içinde bir şeyler geveledi:

"Ha, şu açlık çekenler mi... Gerçekten söylediğiniz gibi..."

"Evet, ciddi bir durumla karşı karşıyayız," diye konuşmamı sürdürdüm. "Her şeyden önce elimizi çabuk tutmalıyız. Hani askerlerin bir sözü vardır: 'İyi bir göz tahmini, sürekli baskın, hızlı hareket başarıya götürür,' derler."

İvan İvanıç uyuklarken konuşuyormuş gibi, ölgün bir sesle, "Evet, bu gibi işlerde el çabukluğu önemli," dedi. "Gene de fazla bir şey elde edeceğinizi sanmıyorum. Toprak bir şey vermediğine göre iyi bir göz tahmininde de bulunsan, sürekli baskın da yapsan sonuç değişmez... Açlık bir çeşit doğal afettir... Tanrı'ya, yazgıya aykırı gidemezsin..."

"Doğal afetlere karşı koymak için Tanrı bize akıl vermiş," dedim.

"Evet, orası öyle... Evet, evet öyle..."

İvan İvanıç mendilini çıkarıp aksırdı, birden canlandı, sanki derin uykusundan yeni uyanmış gibi beni, karımı süzdü.

"Benim çiftliğin de fazla bir şey ürettiği yok."

Böyle dedikten sonra ince sesiyle bir kahkaha daha attı, gülünecek bir söz söylemişçesine kurnaz kurnaz göz kırptı.

"Evet, ambarda buğday kalmadı, mangırlar suyunu çekti, oysa bir yığın adam çalışıyor çiftlikte. Ünlü Kont Şeremetyev'in çiftliği sanki... Tutup hepsini kovayım diyorum, sonra da acıyorum."

Natalya Gavrilovna onun söylediklerine güldü, çiftlik işlerinin nasıl gittiğini sordu. Karımın yanımızda bulunması bana çoktandır tatmadığım bir kıvanç veriyor ama ben ne kadar sevindiğimi gözlerimden anlamasın diye onun yüzüne bakmamaya çalışıyordum. İlişkilerimiz öylesine soğumuştu ki sevinmeme şaşırabilir, hatta gülünç bulabilirdi. Konağın bana ayrılan bölmesinde bulunmasını, yüzümün ciddiliğini yardırgamadan ha bire İvan İvanıç'la konuşuyor, kahkaha üstüne kahkaha atıyordu. Konuşmalarına ara verdikleri bir sırada sordum:

"E, ne diyorsunuz? Ne yapacağız? Bana kalırsa ilkin yardım edebileceklerin bir çizelgesini oluşturmalıyız. Şey, Natalie, başkentteki, Odessa'daki tanıdıklara birer mektup yazsak, onlardan bağışta bulunmalarını istesek nasıl olur? Elimizde biraz para toplanınca ekmek için buğday, hayvanlara yem alırız; o zaman siz de, İvan İvanıç, kolları sıvayıp dağıtım işine girişirsiniz. Becerinize, yöneticilik yeteneğinize büyük bir güven duyduğumu en başta belirtmeliyim. Bana kalırsa önce dağıtım yapılacak bölgeye gidip durumu yakından incelemeliyiz. Yiyecek yardımının sarhoşlara, aylaklara, varlıklı köylülere değil de asıl gereksinim duyanlara ulaşması için gerekli araştırmalar yapılmalı."

"Ya, evet, evet. Tıpkı dediğiniz gibi..."

"Bu pelte yığınıyla nasıl iş yürüteceğiz bilmem ki!" diye geçirdim içimden, onu çağırdığım için kendime kızdım.

İvan İvanıç ağzına bir limon parçası sokmuş, durmadan onu emiyordu.

"Köylülerin aç kalmalarının ceremesini bizler çekiyoruz," dedi. "Suçlu biz miyiz, onları biz mi aç bıraktık? Ne diye toklara küserler? Görüyorsunuz, açlık neler yaptırıyor insana! Akla gelmedik işler karıştırıyorlar. Açlık öyle bir şey ki azizim! Gene de açlık çekenleri anlamak gerekir. Kaba da davranırlar, hırsız-

lıkla da uğraşırlar, ellerinden gelse daha kötüsünü de yaparlar. Üstelik varlıklı köylüler de onlara kızıyor."

İvan İvanıç bunları söylediği sırada boğazına çay kaçtı, kocaman gövdesi kahkahalarla birlikte sarsıntılı bir öksürük nöbetine tutuldu. Konuşmasını engelleyen kahkahalardan, öksürüklerden kurtulmak istercesine elini sallayarak, "Pol... Poltava yöresinde gene böyle bir şey olmuştu," dedi. "Toprak köleliğinin kaldırılmasından üç yıl sonraydı... İki ilçede birden açlık baş gösterdi. Bir gün baktım, toprağı bol olası Fiyodor Fiyodoriç bana geldi, 'Hadi kalk, bize gidelim,' dedi. Üstelik çam sakızı gibi yapıştı, yakamı bırakmıyor. 'Gidelim ama niçin?' Öyle değil mi? Neyse kalktık, yollara düştük. Vakit akşamüstü, hafif kar serpiştirmeye başlamış... Tam Fiyodoriç'ın çiftliğine yaklaşmıştık ki ormanın içinden fırlayan bir karaltı karşımıza dikildi. Arkasından ikincisi... Ben apar topar kızaktan aşağı attım kendimi. 'Bu kahrolasılar da kimin nesi?' demeye kalmadan bir de baktım, alacakaranlıkta bunlardan biri diz boyu karlar içinde koşarak üzerime doğru gelmiyor mu? Adamı omuzlarından kavradığım gibi elindeki silahı çektim aldım. Tam o sırada ikincisi çullandı üzerime. Ense köküne bir tokat attım, herif kendini burun üstü karların arasında buldu. O zamanlar babayiğit bir adamdım, iki kişiyle birden baş edebiliyordum. Bizim Fedya da üçüncüsünün tepesine çullandı... Neyse, üçünü birden kıskıvrak yakalayıp konağın mutfağına götürdük. Enayilerin ellerini arkalarına bağlamıştık. Ne olur ne olmaz, bize de zararları dokunabilir, kendilerine de diye... Meğer tanıdık köylüler değiller miymiş hepsi de? Suratlarına baktıkça Fedya'nın cinleri tepesine çıkıyordu. Çünkü aslında zararsız adamlarmış. İçine düştükleri durum dolayısıyla utançtan yerin dibine geçtikleri yüzlerinden belliydi. Üstelik korkudan ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Biri ağlayıp sızlayarak özür diliyor, öteki yaban hayvanları gibi sırıtarak küfrediyor, üçüncüsü yere diz çökmüş, yalvarıyordu. Fedya'ya dedim ki, 'Kusurlarına bakma bu serserilerin; bırak, gitsinler!' Dediğimi yaptı, karınlarını doyurup her birine sekizer kilo un verdikten sonra evlerine saldı. Ya, işte böyle... Ulu Tanrım rahmet eylesin, iyi adamdı. Durumları-

nı anladığı için hiçbirine gönül koymadı, hepsini bağışladı. Oysa bazıları böyle yapmazlar, nice insanın kanına girdiler. Bir zamanlar Kloçkov'un meyhanesinde içki olayı yüzünden tam on bir kişi Sibirya'yı boylamamış mıydı? Tek neden içkiydi... Şimdi de benzer olaylar yaşanıyor. Geçen perşembe bizim konakta sorgu yargıcı Anisyin'i konuk etmiştim. Buralardan bir toprak ağasının başına gelenleri anlattı. Geceleyin adamın ambarının duvarını yarmışlar, tam yirmi çuval çavdarını götürmüşler. Ertesi sabah toprak ağası durumu öğrenir öğrenmez valiye bir telgraf çekmiş; ardından birer tane de savcıya, sorgu yargıcına, emniyet müdürüne... Bütün ili ayağa kaldırmış, soruşturmalar başlamış. Tam iki köyü ev ev aramışlar."

"Bir dakika, İvan İvanıç," dedim. "Yirmi çuval çavdarı çalınan benim, valiye de telgrafı ben çektim. Bir telgraf da başkente göndermiştim. Ben şimdi başkalarına iftira mı etmiş oluyorum? Ayrıca kimseye boşu boşuna suç yüklemiş değilim, insanın bir konuya ilkeli bir yaklaşımı olmalıdır. Hırsızlık yapan kişi yasa karşısında zengin de olsa, yoksul da, aynı derecede suçludur."

İvan İvanıç bozuldu.

"Ya, ya, öyle. Bu dediğinizde haklısınız..."

Natalya Gavrilovna'nın yüzü öfkeden kıpkırmızıydı.

"Öyle insanlar var ki..." diyerek bir an durdu.

Kayıtsız görünmek için büyük çaba harcıyordu. Ancak bunda başarılı olamadı, nefret dolu bakışlarla beni süzerek, "Evet, öyle insanlar var ki çevresindekiler sıkıntıya düştüklerinde bütün karakter bozuklukları ortaya çıkar," dedi.

Nasıl karşılık vereceğimi şaşırmıştım, omuz silkmekle yetindim.

"Bunu genel olarak söylüyorum. Evet, böylesine vurdumduymaz, başkalarının dertlerine ilgisiz insanlar var ne yazık ki... Hem dertlere, sıkıntılara kayıtsızdırlar hem de insanlar kendi başlarına kurtulacaklar korkusuyla işe burunlarını sokmaktan da geri durmazlar. Böyle kendini beğenmişler başkalarının kutsal saydığı hiçbir şeye aldırmaz."

Ben de yumuşak bir sesle, "Öyle insanlar var ki aslında me-

lek gibidirler, ancak güzelim düşüncelerini ifade edişlerine bakınca Odessa pazarında dolaşan serserilerden biri sanırsınız," dedim.

Başarısız bir benzetme yaptığımın farkındaydım.

Karım dik dik yüzüme baktı. Dilini tutmak için büyük bir çaba harcadığı belliydi. Önce ansızın kızması, sonra açlık çekenlere yardım konusunda benimle ilgili söylediği sözler çok yersizdi. Oysa ben onu yanıma gelmesi için çağırırken bana ve düşüncelerime karşı kendisinden ne yararlı öneriler ummuştum! Bunların neler olduğunu tam olarak söyleyemeyeceğim, ancak hoşa gidecek beklentilerim vardı... Bu durumda açlık çekenlere yardım konusunu sürdürmenin bir anlamı kalmıyordu. İvan İvanıç hiç gereği yokken, "Evet, öyle, öyle..." dedi. "Tüccar Burov çok zengin bir adamdır, dört yüz bin ruble parası var, belki daha fazla. Ona dedim ki, 'Bak arkadaş! Gel şu paranın yüz binini ya da iki yüz binini açlık çekenlere ayır. Nasıl olsa bir gün öleceksin, parayı öbür dünyaya götürecek değilsin ya.' Herif bana gücenmesin mi? Hepimiz sonunda ölecek değil miyiz? Ölümden kurtulunmaz ki..."

Yeniden ortalığa bir sessizlik çöktü. Derin derin içimi çektim.

"Sonunda gene tek başımıza kaldık," dedim. "Gerçi tek başına kahraman olunmaz ama ne yaparsınız? Bir de böyle deneyelim bakalım. Belki de açlıkla savaşmak adamsendecilikle savaşmaktan daha kolaydır."

Natalya Gavrilovna ayağa kalktı.

"Beni aşağıda bekleyenler var," dedi. "İvan İvanıç, ayrılmadan önce bana bir dakikalığına uğrayabilir misiniz? Şimdilik size veda etmiyorum."

Böyle diyerek gitti.

İvan İvanıç'ın oflaya puflaya, limon kabuklarını, bıyıklarını eme eme içtiği çay yedi bardağı bulmuştu. Oturduğu yerde kendi kendine homurdanıyor, bense ona aldırış etmeden bir an önce çekip gitmesini istiyordum. En sonunda ayağa kalktı, çay içme çağrımı yerine getirmiş olmanın huzuruyla vedalaşmaya başladı. Onu kapıdan uğurlarken dedim ki:

"Bana herhangi bir tavsiyede bulunmadan ayrılıyorsunuz."

"Ben mi? Bende ne akıl kalmış ki size vereyim? Her şeyini tüketmiş bir adamım, mirim. Gene de boşa çabaladığınızı söylemeliyim. Niçin böyle kendinizi yoruyorsunuz bilmem ki! Başkalarına yardım edeyim diye bunca uğraşa gerek var mı?"

Bir çocuğu yatıştırmaya çalışan büyüğünün içten, tatlı sevecenliğiyle, "Vallahi değmez!" diyerek bitirdi sözünü.

"Niçin gerek olmasın? Köylüler damlarının ot örtüsünü hayvanlarına yem olsun diye indiriyorlar. Sağda solda tifo salgını başlamış."

"Başlamışsa ne olmuş? Gelecek bahar ot yetişince damlarını yeniden örterler, tifodan ölenlerin yerine yenileri doğar. Nasıl olsa ölümden kurtuluş yok, güzelim. Ne diye kendinizi yorup yıpratıyorsunuz?"

İyice sinirlendim.

"Kendinizi yormadan hiçbir şey yapılmaz."

Antrenin zayıf ışığı altında karşı karşıya dikiliyorduk. İvan İvanıç kolumdan tuttu, bana söyleyeceği çok önemli bir şey varmış gibi bir dakika kadar yüzüme dik dik baktı. Bir zamanlar yüzünün ün yapmış etkileyiciliği, gözlerinin derin koyuluğu yeniden canlanmış gibiydi. Bir de suratı yağlanıp şişmemiş olsaydı!

"Bakın, Pavel Andreyiç!" dedi. "Size dostça bir tavsiyede bulunacağım: Bu dünya görüşünüzü değiştirin, azizim. Yanınızda rahat edemiyor insan! Hem de hiç!"

Bunları söylerken beni süzen gözleri yavaş yavaş ölgünleşti, etkileyiciliğini yitirdi, konuşması zayıf bir mırıltıya dönüştü.

"Eh, böyle işte... Siz gene de ben moruğun dediklerine bakmayın. Düpedüz saçmalamaya başladım," dedi.

Yağ tulumuna benzeyen gövdesi, kırmızı ensesiyle basamaklardan aşağı ağır ağır inişi, sendelememek için kollarını iki yana açışı çirkin bir ıstakozun yürüyüşünü andırıyordu.

"Beyefendiciğim, buralarda kalmamalısınız artık; ya Petersburg'a gitmelisiniz ya da yurtdışında bir yere," dedi. "Altın değerindeki zamanınızı boşuna harcamayın. Genç, sağlıklı, zenginsiniz. Ben de genç olsam tavşan gibi zıplar kaçardım, arkadan kulaklarımın ıslık çaldığını duyardınız."

III

Karımın öfke patlaması evlilik yaşamımızı yeniden gözlerimin önüne getirdi. Eskiden genellikle böyle öfke nöbetleri sonunda ikimiz karşı karşıya durur, o güne değin ruhumuzda biriken bütün dinamitleri ateşlerdik. Şimdi İvan İvanıç'ın gidişinden sonra gene karımla didişmek için büyük bir istek duydum. Hemen aşağı kata inmek, çay masasında bana karşı takındığı tavrın beni ne denli incittiğini söylemek için yanıp tutuşuyordum. Ivır zıvır işlerle uğraşan, dar kafalı, katı yürekli bir kadın olduğunu haykıracaktım yüzüne. Söylediğim, yaptığım bir şeyi anlayacak düzeye hiçbir zaman çıkamadığını da... Odadan odaya dolaşırken söyleyeceğim sözleri tasarlıyor, onun da bana verebileceği yanıtları düşünüyordum.

Son zamanlarda beni allak bullak eden tedirginlik İvan İvanıç'ın konaktan ayrılmasıyla daha da katlanılmaz bir hal aldı. Ne oturduğum yerde oturuyor ne de ayakta durabiliyordum. Tek yapabildiğim şey ha bire gezinmek, aydınlık odalardan uzak durmamak, en çok da Mariya Gerasimovna'nın odasına yakın olmaktı. Bir yolculuk sırasında Almanya kıyılarında fırtınaya yakalanan yüksüz, safrasız gemimizin batacağından korktuğumuz zamanki aynı dehşet verici duygular içindeydim. Bu akşam iyice anlamıştım ki içimdeki tedirginlik uğradığım düş kırıklığından kaynaklanmıyordu, oysa eskiden hep öyle sanırdım. Ama asıl nedeni kendim de bilmiyordum, bu da beni daha çok tedirgin ediyordu.

"Gidip onunla konuşacağım!" diye kararımı verdim. Bir bahane bulurdum, İvan İvanıç'la görüşmem gerektiğini söylerdim.

Halı döşeli basamaklardan usul usul aşağı indim, antreden geçip salona girdim. İvan İvanıç kanepeye oturmuş, çayını içerken mırıl mırıl bir şeyler anlatıyordu. Karımsa ayakta dururken ellerini bir iskemlenin arkasına koymuştu. Karşısındaki tatlı kaçığın değeri beş para etmez sözlerinde, mırıldanmalarında özel, gizli anlamlar bulduğu belliydi; uysal, sevecen, saygılı bir duruşu vardı. Yüz anlatımı, duruşu ruh hastalarınınkine ya da rahibelerinkine benziyordu. Zaten antika mobilyaların, kafeslerinde pi-

nekleyen kuşların, ıtır kokusunun doldurduğu basık tavanlı, yarı karanlık, gereğinden çok sıcak odaları da bir başrahibenin ya da dindar, yaşlı bir general karısının özel hücresini andırıyordu.

Salondan içeri girdim. Karımın yüzünde ne şaşkınlık ne de öfke belirdi, beni sert bakışlarıyla sakin sakin süzdü; sanki geleceğimi önceden biliyordu.

Yumuşak bir sesle, "Özür dilerim," dedim, "İvan İvanıç, evden ayrılmamış olmanızdan dolayı çok mutluyum. Yukardayken sormayı unutmuşum: Biliyorsanız Çiftçiler Birliği başkanının adını söyler misiniz?"

"Andrey Stanislavoviç. Hımm, evet..."

"Mersi."

Cebimden defterimi çıkarıp bu adı kaydettim. Ortalığa bir sessizlik çöktü. Karım ile İvan İvanıç'ın bir an önce gitmemi istedikleri belliydi. Karımın bakışlarından Çiftçiler Birliği başkanının adını ne diye sorduğumu anlamadığı okunuyordu.

Ben salonda bir-iki tur attıktan sonra gidip şöminenin karşısına kurulunca İvan İvanıç, "Eh, ben gideyim artık, güzelim," diyerek toparlandı.

Natalya Gavrilovna hızlı bir hareketle onun eline dokundu:

"Durun! Çeyrek saat daha kalmanızı rica edeceğim."

Yanımızda başkası yokken karımın benimle yüz yüze kalmak istemediğini anladım.

"Öyleyse ben de çeyrek saat daha oyalanırım," diye geçirdim içimden. Ayağa kalkarak pencereden dışarı baktım.

"Aa! Kar başlamış. Ne güzel yağıyor!"

Salonda dolaşmaya başladım.

"İvan İvanıç, avcılıkla uğraşmadığım için ne kadar üzüldüğümü bilemezsiniz! Kimbilir, böyle karlı havada tavşan, tilki peşinde koşmak ne büyük haz verir insana."

Karım dikildiği yerde başını çevirmeden gözucuyla hareketlerimi izliyordu. Yüzüne bakılırsa cebimde keskin bir bıçak ya da tabanca taşıdığımdan emin gibiydi.

Yumuşak bir sesle, "İvan İvanıç, bir gün beni de yanınızda ava götürün. Size çok minnettar kalırım," diye sürdürdüm konuşmamı.

O sırada bir adam girdi içeriye. Kendisini daha önceden tanımıyordum. Uzun boylu, dazlak kafalı, etine dolgun, kırk yaşlarında biriydi; kocaman sarı sakalı, küçücük gözleri vardı. Üstünden dökülen ütüsüz giysisine, davranışlarına bakılırsa ya kilise zangocuydu ya da öğretmen. Ancak karım onu Doktor Sobol diye tanıttı.

Doktor elimi sertçe sıkarken ince sesiyle yüksek perdeden, "Çok, çok memnun oldum!" diyerek çocuksu bir saflıkla gülümsedi.

Gelip masaya oturdu, hizmetçi kızın getirdiği çayı aldı, gene yüksek sesle, "Acaba romunuz ya da konyağınız bulunur mu?" diye sordu.

Sonra hizmetçi kıza döndü:

"Olya, çok rica edeceğim, dolaba bir bakıverseniz. Soğuktan dondum..."

Ben gene şöminenin karşısına kurulmuştum; konuşanlara bakıyor, onları dinliyor, arada bir lafa karışıyordum. Karımsa konuklara elinden geldiğince güler yüzlü davranırken bana karşı orman kaçkınıymışım gibi işkilli bir tavır içerisindeydi. Varlığımdan son derece rahatsız olduğu anlaşılıyordu. Böyle olunca benim daha çok canım sıkılıyor, oradakileri kıskanıyor, karıma eziyet etmek için fırsat kolluyordum. "Bu kadın, bu rahat odalar, şöminenin karşısındaki koltuk, hepsi benim, çok zamandır benim..." diye düşünüyordum, "Ama bunak İvan İvanıç, Doktor Sobol gibi birileri çıkıyor, her nasılsa benden daha çok hak sahibi oluyorlar..."

O anda karımı uzaklarda değil, hemen yanı başımda, yaşım ilerledikçe daha çok gereksinim duyduğum normal ev ortamında hayal ediyordum. Benden nefret etmesine aldırmaksızın onu özlüyor, çocukluğumda anneme ya da dadıma duyduğum yakınlığı duyuyor, onu eskisinden daha derin, daha temiz bir sevgiyle seviyordum. O yüzden yanına yaklaşmak, ayakkabımın ökçesiyle ayakucuna basarak canını acıtmak, bir yandan da gülümsemek için büyük bir istek duyuyordum.

"Mösyö Yenot, ilçemizde kaç hastane bulunuyor?" diye sordum doktora.

Karım düzeltti:

"Yenot değil, Sobol..."

"İki," diye karşılık verdi doktor.

"Peki, hastanelerde yılda kaç kişi ölüyor?"

"Pavel Andreyiç, sizinle konuşacaklarım var," diyerek karım araya girdi.

Konuklardan özür dileyerek bitişik odaya yöneldi. Ben de kalktım, arkasından yürüdüm.

Karım, "Hemen yukarıya, kendi katınıza çıkın!" dedi sertçe.

"Ama sizin bu yaptığınız nezaketsizlik..."

Yüzüme nefret dolu bir bakışla, dik dik bakıyordu.

"Hemen, şu an yukarıya çıkacaksınız!"

Bana öylesine yakın duruyordu ki biraz eğilsem sakalım yüzüne değecekti.

"Ben ne yaptım ki? Suçum ne?"

Alt çenesi titriyordu. Yavaşça gözlerindeki yaşı sildi, gözucuyla aynada kendini süzdü.

"Gene eski sahneler yineleniyor," diye fısıldadı. "Peki, istediğiniz gibi olsun... Bu durumda ben gideyim de siz kalın."

O kararlı bir yüzle, bense omuz silkip gülümsemeye çalışarak salona döndük. Bu arada içeriye yeni konuklar gelmişti: Yaşlı bir bayan ile gözlüklü, genç bir adam. Yeni gelenlerle selamlaşmadan, eskilere "Hoşça kalın!" demeden kendi katıma çıktım.

Önce benim orada çay içtiğimiz sırada, bunun ardından alt katta olanlardan sonra iyice anlamıştım ki iki yıldır adını anmayı unuttuğumuz "aile mutluluğumuz" en entipüften, en anlamsız sebepler yüzünden her an batağa saplanmaya hazırdı. Ne ben ne de karım kendimizi tutmayı beceriyorduk; geçmiş yılların deneyimlerinden edindiğim kanıya göre nefret nöbeti sonunda yarın ya da öbür gün tiksinti verici bir olayla karşılaşacaktım, bu da yaşamımızı allak bullak etmeye yetecekti. Demek ki –odaları arşınlarken böyle düşünüyordum– ikimiz de daha aklımızı başımıza toplamamıştık, eskisinden daha soğukkanlı, daha sakin olamıyorduk. Bu durumda gözyaşları, çığlıklar, lanetlemeler, valiz toplamalar, Avrupa yolculuğuna çıkış

lar, birbiri ardından sökün edecekti; sonra yurtdışında karımın kendini yakışıklı bir İtalyan'ın ya da Rus'un kollarına atacağı, bana arkamdan sövüp sayacağı korkusu, onun boşanma isteğini geri çevirişim, mektuplar, kopkoyu bir yalnızlık, onu gene ölesiye özleyişim... Beş yıl sonra da yaşlılık ve kırlaşmış saçlar...

Odadan odaya dolaşıyor, olmayacak şeyleri olabilirmiş gibi zihnimden kovamıyordum. Biraz toplayınca daha da güzelleşen karım tanımadığım bir erkekle kucaklaşsın, olacak şey miydi? Ama bugün değilse yarın yapacaktı bunu. Ne diye eski kavgalarımızın birinin sonunda ona boşanma izni vermemiştim ya da o kendiliğinden tümüyle çekip gitmemişti? Böyle yapsaydık şimdi ne onu özlerdim ne onun yüzünden kaygılara kapılırdım ne de nefretten kendimi yer bitirirdim... Ömrümün kalan bölümünü çalışarak, hiçbir tedirginlik duymadan, sakin sakin geçirir giderdim...

İki yanında fenerler asılı bir kupa arabası ile üç atın çektiği geniş bir araba avludan içeri girdiler. Anlaşılan, karım parti veriyordu.

Gece yarısına değin alt kattan çıt çıkmadı ama geceyarısından sonra sandalyeler gürültüyle yerinden oynadı, tabak çanak şangırtıları gelmeye başladı. Yemek de vardı demek ki. Sonra gene sandalyeler oynadı, oturduğum salonun döşemesinin altından galiba "Yaşa! Var ol!" bağırışları yükseldi. Mariya Gerasimovna çoktan uyuduğundan koca katta tek başımaydım. Fazla bir değer taşımayan atalarımın asık suratlı portreleri salonun duvarlarından yüzüme bakıyor, çalışma odamdan ise pencerenin önüne koyduğum lambanın yansıyan ışığı sinir bozucu bir tarzda göz kırpıyordu. Alt kattakileri kıskandığımdan olacak, bir yandan gürültülere kulak kabartarak şöyle düşünüyordum: "Buranın gerçek sahibi benim, istersem aşağı iner, o saygıdeğer insanlar topluluğunu bir anda dağıtırım."

Oysa adım gibi biliyordum ki ne onları kovabilirdim ne de evin "gerçek sahibi" olmamın bir anlamı vardı. İnsan istediği kadar kendini bir şeyin gerçek sahibi sayabilirdi, evli barklı, zengin bir adam, saray maiyet memuru olabilirdi ama bunların ne anlam taşıdığını bilmeyebilirdi.

Yemeğin bitiminde birisi tenor sesiyle şarkı söyledi.

Kendi kendime, "Karımla aramızda geçenlerin fazla bir önemi yok. Ne diye durup dururken heyecanlanıyorum? Yarın yanına hiç gitmem. Böylece kavganın üzerine sünger çekerim, olanlar unutulur," diyordum.

Saat biri çeyrek geçe yatak odama çekildim.

Uşağım soyunmama yardım ederken sordum:

"Nasıl, aşağı kattaki konuklar dağıldılar mı?"

"Buyurduğunuz gibi, dağıldılar, efendim."

"Ne diye 'Yaşa! Var ol!' diye bağırıyorlardı?"

"Aleksey Dmitriç Mahonov açlık çekenler yararına on altı ton un ile bin ruble bağışladılar. Adını bilmediğim yaşlı bir hanımefendi ise mülkünde yüz elli kişiye sürekli sofra açacaklarmış. Şükürler olsun Tanrı'ma... Natalya Gavrilovna'nın açıkladığına göre bundan böyle her cuma akşamı konakta bir araya gelecekler."

"Nasıl, bizim konakta mı?"

"Buyurduğunuz gibi, beyefendi. Yemekten önce Natalya Gavrilovna bir yazı okudular. Ağustos ayından bugüne değin tahıl dışında sekiz bin ruble para bağışında bulunulmuş. Şükürler olsun, şükürler olsun... Beyefendiciğim, anladığım kadarıyla hanımefendi çabalarını sürdürürlerse daha pek çok bağış toplarlar. Çünkü çevrede varlıklı insan bol."

Aleksey'i gönderdim, ışığı söndürüp yorganı başıma çektim.

"Gerçekten de, ne diye kendi kendimi üzüyorum? Ateşin çevresinde dönen pervaneler gibi aç köylülerin çevresinde dönüp durmanın bir anlamı var mı? Ben ne onları tanırım ne hallerinden anlarım, ne kendilerini yakından görmüşlüğüm var ne de severim. Öyleyse tedirgin olmama gerek yok!" diyerek yorganın altında istavroz çıkardım.

Aklıma karım gelince dedim ki:

"Amma da becerikli bir kadınmış! Evde koskoca komite kurmuş da haberim yok! Peki ama neden benden gizledi? Duyurmamasının amacı ne? Ben onlara ne yaptım?"

İvan İvanıç haklıydı. Bir an önce buralardan çekip gitmeliydim.

Ertesi gün uyandığımda kararımı vermiştim: Gecikmeden toparlanıp gidecektim. Bir gün önce yaşadıklarım –çay masasındaki konuşmalar, karım, Doktor Sobol, akşam yemeği, korkularım– beni durmadan tedirgin ediyordu. Bu duruma göre bu olayları anımsatacak şeylerden tümüyle kurtulacaktım, bundan dolayı memnun olmalıydım. Sabah kahvemi içerken kâhya Vladimir Prohoriç çiftlik işleriyle ilgili ayrıntılı raporunu okudu. Âdetidir, en hoşuma gidecek haberi her zaman en arkaya bırakır. Gülümseyerek, "Çavdarı çalan adamlar bulundu," dedi. "Savcı dün Pestrovo'da üç köylüyü tutukladı."

Birdenbire sinirlenerek ne diyeceğimi şaşırdım.

"Yıkılın karşımdan!" diye bağırdım, adamcağız yürüyünce masadaki bisküvi sepetini arkasından fırlattım.

IV

Kahvaltıyı bitirdiğimde ellerimi ovuşturarak, "Gidip konaktan ayrılacağımı karıma bildirmeliyim," diye düşünüyordum. Peki ama niye? Ne işine yarayacaktı? Bir işine yaramayacaktı elbette, gelgelelim habere sevinmekten başka bir şey olmayacağına göre bildirmenin de bir zararı yoktu. Ayrıca kendisine bir şey söylemeden çekip gitmek uygun kaçmazdı: Ya korktuğumu sanacak ya da belki beni konaktan çıkmak zorunda bıraktığı düşüncesiyle üzülecekti. Sonra kampanyaya beş bin rubleyle katılacağımı duyurup örgütleme işiyle ilgili birkaç tavsiyede bulunmak da yararlı olurdu. Deneyimsizliği yüzünden böylesine sorumluluk isteyen, karmaşık bir işte can sıkıcı sonuçlar alabileceğini söyleyerek karımı uyarırdım. Kısacası, beni ona sürekli çeken bir şey vardı; yanına gitmek için çeşitli bahaneler uydururken oraya gitmeden edemeyeceğimi biliyordum.

Aşağıya indiğimde ortalık aydınlıklı, henüz lambalar yanmamıştı. Karım salon ile yatak odası arasında bulunan çalışma odasına oturmuş, masanın üstüne iyice eğilerek bir şeyler yazıyordu. Beni görünce irkilerek ayağa fırladı, masadan kalktı, ne yazdığını görmemi istemiyormuş gibi gelip masanın önünde durdu.

Onun telaşı karşısında ben de şaşırdım.

"Özür dilerim, bir dakikalığına uğramıştım. Bir rastlantı sonucu açlık çeken köylülere yardım kampanyası düzenlediğinizi öğrendim de..."

"Düzenledim, ne olacak? Bu benim bileceğim iş..."

"İstediğinizi yapabilirsiniz, buna bir diyeceğim yok. Ayrıca işittiğime çok memnun oldum çünkü çalışmalarınız benim amacımla tümüyle çakışıyor, izin verirseniz kampanyanıza ben de katılmak isterim."

Karım, "Bağışlayın, böyle bir şeye izin veremem," dedikten sonra başını yana çevirdi.

"Niçin, Natalie! Söyler misiniz, niçin? Ben varlıklı bir adamım, aç insanlara ne diye yardım etmeyeyim?"

Küçük gören bir gülümsemeyle gülümsedi, bir omzunu oynattı.

"Bizim aramızda ne işiniz var? Kimse sizden böyle bir şey istemiyor ki..."

"Belki sizden de istemediler ama benim evimde koskoca bir komite oluşturmuşsunuz. Gidin, yardımınızı sizi kimsenin tanımadığı bir bölgede yapın."

Kırıcı olmamaya, soğukkanlılığımı yitirmemeye çalışıyordum, hem de tüm benliğimle. Karımın yanında bulunmak ilk dakikalarda ilaç gibi gelmişti. Çünkü ondan bana yumuşak, evcimen, genç, kadınsı bir hava esiyordu; en başta kendi yaşadığım katta, genellikle de yaşamımda bulunmayan ileri derecede incelik, zarafet... Karımın üzerinde kumaşı seyrek dokunmuş pembe bir sabahlık vardı; bu giysi onu daha bir gençleştiriyor, hızlı, bazen de sert hareketlerine yumuşaklık veriyordu. Görüntüsü bile bir zamanlar beni tahrik etmeye yeten biçimli koyu kestane saçları, masada eğilerek oturmaktan dolayı biraz dağılmıştı ama bu durumda daha gür, daha zengin bir havası vardı. Aman canım, ben de ne basit şeylerden söz ediyordum! Karşımda belki de güzelliği, inceliği olmayan sıradan bir kadın oturmaktaydı. Ancak bir zamanlar birlikte yaşadığımız, netameli karakteri olmasa bugün de yaşayacağımız karımdı o benim. Ayrıca yeryüzünde sevdiğim tek varlıktı. Buradan ay-

rıldıktan sonra bir daha pencereden bile göremeyeceğimi bildiğim bu soğuk, sert kadın gururlu, alaycı gülüşüyle şimdi, buradan gitmeden önce bana büyüleyici geliyordu. Onunla bir bakıma övünüyordum, kendisinden ayrılmanın benim için ne derece korkunç, hatta olanaksız olduğunun bilincindeydim.

Kısa bir sessizlikten sonra Natalya Gavrilovna, "Pavel Andreyiç, iki yıldır birbirimizin ne yaptığına karışmadan huzur içinde yaşıyorduk," dedi. "Sonra birdenbire ne diye geçmişe dönmek istediniz? Dün yanıma geldiğinizde amacınız beni küçük düşürmek, aşağılamaktı. Çok iyi biliyorum!"

Bunları söylerken sesi yükseldi, yüzü kızardı, gözlerinde nefret kıvılcımları çaktı.

"Pavel Andreyiç, kendinizi tutmasını bilin, bir daha böyle şeyler yapmayın! Yarın dilekçe verip boşanmamızı isteyeceğim. Sonra istediğim yere çeker giderim. Bir manastır mı olur, dullar evi mi, yalnızlar için bakım kurumu mu..."

Gene kendimi tutamadım:

"Dilerim deliler evi olur!"

"Gerekirse deliler evine bile giderim! Buradan bin kere iyidir! (Gözleri ateş saçarken bağıra bağıra söylüyordu bunları.) Bugün Pestrovo'ya gittiğimde aç gezen, hasta kadınlara bile imrendim çünkü onlar benim gibi böyle bir adamla yaşamak zorunda değiller. Hiç olmazsa namuslarıyla para kazanıyorlar, istediklerini yapıyorlar, tümüyle özgürler... Bense sayenizde boşluk içinde yüzüyorum. Asalak olarak yaşamaya alıştığım için sizin sırtınızdan geçiniyor, sizin paranızı yiyorum. Ama özgürlüğüm ve kimsenin işine yaramayan sadakatimle ödüyorum bunları. Çünkü boşanmamıza izin vermediğiniz için adınızın onurunu korumak zorundayım, oysa gerçekte sizin kendi onurunuza aldırdığınız yok."

Çenemi tutmam gerekiyordu. Dişimi sıktım, hızla odadan çıktım, ancak az sonra geriye dönerek, "Sizden çok rica ediyorum; gizli gizli buluşmalara, benim haberim olmadan evimde oluşturduğunuz bu toplantılara son verin!" dedim. "Ben evime ancak yakından tanıdığım kişileri alırım, eğer bu hergele takımı hayır işleriyle uğraşmak istiyorsa kendilerine başka bir yer

bulsunlar! Geceleri gelip burada 'Yaşa! Var ol!' diye kimse bağıramaz, buna izin veremem! Biliyorum, amaçları sizin gibi bir sinir hastasını sömürmek!"

Karım, yüzü sapsarı, ellerini ovuşturup dişi ağrıyormuş gibi inleyerek odanın içinde kıvranmaya başladı.

Ben daha fazla dayanamayıp çıktım. Öfkeden kuduracak gibiydim, aynı zamanda kendimi tutamayıp sonradan pişman olacağım şeyler yaparım ya da söylerim diye korkudan titriyordum. Kendimi tutmama yardım edermiş gibi kollarımı sımsıkı önümde kavuşturmuştum.

Bir bardak su içip biraz kendime geldikten sonra yeniden karımın yanına döndüm. O gene kâğıtları benden korumak istercesine masanın önünde duruyordu. Yüzü soğuk, sapsarıydı; gözyaşlarından ıslanmıştı. Ben, sesimde öfkenin izi kalmaksızın, üzüntü içinde, "Beni niçin anlamıyorsunuz? Niçin haksızlık ediyorsunuz?" dedim. "Şerefim üzerine yemin ederim ki yanınıza gelirken tek amacım, tek isteğim size yardım etmekti!"

Kollarını önünde çapraz kavuşturdu, dövülmekten korkan, vurmamaları için yalvaran bir çocuk gibi büzüldü, yüzü acınası bir hal aldı.

"Pavel Andreyiç, isteğimi geri çevireceğinizi biliyorum ama sizden bir dileğim var. Kendinizi zorlayın, hiç olmazsa hayatta bir iyilik yapın bana! Bu, aynı zamanda açlık çekenler için yapacağınız en büyük yardımdır. Ne olur, gidin buradan, giderseniz bütün yaptıklarınızı bağışlarım!"

İçimde büyük bir barışma isteği duyarak, "Beni ne diye aşağılamaya çalışıyorsunuz, Natalie!" dedim. "Gitmeye çoktan karar verdim, ancak aç köylülere yardım için bir şeyler yapmadan buradan bir yere kıpırdamam. Onlara yardım etmek benim boynumun borcumdur."

Karım yüzünü buruşturdu, alçak sesle, "Ah," dedi, "siz iyi bir demiryolu ya da güzel bir köprü kurabilirsiniz ama açlık çekenlere hiçbir yardımınız dokunamaz. Anlayın artık!"

"Öyle mi dersiniz? Dün beni vurdumduymazlıkla, acıma duygusunu yitirmekle suçladınız. (Acı acı güldüm.) Ne kadar

iyi tanımışsınız beni! Tanrı'ya inanıyorsanız, öyleyse Tanrı tanığım olsun ki gece gündüz onlar için kaygılanıyorum."

"Gözümden kaçmıyor, ancak tasalanmanızın asıl nedeni bu değil. Açlık çekenler siz olmadan da kurtulmanın bir yolunu bulurlar; Çiftçiler Birliği olsun, genelde yardıma koşanlar olsun kimse sizin çabalarınıza aldırmıyor diye çılgına dönüyorsunuz."

İçimde kabaran öfkeyi bastırarak sustum. Sonra dedim ki:

"Buraya sizinle iş konuşmak için geldim. Oturunuz; rica ederim, oturunuz."

O hâlâ karşımda dikiliyordu. İskemlelerden birini gösterdim.

"Çok rica ediyorum, şuraya oturunuz!"

Oturdu. Ben de altıma bir iskemle çektim. Biraz düşündükten sonra, "Şimdi söyleyeceklerime iyi kulak verin, konumuzun ciddiyetini unutmayın," dedim. "İnsanlara duyduğunuz sevgiden dolayı böyle bir örgütleme işini üzerinize aldığınız belli. Elbette bu girişiminize karşı hiçbir diyeceğim olamaz, üstelik sonuna dek sizi destekliyorum, aramızdaki ilişkilerin bozukluğuna karşın çalışmalarınıza gerekli her katkıyı yapmaya hazırım. Ancak aklınıza, duygularınıza... Özellikle duygularınıza beslediğim tüm saygıya karşın böylesine zor, karmaşık, sorumluluk isteyen bir işin, yardım toplama işinin yalnız sizin elinizde olmasına göz yumamam. Bir kadın olarak deneyiminiz yetersiz, yaşamı tanımıyorsunuz, heyecanlısınız, kolay kanarsınız. Ne idüğü belirsiz yardımcılar toplamışsınızdır çevrenize... Abartmadan söyleyeyim ki bu koşullar altındaki girişiminiz ister istemez üzücü iki sonuca sürükleyecektir sizi. Bunlardan biri, ilçemiz köylülerinin tümüyle desteksiz davranmasıdır, ikincisi ise kendinizin ve yardımcılarınızın yapacağı yanlışlıklar yüzünden bir sürü paradan olmanız, üstelik adınızın kirlenmekle kalmasıdır. Gidecek paralar önemli değil, ben bunları karşılarım ama onurlu adınız kirlenirse ne yaparsınız? İşler denetiminizden çıkınca öyle dedikodular yayılır ki sözde kampanyadan dolayı sizin, doğal olarak da benim cebimize iki yüz bin ruble indirdiğimiz dedikoduları başlar. Bu durumda yardımcılarınız size ne gibi bir destek sağlayabilirler?"

Karım sessizce dinliyordu.

"Dün belirttiğiniz gibi kendimi beğenmişliğimden değil, açlık çekenler yardımsız kalmasın, sizin de güzel adınız lekelenmesin diye çırpınıyorum hep. Göreceksiniz, bu işe benim el atmam kaçınılmaz bir durum."

"Özetle söylersek..."

"Bugüne değin ne kadar para topladığınızı, harcamalarınızın ne kadar olduğunu lütfen bana bildirin. Bugünden sonra da gelecek tüm parasal ya da ayni yardımları, giderlerinizi her gün bana haber vermelisiniz. Natalie, yardımcılarınızın bir ad çizelgesi bende bulunsun. Hepsinin namuslu insanlar olduklarından eminim, gene de onları gözetimden uzak tutmamak gerekir."

O hep susuyordu. Kalkıp odada birkaç tur attım.

"Gelin şu işi birlikte yürütelim."

Böyle diyerek masaya oturdum.

Karım şaşkınlık içinde, biraz da korkuyla yüzüme baktı.

"Gerçekten ciddi misiniz?"

Kuşkuyla karşılanacağımı biliyordum. Yalvaran bir sesle, "Natalie, biraz mantıklı olun," dedim. "Çok rica ediyorum. Deneyimime, dürüstlüğüme inanmıyor musunuz?"

"Ne istediğinizi gene de tam olarak anlamış değilim."

"Hadi, gösterin bana, ne kadar harcamışsınız, topladığınız para ne kadar?"

"Kimseden gizlim saklım yok. İsteyen herkes görebilir, işte şurada."

Masanın üstünde beş tane okul defteri, yazıyla doldurulmuş birkaç tabaka kâğıt, ilçemizin haritası, çeşitli boylarda kesilmiş bir sürü kâğıt parçası vardı. Hava kararmaya yüz tuttuğu için lambayı yaktım.

Defterleri şöyle bir karıştırdım.

"Beni bağışlayın, bunlardan bir şey anlaşılmıyor," dedim. "Bağışları gösteren düzenli bir çizelge olmalı."

"İmzalı belgeler var, onlardan görebilirsiniz."

Acemiliğine güldüm.

"Bunlara bir diyeceğim yok, gene de bir çizelge düzenlemek gerekir. Para ya da ayni olarak topladığınız bağışlar karşılığında

verdiğiniz alındıların sizde de birer kopyası bulunmalı. Özür dilerim, Natalie, önemsiz gibi gözükebilir ama ilerde büyük kolaylık sağlayacaktır. Bu alındıları numaralayıp ayrı bir çizelgeye geçirmek iyi olur. Her alındı için aynı işlem yapılmalı. Hoş, bu işi artık ben yürüteceğim ya..."

"Yürütün, yürütün..."

Başlangıçtan çok memnundum. İlgimi çeken canlı bir iş, küçücük bir masa, bir sürü acemice doldurulmuş defter, karımla çalışmanın getireceği güzellikler beni hayli oyalayacağa benziyordu. Ancak gene de Natalya Gavrilovna'nın beklenmedik bir çıkış yaparak işleri berbat etmesinden korkuyordum. O nedenle acele ediyor; karımın dudaklarının titremesine, yakalanmış bir vahşi hayvan gibi korka korka çevresine bakınmasına önem vermemeye çalışıyordum.

"İşte böyle, Natalie," dedim. "İzin verirseniz bütün kâğıtları, defterleri benim oraya, yukarıya götüreyim. Yarın hepsini inceleyip durumu kavradıktan sonra düşüncemi size söylerim."

Çizelgeleri, defterleri paket yaparken sordum:

"Başka kâğıtlar varsa onları da verin."

Belgeleri paket yapmama yardım ederken yüzünden iri iri gözyaşları süzülüyordu.

"Alınız, alınız, hayatta elimde tek bunlar kalmıştı, onlar da sizin olsun! Bende ne varsa hepsine el koyuyorsunuz!"

Sitem edercesine içimi çektim.

"Ah, Natalie, Natalie!"

Dirsekleriyle göğsüme çarparak, saçları yüzüme değerek büyük bir telaş içinde çekmeceyi yuvasından çıkardı; içinden aldığı kâğıtları masaya, önüme rastgele fırlatmaya başladı. Bu sırada kucağıma, yere bir sürü bozuk para saçıldı.

Kısık bir sesle, "Alınız, hepsi sizin olsun!" dedi.

Kâğıtların tümünü masaya boşalttıktan sonra hızla yanımdan uzaklaştı, başını kollarının arasına alarak divanın üstüne attı kendini. Paraları toplayıp çekmeceye koydum, hizmetçileri günaha sokmamak için kilidini kilitledim, kâğıtların hepsini kucağıma toplayıp yukarıya çıkmak üzere yürüdüm. Karımın önünden geçerken durdum; onun eğilmiş sırtına, titreyen

omuzlarına bakarak, "Ay, ay! Küçücük bir çocuk gibisiniz, vallahi! Bakın, beni iyi dinleyin Natalie. Bu işin önemini, ne kadar sorumluluk gerektirdiğini anladığınız zaman bana kendiniz teşekkür edeceksiniz. Doğru söylüyorum."

Yukarı kata çıkar çıkmaz işe koyuldum. Defterler iple bağlanmamış, sayfalara numara verilmemişti. Kayıtlar çeşitli elyazılarıyla tutulduğuna göre, demek ki defterler isteyenin elinde kalıyordu. Yapılan ayni yardımların karşılığında malın değeri yazılmamıştı. Diyelim, varlıklı biri ekmeklik çavdar bağışlamış. Çavdarın bugünkü ederi bir ruble on beş kapikse iki ay sonra iki ruble on beş kapiğe çıkınca ne olacaktı? "A. M. Sobol tarafından otuz iki ruble bağışlandı," diye yazılmış. Ama bağışın tarihi yok, ne için verildiği yok. Doğru dürüst belgesi de... Ortada böyle şeyler bulunmadığı için her şey karmakarışıktı. İlerde mahkemelik bir durum olursa işin içinden çıkabilene aşkolsun!

"Ne kadar bilgisiz ve saf! Sanki küçücük bir çocuk!" diye söylendim.

Bir yandan canım sıkılıyor, bir yandan da gülüyordum.

V

Karımın topladığı sekiz bin rubleydi, benim koyacağımla birlikte on üç bin ruble ediyordu. Başlangıç için iyi sayılırdı. Hem ilgimi çeken hem de beni kaygılandıran bu iş bundan böyle benim denetimim altında olacaktı. Başkalarının yapmak istemediği, beceremeyeceği işleri bundan böyle kendi elimle yürütecektim. Doğru bir örgütleme oluşturur, açlık çekenler için ciddi bir yardım kampanyası başlatırsam köylülere karşı görevimi yerine getirmiş olacaktım.

Anlaşılan, her şey gönlüme göre, tam tasarladığım gibi olacağa benziyordu; gene de içimde bir tedirginlik vardı. Karımdan aldığım kâğıtları dört saat didik didik ettim, işin özünü kavradım, yanlışlıkları düzelttim. Ancak, işler düzene giriyor diye rahatlayacağım yerde, birisi arkamda dikilip nasırlı elini sırtıma sürtüyormuşçasına garip duygular içindeydim. Ek-

sik olan neydi? Yardım kampanyası güvenilir ellere geçmişti, aç köylülerin yakında karınları doyacaktı, öyleyse daha başka ne istiyordum?

Dört saat çalışmak beni yormuştu; ne eğilerek oturabiliyor ne de yazı yazabiliyordum. Aşağıdan gelen derin inlemelerden karımın ağladığını anladım. Her zaman sakin, yarı uykulu bir genç olan uşağım Aleksey sırıtkan suratıyla arada bir masaya yaklaşıyor, mumu düzelttikten sonra tuhaf tuhaf yüzüme bakıyordu.

Yorgunluktan bitkin düşünce, "En iyisi buradan çekip gitmek," dedim. "O yüce duygular yerin dibine batsın! Yarından geci yok, hemen gitmeli!"

Kâğıtları, defterleri topladığım gibi karımın yanına yollandım. Bütün vücudumda yorgunluk, eklemlerimde kırıklık vardı; kucağımda kâğıtlarla, defterlerle yatak odamın önünden geçerken orada valizlerimi gördüm. Tam o sırada aşağı kattan karımın hıçkırıkları geldi.

Kulağımın dibinde birisi, "Siz kendinizi saray maiyet memuru mu sanıyorsunuz. Aman ne iyi! Gene de aşağılık herifin birisiniz!" diyor gibiydi.

Merdivenden aşağıya inerken, "Bütün bunlar düpedüz aptallık!" diye söylendim. "Salağın tekiyim ben! Beni ilgilendirmeyen, saçma sapan işlere burnumu sokuyorum! Ama bunları bencilliğim, kendimi beğenmişliğim yüzünden yaptığım da doğru değil! Aç insanlara yardım ettim diye bana madalya mı takacaklar, yoksa rütbe verip daire başkanı mı yapacaklar? Hepsi saçmalık!"

Yorulmuştum, çok yorulmuştum. Kulağımın dibinde hep o fısıltı, "Aman ne iyi! Gene de aşağılık herifin birisiniz!" diyordu. Çocukluğumda okuyup ezberlediğim şiirden bir parça geldi hatırıma: "İyi yürekli olmak ne iyi!"

Karım divanın üstündeki yatışını hiç değiştirmemişti. Yüzükoyun yattığı yerde kollarıyla başını kavramış, ağlayıp duruyordu. Ne olduğunu anlamayan hizmetçi kız hanımının başucunda dikilirken korku içindeydi. Kızı gönderdikten sonra kucağımdaki kâğıtları masanın üstüne koydum, "Natalie, bütün

yazışmalarınız burada," dedim. "Her şey tam istediğim gibi, düzenli, çok beğendim. Ben yarın gidiyorum."

Ama o ağlamasını sürdürdü. Salona çıkıp karanlıkta bir yere oturdum. Karımın hıçkırıkları, inlemeleri bir çeşit beni suçlama gibi geliyordu bana. Kendimi temize çıkarmak için kavgamızı baştan sona kadar gözümün önünden geçirdim. Her şey, danışmak amacıyla onu yukarı kata çağırmamla başlamıştı. Düşüncesini söylesin diye onu çağırmakla hiç de iyi etmemiştim. Sonra defterler, ağlamalar... Aslında olanlar nefretle dolu evlilik yaşamımızın alışılmış sinir nöbetlerinden biriydi. Evlendiğimiz günden beri sürüp gelen çirkin, akıl almaz karı koca sürtüşmeleri... Ama bununla açlık çeken köylülerin ne ilgisi vardı? Nasıl olup da bu anlaşmazlığın ortasına düşmüşlerdi? Anlaşılan, biz birbirimizle didişip dururken çevremizde kim varsa işin içine karışmıştı.

Salondan yavaşça, "Natalie," diye seslendim. "Yeter artık, kes şunu!"

Karımın ağlamayı kesmesi, bu azap verici sahnenin son bulması için onun yanına gitmem, okşayarak ya da özür dileyerek onu yatıştırmam gerekiyordu. Kafes içine kapatılmış, benden ürken, nefret eden bir yaban ördeği yavrusunu nasıl yatıştırabilirdim ki? Onu beğendiğimi, duygularını anladığımı söyleyerek mi? Karımı hiçbir zaman yeterince tanıyamamıştım, o yüzden onunla neyi nasıl konuşacağımı bilmiyordum. Dış görünüşü hoştu, beğendiğim birçok yönleri vardı. Gelgelelim iç dünyası, ruh yapısı, düşünceleri, olaylara bakışı, ruhsal durumunun sık sık değişmesi, nefret dolu bakışları, gururu, beni bazen şaşırtan okumuşluğu ya da diyelim, yüzünün rahibelere özgü duruşu –tıpkı dünkü gibi– benim hiç bilmediğim, anlamadığım şeylerdi. Sürtüşmelerimiz sırasında nasıl bir insan olduğunu belirlemeye çalışırken onu düşüncesi kıt, ciddiyetten uzak, çekilmez karakterde, kadın mantığı taşıyan bir yaratık olarak tanımlamaktan öteye geçemiyordum. Bu da bana yetiyordu. Ama şimdi karşımda hüngür hüngür ağlarken karımı daha fazla tanımak için büyük bir istek duydum.

Sonunda ağlaması son buldu; ben de yanına, salona gittim.

Divanın üstünde başını ellerine dayamış, düşünceli, kıpırtısız oturuyordu; bakışlarını şömineye dikmişti.

"Yarın sabah buradan ayrılıyorum," dedim.

Karşılık vermedi. Salonda ileri geri dolaşmaya başladım.

"Natalie, buradan gitmemi istediğiniz zaman yaptıklarımın hepsini bağışlayacağınızı bildirmiştiniz. Demek ki size karşı suçluyum, beni böyle görüyorsunuz. Sizden rica edeceğim, soğukkanlılığınızı yitirmeden, kısa kısa tümcelerle ne bakımdan suçlu olduğumu söyler misiniz?"

"Şimdi çok yorgunum. Daha sonra..."

"Nasıl bir suçmuş bu? Ben size ne yaptım? Diyeceksiniz ki gençsiniz, güzelsiniz, yaşamak istiyorsunuz, bense sizden neredeyse iki kat yaşlıyım, benden nefret ediyorsunuz... Bunlar mı benim suçum? Sizinle zorla evlenmedim. Eğer özgürlüğünüzü yaşamak istiyorsanız size bu hakkı tanırım. Durmayın hadi, gidin, canınızın istediğini sevin! Boşanmanıza da izin vereceğim."

"Böyle bir şey istediğim yok. Şunu iyi bilin ki eskiden sizi severdim ve her zaman kendimi sizden yaşça daha büyük görürdüm. Ne aptalmışım meğer! Suçunuz benim genç, sizin yaşlı olmanızda ya da özgür kalırsam başkasını sevebileceğimde değil. Siz çekilmez bir adamsınız, bencilsiniz, kincisiniz... İşte asıl suçunuz bunlar!"

"Bilmiyorum... Belki de..."

"Şimdi gidin lütfen. Sabaha kadar beni kemirmek niyetindeyseniz haber vereyim, artık gücüm kalmadı, size yanıt veremeyeceğim. Buradan ayrılacağınızı söylediğiniz için size minnettarım, şimdilik daha fazlasını söylemek istemem."

Yanından bir an önce gitmemi istiyordu, oysa bunu yapmak benim için kolay değildi. Sinirlerim iyice zayıflamıştı; beni bunaltan koca koca boş odalardan ürküyordum. Çocukluğumda bir yerim ağrıdığında yüzümü annemin ya da dadımın böğrüne dayardım, böyle yapınca yüzümü gömdüğüm ılık giysilerin kokusuyla ağrılarımın dindiğini hissederdim. Şimdi de öyle, içimdeki tedirginlikten ancak onun küçük odasında, onun yanındayken kurtulacağıma inanıyordum. Oturdum, yüzümü elimle ışığa karşı siper ettim. İçerisi sessizdi.

Uzun bir suskunluktan sonra karım ağlamaktan ıslak ıslak olmuş, kızarık gözlerini bana çevirerek, "Asıl suçunuz ne mi?" diye sordu. "Söyleyeyim... İyi öğrenim görmüş, görgülü, dürüst, hak gözetir, kural tanıyan bir insansınız. Ancak birlikte bir yere gittiğimizde bu erdemlerinizle insanı boğan, ezen, küçük düşüren, aşağılayan bir hava taşıyorsunuz. Dürüst düşünme tarzınızla bütün dünyadan nefret ediyor gibisiniz, inananlardan nefret ediyorsunuz çünkü bir şeye inanmak size göre az gelişmişlik, kara cahillik belirtisidir. Herhangi bir inanç, bir ülkü taşımıyorlar diye inanmayanlardan nefret ediyorsunuz. Yaşlı insanları geri kalmışlıkları, tutuculukları; gençleri ise özgür düşünmeleri yüzünden beğenmiyorsunuz. Sizin bakış açınızdan halkın, ülkenin çıkarları en öndedir, ancak her karşınıza çıkandan hırsızmış, soyguncuymuş gibi kuşkulandığınız için halktan da nefret ediyorsunuz. Nefret etmediğiniz kişi yok yeryüzünde. Hak gözeten, yasalar çerçevesinde hareket eden bir insansınız, o yüzden köylülerle, komşularla sürekli mahkemeliksiniz. Yirmi çuval çavdarınızı çaldılar diye düzenseverliğinize dayanarak hemen valiye, üst makamlara şikâyette bulundunuz, yerel yöneticiler hakkında da Petersburg'a dilekçe üstüne dilekçe yağdırdınız. Yasal çerçevede kalmak gerçekten o kadar önemli mi? (Böyle diyerek güldü.) Yasal haklarınız olduğu için, ahlâk kurallarını göz önünde bulundurarak bana boşanma izni vermiyorsunuz. Genç, sağlıklı, onuruna düşkün bir kadının ömrünü boşluk içinde, can sıkıntısı, korku içinde geçirip bunun karşılığında sevmediği adamdan sıcak bir daire, sofrada bir yer alacağı yasalarımızda, ahlâk kurallarımızda vardır. Yasaları çok iyi biliyorsunuz, dürüstsünüz, adilsiniz; nikâha, ailenin temellerine saygınız sonsuz. İşte o yüzden yaşamınız boyunca kimseye iyiliğiniz dokunmadı, herkesin nefretini kazandınız, herkesle kavgalısınız, benimle evli olduğunuz yedi yıl süresince yedi ay birlikte oturamadık. Ne sizin bir karınız oldu ne de benim bir kocam. Böyle bir adamla yaşamak çok zor, artık kendimde bunu yapacak gücü bulamıyorum, ilk yıllarımızda korku duyuyordum, şimdi ise utanıyorum... En iyi yıllarım uçup gitti. Sizinle cebelleşeceğim diye bütün iyi huylarım de-

ğişti; sert, kaba, ürkek, kuşkucu bir kadın oldum. Daha başka ne söyleyeyim? Dediklerimden bir şey anlayabildiniz mi? Artık yollarımız ayrıldı, herkes kendi yolunda gitsin..."

Yattığı yerden doğrularak oturdu, düşüncelere daldı. Dalgın dalgın şömineye bakıyordu.

"Oysa ne güzel, ne imrenilesi bir yaşamımız olabilirdi! Artık zamanı geri döndüremeyiz."

Kışı köyde geçirenler o bitmek bilmez, can sıkıcı, sessiz kış gecelerini yakından tanırlar. O ıssızlıkta köpekler havlamaktan bıkmış, duvar saatleri tıklaya tıklaya yorulmuş gibidir. Rusya'nın uzun kış gecelerini bilenler, benim odadan odaya dolaşarak vicdanımın sesini dinlerken bazen ruhumda olup bitenleri anlamaya, bazen de vicdan sızılarımı bastırmaya çalıştığım sırada küçücük, rahat bir odada kötü bir insan olduğumu yüzüme haykıran karımın, sesiyle bana ne büyük bir mutluluk, ne büyük bir zevk tattırdığını çok iyi anlarlar. Vicdanımda olup bitenleri kavrayamıyordum ama karım sanki bir çevirmen gibi kadınsı duyarlığıyla içimdeki tedirginliği yorumlayarak anlayacağım bir dille bana aktarıyordu. Böyle tedirginlikten kıvrandığım anlarda asıl sorunun açlık çeken insanlardan filan değil, benim gerektiği gibi bir adam olmayışımdan kaynaklandığını sezinliyordum.

Karım toparlanarak divandan doğrulup ayağa kalktı, bana yaklaştı, hüzünlü bir gülümsemeyle, "Pavel Andreyiç, beni bağışlayın ama size inanmıyorum, buradan bir yere gidemeyeceksiniz," dedi. "Gene de sizden bir kere daha rica edeceğim: Yaptığıma ne ad koyarsanız koyun (masadaki kâğıtları gösteriyordu), ister kendi kendini aldatma, ister kadın mantığı, isterseniz yanılgı deyin ama yakamı bırakın artık. Çünkü elimde kalan tek avuntum bunlardır."

Yüzünü öbür yana çevirerek sustu.

"Eskiden böyle şeyler bilmezdim," dedi neden sonra. "Gençliğimi sizinle boğuşarak harcadım. Ama şimdi bu işe sarıldım, yeniden canlanarak mutluluğu tattım... Bana öyle geliyor ki yaşamımın bir işe yaradığını ancak bu yolla anlayabildim."

Onu hayran hayran süzerek dedim ki:

"Natalie, siz yüreği iyilik dolu, kafası çalışan bir kadınsınız. Yaptığınız, söylediğiniz her şey çok güzel, çok akıllıca."

Heyecanımı bastırmak için odada gezinmeye başladım. Aradan bir zaman daha geçti.

"Natalie, buradan ayrılmadan önce sizden özel bir ricam var. Açlık çeken köylülere ben de katkıda bulunmak istiyorum, yardım önerimi kabul edin lütfen."

Omuz silkti.

"O konuda yapacağım bir şey yok. Bağışta bulunacakların çizelgesini vereyim, siz de oraya adınızı yazın... Tamam mı?"

Kâğıtları karıştırıp arasından bağış çizelgesini buldu.

"İşte burada, bağışlayacağınız miktarı yazın. Bundan başka katkınız olamaz."

Sesinin tonundan bağış çizelgesine fazla bir önem vermediği anlaşılıyordu.

Çizelgeyi aldım, "Bilinmeyen birinden beş bin ruble," diye yazıp imzaladım.

"Bilinmeyen birinden" sözlerinde hoşa gitmeyen, yapmacıklı, bencillik kokan bir anlam gizliydi; bunu karımın yüzünün kıpkırmızı kesilmesinden, bağış çizelgesini öbür kâğıtlar arasına çabucak sokmasından anladım. Bunu anlayınca nasıl utandım, bilemezsiniz! Ne pahasına olursa olsun hatamı hemen düzeltmem gerektiğini, değilse yolculuk boyunca, hatta Petersburg'da kendimden utanmaktan kurtulamayacağımı biliyordum. Peki, patavatsızlığımı nasıl düzeltecek, ona ne diyecektim?

Bütün içtenliğimle, "Natalie, yaptığınız çalışmalardan dolayı sizi kutlarım," dedim. "Dilerim, ileride daha başarılı olursunuz. Gitmeden önce size bir tavsiyede bulunacağım. Sözümü dinlerseniz bu işlerde Sobol'le, hatta öbür yardımcılarla aranıza mesafe koyun, onlara fazla güvenmeyin. Yardımcılarınızın dürüst olmadıklarını söylemek istemiyorum, hayır. Ancak onlar soylu sınıfından değiller, kafalarında belirli bir düşünce, ülkü, yüreklerinde inanç yoktur. Herhangi bir amaçları, ilkeleri olmadan yaşadıkları için paraya gereğinden fazla değer verirler. Para onlar için her şeydir! (İçimi çektim.) Kolayından, beleşten kazanma yolları ararlar; okumuş olanlar bu bakımdan daha tehlikelidir."

Karım divanın üzerine hafifçe uzandıktan sonra isteksiz isteksiz şunları söyledi:

"Düşünce, ülkü, ülkücülük, ilkeli olma, yaşamın amacı... bu sözler ağzınızdan hiç eksilmedi. Birini incitmek, küçük düşürmek, karalamak istediğiniz zaman hep böyle sözler kullanırsınız. Nasıl bir adam olduğunuzu görüyorsunuz, değil mi? Bu bakış açısıyla, bu yaklaşımla insanlarla işbirliği yapmaya kalktığınızda daha ilk günden her şeyi bozuyorsunuz. Artık bunu anlamanın zamanı geldi!"

Derin derin göğüs geçirdikten sonra bir süre sustu.

"Pavel Andreyiç, siz kaba ruhlu bir insansınız. Gerçi iyi eğitim, öğrenim görmüşsünüz ama ruhça yaban kalmışsınız. Çünkü içine kapanık bir yaşam sürüyorsunuz, herkesten kaçıyor, kimseyle görüşmüyorsunuz, mühendislik konusu dışında bir şey okumuyorsunuz. Oysa ne güzel insanlar ne değerli kitaplar vardır dünyamızda, yeryüzünde! Bunu iyi bilin! Artık yoruldum, daha fazla konuşamayacağım, yatmam gerekiyor..."

"Natalie, ben gidiyorum."

"Peki, peki, teşekkür ederim..."

Biraz bekleyip üst kata çıktım. Bir saat sonra –gece bir buçukta filan– elimde mumla yeniden aşağıya indim. Konuşmak istiyordum. Ona ne diyeceğimi bilmiyordum ama söyleyeceklerimin çok önemli, çok gerekli şeyler olduğuna inanıyordum. Çalışma odasında onu bulamadım. Yatak odasının kapısı ise kapalıydı.

"Natalie, uyuyor musunuz?" diye sordum alçak sesle.

Karşılık vermedi. Kapısının önünde bir süre dikildikten sonra içimi çekerek salona geçtim. Kanepeye oturdum, mumu söndürdüm, ortalık aydınlanıncaya değin orada bekledim.

VI

İstasyona gitmek üzere yola çıktığımda sabahın onuydu. Havada ayaz yoktu, oysa lapa lapa kar yağıyor, nemli, berbat bir rüzgâr esiyordu.

Su bendini, kayın ağacı korusunu geçtik, konağın pencerelerinden gördüğüm yoldan yokuşu tırmanmaya başladık. Son

kez evimi görmek üzere başımı çevirip baktığımda yağan kar yüzünden bir şey göremedim. Az sonra önümde sisler içinde koyu koyu köy evleri belirdi, burası Pestrovo'ydu.

"Bir gün aklımı oynatırsam tek nedeni şu Pestrovo köyü. Beni her yerde izliyor," diye düşündüm.

Köyün sokaklarından birine girdik. Damların üstündeki ot örtüleri yerli yerindeydi; demek kâhya yalan söylemişti. Bir oğlan çocuğu kucağında oyuncak bebekle kızağa bindirdiği bir kız çocuğunu çekiyordu. Kafasını kadınlar gibi sarmış, ellerinde kocaman eldivenlerle başka bir oğlan çocuğu havada uçuşan karları diliyle yakalamaya çalışıyordu. Karşımıza çalı çırpı yüklü bir araba çıktı, arabanın yanında yürüyen köylünün saçı sakalı kırlaşmış mıydı, yoksa kardan mı ağarmıştı, anlamak olanaksızdı. Adam benim kızak sürücüsünü tanıdı, gülümseyerek bir şeyler söyledi, bana da kurulmuş makine gibi bir selam çaktı. Evlerin avlularından köpekler fırladı, bindiğim kızağın atlarına merakla bakmaya başladılar. Her şey son derece sessiz, sıradan, basitti... "Köyden göçenler geri döndüler, yiyecek bir dilim ekmekleri yok, kimisi kahkaha atıyor, kimisi duvarlara tırmanıyor..." diye yazmışlardı mektupta. Karşımdaki görüntü öylesine olağan ki gerçekten böyle olduğuna inanasım gelmiyor. Ne acınacak yüzler, ne yardım isteyen çığlıklar, ne ağlayanlar, sızlananlar... Hiçbiri yok. Her yer sessiz, her şey kendi düzeni içinde; çocuklar, kızaklar, kuyruğunu havaya dikmiş köpekler... Hepsi bildiğimiz şeyler. Koşturan çocuklar ile karşıma çıkan köylü kesinlikle tedirgin değiller. Öyleyse benim tedirginliğim niye?

Gülümseyen köylüye, kocaman eldivenli çocuğa, küçük köy evlerine baktıkça karımı anımsıyorum; köylülerin yaşamını altüst eden büyük bir felaket yaşanmadığını düşünüyorum. Hani nerede o eziklik, o yenilmişlik? Tam tersine, bir utku havası seziliyor her şeyde. Göğsümü gere gere onlarla birlikte olduğumu haykırmak istiyorum. Ancak atlar arabamı kırlara alıp götürüyor, uğultuyla esen rüzgârın savurduğu karlar arasında kendi düşüncelerimle baş başa kalıyorum. Sanki yaşam, işlerini tıkır tıkır yürüten milyonlarca insan arasından beni seçmiş; işe yaramaz, beceriksiz, kötü bir adam olarak yalnızlığın kucağına

atmış... Sanki ben insanların önünde bir engelim, onlara felaket getiriyorum; sonunda benim gibi birinin hakkından gelerek beladan kurtulacaklar. Şu anda Petersburg'a kaçıyorum, Büyük Morskaya Oteli'ne sığınıp herkesten gizleneceğim...

Bir saat sonra istasyondaydık. Göğsü numaralı bir bekçi ile arabacım valizlerimi bekleme odasına taşıdılar. Paltosunun eteklerini kemerinin altına sokan arabacım Nikonor, ayaklarında keçe çizmeler, tepeden tırnağa kara bulanmış olarak sevinçli bir yüzle gülümsüyor, "Beyefendiciğim, iyi yolculuklar dilerim," diyerek bahşiş istiyor.

Yeri gelmişken belirteyim, dördüncü barem derecesinden bir maiyet memuru olduğum halde herkes bana "beyefendi" diye hitap eder. Bekçi, trenin bir önceki istasyondan henüz hareket etmediğini bildiriyor. Beklemekten başka çare yok. Dışarı çıkıyorum; uykusuz geçirdiğim geceden sonra kafam kazan gibi, yorgunluktan ayakta zor durduğum halde amaçsız amaçsız su tulumbasına doğru yürüyorum. Çevre ıpıssız.

"Niçin ayrılıyorum buradan?" diye soruyorum kendi kendime. "Gideceğim yerde beni bekleyen biri mi var? Bir zamanlar terk ettiğim tanıdıklar, yalnızlık, lokanta yemekleri, gürültü şamata, gözlerimi rahatsız eden elektrik ışığı... Bunlar için mi? Öyleyse nereye ve niçin gidiyorum? Amacım ne?"

Karımla doğru dürüst konuşmadan konaktan ayrılmak hoş bir şey değildi gerçekten. Kadıncağızı belirsizlik içinde bırakmıştım. Onun her konuda haklı, benimse berbat bir adam olduğumu söylemem gerekmez miydi?

Tulumbanın yanından geri döndüğümde kapının önünde istasyon şefiyle karşılaştım. Bu adamı da amirlerine iki kez şikâyet etmiştim. Şef, paltosunun yakasını kaldırıp soğuktan büzüşerek bana yaklaştı; şaşkın, nefret dolu, gergin bir yüzle elini kasketine götürdü, beni selamladıktan sonra trenin yirmi dakika gecikeceğini bildirdi, içerde sıcak bir odada beklersem daha iyi olacağını söyledi daha sonra.

"Teşekkür ederim," dedim. "Öyle sanıyorum ki gitmekten vazgeçeceğim. Benim sürücüye haber verin lütfen, beklesin. Daha gidip gitmeyeceğimi bilmiyorum..."

Platformda bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor; kendi kendime durmadan, "Gitmeli mi, yoksa gitmemeli mi?" diye soruyordum. Tren geldiği zaman kararımı verdim: Gitmeyecektim. Biliyordum, evde beni şaşkınlık, belki karımın alaylı bakışları, hüzün verici boş odalar, koyu bir tedirginlik bekliyordu. Gene de benim yaşımda bir insan için böylesi daha iyiydi. Çünkü yabancı insanlarla birlikte iki gün süren bir tren yolculuğuna katlanmak zorunda kalacak, Petersburg'a varınca her an, her dakika kimsenin işine yaramadığımı, artık son günlerimin yaklaştığını düşünecektim. Evimde beni ne beklerse beklesin karımın yanına dönmeliydim. Bu kararla istasyondan ayrıldım. Sonra birden aklıma geldi: Ayrılışıma sevinilen bir yere güpegündüz geri dönmek tuhaf kaçmaz mıydı? Öyleyse günün kalan bölümünü bir komşumun evinde geçirmeliydim. Ama hangisine gidecektim? Kimileriyle gergin ilişkiler içindeydim, kimisini ise hiç tanımıyordum. Düşünürken aklıma İvan İvanıç geldi. Kızağa binerek, "Bragin'in çiftliğine sür!" dedim.

"Orası çok uzak beyefendi," diye itiraz etti Nikonor. "Ben diyeyim yirmi, siz deyin otuz fersah..."

Sanki gidip gitmemek sürücümün elindeymiş gibi alttan aldım: "Hadi, iki gözüm. Çabuk sür de gidelim."

Zavallı adam kuşkulu kuşkulu başını salladı, kızağa koştuğu atların yerlerini değiştirmesi gerektiğini zor duyulur bir sesle mırıldandıktan sonra ikircikli ikircikli kıpırdandı, acaba kararımı değiştirir miyim, diye ağırdan alarak dizginleri topladı, yerinde şöyle bir kaykıldı, bir an düşündü, sonunda kamçıyı şaklattı.

Yüzümü kardan sakınmaya çalışırken, "Bu tutarsız davranışlarım daha ne kadar sürecek? Aklımı mı oynattım yoksa? Dur bakalım, daha başımıza neler gelecek!" diye düşündüm.

Yolun bir yerinde aşağı doğru dik bir yokuş uzanıyordu. Nikonor yokuş aşağı atları serbest bıraktı, ancak yolun yarısından sonra atlar öyle bir hızlandı ki sürücüm dirseklerini havaya dikerek o güne değin işitmediğim bir sesle haykırmaya başladı:

"Hey, kızakta bir general götürdüğümüzü bilmiyor musunuz? Sizi kendini bilmezler sizi! Şimdi gününüzü gösteririm!"

Kızağın uçarcasına gitmesinden dolayı soluğum tutulacak gibiydi. Sürücüm sarhoştu, bunu son anda fark etmiştim. İstasyonda iyice kafayı çekmişti kerata. Dik inişin bittiği yerde üzerinden geçtiğimiz buzlar çatır çatır etti, kopan gübreli, sert bir parça gelip yüzüme çarptı. Hızını alamayan kızağımız aşağıya doğru nasıl indiyse önümüze çıkan yokuştan yukarı gene uçarcasına tırmanmaya başladı. Ben Nikonor'a bağırmaya fırsat bulamadan atlar kızağı düzlüğe çıkardılar, o hızla yaşlı köknar ormanına daldık. Dört bir yanımda ağaçlar kardan bembeyaz, saçaklı hayvan pençeleri gibi dallarını bana doğru uzatıyordu.

"Anlaşılan, aklımı oynattım, sürücüm de zilzurna sarhoş... Sonumuz hayrola..." dedim kendi kendime.

Gideceğim yere vardığımızda İvan İvanıç evdeydi. Beni görünce öksürükle karışık bir kahkaha attı, her zaman yaptığı gibi başını göğsüme dayayarak, "Görüyorum, hep gençleşiyorsunuz," dedi. "Saçınızı sakalınızı neyle boyuyorsanız o boyadan bana da verin."

"İvan İvanıç, ziyaretinizi ödemek için geldim," diyerek bir yalan kıvırdım. "Davranışımı hoş görün, başkentli bir insanım ne de olsa, böyle şeylere değer veririm."

"Gelmekle ne iyi ettiniz, mirim! Başımın üstünde yeriniz var! Bana onur verdiniz!"

Sesinden, yayvan yayvan gülümsemesinden ziyaretine gelmeme sevindiği, gururunun okşandığı belli oluyordu. Konağın girişinde üstümdekileri iki köylü kadın çıkardı, kırmızı mintanlı bir köylü de bunları vestiyere astı. İvan İvanıç'ın ufak çalışma odasına girdiğimizde ayakları çıplak iki kız çocuğunun yere otururak resimli bir kitaba baktıklarını gördüm. Çocuklar bizim girişimizle birlikte ayağa fırlayıp dışarı kaçtılar, az sonra gelen ince yapılı, uzun boylu, gözlüklü bir kocakarı bana eğilerek selam verdi; kanepenin üzerindeki yastığı, döşemedeki kitabı aldıktan sonra dışarı çıktı gitti. Bitişik odalardan fısıltılar, şap şap çıplak ayak sesleri geliyordu. İvan İvanıç, "Ben de öğle yemeğine doktoru bekliyordum. Sağlık merkezinden sonra bana uğrayacak. Tanrım sağlık versin, her çarşamba öğle yemeğini birlikte yeriz." dedikten sonra beni boynumdan öptü. "Ku-

sura bakmazsınız değil mi? Belki pek hoş olmayacak ama gücenmeyin lütfen. Ulu Tanrı'dan bundan sonrası için tek istediğim, herkesle barış, uyum içinde yaşamak, doğru yoldan ayrılmamak... İşte böyle..."

"İvan İvanıç, kusuruma bakmazsanız şuraya ayaklarımı uzatacağım," dedim.

Yorgunluktan bir türlü kendime gelemiyordum. Divanın köşesine oturduktan sonra ayaklarımı koltuğun üzerine koydum. Kardan, rüzgârdan sonra yüzüm cayır cayır yanıyordu. Odanın sıcaklığını emen bedenim birden gevşeyip kendini salmıştı.

"Odanız çok rahat, sıcacık," dedim. "Koltuklarda yumuşacık..."

Yazı masasına bakarak güldüm.

"Oo! Masanızda neler, neler var! Kaz teleği divitler, toz şişesi..."

"Ne dediniz? Ha... evet... Yazı masası ile şu dolap kırmızı ağaçtandır. Babam, General Jukov'un toprak kölesi Glep Butıga'ya yaptırdı bunları. Marangozlukta kendi kendini yetiştiren bu adamın eline kimse su dökemez."

Marangoz ustası Butıga'dan uzun uzun söz etti. Ölgün bir sesle, uykuda konuşur gibi konuşuyordu. Ben de sesimi çıkarmadan onu dinliyordum. Sonra güzelliği, ucuzluğuyla çok beğendiğini söylediği pembe ağaçtan yapılmış komodinini görmek üzere bitişik odaya geçtik. Parmağıyla komodine vurdu, ortada duran çini sobayı gösterdi. Üzerindeki işlemelerle eşine az rastlanır bir sobaydı bu. Sobaya da parmağıyla tak tak vurdu. Komodinden, çini sobadan, koltuklardan, sağlam, hantal çerçeveler içindeki yün ve ipekle işlenmiş kanaviçelerden çocuksu bir saflık, bön bir doygunluk akıyordu. Çok çok eskiden, daha çocukken annemle birlikte bir doğum gününü kutlamak üzere bu konağa geldiğimizde bütün bu eşyaların aynı yerlerde, gene aynı düzen içinde durduklarını anımsayınca bunların ezelden beri burada var oldukları geldi aklıma. Başka türlüsünü düşünemiyordum.

Sonra Butıga Usta ile benim aramda korkunç bir ayrım bulunduğunu düşündüm. Butıga Usta insanlar için masa, dolap

yaparken en başta sağlamlık, dayanıklılık arıyor; tek amacını bunda görüyordu. İnsan ömrünün uzunluğuna önem verdiği için ölümü pek aklına getirmediği, hatta belki buna olasılık bile tanımadığı ortadaydı. Bense binlerce yıl dayanacak demir ve taş köprüler kurarken, "Sonsuza kadar kalacak değiller ya. Bu kadarı yeter..." diye düşünmekten kendimi alamazdım. Aradan zaman geçip, derin düşünen bir sanat tarihçisinin gözüne Butıga'nın dolabı ile benim yaptığım köprüler ilişirse sanat tarihçisi herhalde şöyle diyecektir:

"Bu iki usta kendi alanlarında hayli ilgi çekerler. Butıga, insanları çok sevdiğinden onların ölmesini, yok olup gitmesini istemez, o yüzden insanların ölümsüzlüğünü düşünerek ev eşyası yapardı, insanları, yaşamayı sevmeyen Mühendis Asorin ise yaratıcılığının en mutlu dakikalarında bile ölüm, yok olup gitme, son bulma düşüncesinden kurtulamadığı için bakın, onun çizgileri ne kadar zavallı, kırık dökük, ürkek..."

Evinin odalarını gezdiren İvan İvanıç, "Ben odalardan yalnız birkaçını ısıtıyorum," dedi. "Karım öldükten, oğlum savaşta can verdikten sonra salonu, konuk odasını kapattım, işte böyle... Ne yaparsınız..."

Kapılardan birini açtı, içinde kuyruklu piyano bulunan, dört sütunlu kocaman bir salon çıktı karşımıza. Salonun ortasına bir nohut dağı yığılmıştı, içerisi buz gibi soğuktu, rutubet kokuyordu.

"Öbür salona da bahçe kanepelerini koydum. Çünkü bizim evde mazurka dansı yapacak kimse kalmadı. Kapısına kilit vurmayıp da ne yapacaktım?"

Derken, dışarıdan ayak sesleri duyuldu. Doktor Sobol gelmiş olmalıydı. Doktor içeri girip ellerini ovuşturduğu, ıslanmış sakalını düzene soktuğu sırada onu inceleme fırsatı buldum. Yalnızlıktan bunaldığı belliydi; bunu İvan İvanıç'ın, beni görünce sevinmesinden anladım. Temiz yürekli, içi dışı bir bir adama benziyordu. Çünkü kendisini ilginç bulduğum, onunla görüşmekten memnun olacağım inancıyla kırk yıllık dostmuşuz gibi bakıyordu yüzüme.

Sakalını özenle taradıktan sonra yüzüme saf saf bakarak, "İki

gündür gözüme uyku girmedi," dedi. "Geçen gece doğumdaydım, dün gece de bir köylünün evinde tahtakuruları yüzünden gözümü kırpmadan yattım. Şimdi tek istediğim kütük gibi sızıp uyumak!"

Böyle diyerek kolumdan tuttu, beni yemek odasına doğru sürükledi. Sanki yaptığı harekete çok sevinecekmişim gibi... Doktorun saf bakışları, buruşuk pardösüsü, taktığı ucuz boyunbağı, üzerinden yayılan iyodoform kokusu bende kötü bir izlenim bıraktı; kendimi düzeysiz insanlar arasındaymışım gibi hissettim. Sofraya oturduğumuzda ise bardağıma doldurduğu votkayı çaresizlik içinde içtim, tabağıma koyduğu jambon parçasını sesimi çıkarmadan yedim.

İkinci kadehi yuvarlarken, "*Repetita est mater studiorum.*"[4] dedi. "İnanır mısınız, sizin gibi aydın insanlarla karşılaşınca tüm uykum kaçtı. Ben köy kökenli bir adamım, ıssız köşemde tek başıma hantallaşıp yabanlaştım; gene de mürekkep yalamış biriyim, insan yüzü görmemenin ne kadar kötü olduğunu içtenlikle söylemeliyim."

Üzerine acırga otu serpiştirilmiş, kaymaklı, soğuk, domuz yavrusu haşlaması geldi önce sofraya. Ardından içine domuz eti doğranmış, yağlı, ağız yakan bir çorba ile buram buram buğu tüten darı lapası verdiler. Doktor ha bire konuşuyordu. Çok geçmeden onun güçsüz, kafasının içi dağınık, mutsuz bir adam olduğunda karar kıldım. Üçüncü kadehten sonra olağanüstü derecede canlandı, dudaklarını şapırdatıp boğazından garip sesler çıkararak durmadan tıkındı, bana İtalyanca "ekçelença" demeye başladı. Kendisiyle görüşüp konuşmaktan son derece memnun olmuşum gibi saf saf yüzüme bakarak çoktan beridir karısından ayrı yaşadığını, aylığının dörtte üçünü nafaka olarak verdiğini, karısının, biri kız, biri oğlan iki çocuğuyla birlikte kentte oturduğunu, çocuklarını taparcasına sevdiğini, şimdi bir çiftlik ağasının dul karısı olan kültürlü bir hanımla yaşadığını, ancak sabahtan akşama değin yoğun işleri dolayısıyla boş vakit bulamadığından kadınla çok seyrek görüştüğünü bir çırpıda anlattı.

4 (Lat.) Tekrar etme, öğrenmenin anasıdır.

"Gündüzleri hastanede çalışırım, sonra da bir hastadan ötekine koşarım. Yemin ederim, ekçelença, değil sevdiğim kadını görmek, kitap okumaya bile vakit kalmıyor. Tam on yıldır kitap kapağı açtığım yok. Dile kolay, tam on yıl, ekçelença! Bunca koşturmama karşın ne kazandığımı soracak olursanız, işte İvan İvanoviç'in yüzü, bazı günler cebimde sigara parası bile bulamam."

"Ama herhalde manen doyum sağlıyorsunuzdur," dedim.

Gözünün birini kıstı. "O da neymiş? Hayır, dostum, en iyisi biz içmemize bakalım!"

Bir yandan doktoru dinlerken bir yandan da bildiğim ölçülerle onun nasıl bir adam olduğunu belirlemeye çalışıyordum: Maddeci mi, ülkücü mü, para düşkünü mü, sürü içgüdüsüyle hareket eden biri miydi? Ancak hiçbir ölçü ona uymuyordu. Ne tuhaftır, onu dinleyip suratına baktığım sırada her yönüyle anlaşılır bir kişi olarak gözüktüğü halde, kendi ölçülerimle onu anlamaya çalışırken çok içten davranmasına, safın biri olarak görünmesine karşın son derece karmaşık, çapraşık, anlaşılması güç bir yaratık olarak çıkıyordu karşıma. "Başkasının parasını kendi parası gibi harcayan, insanların güvenini kötüye kullanan, beleşten geçinmek isteyen bir adam mı bu?" diye soruyordum kendi kendime. Bir zamanlar ciddi bulduğum, değer verdiğim bu gibi sorular bana önemsiz, saf sapalak, işe yaramaz gözüküyordu.

Derken, sofraya börek geldi, ardından aralıklarla öbür yemekler sıralandı. Yemekler arasında durmadan likör içiyorduk. Börekten sonra üzeri terbiyeli güvercin, ciğer haşlaması, domuz, ördek, keklik kızartmaları, karnabahar, türlü türlü reçeller, sütlü lor, pelte, en sonra da reçelli gözleme verdiler. Yemeğin başlangıcında çorba ile lapayı iştahla yemiştim. Ondan sonrakileri isteksiz isteksiz, makine gibi çiğneyerek yuttum, hiçbirinden tat almadım. Bir yandan da her şeye baş verircesine gülümsüyordum. Ağız yakan çorba ile odanın bunaltıcı sıcaklığından buram buram terlemiştim. İvan İvanıç ile Sobol'ün yüzleri de kıpkırmızıydı.

Doktor bana dönerek, "Kadehimi saygıdeğer eşinizin onuru-

na kaldırıyorum," dedi. "Kendileri bendenizi severler... Çarın hekiminin saygı ve selamlarını kendisine iletin lütfen..."

"Eşiniz şanslı kadınmış, doğrusu," dedi İvan İvanıç da. "Fazla bir emek harcamadı, koşturup yorulmadı ama sonuçta ilçemizin en önde gelen kadını oldu. Her şey onun elinin altında, insanlar çevresinde fır fır dönüyor; doktor bey, Çiftçiler Birliği yöneticileri, ilçenin bütün hanımları eşinizin ağzının içine bakıyorlar. Zaten becerikli insanlarda işler kendiliğinden yürür. Ayrıca kaygılanmasına ne gerek var?"

"Bir insan vurdumduymazsa niye kaygılansın ki?"

İvan İvanıç beni tam işitmemiş olmalıydı.

"Ha, ne dediniz? Evet... Doğru söylüyorsunuz," diye bir şeyler geveledi, "insan dediğin biraz vurdumduymaz olmalı. Tanrı'ya, soydaşlarımıza karşı dürüst davranalım da ondan sonrasına boş ver."

Sobol heyecanlı bir sesle, "Ekçelença, çevremizi kuşatan şu doğaya bir bakınız!" dedi. "Yakanızın arasından burnunuzu ya da kulağınızı dışarı çıkarırsanız soğuktan hemen donar, kırda bir saat kalsanız karın altında kaybolursunuz. Köyler derseniz Rurik[5] zamanında nasılsa gene öyle, değişen bir şey yok. İşimiz gücümüz yangınlarla, açlıkla, doğanın getirdiği felaketlerle boğuşmak. Şey, ben neden söz ediyordum? Ha, evet... izninizle şunu açıkça belirteyim ki bu kargaşaya dikkatle bakıp ne olup bittiğini anlamaya çalışırsak görürüz ki bizimki yaşamak değil, tiyatroda yangın sahnesi oynamaktır. Kim ayakta duramayıp düşer, korkuya dayanamaz bağırır, ne yapacağını şaşırırsa o, düzenin birinci düşmanı sayılır. Dimdik ayakta durmalıyız, gözümüzü dört açıp ileriye bakmalıyız. İnsan olana böylesi yaraşır. Mızırdanmak, sümüğünü çekmek, ıvır zıvırla oyalanmak yok. Bir doğal felaketle karşı karşıya kaldığın zaman sen de dayanma gücünü kullan, kaya gibi sıkı dur, sakın pes etme! Doğru söylemiyor muyum, dede? (Böyle söyledikten sonra gülerek İvan İvanıç'a baktı.) Ama siz bana aldırmayın, ben paçavranın, kocakarının, ekşimik suratlının biriyim.

5 Kilise kayıtlarına göre, biraz da söylencelere dayanan İskandinav kökenli ilk Rus beyi – ç.n.

O yüzden ekşimik suratlılardan nefret ederim. Hele mızmızca duygulara hiç değer vermem. Birisi hiç yoktan can sıkıntısı çeker, bir başkası korkudan tir tir titrer, üçüncüsü de, diyelim karşımıza dikilip, 'Şunlara bakın, onar tabak yemeği tıkındılar, ondan sonra da açlık çekenlere yardım konusunu tartışıyorlar,' der. Ciğeri beş para etmez, aptal kafalının biridir bunu söyleyen kesinlikle, bunu böyle bilin! Hele bir dördüncüsü vardır ki ekçelença, sizin zengin oluşunuzu bir suçmuş gibi başınıza kakar. (Elini göğsünün üstüne bastırarak sesini yükseltti.) Şey... Beni bağışlayın ama, beyefendiciğim, çavdarınızı çalan hırsızları gecesini gündüzüne katarak arasın diye savcının başına bir sürü iş çıkarmanız, beni bağışlayın, bana göre size yakışmayan bir davranıştır. Kafayı bulduğum için söylüyorum, değilse söyleyemezdim. Gene de size yakışmayan bir davranıştır, beyefendiciğim..."

Hemen ayağa fırladım, utançtan kan beynime sıçramıştı; hırsımdan masanın çevresinde dört dönerken;

"Savcıya kim dedi bunca gayretkeşlik göstersin diye? Ben böyle bir şey söylemedim. Tanrı onun cezasını versin!" diye bağırdım.

"Üç kişiyi tutukladı, sonra da özgür bıraktı. Meğer aradığı adamlar onlar değilmiş." Alaycı alaycı güldü. "Şimdi başkalarını arıyor. Günah! Günah!"

Nerdeyse ağlamak üzereydim.

"Ben ondan böyle bir şey istemedim. Neden böyle yapıyorlar bu insanlar? Hadi, kabul edelim, haksızlık ettim, hatalı davrandım. Peki, beni daha da güç duruma sokmak için niye bu kadar çabalıyor savcı bey?"

Doktor beni yatıştırmaya çalışıyordu:

"Boş verin, aldırmayın. Kafayı bulduğum için söyledim bunları." Göğüs geçirdi. "Zaten benim çektiğim hep dilimin belası. Eh, azizim, karnımızı doyurduk, bol bol içki içtik, şimdi de yan gelip yatalım."

Masadan kalktı, İvan İvanıç'ı başından öptü, yalpalaya yalpalaya dışarı çıktı. İvan İvanıç'la ikimiz birer sigara yaktık. O sırada İvan İvanıç, "İki gözüm, yemekten sonra yatmayı hiç sev-

mem. Ama siz istiyorsanız buyurun, divan odasında dinlenebilirsiniz," dedi.

Divan odası dediği, yarı karanlık, hamam gibi sıcak bir yerdi. Butıga'nın elinden çıktığı besbelli, sağlam, hantal divanlar konulmuştu duvar boyunca; üzerlerine de dağ gibi kabarık, yumuşacık yataklar serilmişti. Yatakları bizim için gözlüklü kocakarı sermiş olmalıydı. Bunlardan birine çizmesini, setresini çıkarıp yüzünü divanın arkalığına dönerek doktor yatmıştı; öteki ise beni bekliyordu. Ben de setremi, çizmelerimi çıkardım; yorgunluğa, odada egemenliğini sürdüren Butıga'nın ruhuna, Sobol'ün tatlı tatlı horultularına teslim olarak boş yatağa uzandım.

Ardından hemen çeşit çeşit düşler görmeye başladım. Karımı, onun odasını gördüm önce, sonra sırayla yüzüme nefretle bakan istasyon şefini, kar yığınlarını, tiyatroda yangın sahnesini... Çiftliğimin ambarından yirmi çuval çavdar çalan köylüleri görmeye başlayınca, "Savcı iyi etmiş de yakaladığı adamları salıvermiş," diye homurdandığımı sanıyorum.

Kendi sesimden uyanıverdim. Şaşkınlık içinde Sobol'ün geniş sırtına, yeleğinin tokasına, iri topuklarına bir dakika kadar baktım. Sonra yavaş yavaş gene uyuyakalmışım.

Yeniden gözlerimi açtığımda hava kararmıştı. Sobol gene horul horul uyuyordu. Artık tedirginlikten kurtulmuştum, canım bir an önce eve gitmek istiyordu. Giyinip divan odasından çıktım. İvan İvanıç çalışma odasındaki geniş koltuğuna yayılmış, bakışları bir noktaya çakılı, kıpırdanmadan oturuyordu. Ben divan odasında uyuduğum sürece onun aynı yerde oturduğundan eminim.

Esneyerek, "Bir ay perhizden sonra Paskalya Yortusu sabahı gözümü açmış gibiyim," dedim. "Bundan böyle size daha sık uğrayacağım. Şey... Söyler misiniz, karım size hiç yemeğe geldi mi?"

İvan İvanıç büyük bir çaba harcayarak kıpırdandı.

"Ge... ge... geldiler ya... Geçen cumartesi bendeydiler. Kendileri beni severler."

Bir süre sessizlikten sonra ona şöyle bir soru sordum:

"İvan İvanıç, benim çekilmez bir adam olduğumu söylemiştiniz. Davranışlarımı değiştirmek için size göre ne yapmalıyım?"

"Nereden bileyim, mirim? Ben kendini salmış, hamhalat bir adamım, size ne tavsiye edebilirim ki? O zaman size böyle söyledim çünkü seviyorum sizi, karınızı da seviyorum, babanızı da severdim. Evet, böyle... Çok geçmeden öbür dünya yolcusuyum; bu durumda size yalan kıvırmaya, doğrusunu gizlemeye gerek var mı? Onun için dürüstçe söylüyorum: Sizi çok seviyorum ama saygı duymuyorum. Evet, saygı duymuyorum."

Yüzünü bana döndürdü, soluk almakta güçlük çekerek, fısıltıyla, "Elimde değil, size karşı saygı duyamıyorum, iki gözüm," dedi. "Dışarıdan bakınca gerçek bir adama benziyorsunuz. Hatta Fransız Cumhurbaşkanı Karno'yu andıran bir yanınız var. Geçenlerde resimli bir kitapta görmüştüm. Evet... Yüksekten konuşuyorsunuz, zekisiniz, rütbeniz yerinde, yanınıza yaklaşmak zor; gelgelelim, mirim, ruhunuzda bir bozukluk var. İradeniz mi eksiktir, nedir? İşte böyle..."

"Gerçekten yontulmamış bir adamsınız, İvan İvanıç," diyerek güldüm ben de. "E, biraz da karımdan söz edelim, ne dersiniz? Onu benden daha çok tanıyorsunuz, söyleyeceğiniz bir şeyler vardır elbet."

Karım hakkında konuşmak istiyordum ama Sobol'ün gelmesi konuşmamızı engelledi. Doktor gene saf saf yüzüme bakarak, "Güzel bir uyku çektim, elimi yüzümü yıkadım, şimdi romlu çayımı içip eve yollanabilirim," dedi.

VII

Akşamın sekizi olmuştu. İvan İvanıç'tan başka birkaç köylü kadın, gözlüklü kocakarı, iki kız çocuğu ile köylü bir erkek bizi evin çıkışından merdivene kadar uğurladılar. Arkamızdan sanki dua okuyorlar, mutluluk dileğinde bulunuyorlardı. Avluda karanlıkta elleri fenerli başka adamlar karşıladı bizi; bunlar bizim sürücülere nereden, nasıl gidileceğini açıklıyorlar, iyi yolculuklar diliyorlardı. Atlar, kızaklar, insanlar bembeyaz kara belenmişti.

Ben üç atlı, doktor iki atlı kızaklarımızla ağır ağır avludan çıkarken doktora sordum:

"İvan İvanıç'ın evinde bu kadar kalabalığın işi ne? Kim bunlar?"

"Toprak kölesi köylüler. Köleliğin kaldırıldığı buraya ulaşmamış sanki. Bir bölümü eski hizmetkârlar, son günlerini İvanıç'ın konağında geçiriyorlar; kimi kimsesi olmayan insanlar hepsi de, gidecekleri başka yerleri yok. Bir bölümü de kendi istekleriyle onun yanında çalışıyorlar. Kovamazsınız ki... Garip adamdır bizim İvanıç."

Kızaklar hızla yol almaya başladı. Nikonor bir türlü alışamadığım bet sesiyle sarhoş sarhoş homurdanıyor, rüzgâr kulaklarımda uğulduyor, inatla yağan kar gözlerimi, ağzımı, kürkümün kıvrımlarını dolduruyordu.

"Kaptırdık gidiyoruz, bakalım!" diye geçirdim içimden. Benim kızağın çıngıraklarının şıngırtısı doktorunkilere karışıyor, rüzgâr ıslık çalıyor, sürücüler haykırıyor, bu curcuna arasında geçirdiğim günün olaylarını anımsamaya çalışıyorum. Gerçekten yaşamım boyunca geçirdiğim en tuhaf, en çarpıcı gündü bu; ya aklımı oynatmıştım ya da bambaşka bir adam olmuştum. Bugüne değin tanıdığım ben, ben değildim artık, kendimi tanıyamıyorum.

Doktorun kızağı arkamızdan geliyor, onun, sürücüsüyle bağıra bağıra konuştuğunu işitiyordum. Adam arada bir bize yetişiyor, bir süre yan yana gidiyorduk. O sırada, sanki davranışından büyük zevk alıyormuşum gibi saf bir güvenle bana sigara ikram ediyor ya da benden kibrit istiyordu. Bir keresinde gene bizimle aynı hizaya gelince kızağın içinde boylu boyunca ayağa kalktı, kürkünün, kolundan iki kat uzun yenini havada savurarak bağırmaya başladı:

"Hey, Vaska, gözü kör olsun senin gibi sürücünün! Hadi, geç şunları! Daha ne duruyorsun!"

Doktorun kahkahaları, sürücüsü Vaska'nın çığlıklarına karışarak havada yankılandı. Benim Nikonor buna çok gücenmiş olacak ki kızağın hızını kesti; doktorun kızağının çınçınları duyulmaz olunca dirseklerini havaya dikip öyle bir bağırdı ki bi-

zim kızak hızla ileri atıldı, uçarcasına gitmeye başladık. Bir köye girdiğimizi gördüm o sırada. Önümüzden ışıklar, damların karaltıları hızla gelip geçti; birinin, "Bakın şu kahrolasılara!" diye bağırdığını işittim, iki fersah kadar böyle koşturduğumuz halde sokağın sonu geleceğe benzemiyordu. Biz doktora yetişip kızaklarımız normal hızıyla ilerlemeye başlayınca adam gene benden kibrit istedi.

"Geçtiğimiz şu sokağı görüyorsunuz ya, beyefendiciğim, işte açlıktan kurtaracağımız insanlar burada oturur. Bunun gibi beş sokak var." Birden bağırdı. "Durdur kızağı, Vaska! Meyhaneye uğrayalım bir yol! Hem içimizi ısıtırız hem de atlar soluklanır."

Meyhanenin önünde durduk. Doktor menteşeleri cızırdayan ağır kapıyı açıp beni önden bırakarak, "Burası benim bölgemdeki tek köy değil," dedi. "Gündüz gözüyle sokağa bakarsanız başı sonu gözükmez, oysa daha birçok ara sokak var. Bir sürü aç insan! Hangi birine yetişeceksiniz? Şaşkınlıktan ensenizi kaşırsınız, yapacağınız başka bir şey yoktur çünkü."

Masa örtüleri mis gibi kokan "temiz" odaya aldılar bizi. İçeri girdiğimizde mintanının eteklerini dışarı salmış, yelekli bir köylü duvar dibindeki sıradan kalkarak uykulu uykulu ne içeceğimizi sordu. Ben çay ısmarladım, Sobol de bira.

"Evet, yapacağınız başka bir şey yoktur," diye doktor konuşmasını sürdürdü. "Oysa eşiniz hanımefendi bir şeyler yapacağına inanıyor; kendisine saygım, hayranlığım sonsuz, gene de ben onun kadar inançlı değilim. Göreceksiniz, halka destek için çalışmalarımız öbür hayır işleri gibi üç-beş ruble yardımla kalacak, daha ileri gitmeyecektir. Hani, çocuk esirgeme kurumuna, sakatlar yurduna yardım ederiz ya, onun gibi bir şey işte... Bundan ötesi kıvırtmak, göz boyamak, kendi kendimizi kandırmaktır; başkasına aklım ermez. Aslında bizim yapmamız gereken, bilgiye, hesap kitaba dayalı, herkesin hakkını gözeten, ciddi bir çalışma olmalıdır. İşte kızak sürücüm Vaska'yı ele alalım, kendini bildi bileli yanımda çalışır. Adamcağızın işleri ters gitti hep; yarı aç yarı tok gezer, sürekli hastadır. Ben gene de günde kendisine on beş kapik ödemekle onu yanımda çalışan işçi yerine koyuyorum, böylece toplum içinde kendime iyi bir

ad sağlıyorum. Verdiğim parayı bir yardım, yoksula destek, hayırseverlik saydığım için...

Gelin şimdi, durumu şöyle bir gözden geçirelim. En düşüğünden hesapla bir ailede beş kişi bulunduğunu, bir kişinin de günde yedi kapik yediğini düşünürsek bin aileyi beslemek için günde üç yüz elli ruble harcamamız gerekiyor. Oysa biz üç yüz elli yerine çok çok az ödüyoruz; bunun adını da 'yardım', yoksula destek koyarak eşiniz ve benim gibileri iyi insanlar olarak sınıflıyoruz. Sevsinler e mi, aman ne büyük yardımseverlik! Ne insancıllık! İşte durum bu kadar basit, iki gözüm! Keşke insanseverlik üstüne daha az konuşsak, bunun yerine vicdanımızın sesini dinleyerek daha gerçek hesaplar yapıp, üzerimize düşen görevi yerine getirsek daha iyi olmaz mı? Aramızda öyle insansever, duygulu arkadaşlar var ki ellerinde yardım çizelgeleri, para toplamak için bütün içtenlikleriyle ev ev dolaşıyorlar ama kendi terzilerine, aşçılarına para ödemeye gelince elleri titriyor. Bu, mantıksızlığın ta kendisi değil midir! Mantık bunun neresinde?"

İkimiz de susuyorduk. Ben kafamdan bir hesap yaptıktan sonra dedim ki:

"İki yüz gün süreyle ben bin ailenin geçimini üzerime alıyorum. Yarın bize gelin, konuşalım."

Yardım işini böylesine kolay çözüme bağladığım için kıvançlıydım, hele Sobol'ün, "Peki, gelirim," demesine daha da sevindim. Meyhanede yiyip içtiğimizin parasını ödeyip çıktık. Kızaklara binerken Sobol, "Ben işte böyle her şeyi birbirine karıştırıp bozmaktan pek hoşlanırım," dedi. "Ekçelença, kibritinizi lütfeder misiniz? Benimki meyhanede kalmış."

Yarım saat sonra onun kızağı gerilerde kaldı, tipinin uğultusu arasında çıngıraklarının şıngırtısı işitilmez oldu.

Eve gelince gene odadan odaya dolaşmaya başladım, içinde bulunduğum durumu aydınlığa kavuşturmak, yapmam gerekenleri bütün boyutlarıyla düşünmek istiyordum. Ancak kafamın içi bomboştu, karıma ne söyleyeceğimi bile bilmiyordum.

Ona söyleyeceklerimi tasarlayamadan doğruca aşağı kata indim. Karım aynı pembe sabahlıkla, sanki kâğıtlarını benden sa-

kınırcasına çalışma odasında, masanın önünde dikiliyordu. Yüzünde aynı şaşkınlık ve alaycı gülümseme vardı. Benim gelişimi haber aldıktan sonra ağlamamaya, benden herhangi bir istekte bulunmamaya, kendini savunmamaya karar verdiği belliydi. Ben ne yaparsam hakaretle karşılık vereceği kesindi. Yüzüme bakışıyla, "Madem öyle, canın cehenneme!" der gibiydi.

"Natalie, gidemedim, geri döndüm," dedim. "Kocadım mı, aklımı mı oynattım, yoksa başka bir adam mı oldum; nasıl isterseniz öyle düşünün... Yaptıklarımdan ürkerek eski huylarımdan vazgeçtim, şimdi o durumumdan nefret ediyor, utanıyorum. Dünden beri içime yerleşen yeni adam sizin yanınızdan gitmeme izin vermiyor. Ne olur, beni kovmayın, *Natalie!*"

Bakışları yüzüme çakılmış gibiydi; söylediklerime inandı, gözlerinde büyük bir tedirginlik belirdi. Bense onun yanımda bulunmasından büyülenmiş, odasının sıcaklığıyla ısınmış olarak sayıklarcasına mırıldanıyordum. Ellerimi ona uzatmıştım.

"Şunu iyice bilin ki sizden başka yakınım yok. Aslında sizi her dakika, her saniye özlemişimdir, ancak gururum elvermediği için sizi sevdiğimi söyleyemedim. Karı koca olarak yaşadığımız eski günleri bir daha geriye döndüremeyiz, artık gerek de yok buna. Beni uşağınız olarak yanınıza alın, bütün malım mülküm sizin olsun, onları istediğiniz gibi dağıtın, içim rahat, Natalie, huzur içindeyim... Hiçbir kaygım, üzüntüm kalmadı..."

Büyük bir merak içinde bakışlarını yüzüme dikmiş bulunan karım hafif bir çığlık atarak ağlamaya başladı, sonra hemen bitişik odaya kaçtı. Ben de yukarıya, kendi katıma çıktım. Bir saat sonra masama oturmuş, "Demiryollarının Tarihi" adlı incelememi yazıyordum; açlık çeken köylüler artık bana engel değildi, eski tedirginliğimden eser kalmamıştı. Geçenlerde karım ve Sobol'le birlikte Pestrovo köyündeki basık damları gezerken gördüğüm düzensizlik, kötü kötü dedikodular, karımın çevresindeki insanların yanlışları, yaşlılığımın yakın oluşu beni kesinlikle tasalandırmıyordu. Nasıl savaş alanında vınlayarak uçan mermiler, top gülleleri askerlerin günlük işlerini görmelerini, yiyip içmelerini engellemiyorsa, açlık çeken köylüler de

benim rahatça uyumama, işlerimi tıkır tıkır yürütmeme engel değildi. Konağın içinde, avluda, hatta uzaklara kadar her yerde Sobol'ün deyimiyle hayır işleri "fıkır fıkır kaynıyor"du. Sık sık yukarı kata gelen karım gözlerini kocaman kocaman açarak odaları kolaçan ediyor, "yaşamının haklılığını kanıtlayacak" bir şeyler bulup açlık çekenlere vermek üzere dipte bucakta ne varsa alıp götürmeye çalışıyordu.

Gördüğüm kadarıyla çok geçmeden zenginliğimizden tek kırıntı kalmayacak, kesinlikle yoksulluğun kucağına düşeceğiz. Ama olsun, böyle şeylere aldırdığım yok, hepsine gülüp geçiyorum. Daha sonra neler olacağını ise bilmiyorum.

Gelgeç Gönüllü

(Попрыгунья)

I

Olga İvanovna'nın düğününe bütün dostları, yakın arkadaşları gelmişti. Olga İvanovna onlara başıyla kocasını göstererek, "Bakın şu adama bir kez!" diyordu. "Onda değişik bir şey, büyük bir yetenek görmüyor musunuz?"

Bir özelliği olmayan, sade, gösterişsiz bir adamla durup dururken evlenmiş olamayacağını, onda bazı değerler bulunması gerektiğini anlatmaya çalışıyor gibiydi.

Kocası Osip Stepanoviç Dımov, dokuzuncu dereceden devlet memuru bir doktordu. İki hastanede birden görev yapmak zorunluluğu dolayısıyla, hastanelerden birinde kadro dışı klinik şefi, ikincisinde ise otopsi uzmanı olarak çalışıyordu. Her gün sabah saat dokuzdan öğleye değin kendi kliniğinde hastalara bakar, öğleden sonra da atla öteki hastaneye, ölen hastalara otopsi yapmaya giderdi. Gene de eline geçen para, yılda beş yüz rubleydi, işte doktor hakkında söyleneceklerin hepsi bu!

Olga İvanovna ile dostlarına, yakın arkadaşlarına gelince, hepsi kendine göre değerli kişilerdi. Her biri başka bir alanda sivrilip az çok tanınarak ün yapmışlardı. Henüz üne kavuşmayanlar ise bu yolda büyük umutlar besliyorlardı. Olga İva-

novna'ya güzel konuşma dersi veren dram tiyatrosu sanatçısını ele alalım isterseniz. Değeri çoklarınca kabul edilmiş, ağırbaşlı, akıllı, zarif, büyük bir insan, seçkin bir oyuncuydu bu sanatçı. Sonra Olga İvanovna'ya, kendisini boşu boşuna heder ettiğini, tembelliği bırakıp dizginlerini ele alsa kısa zamanda tanınmış bir soprano olacağını söyleyen şişko, babacan opera sanatçısına bakalım. Sonra birkaç ressamı, en başta da Olga İvanovna'nın resim denemelerini düzelterek onda büyük yetenek gördüğünü söyleyen, yirmi beş yaşlarındaki sarışın, yakışıklı ressamı –görünüm, günlük yaşam ve hayvan modelleri ressamı–, Riyabovski'yi unutmayalım. Riyabovski sergilerde başarılar kazanmış, son tablosunu tam beş yüz rubleye çabucak satıvermişti. Sonra çalgısını ağlıyormuş gibi çalan, Olga İvanovna'ya, tanıdığı kadınlar arasında yalnızca onun kendisine eşlik edebileceğini bütün içtenliğiyle söyleyen viyolonselci var sırada. Sonra sıra genç ama şöhret yapmış; roman, tiyatro ve birçok öykünün yazarı bir edebiyatçıya geliyor. Daha kimler yoktu ki sırada! Ha, az kaldı, eski Rus üslubuna, masal ve destanlarına hayran, amatör kitap resmi ve süsleme sanatları ressamı, toprak ağası, soylu takımından Vasili Vasilyeviç'i unutuyorduk! Onun kâğıt, porselen, isli tabaklar üzerine işlediği resimleri görseniz şaşırmaktan küçük dilinizi yutardınız.

Talihin yüzlerine güldüğü bu özgür düşünceli sanatçılar topluluğu, –ne yalan söylemeli– bu alçakgönüllü, bu ince ruhlu kişiler, Olga İvanovna'nın kocası doktorun adını ancak hastalıktan hastalığa ağızlarına alırlar; uzun boylu, geniş omuzlu bir erkek güzeli olduğu halde aralarında silik, gereksiz, yabancı kalan Dımov'un soyadını yanlışlıkla Sidorov ya da Tarasov olarak söylerlerdi. Bu zevk sahibi kişilere, Dımov'un sırtındaki frak başkasından ödünç alınmış gibi gözükür, kendi aralarındaki konuşmalarda doktorun yüzü bir kâhyanın suratına benzetilirdi. Ama Doktor Dımov bir yazar ya da ressam olsaydı, sakalının biçimiyle en azından Emile Zola'ya benzetilecekti...

Tiyatro oyuncusu, Olga İvanovna'ya yaklaşarak, gelinliği ve lepiska saçlarıyla baharda körpe beyaz çiçeklere bürünmüş genç bir vişne fidanını andırdığını söyledi. Olga İvanovna bu il-

tifattan dolayı kendinden geçercesine sevindi. Tiyatro oyuncusunun elini yakalayarak, "Durun, durun, size kocamla evlenme işinin birdenbire nasıl olup bittiğini anlatayım," dedi. "Nasıl başlamıştı? Ha, evet, önce Dımov'un aynı hastanede babamla birlikte çalıştığını söylemeliyim. Zavallı babacığım bir gün ansızın hastalanıverince Dımov gece demedi, gündüz demedi, bir meslektaşı olarak babamın başında nöbet tuttu. Ah, o ne büyük özveriydi! Dinleyin Riyabovski! Siz de bay yazar! Anlatacaklarım çok önemlidir. Şöyle yaklaşın, yaklaşın... Onun gösterdiği o özveriyi, candan ilgiyi görmeliydiniz! Ben de babamın başından ayrılmıyor, yatağında nöbet beklerken gece gündüz gündüzleri gözümü kırpmıyordum. Ve bir gün ansızın yiğidimin gönlüne düşüvermemiş miyim? Benim Dımov böylece bana deli gibi tutuldu. İnsan, başına neler geleceğini önceden kestiremiyor... Neyse, babamın ölümünden sonra yiğidim sık sık evimize gelmeye başladı, arada sırada dışarıda da karşılaşıyorduk. Derken, bir akşam bize gelişinde, beklemediğim bir anda bana evlenme önerisinde bulununca neye uğradığımı şaşırdım. O gece sabaha dek ağladım, sonunda sevdim onu. Gördüğünüz gibi, şimdi de karısıyım... Bir aslanın gücü seziliyor onda, öyle değil mi? Şimdi yüzü bize yarı dönük, karanlıkta iyice seçilemiyor ama yüzünü tam dönsün de siz alnını o zaman görün! Riyabovski, bakın, bakın! Böyle bir alınla karşılaştınız mı hiç? Hey, Dımov, biz de senden konuşuyorduk. Hadi, gel yanımıza! Onurlu elini Riyabovski'ye uzat... Ha şöyle! Artık birbirinizle dost oldunuz."

Saf, babacan bir gülümsemeyle Riyabovski'nin elini sıkan Dımov, "Tanıştığımıza memnun oldum," dedi. "Şey, okulu benimle birlikte bitiren Riyabovski[1] diye birini anımsattınız bana. Onunla bir akrabalığınız var mı?"

II

Olga İvanovna yirmi bir, Dımov ise otuz bir yaşındaydı. Karı koca olduktan sonra hemen kaynaşıp anlaştılar. Olga İvanovna konuk salonunun duvarlarını kendinin, ressam arkadaşla-

1 Riyabovski ressamın soyadıdır – ç.n.

rının yaptığı çerçeveli, çerçevesiz resimleriyle donattı; piyanonun, mobilyaların sağına soluna Çin şemsiyeleri, ressam sehpaları, renk renk kumaşlar, hançerler, biblolar, fotoğraflar yerleştirerek koca salonu hoşa gidecek biçimde tıklım tıklım doldurdu. Yemek odasının duvarlarını ağaç basması resimlerle süsledi, bir köşeye orak ile bir çift çarık astı, öbürüne bir tırpan, bir de tırmık koydu; böylece Rus zevkine uygun bir oda olup çıktı burası. Yatak odasının mağaraya benzemesi için tavan ve duvarlarını koyu bir kumaşla kaplattı, yatağın başucuna bir denizci feneri astı, kapının dibine de elinde savaşçı baltası tutan bir heykel yerleştirdi. Herkes genç çiftin yuvasını çok sevimli buluyordu.

Her gün saat on bir sularında yataktan kalkan Olga İvanovna ya piyano çalıyor ya da hava iyiyse yağlıboya resim çalışıyordu. Sonra saat bire doğru terzisine gidiyordu. Gerek kendisinin, gerekse kocasının parası geçimlerine ancak ucu ucuna yettiğinden, sık sık kılık değiştirmemek, gene de giyim kuşamıyla herkesin hayranlığını kazanmak için terzisiyle işin biraz kurnazlığına kaçıyorlardı. Boyanmış eski giysilerden, değeri beş para etmez tül, dantel, ipek ve kadife parçalarından bazen öyle hoş, öyle güzel şeyler çıkarıyorlardı ki görenler parmaklarını ısırırdı. Olga İvanovna terzisinden ayrılıp, tanıdığı kadın tiyatro oyuncularından birine uğruyordu çünkü ondan hem tiyatro havadisleri alacak hem de fırsatını bulursa yeni bir oyunun ilk temsili için bilet isteyecektir. Oyuncudan sonra bir ressamın atölyesine ya da bir sergiye, oradan çıkıp ünlü tanıdıklarından birinin evine gitmesi gerekecektir. Çünkü o günkü programında ya arkadaşını kendi evine çağırmak ya da onun daha önceki bir ziyaretinin karşılığını vererek oturup çene çalmak vardır.

Onu her yerde güler yüzle, dostça karşılıyorlar; yüzüne karşı güzel, sevimli, eşsiz bir kadın olduğunu söylüyorlardı. Olga İvanovna'nın "büyük", "şöhretli" diye adlandırdığı bu kişiler onu kendilerinin dengiymiş, kendilerinden biriymiş gibi görüyorlardı. Sonra sanki ağız birliği etmişçesine, bu yeteneğe, zevk ve zekâya sahip olan birinin, eğer ipin ucunu kaçırmazsa, bir gün büyük başarı elde edeceğini ısrarla belirtiyorlardı. Öyle ya,

şarkı söylüyor, piyano çalıyor, resim ve yontu çalışıyor, amatör temsillerde rol alıyordu; hem de öyle laf olsun diye değil, büyük bir beceri göstererek... Yaptığı süs fenerlerinde, giyim kuşamda, birinin boyunbağını bağlayışında bile ayrı bir yaratıcılık, ayrı bir incelik ve sevimlilik vardı. Ama ünlü kimselerle tanışıp onlara kısa zamanda yaklaşmada gösterdiği ustalık, bütün öteki becerilerini gölgede bırakıyordu. Adamın biri azıcık isim yapsa da adı şurada burada biraz duyulacak olsa bu, Olga İvanovna'nın onunla tanışması, aynı günde de dost olup evine çağırması için yeter de artardı bile. Her yeni tanışma onun için tam bir bayramdı. Ünlü kişilerin kulu kölesi oluyor, onlarla övünüyor, her gece onları düşlerinde görüyordu. Delicesine bir özlem duyuyordu ünlü kişilere karşı ama bu özlemini bir türlü doyuramıyordu. Bir yandan eskiler unutulup gidiyor, onların yerine yenileri geliyordu ama o hemen bunları da kanıksıyor ya da hayal kırıklığına uğruyor, büyük bir istekle durmadan yenilerini arıyordu. Bütün bu arayış ve buluşların amacı neydi acaba?

Saat beşte kocasıyla birlikte yiyordu öğle yemeğini.[2] Dımov'un sadeliği, sağduyusu, babacanlığı onu çok duygulandırıyor, kendine hayran bırakıyordu. İkide bir yerinden fırlayarak kocasının başını kollarının arasına almasa, bu başı öpücüklere boğmasa içi rahat etmiyordu.

"Dımov, sen zeki, soylu bir insansın," diyordu. "Yalnız büyük bir kusurun var: Sanatla hiç ilgilenmiyorsun. Müziğe de, resme de aldırdığın yok..."

Doktor ise kısaca, "Anlamıyorum da ondan," diye karşılık veriyordu. "Ömrüm boyunca doğal bilimlerle, tıpla uğraştım. Sanatla uğraşacak vaktim olmadı."

"Ama korkunç bir şey bu, Dımov!"

"Niçin? Senin tanıdıkların da doğal bilimlerden, tıptan anlamıyorlar ama böyledir diye sen onları kınamıyorsun. Herkesin alanı ayrı. Manzara resimlerini, operaları anlamıyorsam da şöyle düşünüyorum: Madem kimileri bütün yaşamlarını bu yo-

2 Yüksek sosyetede öğle yemeği saat dört-beş arasında, akşam yemeği ise gece on bir-on ikide yeniyordu – ç.n.

la vermişler, kimileri de bunlara büyük paralar ödüyorlar, öyleyse gereklidir bunların hepsi de. Evet, sanattan anlamıyorum, ancak anlamamak, aldırmamak değildir."

"Gel, senin şu onurlu elini sıkayım!"

Olga İvanovna yemekten sonra gene tanıdıklarına, oradan da bir tiyatroya ya da konsere gidiyordu; eve döndüğünde vakit geceyarısını geçmiş oluyordu. Her gün böyleydi bu...

Çarşamba akşamları eve dostlarını çağırıyordu. Bu toplantılarda kimse vaktini dansla, kâğıt oyunuyla öldürmüyor; çeşitli sanat etkinliklerinde bulunuyorlardı. Dram tiyatrosu oyuncusu bir piyesten pasajlar okuyor, opera sanatçısı aryalar söylüyor, ressamlar Olga İvanovna'nın dizi dizi albümlerine resim yapıyor, viyolonselci parçalar çalıyor, evin hanımı da resim ve yarı taş yapıyor, arya söylüyor, bir müzisyene piyanoda eşlik ediyordu. Piyes okuma, müzik ve opera saatleri arasında edebiyat, tiyatro, resim üzerine konuşmalar, tartışmalar sürüp gidiyordu. Olga İvanovna, kadın sanatçılardan, bir de terzisinden başka bütün kadınları bayağı, can sıkıcı bulduğu için, bu toplantılarda pek kadın bulunmazdı. Hiçbir toplantı geçmemiştir ki evin hanımı kapının zilinin her çalınışından sonra yerinden sıçrayarak, yüzünde bir zafer parıltısıyla, "Bu odur!" diye bağırmasın. "O!" sözcüğüyle, eve çağırdığı yeni bir ünlüyü anlatmak istiyordu. Salona, konuklar arasına Dımov hiç gelmez, böyle birinin evdeki varlığını da kimse hatırına getirmezdi. Ama saat tam on bir buçuk dedi mi, yemek odasına giden kapılar açılır, yüzünde o babacan, uysal gülümsemesiyle Dımov içeri girerek, "Beyler, yemeğe buyrun," derdi.

Topluca yemek odasına giderler ve masada her seferinde aynı şeyleri görürlerdi: Tabaklar dolusu midyeler, domuz ya da sığır söğüşü, sardalyalar, beyaz peynir, havyar, votka, iki sürahi de şarap...

Olga İvanovna sevincinden ellerini çırparak, "Ah, benim sevgili garsonum!" derdi. "Gene gönlümü kazandın! Beyler, ne olur, şu alna bir bakın! Dımov, yan dön bakayım! Görün işte, efendiler, yüzü Bengal kaplanının yüzüne benziyor ama uysallığı, sevimliliği ancak bir geyikte bulunabilir. Ah, sevgilim benim!"

Konuklar Dımov'un yüzüne bakıp, "Gerçekten de hoş bir adam," diye düşünüyorlar ama onu hemen unutarak yemek yemeye; tiyatro, müzik, resim üstüne konuşmalara dalıyorlardı.

Genç evliler mutluydular, yaşamları pürüzsüz akıp gidiyordu. Bununla birlikte balaylarının üçüncü haftası pek öyle neşeli geçmedi, hatta üzüntülü bile geçti denebilir. Dımov hastanede yılancığa yakalanmış, altı gün yataktan çıkmayarak, güzelim siyah saçlarını cascavlak kestirmişti. Olga İvanovna, kocasının başucundan ayrılmadan acı gözyaşları döktü. Dımov biraz kendine gelince de onun başına beyaz bir mendil bağlayarak karşısına oturttu, adamcağızın yüzüne bakarak bedevi resmi yapmaya başladı. Bu iş ikisinin de çok hoşuna gitti. İyileşmesinden birkaç gün sonra Dımov yeniden hastanelerdeki görevine başlamıştı ki bir gün yeni bir terslikle karşılaştılar.

O gün oturmuş yemek yiyorlardı. Dımov, "İşlerim nedense ters gidiyor, anacığım," dedi. "Bugün dört otopsim vardı, iki parmağımı birden kesmişim. Ancak eve gelince farkına vardım."

Olga İvanovna'nın beti benzi attı. Dımov ise gülümseyerek, bunun önemsiz olduğunu, otopsi sırasında sık sık ellerini kestiğini söyledi.

"Anacığım, kendimi işime fazla verdiğim için dalıyorum."

Olga İvanovna, bu kesikten dolayı kocasına bir şey olacağı korkusuyla birkaç gün geceleri hep dua etti ama tehlikeyi atlattılar sonunda. Ve böylece üzüntüsüz, kaygısız günler yeniden başladı. Geçirdikleri kış günleri bile mutluluk doluyken, uzaktan uzağa gülümseyen, o neşe kaynağı bahar yaklaşıyordu yavaş yavaş. Artık sonu gelmez bir mutluluk dönemi başlayacaktı. Nisan, mayıs, haziranda kentten uzak kır evi, gezintiler, balık avları, bülbül sesleri, sonra da, temmuzdan güz sonuna dek sürecek, ressamların Volga gezisi... Sosyetenin kaçınılmaz üyesi Olga İvanovna bu geziye katılmadan olur muydu! Olga İvanovna kendine ketenden iki takım yol giysisi diktirdi; boyalar, fırçalar, tuval bezi ve yeni bir palet aldı. Resimde elde ettiği başarıları görmek için Riyabovski ona hemen hemen her gün uğruyordu. Olga İvanovna ona yaptığı resmi gösterince, beriki el-

lerini ceplerine derince sokuyor, dudaklarını sıkıp burnundan tıslayarak, "Bakın," diyordu. "Şu bulut fazla göze batıyor, verilen renkler akşamın renkleri değil. Ön plan ise hayli örselenmiş... Anlatabiliyor muyum? Bir eksiği var işte... Resimdeki ev, üstünden bir şey bastırıyormuş gibi nerdeyse cıyak cıyak bağıracak. Şu köşeyi biraz koyulaştırmalısınız. Gene de bütünüyle iyi sayılır. Kutlarım sizi!"

Riyabovski ne denli bulanık konuşursa Olga İvanovna onu o denli kolay anlıyordu.

III

Ruhülkudüs Yortusu'nun ikinci günü öğle yemeğinden sonra Dımov, çarşıdan yiyecek ve şekerleme alarak karısının yanına, kır evine yollandı. Onu iki haftadır görmediği için çok özlemişti. Trende giderken, sonra da büyük korulukta karısının kiraladığı yazlık evi ararken hep açlığını, yorgunluğunu, karısıyla karşı karşıya yiyeceği akşam yemeğinden sonra yatıp uyuyacağı ânı düşünüyordu; içinde havyar, beyaz peynir, akbalık bulunan yiyecek paketine baktıkça keyfi daha da artıyordu.

Yazlık evlerini bulduğu zaman güneş batmak üzereydi. Yaşlı hizmetçi, hanımının evde bulunmadığını ama gelmek üzere olduğunu söyledi. Basık tavanları kâğıtlarla kaplı, girintili çıkıntılı döşemeleri yarık yarık, bu üç odalı evin görünüşü hiç de iç açıcı değildi. Odalardan birine bir karyola konmuştu. Ötekinde sandalyelerin üstüne, pencere önlerine tuvaller, fırçalar, boyalı kâğıtlar, erkek şapka ve paltoları fırlatılmıştı. Üçüncüsünde ise Dımov hiç tanımadığı üç adamla karşılaştı. İkisi esmer, sakallıydı; üçüncüsü ise yüzü tıraşlı, şişman bir adam, herhalde bir aktördü. Masada fokur fokur semaver kaynıyordu.

Aktör, Dımov'a yabansı yabansı bakarak, bas sesiyle, "Ne istiyorsunuz?" dedi. "Olga İvanovna'yı arıyorsanız bekleyin, şimdi gelir."

Dımov oturdu, beklemeye başladı. Esmer adamlardan biri, kalkıp kendine bir çay doldurdu; uykulu, yorgun gözlerle Dımov'u süzerek, "Siz de çay içer miydiniz?" diye sordu.

Dımov hem çay içmek hem de karnını doyurmak istiyordu, fakat iştahı kaçmasın diye çay içmeyeceğini söyledi. Çok geçmeden, ayak sesleriyle birlikte şen bir kahkaha yükseldi, bunun ardından da, başında geniş kenarlı şapkası, elinde bir çantayla Olga İvanovna kapıyı çarparak hızla içeri girdi. Onun arkasında ise geniş bir şemsiye ile portatif bir sandalye taşıyan, kırmızı yanaklı Riyabovski geldi içeriye.

Olga İvanovna sevinçten kızararak, "Oo, Dımov! Sen misin?" diye bağırdı.

Kocasının göğsüne başını, her iki elini koydu.

"Niçin bunca zamandır gelmedin? Niçin? Söylesene!"

"Ne zaman geleyim, anacığım? Hiç boş kaldığım yok ki! Biraz serbest olduğum zamanlar da tren saati uymuyor."

"Neyse, çok sevindim seni gördüğüme! Bütün gece düşüme girdin, hasta falansındır diye ödüm patladı. Ne sevimli bir insan olduğunu, hem nasıl tam zamanında geldiğini bir bilsen! Beni kurtaracak bir kişi varsa o da sensin! Benim kurtarıcımsın sen!"

Kocasının boyunbağını düzelterek konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Yarın burada çok ilgi çekici bir düğün olacak. Çikildeyev adında genç bir istasyon telgraf memuru evleniyor. Genç, yakışıklı, zeki bir çocuk... Görsen, aslan gibi de güçlü kuvvetli. Oturup ondan kolayca bir orman adamı resmi çizebilirsin. İşte biz, bütün yazlıkçılar, bu gençle ilgilenerek düğününde bulunmak için söz verdik... Maddi durumu pek düzgün olmayan, içine kapanık, kimi kimsesi bulunmayan bir çocuk. Düşün bir kere, öğle ayininden sonra kilisede nikâh kıyılacak, sonra da kızın evine kadar yürünecek... Koruluk, kuş sesleri, otların üzerindeki güneş lekeleri ve bu açık yeşil zemin üzerinde renk renk benekler halinde bizler; tam Fransız izlenimcilerinin zevkine uygun, çok hoş bir görünüm!"

Olga İvanovna'nın yüzü ağlamaklı bir durum alarak, "Ama Dımov," dedi, "ben kiliseye ne giyip gideceğim? Yanıma hiçbir şey almamıştım, hem de hiçbir şey! Ne takım giysim, ne çiçeklerim, ne eldivenlerim... Beni sen kurtaracaksın! Kendi ayağın-

la çıkıp geldiğine göre Tanrı bunu böyle istiyor. Al şu anahtarları bir tanem, hemen koş eve! Dolapta pembe takımım var. Bilirsin, hani birinci askıda duran... Sonra kilerde, sağ tarafta, yere konmuş üst üste iki karton kutu göreceksin, işte bunlardan üsttekini açınca bir sürü tüller, çeşitli bez kırpıntıları altında çiçeklerimi bulacaksın. Çiçeklerin hepsini çıkar oradan. Aman, gözünü seveyim, sakın buruşturma! Burada seçerim ben onları... Bir çift de eldiven satın al."

"Peki, yarın gidince gönderirim."

Olga İvanovna birden şaşırarak kocasına baktı.

"Ne yarını? Yarın yetiştiremezsin, ilk tren sabah saat dokuzda kalkıyor, oysa nikâh on birde. Olmaz iki gözüm, muhakkak bugün gitmelisin! Ama yarın kendin gelemezsen bir çocukla göndersen de olur. Durma hadi, yolcu treni gelmek üzere... Aman geciktirmeyesin, hayatım..."

"Peki..."

Olga İvanovna'nın gözlerinde yaşlar belirdi.

"Ah, seni gerisin geri gönderdiğim için öyle üzülüyorum ki! Ne ettim de şu telgraf memuruna söz verdim?"

Dımov çabucak bir bardak çay içti, eline bir simit aldı ve uysal uysal gülümseyerek istasyona yollandı.

IV

Ay ışıklı sessiz bir temmuz gecesi; Olga İvanovna, Volga üzerindeki vapurlardan birinin güvertesinde oturuyor, bazen nehrin sularına, bazen de dantel gibi uzayıp giden kıyılara dalıp dalıp gidiyordu. Yanında ayakta duran Riyabovski ise sudaki gölgeleri gölge değil, birer hayal olarak gördüğünü anlatıyordu kadına. İnsan bu hayal parıltısıyla aydınlanan büyüleyici sulara baktığı sürece neler düşünmezdi ki! Kendi yaşamının bir hiç olduğunu, buna karşılık çevresinde daha anlamlı, sonsuz, mutluluk verici bir evren bulunduğunu fısıldayan, düşüncelere dalmış, hüzünlü sahiller ile engin gökyüzünü seyrederken kendinden geçebilir, ölebilir, kendisi de hayaller arasına karışabilirdi. Geçmiş yıllar gerilerde kalmıştı, artık onları ilgilendir-

memeliydi; geleceğin ise bir değeri yoktu. Yaşamlarındaki bu tek, bu büyülü geceye gelince, o da sona ermek üzereydi. Eğer bu geceyi değerlendiremezlerse güzelliğinin ne anlamı kalırdı?

Bazen Riyabovski'nin söylediklerine, bazen gecenin sessizliğine kulak veren Olga İvanovna, ölümsüzlüğü, hiçbir zaman ölmeyeceğini düşünürken dalmış gitmişti. Suların şimdiye dek görmediği lacivert rengi, sonsuz gökyüzü, sahiller, karanlık gölgeler, yüreğini dolduran coşkun sevinç ona büyük bir ressam olacağını; bu engin boşlukta, uzaklarda, ay ışıklı gecenin ötesinde onu şöhret, başarı ve sanatsever insanların hayranlığının beklediğini fısıldıyordu. Gözlerini kırpmadan bu sonsuzluğa bakarken, insan yığınları, ışıklar, görkemli müzik sesleri, sevinç çığlıkları, beyaz giysiler içinde kendisi, dört bir yandan ona doğru atılan çiçekler canlanıyordu gözlerinin önünde. Yanında da, dirseklerini korkuluğa dayamış duran, gerçekten büyük bir adam, bir dâhi, bir Tanrı vergisi ressam vardı. Bu dâhinin şimdiye dek yarattıkları güzeldi, yeniydi, olağanüstüydü ama onun eşine az rastlanan ustalığı zamanla gelişip olgunlaştıkça daha güzel, daha şaşırtıcı eserler verecekti. Zaten bu da onun duruşundan, olayları yorumlayışından, doğaya bakışından belliydi. Gölgeleri, akşam renklerini, ay ışığını dile getirişindeki çarpıcılık, anlatım zenginliği, Riyabovski'nin doğa üzerindeki gücünün büyüsünü hissettiriyordu tablolarını seyredenlere. Bu çok yakışıklı, kendine özgü adamın yaşamı da bağımsız, günlük olayların üstünde, kuşlarınki gibi özgürdü.

Olga İvanovna titremeye başlamıştı.

"Hava serinliyor," dedi.

Riyabovski pardösüsüyle onu sardı.

"Kendimi sizin büyünüzden kurtaramıyorum, beni kendinize köle ettiniz. Bugün niçin böylesine güzelsiniz?"

Hüzünlü bir sesle bunları söylerken, gözlerini, o ürperti veren gözlerini bir an olsun Olga İvanovna'dan ayırmamıştı. Olga İvanovna onun gözlerine bakmaktan korkuyordu. Riyabovski soluğunu kadının yanağına vererek şöyle fısıldadı:

"Sizi çılgın gibi seviyorum, isteyiniz, yaşamıma son vereyim, sanatı bırakayım... Beni seviniz, beni seviniz!"

Heyecandan bayılacak gibiydi.

Olga İvanovna gözlerini kapadı.

"Böyle konuşmayın. Korkunç şeyler bunlar. Sonra Dımov ne der?"

"Dımov da kim oluyor? Dımov'dan bana ne? Burada Dımov değil Volga, ay ışığı, güzelliğe olan tutkum ve coşkum var... Ben böyle birini tanımıyorum... Bana geçmişten söz etmeyin; yalnızca bir dakikanızı, bir ânınızı verin..."

Olga İvanovna'nın yüreği hızla çarpmaya başladı. Kocasını düşünmek istedi, fakat Dımov'la, onunla evlenmesiyle, akşam toplantılarıyla birlikte bütün geçmişi gözlerinde küçüldü küçüldü; bulanık, uzak, değersiz, gereksiz bir nokta durumuna geldi. Gerçekten Dımov da kim oluyordu? Dımov'dan ona neydi? Yeryüzünde Dımov diye biri var mıydı? O bir düş değil miydi? Elleriyle yüzünü kapatırken şöyle düşünüyordu:

"Dımov gibi sıradan, basit bir insan için ona tattırdığım mutluluğun bu kadarı yeter de artar bile. Beni kim beklerse beklesin, benim için ne derlerse desinler, ateşe atacağım kendimi! Gözümü kırpmadan atacağım! İnsan, yaşamda her şeyi tatmalı. Aman Tanrım, ne korkunç bir şey bu ve ne kadar tatlı!"

Ressam onu kucakladı, kadının kendini korumak için güçsüzce çırpınan ellerini kudurmuş gibi öpmeye başladı. Bir yandan da, "Haydi söyle!" diye fısıldıyordu. "Beni seviyor musun? Seviyorsun demek! Oh, ne güzel bir gece! Ne kadar güzel!"

Olga İvanovna da gözlerini Riyabovski'nin yaştan pırıl pırıl parlayan gözlerine dikti.

"Evet, çok güzel bir gece!" dedi yavaşça.

Sonra çevresine şöyle bir göz attıktan sonra Riyabovski'yi kucakladı, dudaklarından uzun uzun öptü.

Güvertenin öbür ucundan birisinin, "Kineşma'ya yaklaşıyoruz!" dediği işitildi.

Sonra ağır ayak sesleri önlerinden geçti. Büfede çalışanlardan biriydi bu.

Mutluluktan hem gülen hem de ağlayan Olga İvanovna adama seslendi:

"Buraya bakın! Bize şarap getirin."

Heyecandan sapsarı kesilen ressam, oradaki sıranın üstüne çöktü, hayranlık ve şükran dolu gözlerini sevgilisine çevirdi, sonra gözlerini kapatarak, yüzünde bitkin bir gülümsemeyle, "Çok yorgunum," diye fısıldadı.

Ondan sonra da başını korkuluğa dayadı.

V

Eylülün ikisinde hava ılık, durgun fakat kapalıydı. Sabahleyin kalktıklarında Volga üzerinde hafif bir sis örtüsü bulunmakla birlikte saatin dokuzundan sonra yağmur serpiştirmeye başladı. Havanın açılması için azıcık bir umut dahi yoktu. Çay masasında Riyabovski, Olga İvanovna'ya, resmin çok nankör, çok can sıkıcı bir sanat olduğunu; bazı aptalların sandıkları gibi, kendisinde yetenek şöyle dursun, ressamlığın zerresinin bile bulunmadığını söyledi. Ondan sonra da, hiçbir neden yokken, bıçağı kapmasıyla en iyi çalışmasını parça parça doğrayıp atması bir oldu. Çaydan sonra da suratını bir karış asarak pencereden Volga'yı seyretmeye koyuldu. Volga'nın pırıltısız, donuk, soğuk bir görünüşü vardı. Her şey, her şey yaklaşmakta olan sonbaharı akla getiriyordu. Doğa, nehrin sahillerindeki zengin, yeşil halı görüntüleri, güneşin sulardaki parıltısını, göz alabildiğine uzanan maviliği, caka satan, insana coşku veren her şeyi Volga'nın üzerinden çekip almış da bir dahaki bahara kadar sandığa kaldırmış gibiydi. Yükseklerde uçuşan kargalar, "Çıplak! Çıplak!" diye bağırıyorlardı sanki. Riyabovski kargaların çığlıklarını dinlerken artık kendisinde iş kalmadığını, bütün yeteneğini yitirdiğini; bu dünyada her şeyin varsayımsal, görece ve saçma olduğunu; aslında şu kadınla ilişki kurmaması gerektiğini düşünüyordu. Kısacası, tüm keyfi kaçmıştı, can sıkıntısından patlıyordu.

Bölmenin öte tarafında karyolada oturan Olga İvanovna ise lepiska saçlarını parmaklarıyla demet demet ayırırken kendini bazen kendi evinin salonunda, bazen yatak odasında, bazen de kocasının çalışma odasında hayal ediyor; hayalleri onu tiyatroya, terzisine, ünlü dostlarına sürüklüyordu. Acaba onlar şimdi

ne yapıyorlardı? Onu düşünüyorlar mıydı? Artık mevsimi gelmişti, gene akşam toplantıları başlayacaktı. Ya Dımov? Sevgili Dımov! O uysal, çocuksu yumuşaklığıyla nasıl da mektuplarında hemen dönmesini istiyordu! Her ay kendisine yetmiş beş ruble göndermişti; bir keresinde ressamlara yüz ruble borçlandığını yazmıştı da, tutmuş hemen birikmiş borcunu da yollamıştı. Ne iyi yürekli, gönlü yüce bir adamdı! Yolculuk bıktırmıştı Olga İvanovna'yı, eski düzenini arıyordu. Köyden köye göç ederlerken kaldıkları köy damlarında içine düştüğü pislikten bir an önce kurtulmak, nehrin çürümüş kokusundan, köylülerden uzaklaşmak için büyük bir istek duyuyordu. Riyabovski öteki ressamlara eylülün yirmisine kadar onlarla birlikte kalmak üzere söz vermemiş olsaydı, hemen bugün evine dönebilirdi. Eylülün yirmisini iple çekiyordu.

Riyabovski sızlanıp duruyordu bir yandan da, "Hey, Tanrım! Güneşi bir daha ne zaman göreceğiz? Güneş olmadan güneşli görünüm resmi yapılmaz ki!"

Bölmenin arkasından çıkan Olga İvanovna, "Kapalı havada yapılmış bir resmin vardı," dedi. "Hani sağ planda bir orman, solda ise sığır sürüsüyle kazlar çizmiştin... İşte onu bitirsen ya şimdi."

"Bırakın şunu, canım! Ne yapacağımı bilmeyecek kadar beni aptal mıyım sanıyorsunuz?"

"Sen bana karşı nasıl bu kadar değişebildin?"

"Değiştiysem ne olmuş?"

Olga İvanovna'nın yüzü titredi, ocağın yanına çekilerek ağlamaya başladı.

"Ee, bir gözyaşınız eksikti! Bırakın ağlamayı şimdi! Benim de ağlamam için binlerce neden var ama ağlamıyorum işte..."

"Binlerce neden varmış! En büyük neden de artık benden yüksünmeniz, öyle değil mi?"

Olga İvanovna hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

"Daha doğrusunu söyleyeyim mi? Aşkımızdan utanıyorsunuz. Her şey göz önünde olup bittiği, herkes çoktandır her şeyi bildiği halde ilişkimizi ressamların gözünden saklamaya çalışıyorsunuz."

Riyabovski elini kalbinin üstüne koyarak, yalvarırcasına, "Olga, sizden bir şey rica edeceğim, ne olur bana eziyet etmeyin!" dedi. "Sizden bundan fazla istediğim bir şey yok!"

"Peki, beni hâlâ sevdiğinize yemin edin!"

Ressam, dişlerinin arasından, "Beni kahrediyorsunuz! Kendimi Volga'ya atmaktan ya da çıldırmaktan başka çarem kalmadı. Bırakın artık yakamı!" diyerek ayağa fırladı.

Olga İvanovna ise, "Öldürün beni! Hadi öldürün! Ne duruyorsunuz?" diye bağırıyordu.

Hüngür hüngür ağlayarak bölmenin arkasına kaçtı. Tam o sırada köy evinin samanla örtülü damında yağmur hışırdadı. Riyabovski iki eliyle birden başını tutarak odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı; sonra sanki önemli bir şey yapacakmış gibi, kararlı bir tavırla şapkasını giydi, tüfeğini omzuna astı, evden çıkıp gitti.

Onun gidişinden sonra Olga İvanovna uzun süre karyolada yatıp ağladı. Önce kendini zehirlemeyi düşündü, Riyabovski dönünce odada onun ölüsünü bulacaktı. Sonra tekrar evinin salonunu, kocasının çalışma odasını gözünün önüne getirdi; kendisini, Dımov'la karşı karşıya oturmuş, o pek hoşlandığı rahatlık ve temizlik, ev düzeni içinde düşledi; operada Mazzini'yi dinlediği bir akşamı anımsadı. Uygarlığa, kentin gürültüsüne, ünlü kişilere duyduğu özlem içini yakıyordu. O sırada odaya giren köylü kadın, acele etmeden ocağı tutuşturmaya başladı. Odanın içi yanık koktu, ortalığı boz bir duman kapladı. Uzun, çamurlu çizmeleriyle ressamlar geldiler sonra, çalışmaları gözden geçirirlerken, kendilerini avutmak istercesine, Volga'nın kötü havalarda bile ayrı bir güzelliği olduğunu söylediler. Duvardaki ucuz saatin tik takları işitiliyordu. Üşüyen sinekler, aziz tasvirlerinin bulunduğu dip köşeye doluşmuşlar, durmadan vızırdıyorlardı; sıraların altındaki kara kaplı kitapların üzerinde hamamböcekleri koşuyordu.

Riyabosvki döndüğü sırada güneş batmak üzereydi. Şapkasını masanın üstüne fırlattı, çizmeleri çamurlu, yüzü solgun ve bitkin, kendini sıralardan birinin üstüne bırakarak gözlerini kapadı.

"Çok yorgunum..."

Sanki gözkapaklarını kaldırmaya çalışarak kaşlarını oynatıyordu.

Olga İvanovna, onun hoşuna gitmek, söylediklerine kızmadığını göstermek için adamın yanına sokuldu, dudaklarından yavaşça öptü, sarı saçlarını taramaya başladı. Beriki soğuk bir şeyle tenine dokunmuşlar gibi birden irkildi, gözlerini açtı.

"Ne yapıyorsunuz? Rica ederim, beni rahat bırakın!"

Böyle söyleyerek kadını elleriyle itti, kendisi de yerinden doğruldu. Canı sıkkındı, yüzünden tiksinti okunuyordu. Bu sırada köylü kadın, Riyabovski'ye, iki eliyle birden tuttuğu bir tabak dolusu lahana çorbası getirirken Olga İvanovna kadının parmaklarının çorbanın içine girdiğini gördü. Şişik karınlı köylü kadını, Riyabovski'nin oburca yemeye başladığı lahana çorbası, oturdukları köy damı, sadeliği ve sanatçı dağınıklığıyla başlangıçta çok hoşlandığı bu yaşam şimdi ona ürkütücü geliyordu. Birden küçük düşürüldüğünü hissederek, soğukça, "Bir süre için ayrılmalıyız, yoksa ciddi olarak kavga edebiliriz," dedi. "Bu yaşamdan bıktım. Bugün kente döneceğim."

"Neyle? Kanat mı takacaksın?"

"Bugün perşembe olduğuna göre dokuz buçukta vapur var."

Riyabovski peçete yerine havluya ağzını silerek, yumuşak bir sesle, "Ha! Evet..." dedi. "Git, ne yapalım... Burada senin yapacağın bir iş yok, üstelik canın da sıkılıyor. Seni burada tutmak büyük bencillik olur. Sen git şimdi, ayın yirmisinden sonra ben de gelirim, o zaman görüşürüz."

Olga İvanovna neşeyle eşyalarını yerleştirmeye başladı, sevincinden yanakları al al olmuştu. Kendi kendine şöyle düşünüyordu:

"Gerçekten doğru mu bu? Kısa bir süre sonra evimde resim yapacak, yatak odamda uyuyacak, örtü serilmiş masalarda yemek yiyebilecek miyim?"

Yüreğinden büyük bir ağırlık kalkmıştı, ressama kızmıyordu artık.

"Riyabuşa, boyalarla fırçaları sana bırakıyorum... Kalanla-

rı sonra sen getirirsin... Sakın ben yokken aylaklık etmeyesin. Kendini can sıkıntısına kaptırayım deme. Çalış, göreyim seni..."

Olga İvanovna'nın düşündüğü gibi, Riyabovski onu vapurda ressamların yanında öpmemek için saat dokuzda evden çıkarken öptü; sonra da ötekilerle birlikte iskeleye uğurlamaya geldi. Çok geçmeden vapur yanaştı, Olga İvanovna'yı alıp götürdü.

Olga İvanovna evine iki buçuk gün sonra vardı. Şapkasını, yağmurluğunu çıkarmadan, heyecandan soluk soluğa konuk salonuna, oradan da yemek odasına koştu. Ceketsiz, sırtında yalnızca düğmeleri çözük yeleği bulunan Dımov, masada çatala sürerek bıçak biliyordu; önündeki tabakta ise çil keklik kızartması vardı. Olga İvanovna daha eve girmeden her şeyi kocasından gizlemesi gerektiğine, buna gücünün yeteceğine, bu işin kolayca üstesinden geleceğine inanıyordu. Ama içeri girip de kocasının yüzüne yayılıveren o uysal, mutlu gülümsemeyi, sevinçten parlayan gözlerini görünce buna gücünün yetmeyeceğini; davranışının iftira atmak, adam soymak, öldürmek kadar aşağılık, iğrenç bir şey olacağını hissetti. Ve o anda kocasına her şeyi olduğu gibi anlatmaya karar verdi. Kocasının onu kucaklayıp öpmesinden sonra önünde diz çöktü, yüzünü elleriyle kapadı.

Dımov babacan sesiyle, "Ne var? Ne oldu, anacığım?" diye sordu. "Yoksa beni çok mu özledin?"

Olga İvanovna utançtan kıpkırmızı kesilen yüzünü kaldırdı, kocasına suçlu suçlu, yalvaran gözlerle baktı. Ama korku ve utancından dolayı gerçeği söyleyemedi.

"Hiç... Bakma sen bana," demekle yetindi.

Dımov onu elinden tutup kaldırdı, masaya doğru götürerek, "Hadi gel, otur," dedi. "Ha şöyle! Keklik eti ye biraz. Çok acıkmışsındır..."

Olga İvanovna, evinin havasını derin derin içine çekti, kızarmış kekliği yemeye başladı. Dımov ise şefkatle ona bakıyor, sevincinden gülümsüyordu...

VI

Duruma bakılırsa Dımov kışın yarısından sonra aldatıldığının farkına vardı. Vicdanı temiz değilmiş gibi karısının gözlerinin içine bakamıyor, onunla karşılaşınca sevinçle gülümseyemiyor, evde daha az baş başa kalmak için arkadaşı Korostelev'i sık sık yemeğe çağırıyordu. Korostelev, buruşuk yüzlü, saçları kısacık kesilmiş, ufak tefek bir adamdı; Olga İvanovna'yla konuşmaktan sıkıldığı için ceketinin düğmelerini çözüp çözüp düğmelemeye, daha olmadı, sağ eliyle sol bıyığını çekiştirmeye başlıyordu. Yemek masasında iki doktorun bütün konuşması, diyafram kasının yukarı kalkması sonucu bazen kalbin durması, son zamanlarda sık sık böbrek iltihaplanmasına rastlanması, Dımov'un bir gün önce "öldürücü kansızlık" tanısıyla kestiği cesette pankreas kanseri bulunması gibi konular üstüneydi. Onların hep böyle hekimlikle ilgili konuları açmaları, sanki Olga İvanovna'ya susma, yani yalan söylememe olanağı vermek içindi. Yemekten sonra Korostelev piyanoya oturuyor; Dımov ise içini çekerek, "Ya işte, işler böyle kardeşim!" diyordu. "Çal şuradan hüzünlü bir parça!"

Omuzlarını kaldırıp parmaklarını geniş geniş açarak Korostelev birkaç tuşa basıyor, sonra da tenor sesiyle, "Bana öyle bir yer gösterin ki Rus köylüsü inlemesin" şarkısını söylüyordu. Dımov bir daha içini çekiyor, sonra başını yumruklarına dayayarak düşüncelere dalıyordu.

Son zamanlarda Olga İvanovna pek dikkatsiz davranmaya başlamıştı. Her sabah büyük bir sıkıntı içinde ve Riyabovski'yi artık sevmediği, bu işin böylece kapanıp gittiği düşüncesiyle uyanıyor; ama sonra kahvesini içince, Riyabosvki'nin onu kocasından uzaklaştırdığı, şimdi hem kocasını hem de Riyabovski'yi yitirdiği kuruntusuna kapılıyordu. Daha sonra tanıdıklarının Riyabovski'yle ilgili sözlerini anımsıyordu. Anlatılanlara göre Riyabovski, Polenov üslubunda görünüm ve günlük yaşam resimlerinden seçilmiş önemli bir sergi açacaktı; atölyesine gidenler hayranlıklarını gizleyemiyorlardı. Olga İvanovna, Riyabovski'nin başarısını kendisinin onun üzerindeki etkisine

bağlıyor, yetenekli ressamın onun etkisiyle büyük bir gelişim gösterdiğini düşünüyordu. Riyabovski üzerindeki etkisi öyle olumlu ve büyüktü ki kendisinden ayrılacak olsa kısa zamanda ressam olarak tüm değerini yitirebilirdi. Anımsıyordu da sırtında kül rengi yanar döner bir ceket, boynunda yeni bir boyunbağıyla Riyabovski son gelişinde ona, "Nasıl, yakışıklı mıyım?" diye sormuştu gözlerini süzerek. Gerçekten de, bu mavi gözlü, uzun kıvırcık saçlı, zarif genç çok yakışıklıydı (ya da belki ona öyle gelmişti) ve ona karşı her zaman güler yüzlüydü.

Zihninden buna benzer pek çok sahne geçiren Olga İvanovna kalkıp giyiniyor, büyük bir heyecan içinde Riyabovski'nin atölyesine gidiyordu. Onu orada, gerçekten çok güzel bir tablo karşısında kendinden geçmiş, çılgın gibi bir sevinçle çalışırken buluyordu. Riyabovski hoplayıp zıplıyor, şaklabanlık yapıyor, onun ciddi sorularına şaka yollu yanıtlar veriyordu. Olga İvanovna, tablodan nefret ediyor, Riyabovski'yi yaptığı resimden kıskanıyor ama nezaket gereği gene de tablonun karşısına geçip birkaç dakika sessizce seyrettikten, kutsal bir şeyin karşısındaymış gibi içini çektikten sonra yavaşça, "Evet," diyordu, "şimdiye dek bunun çapında bir resim yapmadın daha. Biliyor musun, müthiş bir şey bu!"

Sonra kendisini bırakmaması, eskisi gibi sevmesi, zavallı, mutsuz bir kadına acıması için yalvarmaya başlıyordu. Gözlerinden yaşlar süzülerek Riyabovski'nin ellerine sarılıyor, kendisini sevdiği konusunda yemin etmesini istiyor; sonra onun üzerinde yararlı etkisi olmazsa yolundan sapacağını, yok olup gideceğini söylüyordu. Böylece, ressamın keyfini kaçırdıktan, kendisini de bir güzel küçük düşürdükten sonra ya terzisine ya da tiyatroya bilet almak için bir kadın sanatçının evine uğruyordu.

Riyabovski'yi atölyesinde bulamazsa bir mektup bırakarak hemen o gün kendisini aramazsa zehir içeceğini yeminle bildiriyordu. Riyabovski korkarak sevgilisinin evine gidiyor, karıkocayla, Korostelev'le birlikte öğle yemeğine kalıyordu. Dımov'un yanında iki sevgili çekinmeden edepsizce laflar ediyorlardı, ikisi de birbirine ayak bağı olduklarını, birbirini alt etme-

ye çalışan iki düşman gibi karşılıklı kin beslediklerini bildikleri halde, kinden gözleri döndüğü için, ne yaptıkları terbiyesizlikleri gözleri görüyordu ne de kısa saçlı Korostelev'in bile her şeyi fark edip anladığını... Yemekten sonra Riyabovski gitmek için sabırsızlanıyordu. Holde nefretle ona bakan Olga İvanovna, "Nereye gidiyorsunuz?" diye soruyordu.

Riyabovski gözlerini kısıp yüzünü buruşturarak ikisinin de tanıdığı bir kadının adını veriyordu. Kadıncağızın kıskançlığıyla alay etmek, onu üzmek istediği ne kadar da belliydi! O gittikten sonra Olga İvanovna odasına çekilip yatağa atıyordu kendini; kıskançlıktan, üzüntüden, kendini küçük düşürülmüş görmekten yastığını dişliyor, hüngür hüngür ağlıyordu. Dımov'a Korostelev'i salonda yalnız bırakarak karısının yanına gitmekten başka çıkar yol kalmıyordu. Utançtan, sinirden şaşkın, yavaş bir sesle, "Ne olur, yüksek sesle ağlama, anacığım," diyordu. "Bundan eline ne geçecek? En iyisi susmak, kimseye belli etmemek, öyle değil mi? Olanları bir daha geri döndürebilir misin?"

Sıkıntısı şakaklarına vuran, kıskançlığını nasıl unutacağını bilemeyen Olga İvanovna, hâlâ her şeyi düzeltebileceği sanısıyla, ağlamaklı yüzünü yıkayıp pudralıyor, Riyabovski ile ikisinin ortak dostları olan bayanın evine koşuyordu. Orada Riyabovski'yi bulamayınca ikincisine, oradan da üçüncüsüne gidiyordu. Bu dolaşmalardan ilk günler çok utanırken zamanla alıştı ve bir akşam bütün tanıdık kadınların evlerinde Riyabovski'yi aramasının nedenini herkes anladı.

Bir gün Riyabovski'ye kocası için, "Bu adam yüce gönüllülüğüyle beni eziyor," dedi.

Yaşam tarzları bir yıl öncesinin aynıydı. Çarşamba akşamları konukları gene onlarda toplanıyordu. Tiyatro oyuncusu piyeslerden parçalar okuyor, ressamlar resim yapıyor, viyolonselci herkese müzik dinletiyor, opera sanatçısı arya söylüyor ve şaşmaz bir düzende saat on bir buçukta salonun yemek odasına giden kapılarını açarak, güler yüzlü Dımov çıkıyor, "Beyler, yemeğe buyrun," diyordu.

Olga İvanovna eskisi gibi önemli adamlar arıyor, onları bu-

lur bulmaz hemen bıkıyor, sonra tekrar yenilerini aramaya koyuluyordu. Eskisi gibi eve gene geç saatlerde dönüyordu ama kocasını geçen yılki gibi yatakta değil, odasında çalışırken buluyordu. Dımov gece saat üçlere dek oturup sabahleyin de sekizde kalkıyordu.

Bir akşam Olga İvanovna, odasında, aynanın önünde tiyatroya gitmek için hazırlanıyordu. Tam o sırada Dımov girdi içeriye. Frakını giymiş, beyaz bir boyunbağı takmıştı; yüzünde uysal bir gülümseme, gözleri sevinçle parlayarak karısına bakıyordu eskiden olduğu gibi. Karyolaya oturup dizlerini sıvazlayarak, "Bugün tezimi başarıyla verdim," dedi.

"Tezini mi verdin?"

Dımov, arkası kendisine dönük, saçlarını düzeltmekle uğraşan karısını görmek için başını uzatıp aynaya baktı.

"Hem de çok iyi geçti! Biliyor musun, belki de bana genel patoloji doçentliği önerecekler. Hava böyle..."

Dımov'un mutluluktan parlayan yüzünden öyle okunuyordu ki karısı onun bu sevincini paylaşsa, coşkusuna katılsa, yaptığı yapacağı bütün suçları bağışlayacak, her şeyi unutacaktı. Ama Olga İvanovna, doçentliğin, genel patolojinin ne demek olduğunu anlamak istemiyor; üstelik tiyatroya geç kalmak korkusuyla adamcağıza yanıt vermekten bile kaçınıyordu.

Dımov iki dakika kadar oturduktan sonra suçlu suçlu gülümseyerek dışarı çıktı.

VII

O gün çok tedirgin bir gün geçirdiler.

Dımov'un başı ağrıyordu; sabahleyin çay içmemiş, hastaneye gitmemiş, akşama dek çalışma odasındaki divanda tembel tembel yatmıştı. Olga İvanovna her zaman olduğu gibi Riyabovski'ye son natürmort çalışmasını göstermek, bir gün önce niçin onlara gelmediğini sormak için saat birde evden çıktı. Kendisine sorarsanız aslında bu çalışmasının bir değeri yoktu, bunu salt, ressamın atölyesine gitmesine tutanak olsun diye yapıyordu.

Riyabovski'nin atölyesine zili çalmadan girdi; ön odada lastik ayakkabılarını çıkarırken içerde birinin sessizce koştuğunu, bir kadın giysisinin hışırdadığını işitti. Hemen başını kaldırıp baktı ve kahverengi bir eteğin bir an gözükerek, sehpasıyla birlikte yere kadar siyah örtüyle örtülü kocaman bir tablonun arkasına kaçtığını gördü. Orada bir kadının gizlendiği kuşku götürmezdi. Kendisi de orasını çoğu zaman sığınak olarak seçmemiş miydi? Riyabovski'nin çok bozulduğu ortadaydı; sanki eski sevgilisinin gelişine çok sevinmiş gibi, iki elini birden ileri uzatıp zoraki bir gülümsemeye, "Aaa! Sizi gördüğüme çok memnun oldum," dedi. "İyi haberleriniz var mı?"

Olga İvanovna'nın gözleri yaşla doldu, atölyeye geldiği için çok utandı. Üstelik büyük bir acı duyuyordu. Tablonun arkasındaki gizlendiği yerden belki de sinsi sinsi gülen rakibi kadının önünde milyon verseler sesini çıkarmazdı.

İncecik bir sesle, çekine çekine, "Size çalışmamı getirdim... Bir natürmort," diyebildi.

Dudakları titriyordu.

"Aaa! Çalışmanız mı?"

Ressam tabloyu eline aldı, bir yandan kadına bakarken, bir yandan da kurulmuş bir makine gibi öbür odaya yürüdü; Olga İvanovna da onu izledi.

Riyabovski işi şakaya vuruyormuş gibi uyaklı sözcükler seçerek, "Natürmort... Birinci *sort... Kurort... Çort... Port...*"[3] diye mırıldandı.

Atölyeden aceleci ayak sesleriyle birlikte bir hışırtı işitildi. *O kadın* gitmişti demek ki? Olga İvanovna avazı çıktığınca bağırmak, Riyabovski'nin başına sert bir şeyle vurmak, ondan sonra da çekip gitmek istiyordu. Ama gözyaşlarından bir şey göremiyordu, utancından yerin dibine geçmişti; artık ressam Olga İvanovna değildi, ufacık bir karıncadan farksızdı.

Olga İvanovna'nın çalışmasına bakmakta olan Riyabovski gözkapaklarını kavuşturup uykuyu yenmek için başını sallayarak, bitkin bir sesle, "Çok yorgunum," dedi. "Bu iyi bir deneme ama bugün deneme, geçen yıl deneme, bir ay sonra gene

3 Sırasıyla sınıf, kaplıca, şeytan ve liman – ç.n.

deneme. Bu işten bıkmayışınıza şaşıyorum doğrusu. Sizin yerinizde olsam resmi bırakır, ciddi bir biçimde müzikle ya da başka bir sanatla uğraşırdım. Siz ressam değil, müzisyensiniz. Neyse... Bugün ne kadar yorulduğumu bir bilseniz! Çay getirmelerini söyleyeceğim şimdi... Siz de ister misiniz?"

Olga İvanovna dışarı çıkan Riyabovski'nin uşağına bir şeyler ısmarladığını işitti. Ona veda etmemek, sorun çıkarmamak, en önemlisi de onun önünde ağlamamak için Riyabovski dönmeden ön odaya koştu; lastik ayakkabılarını giyerek kendini dışarı attı. Sokağa çıkınca geniş bir soluk aldı. Kendisini hem Riyabovski'den hem resimden hem de atölyede onu ezen utançtan kurtulmuş hissediyordu. Her şey bitmişti artık!

Doğruca terzisine gitti; oradan, daha bir gün önce kente gelmiş bulunan Barnay'a, Barnay'dan nota satılan bir dükkâna... Bütün bu yerlerde hep Riyabovski'ye yazacağı, kırılmış gururunu kurtaracak, acımasız soğuk mektubu; baharda ya da yazın Dımov'la birlikte çıkacakları, onu geçmişten bütünüyle koparacak olan Kırım gezisini ve başlayacağı yeni yaşamı düşünüyordu.

Akşam geç vakit eve döndü, daha giysisini bile değiştirmeden salondaki masaya geçti, tasarladığı mektubu yazmaya koyuldu. Riyabovski ona ressam olmadığını söylemişti. Öyleyse o da Riyabovski'den hıncını alacak, onun da her yıl aynı şeyleri çizip durmadan aynı lafları söyleyen, artık son barutunu harcamış, basmakalıp bir insan olduğunu yazacaktı. Hatta onun kendisine pek çok bakımdan borçlu bulunduğunu, davranışlarında bir aksaklık başlamışsa, bunun, Olga İvanovna gibi bir kadının yararlı etkisini dumura uğratan, bugünkü gibi tablo arkalarında gizlenmiş, amacı belirsiz kadınlardan ileri geldiğini bildirecekti.

Dımov çalışma odasının kapısını açmadan, içerden, "Anacığım!" diye seslendi.

"Ne var? Bir şey mi istiyorsun?"

"Anacığım, sakın odama girme. En fazla kapıya kadar sokul, e mi! Üç gün önce hastanede kuşpalazına yakalandım herhalde, kendimi iyi hissetmiyorum. Birini gönder, hemen Korosteley'i çağırsın."

Olga İvanovna, kocasını, bütün tanıdığı erkekleri çağırdığı gibi, adıyla çağırmaz, soyadını kullanırdı. Çünkü kocasının adını, Gogol'ün Osip adlı kahramanını ve "*Osip ahrip, a Ahrip osip*"[4] tekerlemesini anımsattığı için beğenmezdi. Canı sıkılarak, "Osip, böyle bir şey olamaz!" dedi.

"Hemen birini gönder. Kendimi iyi hissetmiyorum..."

Dımov'un divana doğru yürüyerek oraya uzandığı işitiliyordu, sesi boğuklaşmış gibiydi.

Olga İvanovna korkudan ürpererek, "Bu da nerden çıktı? Çok tehlikeli bir şey olmalı!" diye düşündü.

Hiç gereği yokken eline bir mum alıp yatak odasına gitti, oraya niçin geldiğini düşünürken gözü birden aynaya kaydı. Giysisinin göğsü sarı farbalalı, ceketinin kolları omuzlarda havaya kalkık, korkudan yüzü sapsarı, cadı gibi çirkin bir kadındı aynadaki görüntü. Birden Dımov'a, Dımov'un gençliğine, onun karısına olan sonsuz aşkına, hatta Dımov'la birlikte çoktandır yatmadığı şu öksüz yatağa karşı içinde büyük bir acıma duydu. Ah, Dımov! Yüzünde yumuşak, uysal gülümsemesi hiç eksik olmayan Dımov! Acı gözyaşları arasında Korostelev'e yalvarırcasına bir mektup yazdı. Vakit gecenin ikisiydi.

VIII

Sabah saat sekizde Olga İvanovna uykusuzluktan başı kazan gibi, saçları darmadağınık, çirkin, suçlu bir yüzle odasından çıktığında ön odaya doğru yürüyen siyah sakallı biriyle karşılaştı. Doktor olmalıydı bu. Evin içi ilaç kokuyordu. Kocasının çalışma odasının önünde duran Korostelev gene sağ eliyle sol bıyığını kıvırıyordu.

Korostelev asık bir suratla Olga İvanovna'ya dönerek, "Beni bağışlayınız ama sizi içeri bırakamayacağım," dedi. "Hastalık bulaşıcıdır. Aslında girmenizin bir yararı da yok. Nasıl olsa kendinde değil..."

Olga İvanovna fısıltıyla, "Kuşpalazı olduğu doğru mu?" diye sordu.

4 Osip'in sesi kısıldı, Ahrip'in sesiyle boğuklaştı – ç.n.

Korostelev onun bu sorusunu duymazlıktan geldi.

"Bile bile kendisini tehlikeye atanları cezalandırmalı. Hastalığa nasıl yakalandığını biliyor musunuz? Salı günü bir çocuğun damağındaki kuşpalazı zarını tüple emmiş. Neden yaptı bu işi? Düpedüz aptallık... Yazık etti kendisine..."

"Tehlikeli mi? Çok mu?"

"Ağır bir durum diyorlar. Aslına bakılırsa Şrek anlar bu işten."

Bu sırada eve üç kişi daha geldi. Biri, dili Yahudi kırması, kızıl saçlı, uzun boyunlu, ufak tefek bir adamdı; baş zangoca benzeyen ikincisi uzun boylu, kamburca, saçları dağınık; üçüncüsü ise çok genç, şişman, kırmızı yüzlü, gözlüklüydü. Arkadaşlarının başında nöbet tutmaya gelen doktorlardı bunlar. Sırasını atlatmış olan Korostelev evine gitmedi, orada kalarak odalarda gölge gibi dolaşmaya başladı. Hizmetçi, doktorlara çay yapıyor, ikide bir eczaneye koşuyordu; o yüzden odalar darmadağınıktı. Evin içi sessiz, hüzünlüydü.

Olga İvanovna odasında tek başına oturuyor; Tanrı'nın onu, kocasını aldattığı için cezalandırdığını düşünüyordu. Sesi çıkmayan, yumuşak başlı, anlaşılmamış bir varlık; uysallığı, fazla iyi oluşu yüzünden haklarını savunamamış, zayıflayıp güçsüzleşmiş bir insan, öteki odada divanda uzandığı yerde, kimseden yakınmadan sessiz sessiz acı çekiyordu. Ama sayıklamaları arasında birinden azıcık yakınmış olsa, doktorlar, hastalığının tek nedeninin kuşpalazı olmadığını anlarlardı kesinlikle. Korostelev'e sorsalar o da gerçeği biliyordu. Bütün gece arkadaşının karısına, asıl ve baş suçlu oymuş, kuşpalazı ancak ikinci derecede önemliymiş gibi bakması boşuna değildi... Olga İvanova şimdi ne Volga üzerindeki ay ışıklı geceyi, ne Riyabovski'nin sevda sözlerini ne de köy evindeki şiirli yaşamı aklına getiriyordu; onun tek düşündüğü, geçici heves, budalaca hoppalığı yüzünden gırtlağına kadar pis, yapışkan bir çamura battığı ve bu çamuru ömrü boyunca temizleyemeyeceğiydi.

Riyabovski'yle aralarındaki tedirgin aşkı anımsadıkça, "Ah, ben ne yanılmışım, nasıl da kendimi aldatmışım! Allah canımı alsaydı da yapamaz olsaydım!" diyordu kendi kendine.

Saat dörtte Korostelev'le öğle yemeği yediler. Korostelev kır-

mızı şaraptan başka ağzına tek lokma koymadı, hep somurttu. Olga İvanovna da bir şey yemedi. Bazen için için dua ederek, Dımov iyi olursa onu tekrar seveceğine, ona bağlı kalacağına yemin ediyor; bazen gözleri Korostelev'in yüzüne takılıp bir an dalarak, "Bir üstünlüğü, bir şöhreti olmamak, üstelik yüzü buruşuk, tavırları bayağı, basit biri budalaca olmak, kimbilir, ne kadar can sıkıcıdır?" diye düşünüyordu. Bazen de hastalık kapacağı korkusuyla bir kere olsun kocasının odasına girmediği için, Tanrı her an canını alacakmış gibi korkuya kapılıyordu. Mutluluğunu kendi eliyle yıktığı, bir daha da düzeltemeyeceği inancıyla, hüzünlü ve anlaşılmaz bir duygu sarmıştı bütün benliğini.

Yemekten sonra akşam karanlığı çöktü. Olga İvanovna salona girdiği zaman, başının altına sırma işlemeli ipek yastıklardan birini koymuş bulunan Korostelev, sedirin üstünde uyumakta, "khi puha khi puha" diye horlamaktaydı.

Nöbete gelen, nöbetten çıkan doktorlar da fark etmiyorlardı bu düzensizliği. Salonda yabancı birinin horlaya horlaya uyuması, duvarlardaki resim taslakları, eşyaların dağınıklığı, evin hanımının saçlarının karmakarışıklığı, pasaklılığı; hiçbiri, hiçbiri kimsenin dikkatini çekmiyordu. Doktorlardan biri, elinde olmadan bir şeye güldü; bu gülüş öyle yersiz, öyle soğuk kaçtı ki herkes bir tuhaf oldu.

Olga İvanovna'nın salona ikinci gelişinde Korostelev uykudan kalkmış, sigara içiyordu.

Olga İvanovna'yı görünce, alçak sesle, "Kuşpalazı burun boşluğuna geçmiş," dedi. "Üstelik kalbi de iyi çalışmıyor. Kısacası, işler kötü..."

"Şrek'i getirseydiniz ya!"

"Geldi. Hastalığın buruna geçtiğini söyleyen o. Şrek buna ne yapsın! Sonra Şrek de kim oluyor? O Şrek'se ben de Korostelev'im, var mı bunun ötesi?"

Zaman geçmek bilmiyordu. Olga İvanovna sabahtan beri toplanmayan yatağında giyinik olarak yatmış, uyukluyordu. Evin bütün odalarının demirle dolu olduğunu görüyordu düşünde, bu demirleri birisi dışarıya çıkarsa, hemen hafifleyip ra-

hatlayacaktı. Gözlerini açtığı zaman demirlerin Dımov'un hastalığı olduğunu anladı.

Yeniden dalarken... "Natürmort... *Port... Sport... Kurort...*" diye düşünüyordu. "Ya Şrek nasıl? Şrek... Grek... Vrek... Krek. Dostlarım şimdi neredeler? Üzüntümüz olduğunu bilmiyorlar mı? *Gospodi, spasi... İzbavi.*[5] Şrek.. Grek..."

Yeniden demir dolu odalar. Zaman uzadıkça uzuyordu, alt katta saatin gongu arka arkaya vuruyordu. Arada bir kapının zili çalıyor, doktorlar geliyor, gidiyorlardı... Tepside boş bir bardakla hizmetçi girdi içeriye.

"Yatağı sermemi emreder misiniz?" diye sordu.

Herhangi bir yanıt alamadan da çıktı. Aşağıda saatin gongu daha vurdu, Volga boyunda geçirdikleri yağmurlu bir gün girdi düşüne, odasına yabancı olduğunu sandığı biri geldi. Olga İvanovna yerinden sıçradı ve karşısında Korostelev'i gördü.

"Saat kaç?" diye sordu.

"Üçe geliyor."

"Bir haber var mı?"

"Can çekişiyor. Bunu söylemek için gelmiştim."

Korostelev hıçkırmaya başladı; yatağın üstüne, Olga İvanovna'nın yanına oturarak gözlerini yeniyle sildi. Olga İvanovna durumu birden kavrayamadı ama sırtından bir ürperti geçti, ağır ağır istavroz çıkardı.

Korostelev ince sesiyle, "Can çekişiyor," diye üsteleyerek yeniden hıçkırmaya başladı. "Ölüyor çünkü kendini feda etti.. Bilim için ne büyük bir kayıp! Hastanedeki doktorlarla kıyaslarsak eşi bulunmaz, büyük bir insandı. Ben yetenek diye onunkine derim. Kendisine ne umutlar bağlamıştık! Eşine az rastlanır bir bilim adamı olacaktı! Oska[6] Dımov, Oska Dımov, bunu bize neden yaptın?! Oy oy, kurban olduğum!"

Korostelev derin bir üzüntü içinde elleriyle yüzünü kapadı. Bu hıçkırıklardan başı sarsılıyordu. Birilerine olan kızgınlığı gitgide artarak devam etti:

"Hele o ne ruh zenginliği! Herkesin iyiliğini isteyen, sev-

5 Tanrım sen kurtar. Sen esirge – ç.n.

6 Osip adının küçükler için söylenen biçimi – ç.n.

gi dolu, temiz bir yürek! İnsan değil, bir pırlanta! Bilime hizmet etti, bilim yüzünden de ölüyor. Gece demedi, gündüz demedi, eşek gibi çalıştı; kimseden yardım beklemedi. Genç bilgin, geleceğin profesörü evinin geçimini de düşünmek zorundaydı; işte şu paçavralara para yetiştirmek için akşamlarını çeviri yapmakla geçirdi."

Korostelev tiksintiyle Olga İvanovna'nın yüzüne baktı, iki eliyle birden çarşafa sarıldı ve bütün suçlu oymuş gibi "cart" diye yırttı.

"Ne kendi acıdı kendisine ne de başkası. Ee, bu sonuçtan başka ne beklenebilirdi ki!"

Salondan birisi tok sesiyle, "Eşsiz bir insandı!" dedi.

Olga İvanovna, Dımov'la geçen yaşamını başlangıcından sonuna dek bütün ayrıntılarıyla gözünün önüne getirdi ve onun, bütün tanıdıklarına oranla gerçekten eşi az bulunan, olağanüstü, büyük bir insan olduğunu anladı. Rahmetli babasının, bütün doktor arkadaşlarının kocasına karşı davranışlarını anımsayınca, onların Dımov'da geleceğin ünlü bir doktorunu gördüklerini anladı. Duvarlar, tavan, lamba, yerdeki halı, kendisine alaylı alaylı göz kırpıyorlar; sanki, "Kaçırdın elinden, kaçırdın!" diyorlardı. Gözlerinden yaşlar akarak yatak odasından dışarı fırladı, salonda tanımadığı bir adamın önünden hızla geçti ve çalışma odasına daldı. Kocası beline kadar battaniyeyle örtülü, divanda yatıyordu. Yüzü korkunç derecede zayıflamıştı, canlılarda rastlanmayan kirli sarı bir rengi vardı. Yalnız alnından, siyah kaşlarından ve çok iyi tanıdığı gülümsemesinden onun Dımov olduğunu anlayabildi. Çabucak onun göğsünü, alnını, ellerini yokladı. Göğsü sıcaktı hâlâ ama alnının, ellerinin hoşa gitmeyen bir soğukluğu vardı. Yarı açık gözleri kendine değil, battaniyeye bakıyordu.

"Dımov! Dımov!" diye haykırdı.

Ona, karısı olarak yanıldığını, henüz her şeyin bitmediğini, yaşamın yeni baştan güzel, mutlu yapılabileceğini, onun büyük, eşi az bulunur, olağanüstü bir insan olduğunu, onu ömrünün sonuna kadar sevip sayacağını, ona tapacağını, onun önünde kutsal bir korku duyacağını söylemek istiyordu.

"Dımov! Dımov! Gözlerini aç, Dımov!"

Kocasını omzundan tutup sarsıyordu. Onun bir daha uyanmayacağı doğru muydu?

Salonda Korostelev, hizmetçisiyle şöyle konuşuyordu:

"Bunda bilmeyecek ne var? Dosdoğru kilise bekçisinin evine gidin, düşkünler yurdunun yerini sorun. Oradan yaşlı kadınlar gelirler, cenazeyi yıkarlar, daha ne gerekiyorsa hepsini yaparlar..."

Operadan Sonra

(После театра)

Nadya Zelenina, "Yevgeni Onegin" operasını seyrettikten sonra evine döner dönmez odasına çekildi, üstündekileri hızla çıkardı, saçının topuzunu çözdü, yalnızca eteği ve beyaz bluzuyla kalınca hemen yazı masasına oturdu. Niyeti, izlediği operanın kadın kahramanı Tatyana tarzında duygulu bir mektup yazmaktı.

Mektubuna, "Sizi seviyorum ama siz beni sevmiyorsunuz... sevmiyorsunuz işte!" diye başladı ve yazmasına ara vererek üst üste birkaç kahkaha attı,

Henüz on altı yaşındaydı, bugüne değin sevdiği biri çıkmamıştı. Oysa teğmen Gornı ile üniversite öğrencisi Gruzdiyov'un kendisine bayıldıklarını biliyordu. Operayı izledikten sonra onların sevgisinden kuşkulanmak gibi bir duyguya kapılmıştı. Sevilmemek, bu yüzden mutsuz olmak ne kadar ilginçti! Kadınla erkekten biri ötekini sevdiği halde karşısındaki ona kayıtsız kalırsa bunda insanın içine dokunan, güzel, şiirsel bir şey vardı. Onegin'in, Tatyana'ya kayıtsızlığı arkadaşı Nadya'ya kalırsa son derece ilginçti, bu kız arkadaşının düşüncesine göre Tatyana'nın Onegin'e duyduğu büyük aşk çok etkileyiciydi. Eğer birbirlerini aynı derecede sevip ikisi de mutlu olsalar can sıkıcı bir durum ortaya çıkacaktı.

Yeniyetme kız teğmen Gornı'yı gözünün önünde canlandırarak mektubunu yazmayı sürdürdü:

> Beni sevdiğinizi ıslarla söylemekten vazgeçin! Size kesinlikle inanmıyorum! Biliyorum, akıllı bir gençsiniz, iyi eğitim görmüşsünüz, ciddi ve yeteneklisiniz, ilerde sizi parlak bir gelecek bekliyor. Oysa ben kimsenin ilgilenmediği, gösterişsiz, sade bir kızım; bu durumda yaşamınızda size ayak bağı olacağımı bilmiyorsunuz. Beni sevdiğinizi sandınız, benimle tanıştığınızda en güzel kızı bulduğunuza inanıyordunuz. Şimdi yanıldığınızı anladığınız için, hayal kırıklığı içinde "Böyle bir kıza neden rastlardım?" diye sormaktasınız kendinize. Ancak temiz yürekli biri olduğunuz için yanıldığınızı kabul etmek zorlaşıyor...

Nadya kendisine acımaya başladı, gözyaşları içinde yazmasını sürdürdü:

> Annemle kardeşimi bırakmak güç geliyor bana, onlara acımasam rahibe cüppesi giyip bir manastıra kapanırdım. Böylece siz de özgür kalır, başka bir kızı severdiniz. Ah, ölmeyi öylesine çok istiyorum ki!

Gözlerinden dökülen yaşlar yazdıklarını görmesini güçleştiriyordu. Prizmadan bakıyormuşçasına masanın üstünde, döşemede, tavanda küçük küçük gökkuşakları görmeye başlamıştı. Bu durumda yazmayı sürdürmesi olanaksızdı, o da iskemlesinin arkasına yaslandı, Gorni'yi düşünmeye başladı.

Aman Tanrım, şu erkekler ne kadar ilgi çekici, hatta büyüleyici olabiliyorlar! Anımsıyordu da, müzik konusunda tartışmaya başladıklarında Gorni'yin yüzünün anlamını ne kadar hoş, cana yakın, ilginç bulmuş; yakışıklı gencin birdenbire suçlu havasına girdiğini görünce şaşırmıştı! Bana tutulduğunu başkalarına göstermemek için sesinin titremesini bile önlemeye çalışıyordu. Toplum içinde mağrur görünme, ilgi duyduğu birine kayıtsız davranma iyi eğitim görmüşlüğün, soyluluğun belirtileri sayılıyor; insanlar çoğu zaman nedense duygularını gizlemeye çalışıyorlar. Gorni da duygularını gizlemeyi başarırdı, gene de herkes onun müziği tutkuyla sevdiğini bilirdi. Müzik konusunda sonu gelmez tartışmalar, müzikten anlamayanların yersiz çıkışları çocukcağızı sürekli gerilime iterdi; bu

yüzden çekingen, ürkek, suskun biri durumuna düşerdi. Piyanoyu gerçek piyanistler gibi güzel çaldığı herkesçe bilinen bir gerçekti, zamanında subaylık mesleğini seçmese kesinlikle ünlü bir piyanist olurdu.

En sonunda gözyaşları kurumuştu Nadya'nın. Senfoni orkestrasının konserinden sonra dört bir yandan üşütücü rüzgârların estiği vestiyerde Gornı'yın ona aşkını ilan ettiği dakikaları anımsadı. Bunu hayal ederken mektubunu yazmayı sürdürdü:

> Üniversite öğrencisi arkadaşım Gruzdiyov'la tanışmış olmanızdan dolayı kıvançlıyım, kendisi aklı başında bir genç, herhalde ondan hoşlanacaksınız. Dün akşam Gruzdiyov bize geldi, gecenin ikisine kadar oturduk. Son derece ilginç şeylerden söz etti, konuşmalarıyla bizi kendisine hayran bıraktı; siz de onunla birlikte gelmediğiniz için bayağı üzüldüm...

Nadya masaya yaslandı, başını ellerinin üstüne koydu. Dağılan saçları, yarısını bitirdiği mektubun üzerini örtmüştü. Başı ellerinin üstünde dinlendiği sırada kendisini Gruzdiyov'un da sevdiğini anımsadı ve ona da bir mektup yazması gerektiğine karar verdi. Hatta, "Bu mektubu Gornı'ya değil de Gruzdiyov'a yazsam daha uygun olmaz mı?" diye düşündü. Böyle düşünürken yüreğinde bir sevinç dalgası kabardı, başlangıçta küçük olan bu dalga tıpkı lastik top gibi göğsünün içinde zıpladı, zıpladı, sonra büyüyüp genişleyerek başka organlarına yayılmaya başladı. Genç kız Gornı'yı da, Gruzdiyov'u da unuttu; içindeki sevinç hızla yayıldı, göğsünden kollarına, bacaklarına geçti, serin bir esinti başına dokunarak saçlarını okşuyormuş gibi geldi. Bir anda güçlü kahkahalar yükseldi içinden; kahkahaların etkisiyle önündeki masa, lambanın camı titredi, gözlerinden akan yaşlar mektubunun üzerine damladı. Nadya gittikçe büyüyen kahkahaları durduracak gücü bulamıyordu kendisinde. Böyle kahkaha atarak gülmesinin bir nedeni olmalıydı. Ona kahkahalar attıran gülünç şeyin ne olacağını düşünürken evlerindeki minik köpek geldi hatırına. Kahkahalardan boğulacak gibiydi.

"Bizim köpek ne kadar gülünçmüş meğer! Beni böyle güldüreceğini bilmiyordum," dedi gülerken.

Gruzdiyov geçen gün onlarla çay içtiği sırada Maksim adındaki köpekleriyle çeşitli numaralar yapmış, ardından akıllı bir ev köpeğiyle ilgili gülünç fıkralar anlatmıştı. Bu akıllı köpek bir gün evin avlusunda bir kuzgunu kovalıyormuş, kuzgun bir ara geriye dönerek, "Seni dolandırıcı seni! Arkamdan neden koşup duruyorsun?" demiş.

Akıllı köpek de olsa bilgili bir kuzgunla karşı karşıya geleceğini nereden bilecekti zavallıcık? Yaptığından utanarak geri adım atmış, ondan sonra ne yapacağını şaşırdığı için havlamaya başlamış.

Yazdığı mektubu yırtan Nadya karar verdi.

"Yok, yok, Gruzdiyov'u seveyim daha iyi. Bence o daha ilgi çekici bir genç."

Üniversite öğrencisi Gruzdiyov'a olan sevgisini, onun da kendisini ne kadar çok sevdiğini düşünmeye başladı. Sonra garip bir durum ortaya çıktı. Kafasındaki düşünceler birbirine karıştı, aklına tuhaf tuhaf şeyler gelmeye başladı. Annesi, onunla caddede gezerlerken gördükleri, kurşun kalemler, evdeki piyano gözünün önünde fır fır dönüp duruyordu şimdi... Büyük bir sevinç duyarak bunları seyrediyor, çevresindeki her şeyi güzel, mükemmel buluyordu. İçini dolduran sevincin bu kadarla kalmayacağını, ilerde yaşamının daha güzel olacağını düşünüyordu. İlkbahara, yaz mevsimine şurada ne kalmıştı ki? Havalar düzelince annesiyle birlikte Gorbinka'ya gezmeye gidecekler, Gorni izin alıp onların yanına gelecek, yakışıklı teğmen ona kur yapacak, kol kola girip dolaşacaklardı. Gruzdiyov da gelecekti elbette, gelince kroket, bowling oynayacaklar, bu şakacı genç birbirinden güzel, inanılması güç fıkralar anlatacaktı. Genç kızın canı bahçede gezinmeyi, gece karanlıkta dışarı çıkıp bulutsuz gökyüzünü, yıldızları seyretmeyi öylesine çok istiyordu ki!.. Omuzları yeniden kahkahalardan sarsılmaya başladı. Pencereye bir ağaç dalı çarpmaya başladı, odanın içine pelin otu kokusu doldu...

Yatak odasında yatağının üzerine oturdu. Kendisine acı çektiren büyük sevincini ne yapacağını bilmediği için karyolasının ayakucundaki duvara asılı kutsal tasvire bakarak, "Ey, Tanrım! Tanrım! Tanrım!" diye iç geçirerek duaya başladı.

Bir Yazı Parçası

(Отрывок)

Yüksek devlet konseyi üyesi Koserogov[1] emekli olunca küçük bir çiftlik satın alıp oraya yerleşti. Çiftliğinde biraz bilgin Tsintsinat'ı, biraz da Profesör Kaygorodov'u örnek alarak sırtından terler boşanana değin çalıştı, çalışmalarının ardından da doğayla ilgili izlenimlerini yazmaya koyuldu. Koserogov'un ölümünden sonra bütün yazdıkları ile malvarlığı profesörün vasiyeti üzerine çiftliğinin yöneticisi Marfa Yevlampiyeva'ya kalmıştı. Bilindiği üzere bu saygıdeğer yaşlı kadın fazla uzatmadan merhum efendisinin çiftliğini bozup dağıttı, bunun yerine sert içkilerin satıldığı büyük bir han ve meyhane açtı. Handa özel bir "temiz" oda hazırlamıştı, burada o bölgeden gelip geçen toprak ağaları, yüksek devlet memurları kalıyorlardı. Odaya bir de masa koymuştu, masanın üstünde beyefendinin tuttuğu notlar bulunuyordu, notların arkasına yazı yazmak isteyenler bunları alıp götürebilirlerdi. Bu notlardan bir yaprak da benim elime geçti. Yapraktaki yazılar rahmetli Koserogov'un tarım işleriyle ilgili ilk çalışmalarını anlatmaktadır. Bakın orada neler yazıyor:

1 Eğri boynuz – ç.n.

3 Mart. Kuşların bahar göçü başladı, dün ilk bıldırcınları gördüm. Selam size, güneyin kanatlı çocukları! Sizlerin neşeli cıvıltılarınızdan, "Mutlu olun, saygıdeğer efendimiz!" diye dilekte bulunduğunuzu işitiyorum.

14 Mart. Bugün çiftliğimin yöneticisi Bayan Marfa Yevlampiyeva'ya "Bizim horozlar niçin ötüyorlar?" diye sordum. Bana ne dese beğenirsiniz? "Boğazları var da ondan ötüyorlar." Ben de ona dedim ki: "Benim de boğazım var ama niçin ötemiyorum."

Doğada ne kadar çok anlaşılmadık, gizemli şey var, öyle değil mi? Petersburg'da görev yaptığım yıllarda birçok kez hindi eti yemiştim ama hindilerin canlısını ilk kez dün bizim çiftlikte gördüm. Ne kadar dikkate değer bir kuş şu hindiler. Peki siz siz buna ne dersiniz?

22 Mart. İl polis komiseri bir gün bize gelmişti. Ben sandalyede oturarak, o ayakta dikilerek uzun süre erdem konusunu tartıştık. Söz arasında bana "Beyefendi hazretleri, gençlik günlerinizi yeni baştan yaşamayı ister miydiniz?" diye sordu. Ben de ona şu yanıtı verdim: "Hayır, istemem, o günler benden uzak dursun çünkü gençliğimde şimdiki rütbemi kazanmış olamazdım." Polis komiseri bu görüşüme katıldı, anladığım kadarıyla duygulanarak ayrıldı evden.

16 Nisan. Kendi elceğizimle bostanda iki karık açtım, ikisine de irmik ektim. Ama bunu kimseye söylemedim. Bizim Marfa Yevlampiyeva'ya sürpriz yapmak istemiştim çünkü bana yaşattığı mutlu dakikalardan ötürü kendimi ona borçlu hissediyorum. Dün onunla masada karşı karşıya çay içerken gövdesinin kalınlaşmasından ötürü acı acı yakındı, şişmanlayıp göbek bağladığı için kilerin kapısına sığamadığını söyledi. Ona şu karşılığı verdim: "Tam tersine, canımın içi, gövdenizin kalınlaşması güzelliğinize, bunun yanında size olan yakınlığıma katkıda bulunmaktadır." Kadıncağız şaşırarak ayağa kalktı, yüzü kıpkırmızı kesildi. Ben de ayağa kalkıp onu iki kolumla birden kucakladım çünkü tek kolum onu kucaklamaya yetmiyordu.

28 Mayıs. Yaşlı bir adam beni kadınlar yunağının önünde görünce benim orada niçin beklediğimi sordu. Ben de ona, "Genç erkekler buralarda dolaşmasınlar, yunağın yakına sokulmasınlar diye burada gözcülük yapıyorum," dedim. "Öyleyse ben de bize katılayım da birlikte oturup gözcülük yapalım," demez mi? Neyse o da gelip yanıma oturdu, her zamanki gibi erdemli olma üzerine konuşmaya başladık.

Sibirya'da Sürgünde

(В ссылке)

Arkadaşlarının Bilge adını taktıkları Semyon ile adını kimsenin bilmediği genç bir Tatar kıyıda ateşin yanına oturmuş, konuşuyorlardı; öteki üç mavna kürekçisi ise az ilerdeki dama yatmaya gitmişlerdi. Semyon altmış yaşlarında, kupkuru bir adamdı, ağzında tek diş kalmamıştı; buna karşılık geniş omuzluydu, oldukça sağlıklı bir görünüşü vardı, epeyce de içmişti. Aslında bu saatte o da çoktan yatmış olurdu, cebindeki yarım şişe votkayı damdaki kürekçilerin almalarından korktuğu için ateşin yanından ayrılmıyordu. Tatar genci ise hastaydı; paçavralar içinde kıvranıp duruyor, memleketi Simbirsk'teki mutlu yaşamını, orada bırakıp geldiği güzel, akıllı karısını anlatıyordu. Yaşı yirmi beş ya var ya yoktu, gelgelelim kır ateşinin aydınlığında hüzünlü, solgun, hastalıklı yüzü ona çocuksu bir görünüm veriyordu.

Bilge, "Ben buralara cennet diyemem," dedi. "Gördüğün gibi kıyılar cascavlak, çevremizde sudan, çamurdan başka bir şey yok. Paskalya Yortusu çoktan geçtiği halde kış bitmek bilmiyor, ırmak daha buzlar içinde, sabahtan beri kar yağıyor."

"Kötü, çok kötü!" dedi Tatar genci, korkuyla çevresine bakındı.

Karanlıkta on adım ilerlerinden suyu insanı donduran bir ırmak akıyor; dalgaları çamurlu sahilleri oyarak, çağıldaya çağıl-

daya denize koşuyordu. Kıyıdaki iskeleye karanlıkta kopkoyu gözüken bir mavna bağlanmıştı. Karşı kıyıda ise bir parlayıp bir sönerek kıvrıla kıvrıla ilerleyen alevler vardı. Bunlar köylülerin ısınmak için yaktığı, geçen yıldan kalma kuru otlardı. Bu yılan kıvrımlarının daha ötesinde ise her yer gene karanlığa gömülmüştü. Mavnaya buz parçaları çarpıyordu, hava dondurucu soğuk ve nemliydi...

Tatar genci başını kaldırıp göğe baktı; memleketindeki gibi bir yığın yıldız vardı, aşağısı ise kopkoyu karanlıktı. Gene de değişikti buranın göğü, Simbirsk'teki yıldızlara, gökyüzüne benzemiyordu.

"Kötü, çok kötü!" dedi bir daha.

Bilge güldü.

"Alışırsın aslanım, alışırsın. Daha yaşın ne ki ağzın süt kokuyor, üstelik aklının da bir şeye erdiği yok, kendini dünyanın en mutsuz adamı sayıyorsun. Bir zaman gelecek, 'Tanrım, herkese böyle bir yaşam ver!' diye dua edeceksin. İşte karşında ben böyleyim. Aradan bir hafta daha geçsin, mavnayı bırakıp salı indiririz suya. O zaman sizler gezmeye gidersiniz, ben tek başıma kalıp iki yaka arasında salımla mekik dokumaya başlarım. Tam yirmi yıldır bu böyle. Çok şükür, hiçbir şeyden şikâyetçi değilim. Dilerim, herkes benim gibi yaşasın."

Tatar ateşe çalı çırpı attı, yükselen alevlere doğru biraz daha sokularak, "Babam hasta," dedi. "Çok geçmez ölür, o zaman annemle karım da gelir buraya. Öyle söylediler."

"Karınla, annenle ne işin var senin? Sakın böyle bir aptallık edeyim deme! Besbelli, kör şeytan aklını çelmiş. O kahrolası iblisi dinlersen başın beladan kurtulmaz. Bunu böyle bil! Tam tersine, o aklına karı kız getirdikçe sen tersini yapacaksın. Sonracığıma, özgürlüğü de unut. Böyle şeyler işine yaramaz. Artık senin ne annen var ne baban, ne evin ne barkın... Hele özgürlüğü hiç düşünme."

Şişeden bir yudum daha aldı.

"Bak oğlum, ben basit bir köylü parçası değilim, kara cahil bir aileden gelmedim, babam kilise zangocuydu. Kursk'tayken, daha sürgüne gönderilmeden önce okumuş adamlar gibi setre

giyerdim. Ama şimdi öyle bir noktaya geldim ki toprak üstünde çıplak yatar, ot yiyerek yaşayabilirim. Gene de durumuma şükrediyorum, keşke herkes böyle yaşasa... Hiçbir lükse gereksinim duymuyorum, kimseden korkmuyorum; bana öyle geliyor ki benden daha zengin, daha özgür kimse yok yeryüzünde. Beni memleketimden buraya sürgün ettiklerinde ilk günden ayak diredim, kendim için bir şey istemeyeceğim, dedim. Şeytan aklıma karımı, akrabalarımı, özgürlük günlerimi getirdikçe, 'Hiçbiri gerekmez bana!' diyerek dişimi sıktım, iyi ki dişimi sıkmış, direnmişim; bak, güzel güzel yaşayıp gidiyorum, sızlanacak bir derdim yok. Ama şeytanın dürtmelerine dayanamaz, onu bir kerecik dinlemeye kalkarsan battığın gündür; boğazına kadar bataklığa saplanır, bir daha kurtulamazsın. Bunu yalnız senin benim gibi sıradan insanlar için söylemiyorum; okumuş, yüksek aileden gelenler için de bu böyledir.

On beş yıl kadar önceydi, Rusya'dan bir beyefendi buraya sürgün geldi. Miras konusunda kardeşleriyle bir anlaşmazlığa mı düşmüş nedir, sahtecilikle durumunu kendi lehine çevirmeye çalışmış. Kont ya da barondu ya da en azından memur sınıfındandı. Buraya gelir gelmez ilk işi Muhortinsk'te bir ev ile toprak satın almak oldu. 'Kendi emeğimle, alın terimle geçinmek istiyorum. Malımı mülkümü elimden aldılar, şimdi bir sürgüne gönderilenden başka biri değilim,' diyordu. 'Hadi, Tanrı yardımcınız olsun, gönlünüzce çalışın,' dedim. O zamanlar genç, hamarat, tuttuğunu koparan bir adamdı; ekinini kendisi biçer, balığını tutar, at sırtında altmış fersah yol giderdi de bana mısın demezdi. Yalnız kötü bir şey vardı, daha ilk yıldan Girino'daki postaneye dadanmıştı. Girino'ya gitmek için salla karşıya geçerken içini çeker, 'Semyon, nedense epeydir evden para göndermiyorlar. Gidip bir bakayım,' derdi. Ben de ona derdim ki: 'Vasili Sergeyiç, insan olana para gerekmez. Para ne işe yarar ki! Eski günlerinizi unutun, sanki o günleri hiç yaşamamış, düşünüzde görmüşsünüz gibi her şeye yeniden başlayın. Şeytan denen o kahrolasıya kulak vermeyin! Onu dinlerseniz işleriniz tepetaklak gider, sonunda darağacında bulursunuz kendinizi. Şimdi istediğiniz paradır, yarın başka gereksinmeler

çıkar ortaya, bunun arkası bir türlü gelmek bilmez. Eğer mutlu yaşamak istiyorsanız kendiniz için hiçbir şey istemeyeceksiniz. Madem sizinle benim gibileri kör talih acı bir biçimde gücendirdi, öyleyse bundan böyle ondan herhangi bir dilekte bulunmaya, ayaklarına kapanmaya gerek yok. Tam tersine, ona değer vermeyip küçük görmeliyiz. Biz onu küçük görmezsek o bizimle alay eder.' İşte böyle söylerdim beyefendiye.

Bir gün kendisini gene karşı yakaya geçiriyordum. Baktım, gülerek ellerini ovuşturuyor. 'Girino'ya karımı karşılamaya gidiyorum. Bana acıdı, yanıma gelmeyi kabul etti. İyi bir kadındır, yufka yüreklidir,' dedi. Sanırsın ki sevinçten kanat takıp uçacak. Ertesi gün karısıyla birlikte döndüler. Yanındaki hanım genç mi genç, güzel mi güzel biriydi; başında şapkası, kucağında da küçük bir kız çocuğu var. Kadının valizi, bavulu dersen yığınla... Bizim Vasili Sergeyiç karısının çevresinde dört dönüyor, gözlerini ondan alamayıp nasıl övüneceğini bilemiyordu. Bana, 'Semyon kardeş, Sibirya'da da insan gibi yaşanırmış...' dedi. 'Öyle olsun, sevinciniz ne kadar sürecekmiş, görelim!' diye geçirdim içimden. O günden sonra her hafta Girino'ya postaneye taşındı, Rusya'dan para gönderdiler mi diye yokluyordu. Besbelli, avuç dolusu paraya gereksinimleri vardı. Bir gün durumu kendi ağzıyla şöyle açıkladı: 'Semyon, karım gençliğini, güzelliğini benim uğruma Sibirya'da harcamayı, acı yazgımı benimle paylaşmayı göze aldığına göre ben de ona her mutluluğu tattırmalıyım...' Hanımının canı sıkılmasın diye çevredeki memur takımıyla, tanıştığı her molozla ahbaplık kurdu. Evine gidip gelen bunca kalabalığı yedirip içirmek gerekir, öyle değil mi? Ayrıca evinde piyanosu olsun, divanın üstünde geberesi uzun tüylü süs köpeği olsun ister... Senin anlayacağın, şımardıkça şımardı, lüks içinde yaşamaya özendi. Ancak hanımıyla güzel günleri uzun sürmedi. Nasıl sürsün ki? Sokaklar çamur içinde, yağmur dinmek, hava ısınmak bilmez; yakınlarda bile ne sebze var ne meyve; insanlar dersen yontulmamış, görgüsüz, sarhoş... Hanımefendi ise başkentte yetişmiş, el bebek gül bebek büyütülmüş. Buralarda canı sıkılmayıp da ne yapsın? Kocasına da eski saygı gös-

terilmiyor artık çünkü bildiğin gibi bir beyefendi değil, sıradan bir sürgün...

Aradan üç yıl mı geçmişti, neydi... Hiç unutmam, Uspenyev Yortusu'ydu, gece sabaha doğru karşı kıyıdan seslendiler. Sırığa sarılıp salı oraya doğru yüzdürdüm, bir de ne göreyim, bizim hanımefendi güzelce giyinip kuşanmış, yanında da memur takımından genç bir bey. Üç atın koşulduğu bir yaylıya kurulmuşlar. Neyse, onları karşıya geçirdim. Ondan sonra bir daha ortalıkta gözükmediler. Daha o sabah Vasili Sergeyiç arabasıyla çıktı geldi. 'Semyon, benim hanımla gözlüklü bir bey karşı yakaya geçtiler mi?' diye sordu. 'Geçtiler ya,' dedim. Ama kodunsa bul, kimbilir nereye gitmişlerdi! Beyefendi tam beş gün peşlerinde koştu ama onları hiçbir yerde bulamadı. Sonra onu bu yakaya geçirdiğim sırada kendisini salın üstüne attı, başını tahtalara vurarak dövünmeye başladı. Tam dediğim çıkmıştı. Bana söylediklerini anımsatıp, 'Demek Sibirya'da da insan gibi yaşanırmış, öyle mi?' dedim. Bunun üzerine daha çok üzüldü, ağlayıp sızladı... Sonra öğrendik ki karısı ta Rusya'da almıştı soluğu. Bizimki hem onu görmek hem de âşığının elinden kurtarmak için yanıp tutuşuyordu. Bunun için her şeyden önce özgürlüğünü kazanması gerekir, öyle değil mi? İşte o da öyle yaptı, her gün arabasıyla bir o yakaya, bir bu yakaya taşınmaya başladı. Bir gün postaneye, bir gün il yetkililerine... Suçunu bağışlayıp memleketine göndermeleri için dilekçe üstüne dilekçe veriyordu, yalnız telgraf parası olarak iki yüz ruble harcamıştı. Bu yüzden, sürüp ektiği toprağını sattı, evini çıfıtlara rehine verdi. Hele bir de kendisini görsen nasıl şaşırırdın! Saçları ağardı, sırtı kamburlaştı, yüzü veremliymiş gibi sararıp soldu. Konuşurken hep 'khe khe khe' diye öksürüyordu, gözleri ise hep yaşlıydı...

Böyle özgürlüğüne kavuşmak uğrunda sekiz yıl uğraştı durdu... 'Peki, sonra ne oldu?' diye soracak olursan, onu da anlatayım: Bizim beyefendi yeniden canlandı, birdenbire eski neşesini buldu. Çünkü yeni bir iş açmıştı başına. Neymiş efendim, çok sevdiği kızı büyümüşmüş... Güzelliğine bakmaya doyamıyormuş. Gerçekten de, kara kaşlı, kara gözlü, güzel mi güzel, civelek bir kızı vardı... Her pazar baba kız Girino'ya kiliseye gi-

derlerdi. İkisi salın üstünde yan yana dururlarken kız durmadan kıkırdar, babası ise gözünü ondan ayırmazdı. 'Semyon, Sibirya'da da insan gibi yaşanır, insan burada da mutlu olabilirmiş. Bak, ne güzel bir kızım var! İstersen bin fersah uzaklara git, nerede ararsan ara, onun gibisini bulamazsın,' derdi. Ben de derdim ki, 'Doğru, kızınızın üstüne yok, bir içim su...' Kendi kendime de, 'Bekle de gör bakalım. Gencecik kız, fıkır fıkır kanı kaynıyor, bütün gençler gibi o da yaşamak isteyecek. Peki, bizim burada nerede o yaşam?' diye söylenirdim.

İşte böyle, delikanlı, tam dediğim de gibi çıktı. O delişmen kız zamanla zayıfladı, sararıp soldu, hastalığa yenik düştü. Besbelli verem... Al sana işte Sibirya'da mutluluk! Demek, burada da insan gibi yaşanırmış, öyle mi? Kahrolası felek! Adamcağızın kızını göstermediği doktor kalmadı. Kimisinin ayağına gidiyor, kimisini evine çağırıyordu. İki yüz fersah uzakta bir doktor ya da büyücü adı mı duydu, hemen oraya koşuyordu. Doktorlara harcadığı paraları düşündükçe keşke bunları içkiye yatırsaydı, derdim kendi kendime. Nasıl olsa yavrucağı sonunda ölecek değil mi? Kız ölünce de iyice perişan olacak. Üzüntüden ya kendini asar ya da sürgün yerinden kaçar. Ama kaçmakla kurtulunmaz ki. Yakayı ele verince yeniden yargılanır, sonra kürek mahkûmluğu, kırbaç cezası..."

Soğuktan büzüşen Tatar, "Gene de karısı iyi bir kadınmış," dedi.

"Neresi iyi bunun?"

"İyi işte... Kadın yanına gelmiş, kızını büyütmüş... Karısıyla, kızıyla bir arada olduktan sonra kürek, kırbaç vız gelir insana. Diyorsun ki hayatta insana bir şey gerekmez. Öyle şey olur mu? En kötüsü, insanın kimi kimsesi olmaması. Adam karısıyla üç yıl yaşamış, bu ona yeter. Tanrı'nın büyük bir bağışı. Üç yıl hiçbir şeyin olmamasından kat kat iyi. Sen niçin bunu anlamazsın?"

Bir yandan ayazdan titreyerek, bir yandan pek iyi bilmediği Rus dilinde anlatmak istediği konuya uygun sözcük seçmeye çalışarak, genç Tatar kekeleye kekeleye yaban ellerde insanın hastalanıp ölmesinin, buz gibi kara toprağa gömülmesinin hiç

de iyi olmadığını; kendi karısı bir günlüğüne, hatta bir saatliğine yanına gelse böyle bir mutluluk karşılığında her türlü acıya katlanacağını, Tanrı'ya şükredeceğini söyledi. Bir saatlik mutluluk hiçbir şeyinin olmamasından bin kat iyiydi.

Sonra baba evinde kalan güzel, akıllı karısından söz etti; başını ellerinin arasına alıp hüngür hüngür ağlayarak bir hiç uğruna sürgüne gönderildiğini, kuru bir iftiranın kurbanı olduğunu anlattı. İki kardeşiyle amcası bir köylünün atlarını çalmışlar, adamcağızı öldüresiye dövmüşler. Yakayı ele verenler daha sonra adaletsizce yargılanmış, kardeşleriyle birlikte kendisini de Sibirya'ya sürgün etmişler, zengin olduğu için amcası paçayı kurtarmış.

"Buna da alışırsı-ı-ın!" dedi Semyon.

Genç Tatar sustu, ağlamaklı bakışlarını ateşe dikti. Yüzünün anlatımı, içinde bulunduğu durumu bir türlü kavrayamadığını gösteriyordu. Ne diye burada, bu karanlık, ıslak yerde, tanımadığı insanlar arasındaydı da memleketi Simbirsk'te değildi? Bilge ateşin yanına uzandı; yüzünde garip bir gülümseme, alçak sesle uzun bir şarkı tutturdu. Daha sonra, "Babasının yanında bir genç kız ne kadar mutlu olabilir ki?" dedi. "Babası onu seviyordur mutlaka, gönlünü alıyordur; gelgelelim katı, sert bir adamdı gene de, ona kesinlikle göz açtırmazdı. Oysa genç kızlar sertlikten hoşlanmazlar. Onlara sertlik değil, kah kah kah, kih kih kih diye neşeyle gülmek iyi gelir. Bir de güzel kokular, pomatlar... Ah, bu dünyanın işleri!"

Bilge böyle diyerek içini çekti.

"Votka da tükenmiş, öyleyse gidip yatmak en iyisi. Delikanlım, hadi hoşça kal!"

Tek başına kalan Tatar genci ateşi biraz daha besledi, harlanan ateşe bakarak yere uzandı, doğup büyüdüğü köyü, karısını düşünmeye başladı. Karısı bir aylığına, daha olmadı, bir günlüğüne gelseydi yanına, sonra isterse geri dönsündü. Bir ay, hatta bir gün hiç gelmemekten iyiydi. Peki, sözünü tuttu da geldi diyelim, ona ne yedirip ne içirecekti? Nerede barındıracaktı?

"Karnını duyuramadıktan sonra nasıl yaşar burada?" diye yüksek sesle söylendi.

Salda geceli gündüzlü kürek çekmesi karşılığında günde on kapik ücret alıyordu. Gerçi yolcular bahşiş de veriyorlardı ama öbür kürekçiler bahşişi kendi aralarında paylaştıkları yetmiyormuş gibi bir de onunla alay ediyorlardı. İşte böyle parasız pulsuz, soğuktan üşüyerek, korku içinde, yarı aç yarı tok günleri geçiyordu... Şimdi ağrılar içindeki bedeniyle şurada soğukta tir tir titreyeceğine kalkıp dama gitse ne iyi olurdu. Ama orada da üstüne örtecek bir şey yoktu, üstelik ırmak kıyısından daha soğuktu. Burada hiç olmazsa ateş yakıp ısınabiliyordu.

Bir hafta daha geçip sular alçalınca ırmağa sal indireceklerdi; Semyon dışında bütün kürekçiler işsiz kalacaktı. O zaman karnını doyurmak için ya başka iş arayacak ya da köy köy dolaşıp dilenecekti. Karısı henüz on yedi yaşındaydı; bu durumda genç, güzel, utangaç kızcağız, yüzünü açıp onunla birlikte köy köy dilenmek zorunda mı kalacaktı? Hayır, bunu düşünmek bile içine korku veriyordu.

Ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Sahildeki mavna, ılgınlar, çalkalanan dalgalar iyice belirginleşti. Geriye dönüp bakınca suların oyduğu yarı; yarın dibinde üstü yanık rengi saplarla örtülü damı; tepede ise köy evlerini gördü. Köyde horozlar ötüşüyordu.

Kızıl kilden oluşan dik yar, mavna, ırmak, tanımadığı bu kötü insanlar, açlık, ayaz, hastalıklar belki gerçekte yoktu da ona varmış gibi geliyordu. Belki de o bunları düşünde görmekteydi. Bir ara uyuduğunu hissetti, kendi horultusunu duydu. Elbette evindeydi şimdi, karısına adıyla seslense hemen yanıt verirdi, annesi ise bitişik odadaydı... Ah, şu rüyalar ne irkiltici şeylerdi! Kimin ne işine yararlardı acaba? Gülümseyerek gözlerini açtı. Hangi ırmaktı yanından akıp giden? Yoksa Volga[1] mıydı?

Kar durmamacasına yağıyordu.

Karşı kıyıdan, "Mavnayı gönder! Mavnacı!" diye bir haykırış yükseldi.

Tatar genci iyice ayıktı, hep birlikte mavnayı karşıya geçirmeleri için arkadaşlarını uyandırmaya gitti. Yırtık pırtık tulumlarını yarı yolda giyen uyku sersemi kürekçiler hırıltılı sesleriy-

1 Volga, memleketinin topraklarından geçmektedir – ç.n.

le sövüp sayarak, soğuktan büzüşerek mavnanın yanında toplandılar; sonra sırayla, acele etmeden mavnaya atladılar. Irmaktan buz gibi bir yel esiyordu, dondurucu suların uykudan sonra daha bir ürkütücü, daha bir irkiltici geldiği belliydi. Tatar ile üç kürekçi sırık gibi uzun küreklere asıldılar. Kürekler alacakaranlıkta geniş, yayvan uçlarıyla ıstakoz kıskaçlarını andırıyordu. Mavnaya en son atlayan Bilge bütün gövdesiyle, karınüstü uzun dümen koluna yaslandı. Karşı yakadan durmadan bağırıyorlardı, hatta tabancayla iki el ateş ettiler. Anlaşıldığı kadarıyla kürekçilerin uyuduklarını ya da köyün meyhanesine gittiklerini sanıyorlardı.

Bilge, "Ne bağırıp duruyorsunuz?" diye haykırdı.

Ona sorarsanız bu dünyada acele etmenin hiç gereği yoktu, nasıl olsa sonunda isteyen istediği yere varırdı.

Hantal mavna, ılgınlar arasından süzülerek ağır ağır kıyıdan ayrıldı. Mavnanın aynı yerde durmayıp ilerlediği ancak ılgın dallarının geride kalmasından anlaşılmaktaydı. Kürekçiler kürekleri ölçülü aralıklarla, hepsi aynı anda çekiyorlardı; Bilge ise karınüstü yattığı dümen koluyla birlikte mavnanın kıçında bir o yana, bir bu yana savruluyordu. Sanki bu insanlar tufan öncesinden kalma, uzun pençeli bir hayvanın sırtına binmişler de, kâbuslu gecelerde düşlerine giren, buz gibi soğuk, hiç istemedikleri bir ülkeye yolculuk yapıyorlardı.

Mavna ılgınlar arasından sıyrılıp derin sulara daldı. Karşı kıyıdakiler küreklerin ölçülü vuruşlarını, su şıpırtılarını işitmeye başlamışlardı. Gene de, "Çabuk! Daha çabuk!" diye bağırırlarken on dakika sonra mavna "küt" diye çarparak iskeleye yanaştı.

Semyon kardan ıslanan yüzünü sıvazlayarak, "Yağıyor, durmadan yağıyor!" diye homurdandı. "Bu kadar kar nereden gelir acaba?"

Kısa boylu, zayıf, yaşlıca bir adam bekliyordu onları iskelede; adamın sırtında yakası tilki kürkünden yarım gocuk, başında kuzu derisi şapka vardı. Arabasından biraz uzakta kıpırdamadan duruyor, bir şeyler anımsamaya çalıştığı halde aklına bir şey gelmemesine kızmış gibi öfkeli öfkeli somurtuyordu.

Ancak Bilge yanına yaklaşıp gülümseyerek şapkasını çıkarınca konuşmaya başladı:

"Bir an önce Anastasyevka'ya varmam gerek. Kızım gene kötüleşti, söylediklerine göre oraya yeni bir doktor atanmış."

Atları, arabayı sala bindirdikten sonra dönüş yolculuğu başladı. Semyon'un Vasili Sergeyiç diye hitap ettiği adam ırmağı geçtikleri sürece yerinden hiç kıpırdamadı, kalın dudaklarını büzüp gözlerini aynı noktaya dikerek somurttu durdu. Arabacısı ondan yanında sigara içip içemeyeceğini sorduğu zaman da soruyu işitmemiş gibi yaptı, adama yanıt vermedi. Dümen sırığının üstünde karınüstü yatan Semyon, onu bir süre alaylı alaylı süzdükten sonra, "Hani Sibirya'da da mutlu yaşanırdı? Öyle söylemiştiniz, değil mi?" dedi.

Tahmin ettiklerinin doğru çıkmasından dolayı için için sevindiği duruşundan belliydi. Yakası tilki kürklü yarım gocuk giymiş yaşlı adamın mutsuz görünüşü, salın ortasında umarsızlık içinde dikilmesi ona ne büyük bir kıvanç veriyordu, kimbilir!

Kıyıya çıkıp atları arabaya koşarlarken Bilge'nin çenesi gene işliyordu:

"Vasili Sergeyiç, şimdi her yer çamur içinde. Yollar kuruyuncaya kadar gidişinizi bir-iki hafta erteleseniz iyi olmaz mı? Hatta hiç gitmeyin. Çünkü siz de biliyorsunuz, böyle durumlarda gece demeyip, gündüz demeyip yollara düşmenin pek bir yararını görmediniz. Gitmeyin vallahi!"

Vasili Sergeyiç ona karşılık vermedi, avcuna bahşişini sıkıştırıp arabasına bindikten sonra yola koyuldu.

Semyon soğuktan ürperirken kendi kendine şöyle söyleniyordu:

"Gene doktor peşinde! Bul bakalım gerçek doktoru bulabilirsen! Kör şeytan dürttü gene, kahrolası! Gördüğünüz gibi ne acayip adamlar var yeryüzünde."

Tatar genci Bilge'ye yaklaştı; yüzünde büyük bir nefret ve tiksintiyle, kırık dökük Rusçasına Tatarca sözcükler katarak, "O adam iyi, sen kötü, çok kötü!" dedi. "Beyefendi iyi ruhlu; sen hayvan, ruhun kararmış. Beyefendi yaşıyor, sen çoktan ge-

bermiş... Tanrı insanı yaşasın, sevinip üzülsün, sıkıntı çeksin diye yaratmış. Demek sen yaşamıyor, ölü, sanki taş, toprak... Taş nasıl bir şey istemez, sen de istemez... Sen taştan başka bir şey değil, Tanrı seni sevmiyor, beyefendiyi seviyor..."

Onun konuşmasına güldüler. Tatar genci karşısındakini küçük görürcesine yüzünü buruşturdu, elini salladı, sırtındaki paçavralara sarınıp büzüşerek ateşin yanına koştu. Kürekçiler ile Semyon ise damın yolunu tuttular.

Damın killi, ıslak tabanına serili samanların üzerine uzanan kürekçilerden biri, "Çok soğuk!" dedi.

Başka bir kürekçi de, "Öyle, ılık sayılmaz," diye karşılık verdi... "Bizimkine de yaşamak mı derler?"

Hepsi de yattılar. Bir ara rüzgârdan kapı açıldı, içeriye kar savrulmaya başladı. Hiçbiri kalkıp kapıyı kapamadı çünkü hem üşüyor hem de üşeniyorlardı.

Uykudan gözleri kavuşan Semyon kendi kendine mırıldanıyordu:

"Ben yaşamımdan memnunum. Tanrım herkese böyle bir yaşam versin."

"Sen yedi canlı, şeytan ruhlu bir adamsın. Şeytanlar senin gibilere dokunmaz."

Dışarıdan köpek ulumasına benzeyen sesler gelmeye başladı.

"Nedir o? Biri mi ağlıyor nedir?" diye sordu biri.

"Bizim Tatar ağlıyor."

"Garip çocuk. Ağlayacak ne var?"

Semyon, "Alışır, o da alışı-ı-ır," dedikten sonra hemen sızdı. Çok geçmeden ötekiler de uyudular. Kapı öylece açık kaldı.

Balığın Bir Genç Kıza Sevdalanması

(Рыбья любовь)

Size ne kadar garip gelirse gelsin, General Pantalıkin'in yazlık evinin hemen yakınında, küçük gölde yaşayan kızılkanat cinsi bir balığın yazlıktaki kızlardan Sonya Mamoçkina'yı çılgın gibi sevdiğine inanmamız gerekir. Bunun neresi gariptir, bilemem... Lermontov'un şiirindeki iblis de Tamara'yı sever, kuğu kuşu da Bayan Leda'yı görünce baygınlık geçirir, bürolarda çalışan genç erkekler büro şeflerinin kızına gönül verirler de böyle bir şey niçin garip kaçsın ki? Sonya Mamoçkina[1] her sabah göle yüzmeye gelir, ona gönül veren balık da genç kızı kendinden geçerek seyrederdi. Göl, "Krandel ve Oğulları" döküm fabrikasının yakınında bulunduğu için suyu biraz kahverengiye dönüşmüştü, gene de genç kıza vurulan balık her şeyi görebiliyordu. Kuşların, beyaz bulutların gökyüzünden art arda geçişlerini, yazlıkçı kadınların göle girmek için soyunmalarını, çevredeki çalılığa gizlenen delikanlıların onları seyretmelerini, Sonya'nın şişman teyzesinin suya girmeden önce bir taşın üzerine oturup karnını sıvazlamasını, kendi kendine, "Aman, ne kadar korkunç biri olmuşum? Fil gibi şişmanlayacak ne vardı?" diye homurdanmasını, hepsini, hepsini görür ve işitirdi... Üstündeki tüy gibi ince giysileri çıkaran Sonya çığlık atarak suya dalar, soğuktan titremesine aldırmaksızın yü-

1 Annesinin yavrusu – ç.n.

zer de yüzer, bizim kızılkanat ise kızın yanına korkmadan sokulup bacaklarını, omuzlarını, boynunu sürekli öperdi...

Yüzmelerini bitiren kadınlar çayla birlikte tereyağlı, yumurtalı çöreklerini yemek için evlerine dönerlerdi; balık ise kocaman gölde yalnız başına dolaşır, bir yandan da çaresizlikten kıvranarak şöyle söylenirdi:

"Aşkımın karşılığını beklemek elbette söz konusu olamaz. Böyle güzel bir kız benim gibi birini, bir kızılkanadı sevebilir mi? Hayır, bin kez hayır! Benim için tek çıkar yol kendimi öldürmektir! Öldürmek ama kendimi nasıl öldüreceğimi bilmiyorum ki? Biz kızılkanatların bu acı durumdan kurtulmalarının tek yolu herhalde bir turna balığının ağzının içine dalmaktır. Ama turna balığını nerede bulacağız böyle bir gölde? Bir zamanlar bir tanecik varmış, o da can sıkıntısından ölüp gitmiş. Ah, ben ne talihsiz balıkmışım!"

Kendini öldürme yollarını her an düşünen kötümser balık dipteki yosunlar arasına daldı, orada günün izlenimlerini yazmaya koyuldu...

Bir akşam üzeri Sonya ile teyzesi gölün kıyısına oturarak balık avlamaya koyuldular. Bizim balık bu fırsatı kaçırır mı? Sürekli olta mantarlarının çevresinde dolanıyor, gözlerini sevdiği kızdan ayırmıyordu. Böyle yüzüp dururken birden şimşek gibi bir düşünce çaktı beyninde. Yüzgeçlerini sevinçle oynatarak, "Ölürsem sevgilimin elinden öleyim... Ölümlerin böylesinden daha tatlı, daha güzel ne olabilir?" dedi içinden.

Böylece kararını vermiş olarak, gene de korkudan yüzü biraz sararak genç kızın oltasına yaklaştı, çengelini ağzına alıp çekiverdi.

Sonya'nın teyzesi o anda bir çığlık attı:

"Sonya, oltana balık vurdu! Çabuk çeksene kızım!"

"Ah! Ah! Gecikmedim ya?"

Kızcağız ayağa fırladı, var gücüyle çekti oltasını. Aynı anda altın renkli bir şey havada parladı, ardından "şap" diye göle düştü, suyun yüzeyinde halkalar oluştu.

Teyze ile yeğenin yüzleri sararıp soldu, ikisi birden yaygarayı bastılar:

"Tüh, kurtuldu oltadan! Yazık oldu!"

Oltayı çekip baktılar, çengelinin ucunda bir balık dudağı gördüler. Yaşlı teyze, "Ah, sevgili yeğenim, oltayı bu kadar hızlı çekmeyecektin! Tüh, zavallı balık şimdi dudaksız kaldı!" dedi.

Olta çengelinden kurtulan öykü kahramanımızın aklı başından gitmişti, uzun süre neye uğradığını anlayamadı. Neden sonra biraz kendine gelince, "Gene mi ölmedim? Hâlâ yaşıyor muyum? Yazgımın bana oynadığı oyun mu bu?" diyerek inledi.

Epey sonra kendini toparlayınca altdudağının yerinde durmadığını fark etti, aynı anda korkunç bir kahkaha attı. Ne yazık ki zavallı balık aklını oynatmış bulunuyordu...

Ciddi okurlarımın iyi niyetlerini kötüye kullanıp kızılkanat balığı gibi önemsiz, kimsenin ilgisini çekmeyen bir yaratığın başına gelenleri deminden beri anlatıp durmam, korkarım, epeyce garip kaçmaktadır. Ben gene de derim ki bunun neresi garip olsun? Kadın yazarlar tuğla kalınlığındaki dergilerde hiçbir işe yaramayan kayabalıklarını, sümüklü böcekleri anlata anlata bitiremezler. Ne yapalım, ben de bu bayanlara öykünüyorum işte... Belki aslında ben de kadınım ama kendimi gizleyip bir kadının adını kullanıyorum.

Ha, az kalsın unutuyordum!.. Biraz önce nerede kalmıştık? Kızılkanat balığının aklını oynattığını anlatıyordum, öyle değil mi?.. Zavallı balık hâlâ yaşamaktadır... Biz insanlar kızılkanadı yağda kızartıp üzerine kaymak dökerek yemeyi pek severiz. Öykü kahramanıma gelince, zavallıcık yalnız kızartılmaya değil, her türlü ölüme çoktan razıydı.

Bir süre sonra Sonya Mamoçkina eczane işleten bir adamla evlendi, teyzesi de Lipetsk kentine, evli olan kızkardeşinin yanına taşındı. Onun oraya taşınmasında şaşılacak bir durum olamaz çünkü kardeşinin tam altı çocuğu vardı, hepsi de teyzelerini deli gibi severlerdi.

Evet, öykümüzü bitirmedik daha, isterseniz sonunu da getirelim: "Krandel ve Oğulları" döküm fabrikasının yöneticisi, Krısin[2] adında bir mühendisti. Mühendisin İvan adında bir yeğeni vardı; herkesin söylediğine göre, yeğen İvan durmadan şi-

2 Tarla sıçanı – ç.n.

irler yazar; bunları dergilere, gazetelere gönderip yayımlatırdı. Çok sıcak günlerden birinde genç ozan bizim küçük gölün önünden geçerken birden aklına suya girip çimmek geldi. O niyetle üzerindekileri soyunup göle daldı. Epeyden beri delirmiş olarak yüzen bizim kızılkanat onu Sonya Mamoçkina sanıp sırtına bir öpücük konduruvermesin mi? Ne yazık ki öpücük feci bir sonuç doğurmakta gecikmedi: Kızılkanat balığı delikanlıya karamsar bir ruh hali aşılamıştı. Hiçbir şeyin farkına varmayan genç ozan sevincinden neşeli kahkahalar atarak gölden çıkıp evinin yolunu tuttu. Birkaç gün sonra Petersburg'a gidince, bütün yayınevlerini dolaştı, karşılaştığı ozanlara da gene kızılkanat balığının karamsarlığını aşıladı. O günden beri ozanlarımız çok kötümser, çok can sıkıcı şiirler yazıyorlar.

Komşular

(Соседи)

Piyotr Mihaylıç İvaşin büyük kederler içindeydi çünkü kızkardeşi, evli bir adam olan Vlasiç'e kaçmıştı. Gerek evinde otururken, gerekse tarlalarını dolaşırken yakasını bırakmayan üzüntüden kurtulmak için –aşkta özgürlüğü savunan bir kişi olarak– dürüstlük, tutarlılık, kimsenin hakkını yememe ilkelerinin yardımına sığınıyor ama bunun da bir yararı dokunmuyordu. Kızkardeşinin iyi bir harekette bulunmadığı, Vlasiç'in onu baştan çıkardığı kanısı tıpkı aptal dadısında olduğu gibi onun da beyninde günden güne daha çok yer etti... Bu durum kahrediyordu İvaşin'i.

Annesi gün boyu odasına kapanıyor, dadısı fısıltıyla konuşarak ah vah ediyor, evlerine konuk gelen teyzesi ise her gün çıkıp gitmeye kalkışıyordu. Sabah olunca valizlerini evin önüne çıkarıyorlar, sonra gerisin geriye odasına götürüyorlardı. Evin içinde, avluda, bahçede büyük bir sessizlik vardı; sanki aileden biri ölmüştü. Piyotr Mihaylıç teyzesinin, hizmetçilerin, hatta tarlada çalışan köylülerin ona tuhaf tuhaf bakmalarından, "Kızkardeşini kandırıp götürdüler, sen hâlâ harekete geçmiyorsun," diyorlarmış gibi bir anlam çıkarıyordu. Harekete geçse ne yapabilirdi ki? Gene de kendisini bu konuda suçlamaktan da geri durmuyordu.

Böylece altı gün geçti. Yedinci gün –bir pazar öğleden sonraydı– atlı bir haberciyle bir mektup geldi. Zarfın üstünde adres olarak annesinin adı yazılıydı, kadın elinden çıkmış bu yazıyı yakından tanıyordu: "Saygıdeğer Hanımef. Anna Nikolayevna İvaşina," Piyotr Mihaylıç mektubun zarfında, elyazısında, hatta yarım bırakılmış "Hanımef." sözcüğünde meydan okuyan, kışkırtıcı, özgür bir hava sezdi. Çoğunlukla kadınlarda rastlanan dikbaşlı, katı, acımasız bir özgürlük türüydü bu. Mektubu annesine götürürken, "Bu kız geri adım atmaktansa, zavallı annemden özür dilemektense ölmeye çoktan razı," diye düşündü.

Annesi giyinmiş olarak yatıyordu yatağında. İçeri giren oğlunu görünce hotozunun altından fırlayan saçlarını düzelterek apar topar kalktı, büyük bir telaş içinde, "Ne var? Nedir o?" diye sordu.

"Mektup göndermiş..."

Evde kimse Zina adını ağzına almaz, hatta kızkardeşinden "o" diyerek bile söz etmez olmuştu. Zina'yla ilgili olarak "göndermiş, gelmiş..." gibi öznesiz fiiller kullanıyorlardı. Yaşlı kadın kızının elyazısını tanıyınca yüzü çarpılıp çirkinleşti, hotozunun altından kır saçları yeniden dışarı fırladı. Mektup elini yakmışçasına, "Hayır! Hayır!" dedi. "Kim ne derse desin, kesinlikle okumam!"

Üzüntüden, utançtan hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Besbelli, mektubu okumaya can atıyor ama gururu buna el vermiyordu. Piyotr Mihayloviç mektubu kendisinin açıp annesine yüksek sesle okumasının daha iyi olacağını düşündüyse de daha önce hiç tatmadığı bir öfkeye kapılarak avluya koştu, atlı ulağa bağırdı:

"Söyle kendisine, mektubuna yanıt yok. Bizden kesinlikle yanıt beklemesin... Dediğimi ona iletmeyi unutma, tamam mı, hayvan herif!"

Mektubu parça parça yırttı, hıncından gözleri yaşla doldu. Sonra bu katı yürekliliği karşısında kendini suçlu ve mutsuz hissederek tarlalara koştu.

Piyotr Mihaylıç'ın yaşı topu topu yirmi sekiz olduğu halde şimdiden göbek salmıştı; yaşlı adamlar gibi geniş, bol giysiler

giyiyor, nefes darlığı çekiyordu. Bekârlıkta karar kılmış bir toprak ağasının bütün özellikleri vardı onda. Ne birine âşık olmayı istiyor ne de evlenmeyi aklına getiriyordu. Annesinden, kızkardeşinden, dadısından, bahçıvan Vasilyiç'ten başka evde sevdiği kimse yok sayılırdı. En çok hoşlandığı şeyler yiyip içmek, öğleden sonra uyumak, siyasetten, yüksek konulardan söz etmekti. Bir zamanlar üniversiteyi bitirmişti, bitirmişti ama şimdi bu olguya, zorunlu askerlik görevini bir an önce savuşturmaya çalışan askerlik çağındaki gençlerin gözüyle bakıyordu. Kafasında taşıdığı düşüncelerin ne bitirdiği üniversiteyle ne de orada gördüğü derslerle bir ilgisi vardı.

Yağmur öncesindeki gibi sıcak, durgun bir hava çökmüştü tarlaların üstüne. Ormandan arada bir esen yel insanı bunaltıyor; geniş ve iğne yapraklı ağaçların diplerindeki dal, yaprak döküntülerinin ağır kokusunu getiriyordu. Piyotr Mihaylıç yazlık, kışlık ekinlerini, yonca tarlalarını gezdi; bu sırada ayaklarının hemen önünden birkaç kez yavrulu keklik sürüsü kalktı. Sıcakta ikide bir durup terden ıslanan yüzünü silmesi gerekiyordu. Tarlaları dolaşırken kararını verdi: içinde bulunduğu sıkıntılı durum daha fazla sürmeyecek, şöyle ya da böyle buna bir son verecekti. Aptalca, ilkel bir tarzda da olsa muhakkak bir son vermeliydi bu tatsız duruma.

Kendi kendine, "Peki ama nasıl? Ne yapmam gerekiyor?" diye soruyor, yardım beklermiş gibi yalvarırcasına gökyüzüne, ağaçlara bakıyordu.

Gökyüzü suskundu, ağaçların da sanki ona söyleyecek bir şeyleri yoktu. Konuya dürüstçe yaklaşımı bir çözüm getirmediğine göre, sorunun çözümü sırasında başına aptalca işler açacağı kesindi, sağduyusu ona böyle fısıldıyordu. Atlı ulağa karşı davranışı buna bir örnek değil miydi? İlerde neler olacağını kestirmeye çalışmak bile korkutucu geliyordu İvaşin'e.

Eve dönerken güneş batmak üzereydi. Tam bir çözümsüzlük içinde olduğu hissi vardı içinde. Yüz yüze kaldığı gerçeği olduğu gibi kabul etmesi de tümüyle yok sayması da olanaksızdı; ikisinin ortası diye bir şey ise hiç olamazdı. Şapkasını eline alıp mendiliyle yelpazelenerek yürümeye başladığı zaman eve

iki fersah yol kalmıştı. Tam o sırada arkadan çıngırak sesleri duydu. Bu tür çıngıraklar yalnız ilçe emniyet müdürü Medovski'nin arabasında vardı. Eski bir hassa subayı olan Medovski'yle uzaktan akraba sayılırlardı; adam, zamanında mal mülk cinsinden elinde ne varsa hepsini saçıp savurmuş, bedence de hayli yıpranmıştı, son aylarda epeyce hastaydı. İvaşinlerin evinde aileden biriymiş gibi yakınlık görür, Zina'ya karşı babası derecesinde hayranlıkla karışık, sevecen duygular beslerdi.

Piyotr Mihaylıç'ın arkasından yetişince, "Ben de size geliyordum," dedi. "Hadi, arabaya binin de gidelim."

Yüzündeki gülümsemeden, neşeli bakışlarından anlaşıldığına göre Zina'nın Vlasiç'e kaçtığını bilmiyordu. Belki de haberi duymuş ama inanmak istememişti. Piyotr Mihaylıç emniyet müdürüne karşı zor durumda kalacağını düşündü. Nasıl yalan söyleyeceğini bilemediği için yüzü kızararak, "Buyurun, buyurun, memnun olurum," diye mırıldandı. Bir yandan da gülümsemeye çalışıyordu. "Ama... Zina gitti, annem de hasta yatıyor."

Emniyet müdürü düşünceli düşünceli baktı.

"Ah, çok üzüldüm! Ben de geceyi sizde geçirmeyi düşünüyordum. Zinaida Mihaylovna nereye gitti, söyler misiniz?"

"Şimdi Sinistkilerde, oradan manastıra uğrayacak. Kesin olarak bilmiyorum."

Emniyet müdürüyle bir süre daha ayakta konuştular, sonra adam arabasının yönünü değiştirerek kendi evinin yolunu tuttu. Piyotr Mihayloviç yürürken Medovski'nin gerçeği öğrenince neler hissedeceğini düşünüyor, bundan dolayı daha çok üzülüyordu.

"Tanrım, yardım et bana, yardım et!" diye mırıldandı.

Akşam çayı içerlerken yemek odasında yalnız teyzesiyle ikisi vardı. Genellikle teyzesinin, "Ben zayıf, savunmasız bir kadınım ama kimsenin beni incitmesine izin vermem!" der gibi yüzünün bir garip görünüşü olurdu. Şimdi de öyleydi... Piyotr Mihaylıç masanın öbür ucuna oturdu –teyzesini pek sevmezdi–, sessizce çayını içmeye başladı.

"Annen bugün gene öğle yemeği yemedi," diye laf açtı teyzesi. "Petruşa, sen de kendine dikkat et biraz. İyice yemekten iç-

mekten kesildin, yoksa açlıktan ölmek mi istiyorsun? Aç kalmak üzüntünü azaltmaz ki..."

Piyotr Mihaylıç şunu hiç anlamıyordu: Nasıl olur da teyzesi kendini ilgilendirmeyen işlere karışır, evine dönüş gününü Zina'nın kaçmasıyla ilişkilendirirdi? O an teyzesini kıracak bir şey söylemek istediyse de kendini zor tuttu. Tutarken de çoktan hareket etme zamanının geldiğini, bu duruma daha fazla dayanacak gücü kalmadığını düşündü. Ya hemen harekete geçmeli ya da kendini yere atarak tepine tepine bağırmalıydı. Vlasiç ile Zina, özgür aşkı savunan iki sevgili, kendilerinden memnun, bir ağacın altında öpüşecekler, buna karşılık o bir şey yapamayacaktı. Olacak iş miydi bu? Yedi gündür içinde biriken hıncı, öfkeyi Vlasiç'e yönlendirdi.

"Birisi gelsin, kızkardeşini baştan çıkarsın, bir başkası anneni kıtır kıtır kessin, bir üçüncüsü ise evini kundaklasın! Ama sen sesini çıkarma! Üstelik bunu dostluk, yüksek düşünceler, çektikleri ıstırap maskesi altında yapsınlar..."

Bu ağır düşüncelerle ayağa fırladı, masaya bir yumruk indirdi.

"Hayır, yapamazlar bunu!"

Böyle bağırdıktan sonra hızla yemek odasından çıktı.

Ahırda çiftlik kâhyasının eyerli atı hazır bekliyordu, hayvanın sırtına atladığı gibi doğruca Vlasiç'in çiftliğine yöneldi.

Ruhunda kopan fırtınanın etkisiyle en akla gelmedik, en kırıcı, en kahredici şeyleri yapmak için yanıp tutuşuyordu. İsterse sonunda bin kez pişman olsundu... Gerekirse Vlasiç'e, "Alçak herif!" diye bağıracak, suratına bir tokat indirecek, herifi düelloya çağıracaktı; hepsini gözünü kırpmadan yapmaya hazırdı. Ancak Vlasiç'in düelloda dövüşecek bir adam olmadığını biliyordu. Kendisine "alçak" denmesinden, suratına tokat atılmasından sonra daha bir içine kapanacak, aşağılamalara karşılık veremediği için mutsuzluğu iki kat artacaktı. Bu ağzı var dili yok, mutsuz insanlar aslında en çekilmez, en dayanılması zor yaratıklardı. Kendinizi böylelerine cezasını veremeyecekmiş gibi hissetmekten kurtulamazdınız. Önünüzde süklüm püklüm duran mutsuz kişi çoktan hak ettiği aşağılamaya karşın suçlu suçlu yüzünüze bakar, suratında çarpık bir gülümsemeyle, "İs-

terseniz öldürün!" dercesine boynunu uzatırsa en haklı olduğunuz zamanda bile herife elinizi kaldıramazdınız.

Piyotr Mihaylıç, "Olsun! Kızkardeşimin yanında o hergeleyi kırbaçla döveceğim, en ağır aşağılamalarda bulunacağım!" diye kararını verdi.

Kendi ormanından, ıssız yerlerden geçerek yol alırken Zina'nın, davranışını haklı göstermek istercesine kadın haklarından, kişi özgürlüğünden, kilise nikâhı ile resmi nikâh arasında bir ayrım bulunmadığından söz edeceğini adı gibi biliyordu. Bir kadın olarak ağabeyinin karşısında aklının ermediği şeyleri bile savunmaya kalkacaktı. En sonunda şöyle diyecekti:

"Söyler misin, ne hakla bizim ilişkilerimize karışıyorsun? Senden işimize burnunu sokmanı isteyen var mı?"

Piyotr Mihayloviç, "Evet, buna hakkım yok," diye homurdandı. "Ama olsun. Haksız da olsam, davranışıma gücenseler de kararımdan dönmeyeceğim!"

Hava bunaltıcıydı. Toprağın hemen üstünde sivrisinek bulutları dolaşıyor, bir kızkuşu o sessizlikte acıklı acıklı ötüyordu. Bütün belirtiler çok geçmeden yağmur yağacağını gösterdiği halde gökte tek bulut yoktu. Kendi toprağının sınırlarını geçen Piyotr Mihaylıç tarlalardan sürdü atını. Buralardan birçok kez gelip geçtiği için önüne çıkan her çalıyı, her çukuru tanıyordu. Bastıran alacakaranlıkta uzaktan koyu renk bir kaya gibi gözüken şeyin köyün kilisesi olduğunu biliyor; giriş kapısı çevresindeki sıvaya, avlusunda otlayan danalara değin kilisenin en ufak ayrıntısını gözünün önüne getirebiliyordu. Kiliseden bir fersah kadar ilerde, sağda Kont Koltoviç'in koruluğu vardı. Koruluktan sonra Vlasiç'in toprakları başlıyordu.

Az sonra kilisenin, koruluğun arkasından kocaman, kara bir bulut kabardı; soluk renkli şimşekler üst üste çakmaya başladı.

Piyotr Mihayloviç, "İşte korktuğum başıma geldi. Tanrım, sen yardım et, yardım et bana!" diye mırıldandı. Hızlı yürümekten dolayı atı da, Mihayloviç de yorgun düşmüştü. Fırtına bulutu karşıda öfkeli öfkeli somurtuyor, sanki ona evine dönmesini söylüyordu. Piyotr Mihayloviç korkmaya başladı. Bir yandan da, "Onlara haksız olduklarını kanıtlayacağım. Biliyorum,

özgür aşkı, insan özgürlüğünü ileri sürerek kendilerini savunacaklardır. Ama özgürlük kendini tutmasını bilenler içindir, tutkularına tutsak olanlar için değil. Onlarınki düpedüz ahlâksızlık, bunun özgürlükle ne ilgisi olabilir?" diye düşünüyordu.

İşte karşısında kontun çiftliğinin kocaman su bendi, suyun yüzeyi tepedeki bulutun koyuluğundan ötürü mavileşip somurtkanlaşmış, çevresine nem ve çamur kokusu saçıyor. Bitişikteki bataklığın üstüne yayılan çalı çırpının yanında biri genç, biri yaşlı iki söğüt ağacı sanki iki sevgili gibi birbirinin üzerine abanmışlar. On gün kadar önce Vlasiç'le ikisi tam buradan geçerlerken, "Sevmemek ne acı, genç olana yakışmaz..." diye alçak sesle bir öğrenci şarkısı tutturmuşlardı. Zavallı şarkı! Sonunda böyle mi olacaktı?

Piyotr Mihaylıç korudan geçerken gök gürlemeye, ağaçların dalları büyük bir hışırtıyla sağa sola savrulmaya başladı. Elini çabuk tutmalıydı. Koruluktan sonra Vlasiç'in çiftliğine bir fersah ya kalıyor ya kalmıyordu. Sınırda başlayan yolun iki yanında sıra sıra kayın ağaçları diziliydi. Ağaçların görünüşü de sahipleri Vlasiç gibi hüzünlü ve mutsuzdu; tıpkı onun gibi sıskaydılar, yukarı doğru incecik uzayıp gidiyorlardı. Kayın ağaçlarının dallarında, otlarda iri yağmur damlaları tıpırdadı; ortalığı toprak, kavak kokusu kapladı. İşte ilerisinde Vlasiç'in evinin çiti, çitin dibinde adamın kendisi gibi uzun ve cılız, sararmış akasya ağacı. Parmaklığın bir bölümü devrildiği için buradan bahçedeki bakımsız meyve ağaçları gözüküyor...

Piyotr Mihaylıç ne tokat atmayı ne de kırbaç vurmayı düşünüyordu şimdi; hatta Vlasiç'le karşılaşınca ona ne diyeceğini bile bilmiyordu, içine bir korku düşmüştü. Hem kendisi hem de kızkardeşi adına korkuyor, bir bakıma kızkardeşiyle karşılaşmaktan çekiniyordu. Ağabeyini görünce nasıl davranacak, ikisi nelerden söz edeceklerdi? Vakit geç olmadan geriye dönse miydi yoksa? İşte bunları düşünürken iki yanında ıhlamur ağaçları dizili bahçe yolunu geçti, eve doğru hızla yaklaştı ve leylak ağaçlarını geçer geçmez Vlasiç'le burun buruna geldi.

Vlasiç basma bir gömlek giymişti, başı açıktı, ayaklarında uzun konçlu çizmeler vardı; evin köşesinden öndeki merdive-

ne doğru yürüyor, arkasından gelen işçisi ise bir çekiç ile çivi dolu bir kutu taşıyordu. Rüzgârdan çarpıp duran pencere panjurlarını onarmış olmalıydılar. Piyotr Mihayloviç'i görünce Vlasiç yerinde çakıldı kaldı. Gülümseyerek, "O, sen misin?" dedi. "Gelmekle ne iyi ettin!"

İki eliyle birden üstündeki yağmur damlalarını silkeleyen Piyotr Mihaylıç, "Gördüğün gibi geldim," karşılığını verdi.

"Çok iyi. Memnun oldum."

Vlasiç böyle diyor ama elini uzatmıyordu. Belli ki karşısındakinin elini vermesini bekliyordu. Gökyüzüne bakarak, "Yulaf tarlaları için yararlı bir yağmur," dedi.

"Evet."

Konuşmadan eve girdiler. Antrenin sağındaki kapı küçük bir odaya açılıyor, oradan geçince salona giriliyordu. Solda ise kış günleri kâhyanın kaldığı oda vardı. Piyotr Mihaylıç'la Vlasiç buraya girdiler.

"Yağmur seni nerede yakaladı?" diye sordu Vlasiç.

"Uzakta değildim, size epey yaklaşmıştım."

Piyotr Mihaylıç yakınındaki karyolanın üstüne oturdu. Dışarıdaki yağmur gürültüsünden, içerisinin karanlık olmasından memnundu. Konuştuğu kişinin yüzüne bakmak zorunda kalmaması onu biraz olsun rahatlatıyordu. Eski öfkesi geçmiş, bunun yerini korku ve türlü kaygılar almıştı. Vlasiç'le karşılaşmasının kötü başladığını, bu işten sonuç çıkmayacağını hissediyordu.

Yağmurun şakırtısını dinliyormuş gibi yaparak ikisi de bir süre suskun durdular. Sonra Vlasiç öksürerek, "Çok teşekkür ederim, Petruşa," dedi. "Geldiğin için sana minnettarım. Yüce gönüllü, soylu bir insan olduğun böylece bir daha kanıtlandı. Davranışını takdir ettiğimi açıkça belirtmeliyim. İnan bana!"

Pencereye baktı, odanın ortasında durarak konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Biliyorum, kızkardeşinle her şeyi gizlilik içinde yaptık, sanki senden saklanıyormuşuz gibi bir durum çıktı ortaya. Seni gücendirdiğimiz, bize kızmış olabileceğin düşüncesi günlerdir mutluluğumuza gölge düşürüyor. Ama izin verirsen açık-

layayım, böyle davranmakta haklıydık. Gizlilik içinde hareket etmemiz sana güvenmediğimizden değildi. Birincisi, duygusal durumlar dolayısıyla kararımız çok ani oldu, düşünmeye bile fırsat bulamadık. İkincisi, çok yakınımız da olsan, üçüncü bir kişiyi titizlik gerektiren böyle özel bir ilişkiye karıştırmak istemedik. En başta senin yüce gönüllülüğüne bel bağlamıştık. Çünkü senin ne kadar anlayışlı, soylu bir insan olduğunu biliyorduk. Sana sonsuz derecede minnettarım. Bizi hoş görmen için canımı vermeye hazırım."

Vlasiç alçak tonda, kulağa uğultu gibi gelen, tekdüze bas sesiyle konuşuyordu. Heyecanını bastırmak için böyle yaptığı ortadaydı. Onun konuşması bitince Piyotr Mihaylıç sıranın kendine geleceğini biliyordu. Şimdi sesini çıkarmadan otursa yüce gönüllü, soylu bir insan rolünü üstlendiği anlamı çıkacaktı, oysa buraya o amaçla gelmemişti. Hızla ayağa kalktı, alçak sesle, ikide bir tıkanarak şunları söyledi:

"Beni iyi dinle, Grigori. Seni severdim, kızkardeşim için senden daha iyi bir koca düşünemezdim. Ancak bu yaptığın çok ürkütücü! Düşündükçe tüylerim ürperiyor!"

"Niçin ürkütücü olsun? Amacımız başka olsaydı dediğin doğruydu ama biz kötü bir iş yapmadık ki!"

"Dinle, Grigori, insanların böyle durumlarda nasıl düşündüklerine aldırmadığımı bilirsin. Gene de çok bencilce davrandığınızı özür dileyerek belirtmeliyim, hem de ikiniz birden. Şimdi Zina'ya aynısını söylesem üzülür, ancak bilmeni isterim ki annem davranışınızdan dolayı büyük acı çekiyor. Bu yaptığımıza ne kadar üzüldüğünü anlatamam."

"Petruşa, biz de çok üzgünüz, böyle olacağını tahmin ediyorduk. Ama başka ne yapabilirdik ki? Bir hareket başkasını üzdü diye kötü sayılmamalıdır. Başka nasıl davranacaktık, hadi sen söyle! Atacağımız böylesine ciddi bir adım kaçınılmaz olarak birinin canını sıkacaktı. Şimdi sen yurdunu savunmak için savaşa gitsen annen üzülmez mi? Yakınlarının huzurunu düşünenler herhangi bir önemli eyleme kalkışmaktan uzak durmalıdır."

O sırada dışarıda parlak bir şimşek çaktı, aynı anda da sanki

Vlasiç'in düşünce akışı birden değişti. Karyolaya, Piyotr Mihaylıç'ın yanına oturarak bambaşka bir konuya geçti.

"Biliyor musun, Petruşa, kızkardeşine tapıyorum. Size ziyarete geldiğim günler kendimi bir tapınağa gidiyormuşum gibi hisseder, Zina'ya mutluluk getirmesi için Tanrı'ya yalvarırdım. Ona karşı duyduğum kutsal hayranlık şimdi gün geçtikçe artıyor. O, benim için karım olmaktan çok daha yücedir! (Böyle diyerek elini salladı.) Sanki Zina evime gelen kutsal bir varlık, tümüyle öyle hissediyorum. Birlikte yaşamaya başladığımız günden beri kendi evime bir tapınak gibi girip çıkıyorum. Zina eşine az rastlanır, olağanüstü, soylu bir kadın benim gözümde!"

Piyotr Mihaylıç, "Açtı gene ağzını!" diye geçirdi içinden; "kadın" sözcüğü hiç hoşuna gitmedi.

"Ne diye nikâh yaptırmıyorsunuz öyleyse? Karın boşanmanız için senden ne kadar istiyor?"

"Yetmiş beş bin ruble."

"Çokmuş. Pazarlık edip biraz düşürsen ya?"

"Hayır, bir kapik aşağı inmez. Onun ne korkunç bir kadın olduğunu anlatamam sana!" Böyle diyerek içini çekti. "Daha önce sana kendisinden hiç söz etmedim çünkü adını anmaktan bile nefret ediyordum. Şimdi konu açıldı da söylüyorum. Biliyor musun, onunla iyi bir anımda, dürüstlüğüm yüzünden evlendim. Ayrıntılarını istiyorsan anlatayım. Durum şu: Alayımızın tabur komutanlarından biri, on yedi yaşlarında bir kızla tanışıyor, kızı baştan çıkardıktan sonra iki ay kadar karı koca gibi yaşıyorlar. Kızdan bıkınca da terk ediyor zavallıyı. Kızın durumu yürekler acısı doğal olarak. Anne babasının yanına dönse dönemez çünkü kabul etmezler, metres hayatı yaşadığını biliyorlar. Bu durumdan dolayı kendisi de utanıyor zaten. Kışlaya gide gele parayla satılmış gibi bir anlam çıkıyor. Alaydaki arkadaşlar bu işe son derece öfkelendiler. Kendileri de sütten çıkmış ak kaşık değillerdi ama alçaklığın bu kadarı da olmazdı, doğrusu. Tabur komutanının aldırmaz tutumuna karşılık teğmenler, asteğmenler aralarında para toplamaya karar verdiler; yardımlarıyla kızı kurtaracaklardı. Biz daha ileri rüt-

bedeki genç subaylar bir danışma toplantısı yapıp herkes beşeronar ruble yardımda bulunmaya başlayınca yüreğimde ateşli duygular uyandı. Kahramanlığa benzer bir özveriyle karşı karşıya bulunduğumu hissettim. Kızın yanına koşup yana yakıla kendisini anladığımı, duygularını paylaştığımı bildirdim. Aşağılanmış, küçük düşürülmüş bir kadın olarak onu seviyordum. Evet... Öyle bir durum ortaya çıktı ki bir hafta sonra kendisine evlenme önerisinde bulundum. Ancak gerek alay komutanı, gerekse subay arkadaşlarım böyle bir kızla evlenmenin bir subayın onuruna yakışmayacağını ileri sürerek bana karşı tavır aldılar. Onların bu çıkışı beni daha çok kışkırttı. Anlarsın ya, kendilerine uzun bir mektup döşendim, davranışımın alayın tarihine altın harflerle yazılacağını filan bildirdim. Mektubun aslını komutana, kopyasını subay arkadaşlarıma gönderdim. Bu taşkın hareketim sert tepki getirmekte gecikmedi. Derhal askerlikten ayrılmam için baskı yapmaya başladılar... Mektubun karalaması bende saklı, bir ara vereyim de oku. Büyük bir duygu yoğunluğuyla yazılmıştır. Göreceksin, yaşadığım dürüstçe duygularımı, aydınlık düşüncelerimi ne güzel dile getirmişim. Neyse, gecikmeden istifamı bastım, karımla birlikte buraya gelip yerleştik.

Ölümünden sonra babam hayli borç bırakmıştı, kendi param dersen, yok gibiydi. Buraya gelir gelmez karım yeni ahbaplar edindi, gösterişli bir tarzda yaşamaya, kumar oynamaya başladı. İster istemez çiftliğimi rehin bırakmak zorunda kaldım. Sana nasıl söyleyeyim, karım uygunsuz bir yaşam sürüyordu, arkadaşlar arasında metreslik yapmadığı yalnız sen kaldın. Ona iki yıl katlandıktan sonra benden ayrılması için elimde avucumda ne varsa hepsini kendisine verdim. Gidip kente yerleşti. Şimdi de ona yılda iki yüz bin ruble ödüyorum. O, böylesine korkunç bir yaratık işte... Biliyor musun, bir sinek türü vardır, kurtçuğunu getirip bir örümceğin sırtına bırakır. Örümcek ne kadar çırpınırsa çırpınsın onu sırtından atamaz, kurtçuk iyice yapışır örümceğe, eme eme kanını tüketir. Tıpkı o kurtçuk gibi karım da bana yapıştı, kanımı, iliğimi kurutuyor. Kendisi gibi bir kadınla evlenmek aptallığında bulunduğum için nefret edi-

yor benden. Yüce gönüllü davranışım onun gözünde acınılası bir hareket besbelli. 'Beni akıllı bir adam terk etti ama salağın biri kurtardı,' diye düşünüyor olmalı. Ona göre yalnız budalalar böyle davranır. İşte bu yüzden, dostum, dayanılmaz acılar içindeyim. Ayrıca belirteyim ki genelde yaşam benim için taşınması zor bir yük, bu ağırlığın altında eziliyorum.

Piyotr Mihaylıç karşısındaki adamı dinlerken bir yandan da onun nasıl olup da kızkardeşinin hoşuna gidebildiğine şaşıyordu. Yaşı geçkin –kırk bir yaşındaydı–, zayıflıktan iskeleti çıkmış, daracık göğüslü, sivri burunlu, sakalına kır düşmüş, uğultulu bir sesle konuşan, gülümsemesi illetli, konuşurken biçimsiz biçimsiz elini sallayan böyle bir adamı Zina nasıl olup da beğenmişti? Ne sağlığı yerindeydi ne erkeklere yaraşır etkileyici hareketleri vardı ne de başka bir şey... Suratsız, sönük, ne idüğü belirsiz, toplum içinde yeri olmayan bir adam işte... Giyinişi zevksiz, evinin durumu içler acısı, günlük yaşamına katkısı bulunmadığı için şiire, resim sanatına değer vermeyen bir yaratık... Kısacası, sanattan anlamaz, müzik ruhunun tellerine dokunmaz. Çiftlik yönetimine gelince, o daha da berbattı. Çiftlik işletmesi batmış durumda. Bütün toprakları rehine vermiş, çiftliğini ikinci kez rehine koyarak aldığı borca karşılık yüzde on iki faiz ödemeyi kabul etmiş, ayrıca on bin rubleyi geçen borç senedi imzalamış. Faiz ödeme dönemi yaklaştığında ya da karısına para göndereceği zaman evinde yangın çıkmış gibi herkesten borç ister. Geçimi bu paralara kalmış gibi kışın yakacağı çalı çırpıyı beş rubleye, bir harman yığını samanı üç rubleye satar; kışın soğuklar bastırınca da evindeki sobalarda bahçesinin çitinden söktürdüğü tahtaları, serasının eski çerçevelerini yakar. Domuzlar çayırlarını hallaç pamuğu gibi atar, fidanlığında köylünün sığır sürüsü dolaşır, ormanında yaşlı ağaçlar günden güne azalır, bakımsız bahçesinde, bostanında arı kovanları, çürümüş sepetler, kovalar sürünür. Ne Tanrı vergisi bir yetisi vardır ne yeteneği ne de normal insan yaşamı sürdürecek becerisi... Gündelik yaşamda kolayca aldatılıp güç durumda bırakılan, zayıf karakterli, saf sapalak bir adam işte... Boşuna köylüler onun için "saftirik" dememişler...

İlçenin "kızıl" olarak adlandırdığı, özgür görüşlü biridir kendisi, ancak düşüncelerini dinlerken sıkıntıdan patlarsınız. Özgürce savunduğu düşüncelerinde coşku olmadığı gibi özgünlük anlayışı da yok. Bir işe şaşırdığında, öfkelendiğinde ya da sevindiğinde üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi cansız durur; karşısındakini etkilemeyi beceremez. En çok heyecanlandığı anlarda bile başını dik tutmaz, sırtını kamburlaştırıp oturur. İşin kötüsü, doğruluğu bilinen, en güzel düşüncelerini öyle bir dile getiriş tarzı vardır ki bunların artık bayatladığı, kimsenin işine yaramadığı sanısına kapılırsınız. Ağır ağır, düşüncelere gömülmüş bir adam duruşuyla dürüst, aydınlık fikirlerini ileri sürerken, toplumun her zaman önünde giden gençliğe hayranlığını belirtirken ya da yaşı otuza varmadan evinde sabahlık giymeye başlayıp *almae matris*[1] yeminini unutan Rus insanını kınarken çoktan okuyup rafa kaldırdığınız bir kitabı yeniden okuduğunuzu sanırsınız. Evinde gece yatısına kaldığınızda başucundaki sehpaya Pisarev'den ya da Darwin'den kitaplar koyar, bunları okuduğunuzu söylediğinizde ise gidip size bir Dobrolyubov[2] getirir.

Bu tarz davranışlar ilçede özgür düşüncelilik sayılmaktadır; birçokları onun konulara böyle yaklaşmasına masum, kimseye zararı dokunmayan bir acayiplik gözüyle baktığı için bu durum onu derinden yaralamaktadır. Kendisine sorarsanız, herkesin onun hakkında edindiği kanı az önce sözünü ettiği, iliğini, kanını kurutan sinek kurtçuğundan başkası. Yapmış olduğu, Dostoyevski tarzında garip evliliği, okunaksız, çirkin yazısıyla komutanına, arkadaşlarına yazdığı taşkın duygularla dolu o uzun mektup, mektubun kopyasını çıkarıp saklaması, karısıyla arasındaki bitmez tükenmez anlaşmazlıklar, açıklamalar, düş kırıklıkları, boğazına dek girdiği borçlar, ikinci kez rehine koymalar, karısının nafakası, her ay ödünç para almalar... Bütün bunlar ona zarar vermekten başka n e işe yarayabilirdi ki? Eskiden olduğu gibi şimdi de telaşla sağa sola koşturmakta, kahramanlık gösterilerine girişmekte, herkesin işine burnu-

1 Besleyen ana. Öğrenciler üniversiteyi böyle adlandırırlardı – ç.n.

2 19. yüzyıl ortalarında yaşamış ilerici, toplumcu Rus düşünür ve yazarları – ç.n.

nu sokmakta. Eskisi gibi gene her fırsatta uzun uzun mektuplar yazıp kopyalarını saklıyor, meslek kuruluşları hakkında ya da el sanatlarının canlandırılması konusunda basmakalıp konuşmalar yapıyor. Bu konuşmalar neredeyse birbirinin aynısı olup canlı beyin ürününden çok makineden çıkmışa benzemektedir. En sonra da nasıl sonuçlanacağı belli olmayan şu Zina rezaleti. O böyle bir adamdı işte...

Zina'ya gelince, genç –yirmi iki yaşındaydı–, ince, güzel, neşeli bir kızdır. Kahkahası hiç eksik olmaz, konuşmayı, tartışmayı sever, hele müziğe bayılır. Giyim kuşamdan, kitaplardan, ev, aile düzeninden anlar. Kendi evinde Vlasiç'inki gibi ucuz votka ve çizme kokan böyle bir odaya kesinlikle katlanamazdı. O da özgür düşüncelidir; gelgelelim onda büyük bir enerji birikimi, genç, güçlü, gözü pek bir kızın gururu, herkesten daha iyi, daha özgün olma tutkusu kendisini o anda gösterir. Böyle bir kız nasıl oluyor da Vlasiç gibi bir adamı sevebiliyordu?

Piyotr Mihaylıç, "Adam Don Kişot, dediğim dedik bir bağnaz, hatta manyağın teki. Kardeşim ise benim gibi zayıf iradeli, gevşek, yumuşak başlı bir zavallı... İkimiz de fazla direnmeden hemen teslim oluruz... Vlasiç'e gönül verdiği anlaşılıyor, peki bütün kusurlarını bildiğim halde onu ben de sevmiyor muyum?" diye geçirdi içinden.

Piyotr Mihaylıç'ın gözünde Vlasiç iyi niyetli, dürüst, ancak dar kafalı, tek yönlü bir adamdı. Onun heyecanlarında olsun, acılarında olsun yakın ya da uzak bir zamanda gerçekleşebilecek yüce amaçlar görmez; yalnızca can sıkıntısı, yaşama beceriksizliği bulurdu. Özverili davranışları, kendi deyimiyle kahramanlıkları ya da dürüstçe çıkışları sonuçta yararsız bir enerji savurganlığından, boşuna barut tükettiği karavana atışlarından başka bir şey değildi. Vlasiç'in, kendi düşüncelerindeki olağanüstü dürüstlüğe, kusursuzluğa körü körüne inancı ise Piyotr Mihayloviç'in yönünden çocuksu bir saflıktı, hatta marazi bir durum da denilebilir. Onun yaşamı boyunca basit işleri yüce amaçlarla karıştırması, şu akılsızca evliliği kahramanlık sayması, ardından birçok kadınla düşüp kalkmayı bir hünermiş gibi göstermesi anlaşılacak gibi değildi.

Gene de Piyotr Mihaylıç, Vlasiç'i seviyordu; onda bir kuvvetin varlığını hissediyor, her nedense ona karşı koyacak gücü kendinde bulamıyordu.

Vlasiç karanlıkta, yağmurun şakırtısı altında içini dökmek için arkadaşına daha bir sokuldu, hatta evliliğinin öyküsü türünden uzunca bir şey anlatma hazırlığı içinde birkaç kez öksürdüyse de Pyotr Mihaylıç'ın içinden onu dinlemek gelmedi. Çünkü az sonra kızkardeşiyle karşılaşacağını düşünüyor, bu da onu rahatsız ediyordu.

Yumuşak bir sesle, "Elden ne gelir, şanssız bir adammışsın," dedi. "Şey, beni bağışla ama biz asıl konumuzdan epeyce uzaklaştık. Başka bir şeyden konuşmuyor muyduk?"

Vlasiç ayağa kalktı.

"Evet, gerçekten öyle. Bu durumda asıl konumuza dönelim. Bak, Petruşa, dediğim gibi, vicdanımız temiz bizim. Nikâh kıydırmadık ama evliliğimiz tümüyle yasal. Bunu ne sen bana sor ne de ben sana uzun uzun anlatayım. Biliyorum, evlilik konusunda sen de benim gibi özgür görüşlüsün, o bakımdan, aramızda bir anlaşmazlık çıkacağını sanmam. Kardeşinle benim geleceğimizden söz edecek olursak, bundan korkmana hiç gerek yok. Gece demeyip, gündüz demeyip yorgunluktan geberinceye dek çalışacağım. Zina mutlu olsun diye elimden gelen her şeyi yapacağımdan emin ol. Yeter ki o mutlu olsun. Bunu yapabilir miyim, diye sorabilirsin. Yaparım, dostum! Bir insan hep aynı şeyi düşünürse istediği amaca ulaşması zor değildir. Hadi, şimdi Zina'nın yanına gidelim. O da çok sevinecek."

Piyotr Mihaylıç'ın yüreği küt küt atmaya başladı. Vlasiç'in arkasından kalktı, birlikte holü geçerek salona yürüdüler. Bu büyük, insanın içine sıkıntı veren odaya bir kuyruklu piyano ile kimsenin oturmadığı belli olan, yan yana dizilmiş bir sürü antika sandalye konulmuştu. Başkaca bir eşya yoktu. Piyanonun üstünde tek bir mum yanıyordu. Salondan konuşmadan çıkıp yemek odasına girdiler. Burası da insanı rahatsız edecek genişlikteydi. Odanın ortasında iki parçadan oluşan, kalın kalın altı ayak üzerine oturmuş yuvarlak bir masa vardı, masanın üzerinde bir tane mum yanıyordu. Tasvir kutusuna benze-

yen kırmızı bir mahfaza içindeki saat ikiyi çeyrek geçeyi göstermekteydi.

Vlasiç bitişik odanın kapısını açarak, "Zinoçka, Petruşa bizde!" diye seslendi.

Telaşlı ayak sesleri duyuldu, az sonra içeriye Zina girdi. Uzun boylu, etine dolgun, Piyotr Mihayloviç'in onu evde son kez gördüğü gibi, soluk yüzlüydü... Siyah bir etek ile kemerinde kocaman toka bulunan kırmızı bir bluz giymişti. Gelip tek koluyla ağabeyine sarıldı, şakağından öptü.

"Fırtına birdenbire bastırdı," dedi. "Grigori dışarı çıktığı için koca evde tek başıma kaldım."

Utanmış gözükmüyor, ağabeyinin yüzüne çekinmeden, içtenlikle bakıyordu. Onun bu durumu karşısında Piyotr Mihaylıç da içindeki utanma duygusundan yavaş yavaş sıyrıldı.

Masaya otururken, "Hani sen fırtınadan korkmazdın?" diye sordu.

"Öyle ama odalar kocaman kocaman, konak eski olduğu için gök gürlediğinde kap kacak dolabı gibi şangırtılar çıkarıyor. Gene de hoş bir ev."

Gelip ağabeyinin karşısına oturdu.

"Her odanın kendine göre ayrı bir anısı var. Örneğin benim odamda Grigori'nin amcası tabancayla kendini vurmuş."

Vlasiç, "Ağustosta paramız olacak, yan bölmeyi onarıp oraya taşınırız," diye araya girdi.

"Nedense her fırtınada Grigori'nin dedesini anımsarım. Burada, yemek odasında ise birini öldüresiye kırbaçlamışlar, öyle değil mi, Grigori?"

Vlasiç, gözlerini iri iri açarak Piyotr Mihaylıç'a baktı.

"Evet, yaşanmış bir olay. 1840'lı yıllarda çiftliği Olivier adında bir Fransız kiralamış. Adamın kızının resmi şimdi bile yukarda, çardakta durur. Güzel bir kadın olduğu açıkça belli, işte bu Fransız, cahil bir halk diye Ruslardan nefret eder, her fırsatta bizimkileri alaya alırmış. Çiftliğin önünden ne kadar uzaktan geçerse geçsin papazdan şapkasını çıkarmasını istemesi, ailesiyle birlikte kendisi köyden geçerken kilise çanlarını çaldırması saygısız davranışlarından ikisiydi. Hele toprak kölesi köy-

lüleri, şuradan insanları adam yerine koymazmış. Bir gün Gogol'ün papaz çömezi Homa Brüt türünden, geniş ülkemizde serseri serseri dolaşan, kimseye zararı dokunmaz gezgin dervişlerden birinin yolu buraya düşmüş. Homa Brüt gece yatacak yer arıyormuş, nasılsa çiftlik kâhyalarına kendini sevdirmiş, genç adamın yazıhanede yatmasına izin vermişler. Bundan sonrası iki çeşit anlatılır. Bir söylentiye göre Homa Brüt köylüleri Fransız'a karşı kışkırtmış, bir başkasına göre de Olivier'nin kızına gönül vermiş. Hangisinin doğru olduğunu bilmiyorum ama bir akşam Olivier bizim papaz çömezini yanına çağırarak sıkı bir sorguya çekmiş, ondan sonra da adamlarına dervişi bir güzel kırbaçlamalarını buyurmuş. Düşünebiliyor musun, kendisi şu masada oturup bordo şarabı içiyor, seyisleri ise vur babam vur, ara vermeksizin delikanlıyı kırbaçlıyorlarmış. Fransız'ın insanlara eziyet etmeyi ne kadar sevdiği anlaşılıyor. Sabaha varmadan papaz çömezi işkenceye dayanamayıp ölmüş, ölüsünü kimsenin görmediği bir yere saklamışlar. Ölüyü Koltoviç'in su bendine attıkları söylenir. Neyse, olaya savcılık el koymuş ama Fransız gereken kişilere birkaç bin ruble rüşvet yedirip memleketine kapağı atmış. O sırada kira süresi de bitmişmiş, böylece iş kapanmış."

Zina irkilerek, "Ne acımasız insanlar var şu dünyada!" dedi.

"Babam, Olivier'i de, kızını da çok iyi anımsardı. Anlattığına göre kız gerçekten güzelmiş ama tuhaf tuhaf halleri varmış. Papaz çömezi hem köylüleri kışkırtmış hem de kızı baştan çıkarmış olmalı. Delikanlı belki de papaz çömezi filan değildi, kendini öyle tanıtmıştı."

Zina düşüncelere daldı. Anlaşıldığı kadarıyla papaz çömezi ile güzel Fransız kızının öyküsü onu uzaklara alıp götürmüştü.

Piyotr Mihaylıç'a göre kızkardeşi son bir haftada dış görünüşüyle hiç değişmemişe benziyordu. Yüzü eskiye göre biraz daha solgundu, hepsi o kadar. Ağabeyiyle birlikte Vlasiç'i ziyarete gelmişler gibi sakin sakin oturuyordu. Piyotr Mihayloviç asıl değişikliği kendinde buldu. Gerçekten de eskiden, kardeşi evlerindeyken onunla her konuyu rahatça görüşürdü, şimdiyse ona, "Buradaki yaşamın nasıl?" türünden en basit soruyu bile

soramıyordu. Böyle bir soru sormak gereksiz gibi gözüküyor, hatta onu rahatsız ediyordu. Öte yandan onun geçirdiği ruhsal değişikliği kızkardeşi de yaşıyor olmalıydı. Çünkü baba evinden, annesinden, Vlasiç'le gönül ilişkisinden konuşmakta hiç acele etmiyor, yaptıklarının doğruluğunu savunmaya kalkmıyor, resmi nikâhın kilise nikâhından daha iyi olduğunu söylemiyor, heyecanlanmıyor, konuşulacak bir şey yokmuş gibi dalgın dalgın Fransız Olivier olayını düşünüyordu. Durup dururken bu Olivier olayı da nereden çıkmıştı?

Yüzü birden neşeli bir gülümsemeyle aydınlanan Zina, "A, ikinizin de omuzları yağmurdan ıslanmış!" dedi.

Sözüm ona, ağabeyi ile Vlasiç arasındaki bu küçük benzerlik çok hoşuna gitmişti.

Onun bu sözleri Piyotr Mihaylıç'a içinde bulunduğu durumun acıklılığını, korkunçluğunu anlatmaya yetti. Issız kalan baba evini, kapalı duran piyanoyu, şimdi kimsenin girip çıkmadığı, kardeşinin ferahlık verici genç kız odasını düşündü. Artık bahçe yollarında küçücük ayak izlerini bir daha göremeyecek, akşam çayından önce kimse neşeli kahkahalar atarak su bendine yüzmeye gitmeyecekti. Çocukluk günlerinden beri derinden bağlandığı, bunaltıcı sınıflarda, geniş amfilerde ders dinlerken bile düşünmeyi sevdiği her şey, baba evini yaşam sevinciyle, neşe ve ışıltıyla dolduran, o şen şakrak, temiz varlık geri dönmemek üzere evlerinden gitmiş; tabur komutanlığı yapan bir herifin, yüce gönüllü bir üsteğmenin, ahlâksız bir kadının, intihar eden bir dedenin yürek burkan, kaba saba öyküsüne karışmıştı. Şimdi sözü annesine getirmek, geçmişin geriye döndürüleceğini düşünmek açıkça gözüken bir gerçeği anlamamak demekti.

Piyotr Mihaylıç'ın gözleri yaşla doldu, masanın üstünde duran eli titremeye başladı. Ağabeyinin aklından geçenleri tahmin eden Zina'nın da gözleri kızarıp nemlendi.

"Grigori, buraya gelir misin?" diye seslendi Vlasiç'e.

İkisi pencereye yaklaşıp aralarında bir süre fısıldaştılar. Vlasiç'in kızkardeşinin kulağına eğilmesinden, Zina'nın ise ona bakmasından Piyotr Mihaylıç bir daha anladı ki her şey geri

döndürülmemek üzere yitirilmişti, artık konunun üzerinde ısrarla durmanın bir yararı yoktu.

Zina dışarı çıktı. Bir süre sessizlikten sonra Vlasiç ellerini ovuşturup gülümseyerek, "Bak, dostum, demin sana mutlu olduğumuzu söylemiştim," dedi. "Lafın gelişiydi bu, hani edebiyat yapıtlarında böyle denilir ya... Gerçekte mutluluktan pek söz edemeyiz. Zina buraya geldiği günden beri senden, annesinden başka bir şey düşünmüyor, olanlara üzülüyor. Benim üzüntüm de aynı. Gözü pek, özgür düşünen bir kişi ama son birkaç günde yaşananlara alışamadı daha. Genç oluşunu da hesaba katmak gerekir. Önemsiz sayılmasa da hizmetçilerin 'hanımefendi' demelerini bile yadırgıyor. İşte bizim durumumuz böyle..."

Zina elinde bir tabak çilekle geri döndü. Arkasından giren ufak tefek, sessiz, ezik görünüşlü hizmetçi kız getirip masaya bir testi süt koydu, sonra yerlere kadar eğilerek selam verdi... Kızın hareketlerinde de evin mobilyalarındaki aynı hava vardı: donukluk, can sıkıcılık...

Yağmurun şakırtısı işitilmez olmuştu. Piyotr Mihaylıç çilek yiyor, kızkardeşi ile Vlasiç konuşmadan ona bakıyorlardı. Her ne kadar gereksizliği ta baştan belliyse de kaçınılması olanaksız konuşmanın sırası gelmişti ama üçü de sürekli susuyordu. Birden Piyotr Mihaylıç'ın gözleri yaşla doldu, çilek tabağını önünden ittikten sonra artık eve dönmesi gerektiğini, geç kalırsa yağmura yakalanabileceğini söyledi. Nezaket gereği de olsa Zina, baba evindeki durumu sormalı, yeni yaşamından söz etmeliydi. Bunu bildiği için solgun bir yüzle, "Evde ne var ne yok? Annem bu duruma ne diyor?" diye sordu.

"Ne diyecek? Onu tanırsın."

Bunu söylerken kardeşinin yüzüne bakmamıştı. Zina ağabeyinin kolundan tuttu.

"Petruşa, biliyorum, olanları çok düşünmüşsündür. Her şeyi düşündüğüne göre, söyler misin, bir gün annemin Grigori'yle barışacağına güvenebilir miyiz? Genelde bu durumu kabul edebilecek mi?"

Piyotr Mihaylıç kardeşi için bunları söylemenin ne denli zor olduğunu anlıyordu. Odanın ortasında karşı karşıya dikilmiş

dururlarken Zina'nın bu kadar güzel oluşuna, güzelliğini daha önce fark edemeyişine şaşırdı. Şaşırdığı başka bir şey de annesine çok benzeyen, şımartılarak büyütülmüş, yaşam dolu bu duygulu kızın Vlasiç'in evinde, Vlasiç'le birlikte, ruhsuz, donuk hizmetçinin, altı bacaklı hantal masanın bulunduğu, bir adamın öldüresiye kırbaçlandığı bu evde yaşaması, kendisiyle birlikte baba evine dönmeyip burada kalacak olmasıydı. Akıl erdiremediği bir saçmalıktı bütün bunlar.

"Annemizi tanıyorsun," diye üsteledi. "Bana öyle geliyor ki bazı kurallara uyup... bir şeyler yapmak gerekir. Belki özür dilemek filan..."

"Özür dilemek, davranışımızın uygunsuz olduğunu kabul etmek anlamına gelmez mi? Annemin rahatlaması için yapmacık davranmaya bile hazırım, gelgelelim bunun da bir yararı olmaz. Onu iyi tanıyorum, o nedenle ne olacaksa olsun!"

Söylenecek en zor şeyi söylediği için neşesi yerine geldi.

"Beş-on yıl daha bekleyelim bakalım, ulu Tanrı ilerisi için ne gösterecek."

Böyle diyerek ağabeyinin koluna girdi, birlikte karanlık holden geçerlerken ona iyice sokuldu.

Şimdi hepsi evin önündeydiler. Piyotr Mihayloviç kardeşiyle, Vlasiç'le vedalaştıktan sonra atına bindi, ağır adımlarla ilerlemeye başladı. Zina ile Vlasiç onu geçirmek üzere yanında yürüdüler. Hava durgun, ılıktı; çevre taze biçilmiş ot kokuyor, bulutların arasından ışıl ışıl yıldızlar parlıyordu. Zamanında acı tatlı birçok olay yaşamış, eski bahçe tümüyle karanlığa gömülmüştü. Şimdi bu bahçenin içinden geçmek insanın içine hüzün veriyordu.

Vlasiç, "Bugün öğleden sonra Zina'yla gerçekten değerli dakikalar geçirdik," dedi. "Dergide yerleşim sorunları konusunda nefis bir makale vardı, onu yüksek sesle okuduk. Yazıyı senin de okumanı isterim. Çok beğeneceksin çünkü ileri sürülen düşünceler dürüst ve içten. Dayanamadım, makale yazarına iletilmek üzere dergiyi çıkaran yayınevine bir mektup gönderdim. Yalnızca iki satır: 'Teşekkür ederim, bu güzel yazıyı yazan elinizi içtenlikle sıkarım.'"

Piyotr Mihaylıç, "Gene seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokuyorsun!" demek istediyse de sesini çıkarmadı.

Vlasiç sağında, kızkardeşi solunda yürüyorlardı; evlerine dönmeleri gerektiğini unutmuş gibiydiler. Hava oldukça nemliydi, Koltoviç'in koruluğuna fazla bir şey kalmamıştı. Piyotr Mihaylıç kızkardeşi ile Vlasiç'in kendisinden bir şey beklediklerini hissetti birden. Ne istediklerini kendileri de bilmiyorlardı ama bekliyorlardı işte... Bunu hisseder etmez yüreğinde onlara karşı büyük bir acıma duygusu kabardı. Atın iki yanında, başları öne eğik, derin düşünceler içinde yürüdüklerini gördükçe içi parçalanıyordu. Belli ki mutlu değillerdi, ilerde de olamayacaklardı. Aralarındaki ilişki bir hataymış gibi geldi ona. Onlara acıdığı, üstelik elinden gelen bir şey olmadığını bildiği için benliğini bir gevşeme, güçsüzlük duygusu sardı; içini yakan acıma duygusundan kurtulmak için her türlü özveriye hazırdı.

"İleriki günlerde evinize gelip gece yatısına kalacağım," dedi.

Kendini geri adım atmış gibi hissediyor, bu da hoşuna gitmiyordu. Son kez vedalaşmak için Koltoviç'in koruluğu yanında durduklarında kardeşine doğru eğildi, omzuna dokunduktan sonra, "Zina, sen haklıydın," dedi. "Böyle davranmakla iyi ettin."

Daha fazla konuşursa ağlayacağını bildiği için atını kamçıladı, hızla koruluğa doğru sürdü. Koruluğun içinde koyu karanlıkta ilerlerken geriye dönüp baktı. Vlasiç geniş adımlarla, Zina ise onun yanında minik minik adımlarla sıçrayarak eve doğru yürüyorlar, canlı canlı bir şeylerden konuşuyorlardı.

"Yaşlı bir kocakarıdan farkım yok. Önemli bir konuyu sonuca bağlamak üzere ta buralara kadar geldim ama işleri, durumu daha çok karıştırarak geri dönüyorum. Neyse, bu durumda yapacak bir şey yok..." diye geçirdi içinden.

Ruhundaki bir ağırlık onu eziyordu. Koruluk bitince yavaş adımlarla ilerlemesini sürdürdü, su bendinin yanına gelince atı durdurdu. Bir süre kıpırdamadan atının üstünde oturmak, düşünmek istiyordu. Yükselen ay, bendin öbür ucunda bir ışık sütunu gibi suya vurmuştu. Gök, uzaklarda homurdanmaya benzer sesler çıkararak gürüldüyordu. Gözlerini kırpma-

dan suyun yüzeyine baktı; kızkardeşinin durumunu, yüzündeki, insanın yüreğini dağlayan solgunluğu, içine düştüğü küçültücü durumu insanlardan saklamak için onların yanında ağlamaması gerektiğini, fakat bunun ne kadar zor olduğunu düşündü. Bir an kızkardeşinin gebe kalacağını, annesinin öleceğini, düzenlenecek cenaze törenini, kardeşinin bu yüzden duyacağı dehşeti getirdi gözlerinin önüne. Batıl inançlara saplantılı anneleri, bu işin sonunu kesinlikle ölümle bitirecekti. İletisindeki bendin durgun, koyu yüzeyinde gelecekte karşılaşacağı korkunç tablolar canlandı birden, solgun yüzlü kadın görüntüleri arasında kendini gördü. Ürkek, zayıf, suçluluğu yüzünden okunan bir adamdı karşısında gördüğü.

Sağ kıyıda, yüz adım kadar ilerde koyu bir şey kıpırdamadan duruyordu. Bu bir insan mıydı, yoksa yüksekçe kesilmiş bir ağaç gövdesi mi? Vlasiç'in konağında öldürülüp su bendine atılan papaz çömezi geldi hatırına.

Hayalete benzeyen koyu karaltıya bakarak, "Olivier çok acımasızca davranmış ama şöyle ya da böyle sorunu çözmüş, oysa ben her şeyi karmakarışık ettim. Fransız ne düşündüyse onu söyleyip yapmış ama ben düşündüğümü gerçekleştiremiyorum. Herhalde ne düşündüğümü kendim de bilmiyorum..." diye geçirdi içinden.

Atını sürdü, karaltıya yaklaştı; eskiden kalmış bir yapının yarısı yıkık sütunundan başka bir şey değildi gördüğü karaltı.

Koltoviç'in koruluğundan, tarlalarından inci çiçeklerinin, biçilmiş otların ballı kokusu geliyordu. Piyotr Mihaylıç bendin kıyısında yürürken suyun yüzeyine hüzünle bakıyor, geride bıraktığı yılları gözünün önünde canlanıyordu. Bugüne değin düşündüğü gibi konuşup hareket etmemişti, insanlar da ona aynı karşılığı vermişlerdi. O bakımdan bütün yaşamı, karşısındaki bendin yüzeyi gibiydi. Yosunların birbirine karıştığı, gece göğünün yansıdığı kapkaranlık bir su yüzeyiydi bu... Artık hiçbir şey değiştirilemez, yeni baştan düzeltilemezdi.

Korku

(Yakın Bir Arkadaşımın Öyküsü)

(Страх)

Arkadaşım Dmitri Petroviç Silin üniversiteyi bitirdikten sonra Petersburg'da bir devlet dairesine girmiş, ancak otuz yaşına varmadan görevinden ayrılarak köyde çiftlik işleriyle uğraşmaya başlamıştı. Gerçi işleri düzgün gidiyora benziyordu, gene de görüşmelerimizde onun asıl yerini bulamadığı, Petersburg'taki görevinin başına dönse daha iyi olacağı gibi bir izlenim edindim. Tarladan toz toprak içinde, yüzü güneş yanığı, yorgun argın döndükten sonra beni bahçe kapısında ya da evinin önündeki merdivende karşılıyor, akşam yemeğini yer yemez uyku bastırdığı için karısının kollarında bir bebek gibi uyumaya gidiyordu. Eğer uykusuna yenilmezse o zaman yumuşak, içten, sanki yalvaran sesiyle bana en güzel düşüncelerini açıklamaya çalışıyordu. Onun düşüncelerini öğrendikçe bir çiftlik sahibi, tarım uzmanı olmak şöyle dursun, çiftlik işlerinden bıktığını anlıyordum. Edindiğim kanıya göre ona çiftlik filan gerekmiyordu, günlerini kazasız belasız geçirsindi, bu kadarı ona yeterdi.

Onları ziyarete gittiğimde fırsat bulursam evlerinde birkaç gün kalmayı severdim. Çiftlik evleri, evin önündeki park, büyük meyve bahçesi, az ilerden akan ırmak, arkadaşımın ağır ağır konuşması, tumturaklı sözler katarak dile getirdiği, anlaşılması kolay felsefesi hoşuma giderdi. Arkadaşımı sevdiğimi

söyleyebilirim, ancak bundan pek emin değilim çünkü o zaman ona yakınlığımın derecesini bugün bile tam olarak açıklığa kavuşturmuş değilim. Çok zeki, temiz yürekli, insanı sıkmayan, davranışları içten bir insandı. Ancak şunu da belirteyim ki bana güvenerek, çekinmeden açtığı iç dünyası, ilişkilerimizi dostluk olarak nitelemesi bende utanmayla karışık irkiltici duygular uyandırıyordu.

Bunun başlıca nedeni, karısı Mariya Sergeyevna'yı çok beğenmemdi. Kadına âşık olduğumu söyleyemem, gelgelelim yüzü, gözleri, sesi, yürüyüşü çok hoşuma giderdi. Kadını uzun süre göremezsem özlüyordum. O sıralar bu genç, güzel, zarif kadını hayalimde canlandırarak düşündüğüm kadar başka bir kadını düşündüğümü anımsamıyorum. Aslında onunla ilgili belli bir niyetim yoktu, birtakım başka hayallere de kapılmazdım. Ancak kadınla baş başa kaldığımızda beni kocasının en yakın dostu saymasından ötürü büyük bir rahatsızlık duyardım. Piyanoda sevdiğim parçaları çalarken ya da bana ilginç olaylar anlatırken onu büyük bir zevkle dinler, bir yandan da kocasını sevdiği, beni onun yakın arkadaşı saydığı düşüncesi aklımdan çıkmadığı için bütün keyfim kaçardı. İşte o zaman durgun, can sıkıcı bir adam kesilirdim. Bendeki değişikliği fark ederek, "Arkadaşınız yanınızda olmadığı için sıkıldığınız belli," derdi. "Birini gönderelim de Dmitri'yi tarladan çağırsın."

Dmitri Petroviç geldiğinde de, "İşte arkadaşınız geldi. Birlikte güzel güzel vakit geçirirsiniz," derdi.

İlişkilerimiz böylece bir buçuk yıl kadar sürdü.

Temmuz ayının bir pazar günüydü. Arkadaşımla yapacak başka işimiz olmadığı için, akşam yemeğine bir şeyler almak üzere Kluşino adındaki büyücek bir köye gittik. Orada dükkân dükkân dolaşırken güneş battı, akşam karanlığı bastırdı. O akşamı ve ardından gelen geceyi hiçbir zaman unutamayacağım. Aldığımız kaşar peyniri takır takır kurumuş sabuna benziyordu, sucuk ise taş gibi sertti, ayrıca katran kokuyordu. Sonra bira almak için başka bir dükkâna uğradık. Arabacımız atları nallatmaya götürürken kendisiyle kilisenin önünde buluşmak üzere sözleşmiştik. Arkadaşımla ikimiz sokakta konuşa konuşa yürüyüp aldığı-

mız şeyler üzerine şaka yaparken o yörede Kırk Çileci adıyla bilinen bir adam arkamızdan sessizce, biraz da gizemli bir tavırla bizi izliyordu. Kırk Çileci, bir süre uşak olarak yanımda çalışmış, sarhoşluğu yüzünden işten kovduğum Gavrila Severov, kısaca söylersek Gavriyuşka'dan başkası değildi. Adam Dmitri Petroviç'in yanında da çalışmış, gene aynı suçtan bir süre sonra kovulmuştu. Gerçekten de ıslah olmaz bir ayyaştı, denilebilir ki bütün yaşamı içki yüzünden batağa saplanmıştı. Babası bir papaz, annesi ise soylu bir aileden gelme olduğuna göre Gavriyuşka'nın daha anasından toplum yaşamımızda "ayrıcalıklı" denilen bir zümreye girmesi gerekirdi. Gelgelelim adamın baygın, saygılı, her zaman terli yüzüne, yer yer kırlaşmış kızıl sakalına, kolları tiftimiş acınası ceketine, pantolonundan dışarı fırlamış kırmızı gömleğine bakarken duruşunda demin sözünü ettiğim "ayrıcalıklı" olmayla ilgili tek iz göremezdiniz. Kendisini okumuş bir adam sayardı; gerçekten de ruhban okuluna gitmiş, ancak sigara içmesi yüzünden okuldan atılmıştı. Daha sonra girdiği piskoposluk korosunda iki yıl kadar ilahici şarkıcı olarak görev yapmış, manastırda yatıp kalkmış ama sigara içmesi, başka "zayıflıkları" yüzünden oradan da kovulmuştu. İki ili bir baştan bir başa yaya dolaştığı, kilise ve devlet kuruluşlarına iş için dilekçeler verdiği, dört kez mahkemeye düştüğü söyleniyordu. En sonunda bizim ilçede saplanıp kalmıştı. Burada şunun bunun yanında uşaklık, koruculuk, köpek bakıcılığı, kilise bekçiliği yaparak geçindi; başkalarının evinde aşçılık yapan, yoldan çıkmış dul bir kadınla evlendi. Çanak yalayıcılık, dalkavukluk zamanla adamın mesleği haline geldi, kirli yaşamın her türlüsüne bulaştı, sonunda kendisi bile "ayrıcalıklı, okumuş" geçmişinden masalmış gibi, kuşkuyla söz etmeye başladı. Öykümüzün geçtiği sıralar ortalıkta yersiz yurtsuz dolaşıyor; kendini at baytarı, avcı olarak tanıtıyordu. Karısının nerelerde bulunduğunu bilen yoktu.

Dükkândan çıkınca kiliseye gittik, orada arabacımızı beklemeye başladık. Kırk Çileci ise uzağımızda bir yere oturdu, saygıyla öksürmek için yumruğunu ağzına yakın tutuyordu. Hava epeyce kararmış, ortalığa akşamın nemli havası çökmüştü; nerdeyse ay çıkmak üzereydi. Yıldızlı, açık gökyüzünde tam tepe-

mizde biri büyük, biri küçük iki bulut vardı. Anne ile çocuğuna benzeyen bu iki bulut güneşin battığı yerdeki kızıllığa doğru hızla ilerliyordu.

Dmitri Petroviç, "Ne güzel bir hava!" dedi.

Saygıyla elinin içine öksüren Kırk Çileci oradan atıldı:

"Gerçekten çok güzel... Şey, Dmitri Petroviç, nereden aklınıza esti de ta buralara uğradınız?"

Arkadaşım karşılık vermedi. Bunun üzerine Kırk Çileci içini çekti, bize bakmaksızın alçak sesle, "Büyük acılar çektiğimi bilin, ancak bunun tek sorumlusu başkası değil, gene benim," dedi. "Yolunu yitirmiş, beceriksiz bir adam olduğum kesin, bununla birlikte şu da bir gerçek ki insanın yiyecek bir dilim ekmeği olmazsa hayatı kararmıştır, köpekten de aşağılık bir yaratık durumuna düşer... Şey... Bunları söylediğim için beni bağışlayın, Dmitri Petroviç!"

Arkadaşımın ona aldırış ettiği yoktu, başını yumruğuna dayayarak otururken derin derin düşünüyordu. Kıyıdaki bir tepenin üstünde yükselen kilisenin avlusunun parmaklıkları arasından ırmağın suları, karşı yakadaki sulak çayırlar, orada yakılmış kır ateşinin parlak kırmızı alevleri gözüküyordu. Kır ateşinin çevresinde insanlar, atlar vardı; bunlar hareket edip duruyordu. Daha ilerde ise başka ışıklar seçiliyordu, köyün ışıklarıydı bunlar, oradan şarkı sesleri geliyordu.

Irmağın yüzeyinden, çayırlıktan yer yer yükselen sis bulutları kimi yerde koyu, kimi yerde seyrek kümeler halinde yayılarak söğüt ağaçlarına takılıyor, yıldızların su yüzeyine yansıyan parıltısını örtüyordu. Sis bulutları her dakika değişerek bazen kucaklaşan, bazen selam veren insanlara dönüşüyor; bazen de cüppelerinin geniş kollarını havaya kaldırarak dua eden papazları andırıyordu. Bütün bu görüntüler Dmitri Petroviç'in aklına hayaletleri, hortlakları getirmiş olacak ki bana dönerek, "Değerli dostum, söyler misiniz, hayalimizde canlandırdığımız korkunç, gizemli şeyleri anlatırken niçin hep içinde bulunduğumuz yaşamdan değil de hortlaklar, ruhlar âleminden örnekler veririz?" diye sordu.

"En çok anlamadığımız şeylerden korkarız da ondan."

"Peki, içinde yaşadığımız şu dünyayı çok mu iyi anlıyoruz sanki? Size göre yaşadığımız olaylar ruhlar âleminden daha kolay açıklanabilecek cinsten midir?"

Böyle diyerek iyice yanıma sokuldu, yanağımda soluğunun ılıklığını hissettim. Akşam karanlığında yüzü daha bir solgunlaşmıştı, sakalı kurumla sıvanmış gibi simsiyah gözüküyordu. Korkunç şeylerden söz etmeye hazırlanıyormuş gibi gözleri hüzünlendi; ürkek, içten bakışlarını yüzüme dikerek her zamanki yalvaran sesiyle konuşmaya başladı:

"Hem yaşadığımız şu dünya hem de ruhlar âlemi aynı derecede ürkütücü geliyor bana. Hayaletlerden korkan kişi benden de, şu ışıklardan da, gökyüzünden de aynı derecede korkmak zorundadır çünkü şöyle bir düşünecek olursak, çevremizde gördüklerimiz öbür dünya kaçkınları, hortlaklar kadar aklımızın ermediği, havsalanın alamayacağı şeylerdir. Prens Hamlet uykusunda kendisini ziyaret ettiğini söylediği hayaletlerden korktuğu için öldürmedi kendini. Ayrıca Hamlet'in o ünlü monoloğunun hoşuma gitmekle birlikte beni ta derinden sarstığını söyleyemem. Bir dostum olarak size açıkça itiraf ediyorum: Bazen üzgün anlarımda ölüm saatimi gözümün önüne getiririm, hayalgücüm bin bir türlü ürkütücü görüntüler canlandırır, kendimi azap verici heyecanlara, bunalımlara kaptırırım; ama, inanın bana, gene de gerçek yaşamda karşılaştığım olaylar kadar korkunç gelmez bunlar bana. Bu dünyayı anlamakta güçlük çekiyorum, yaşamaktan korkuyorum. Bilmem, belki hasta bir adamım, belki de kafayı iyice üşüttüm. Sağlıklı, normal bir insana çevresinde görüp işittikleri anlaşılacak türden şeylermiş gibi gelir, oysa ben böyle bir duygudan yoksunum, günden güne işler sarpa sardığı için korkmaktan kurtulamıyorum. Bilirsiniz, boşluk korkusu denen bir hastalık vardır, benimki de yaşama korkusu gibi bir hastalık olsa gerek. Çayırlara uzanıp daha bir gün önce dünyaya gelmiş bulunan bir böceği incelediğim zaman onun da bu dünyadan hiçbir şey anlamadığını, yaşamının korkudan başka bir şey olmadığını düşünerek kendimi o böceğin yerine koyarım."

"Özellikle nelerden korkuyorsunuz?" diye sordum.

"Siz bana 'Korkuya kapılmadığınız ne var?' diye sorun. Ben

yaradılıştan derin düşünmeyen, sığ bir adamım; öbür dünya konularıyla, insanoğlunun yazgısıyla filan fazla ilgilenmem. Kafam derin konuları pek sarmaz... O yüzden en çok korkuya kapıldığım şey, hiçbirimizin karşılaşmaktan kurtulamayacağı sıradan olaylardır. Davranışlarım arasında hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu ayırt edemediğim için sürekli kaygı duyuyorum. Gerek yaşama koşullarının, gerekse gördüğüm eğitimin beni daracık bir yalan çemberinin içine hapsettiğinin bilincindeyim. O bakımdan bütün yaşamım, hem kendimi hem başkalarını kandırmaktan, üstelik bunun farkına varmamaktan ibaretmiş gibi gelir bana. Yaşadığım sürece bu yalandan kurtulamayacağımı bildiğim için büyük bir korku duyuyorum. Bugün bir şey yaptıysam yarın bunu niçin yaptığımı anlamıyorum. Petersburg'da bir devlet görevine girmiştim, içimdeki korkuya dayanamayıp oradan ayrıldım; burada çiftçilikle uğraşmaya başladım ama şimdi gene korku içinde kıvranıyorum... Biz insanların çok az şey bildiğimizi görmekteyim; işte bu nedenle sık sık yanılgıya düşüyoruz, başkalarına haksızlık edip iftirada bulunarak adamlara yaşamayı zehir ediyoruz, bütün enerjimizi hiçbir işe yaramayan, yaşamamızı zorlaştıran saçmalıklara harcıyoruz. Bakın azizim, insanları kesinlikle anlamıyorum, o yüzden herkesten korkuyorum. Köylülere bakarken de kurtulamıyorum korkmaktan. Bu insanlar hangi yüce amaç uğruna acı çekiyorlar, neden yaşıyorlar? Yaşamak bir zevkse bence hiçbirinin yaşamasına gerek yok. Eğer yaşamın amacı ve anlamı sürekli yoksulluk, kurtuluş umudu olmayan bir cahillik içinde debelenmekse insancıkların niçin durmadan işkence çektiklerini anlamak olanaksız. Yeryüzünde anladığım tek olay, tek yaratık yok, azizim. Alın işte karşınızdaki şu herifi!"

Dmitri Petroviç böyle söyleyerek Kırk Çileci'yi gösterdi. Kendisine baktığımızı görünce beriki elinin içine saygıyla öksürdükten sonra, "Ben efendilerime hiçbir zaman saygıda kusur etmedim, iyi bir uşak oldum," dedi. "Tek eksiğim, içkiye olan düşkünlüğüm. Böyle talihsiz bir adama bir kerecik daha iyilik yapıp yanınıza alırsanız duacınız olurum. Hizmetimden memnun kalacaksınız, şeref sözü!"

O sırada kilise bekçisi yanımızdan geçti, orada niçin oturduğumuzu anlamadığı için tuhaf tuhaf yüzümüze baktı, çan kulesinden sarkan ipi çekti. Gecenin sessizliğini yırtarcasına çan uzun uzun çaldı.

Dmitri Petroviç içini çekerek, "Eh, saat onu bulmuş," dedi. "Gitme zamanı çoktan geldi. İşte böyle, azizim, sıradan olaylardan ödüm patlıyor, düşünmekten korkuyorum. Oysa ortada korkulacak bir şey yok. Ben de ne yapıyorum? Düşünmemek için durmadan bir şeylerle uğraşıyorum, geceleyin kütük gibi yatıp deliksiz bir uykuya dalacağım diye kendimi yorgun düşürmeye çalışıyorum. Başkaları için çoluk çocuk olağan şeylerdir, oysa benim açımdan onlara katlanmak öylesine güç ki!"

Eliyle yüzünü sıvazladı, öksürdü, güldü.

"İçinde bulunduğum saçmalığı bilseniz şaşar kalırdınız. Herkes nasıl yaşadığımı görerek diyor ki; 'Aman ne sevimli bir karınız, ne hoş çocuklarınız var! Kendiniz de iyi bir aile babasısınız.' Çok mutlu olduğumu sanarak beni kıskanıyorlar. Oysa işin aslı hiç de öyle değil. Gerçeği söylemem gerekirse, dostum, benim aile yaşamım, durumumu dışarıdan görenler için tümüyle hüzün verici bir yanılgıdır, işte bu durum korku veriyor bana."

Solgun yüzü gülmekten dolayı çarpılıp çirkinleşti. Kollarını belime doladıktan sonra alçak sesle, "Yakın bir dostum olduğunuzu bilin; size güvenim, saygım sonsuzdur," dedi. "Dostluk, birbirimize içimizi döküp canımızı sıkan gizlerden kurtulmamız için bize gökten gönderilmiş bir armağandır. Öyleyse izin verin, aramızdaki dostluktan yararlanıp size bütün gerçeği açıklayayım. Gözünüzde büyüttüğünüz aile yaşamım benim başlıca mutsuzluk kaynağım olup en çok bundan korku duymaktayım. Aslını ararsanız evliliğim aptallıktan, budalalıktan başka bir şey değildir. Baştan şunu belirteyim ki evlenmeden önce Maşa'yı çılgınca seviyordum, ona iki yıl sürekli kur yaptım. Tam beş kez yinelediğim evlenme önerimi bana yakınlık duymadığını söyleyerek her seferinde geri çevirdi. Ayaklarına kapanarak aşk ateşi içinde sunduğum altıncı önerimi ise bana bir lütufta bulunurcasına kabul etti... O zaman bana şöyle demişti: 'Sizi sevmiyorum, ancak size tümüyle sadık bir eş ola-

cağım.' Onun bu koşulunu coşkuyla karşıladım. O zaman bunun ne anlama geldiğini biliyordum ama yemin ederim, şimdi kesinlikle bir şey anlamıyorum. 'Sizi sevmiyorum, ancak size tümüyle sadık bir eş olacağım' ne demektir? Koyu bir sisten, karanlıktan başka nedir bu? Karımı şimdi de evlendiğimiz ilk günkü kadar seviyorum, gelgelelim o bana karşı eski kayıtsızlığını sürdürüyor, bugün evden ayrılıp gitsem sanki memnun kalacak. Öte yandan kendisinin beni sevmediğini bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum. Oysa aynı çatı altında yaşıyoruz, birbirimize 'sen' diyoruz, çocuklarımız var, mal mülk, hepsi ortak. Söyleyin, Tanrı aşkına, ne anlama geliyor benim şu durumum? İki gözüm, burdan bir şey anladıysanız bana da açıklayın lütfen! Eziyet çekmekten başka bir anlam taşıyor mu bu durumum? Karımla aramızdaki ilişkiye zerrece aklım ermediği için bazen ondan, bazen kendimden, bazen ikimizden birden nefret ediyorum. Kafamın içi karmakarışık, sürekli acı çekmekten olacak, beynim iyice körleşti. Öbür yandan karım günden güne güzelleşiyor, gitgide daha alımlı bir kadın oluyor. Saçlarının güzelliği insanın aklını başından alır, gülümsemesi hiçbir kadında yok gibidir. Onu seviyorum, umutsuzca sevdiğimi biliyorum. Kendisinden iki çocuğum olan bir kadına karşı beslenen umutsuz bir aşk benimkisi! Böyle bir şeye kimin aklı erer, kim bundan korku duymaz? Benim bu yaşadıklarım hayaletlerden, hortlaklardan daha korkunç değil mi?"

Öyle garip bir ruh hali içerisindeydi ki konuşması daha ne kadar uzardı, bilmem. Bereket versin, arabayla birlikte sürücümüz geldi de durumu kurtardı. Biz arabaya binerken Kırk Çileci şapkasını çıkarıp yardıma koştu. Sanki pek değerli bedenimize elini sürmek için fırsat kolluyordu. Gözlerini kırpıştırıp başını yana eğerek, "Dmitri Petroviç, izin verirseniz gene uşağınız olarak evinizde çalışayım," dedi. "Açlıktan öleceğim. Bana bir babalık daha yapın, alın yanınıza!"

"Peki. Birkaç gün kalırsın, sonra ne olacağına bakarız."

"Baş üstüne! Bugün hemen gelirim, efendim."

Eve kadar altı fersah yolumuz vardı. Dmitri Petroviç, yakın arkadaşına bütün derdini açmaktan dolayı rahatlamış olarak

yolculuk boyunca bana sarılarak oturdu. Artık herhangi bir korku ya da kaygı duymaksızın, aile ilişkileri düzelir düzelmez Petersburg'a giderek kendisini bilime adayacağını neşeli bir sesle anlattı. Söylediğine göre bunca yetenekli genç insanı kentlerden kırsal bölgelere süren ülkemizde uygulanan düşünce akımı yurdumuz adına üzüntü verici bir şeydi. Çünkü Rusya'nın bol çavdarı, buğdayı vardı ama kültürlü insanı kıttı. O bakımdan yetenekli genç kuşak kendini bilime, sanata, siyasete adamalıydı; başka türlüsü yurdumuz için isabetsizlik olurdu. Dmitri Petroviç keyifle bir hayli felsefe yaptıktan sonra ertesi gün sabah erkenden evden ayrılacağını söyleyerek benden özür diledi. Orman alım satım işleri için hemen gitmesi gerekiyormuş.

Arkadaşımı aldatıyormuş gibi bir duygu içinde olduğumdan hem utanıyor hem de üzülüyordum. Öte yandan bu kararından dolayı memnundum. Gittikçe yükselen kocaman kırmızı aya bakarken gözümün önüne soluk yüzlü, selvi boylu, sarışın karısını getirdim. Her zaman güzel giyinen, özel kokusu burnumda buram buram tüten o güzel kadını... Onun, kocasını sevmediğini düşünmek nedense çok hoşuma gitti.

Eve gelir gelmez akşam yemeğine oturduk. Mariya Sergeyevna satın aldığımız yiyecekleri sofrada bize ikram ederken durmadan gülümsüyordu. Kadının çok güzel saçları ve benzersiz bir gülümsemesi olduğunu orada bir kez daha fark ettim. Onun her davranışını izliyor; hareketlerinde, bakışlarında kocasını sevmediğinin belirtilerini arıyordum. Sanki bu belirtileri görür gibiydim.

Biraz zaman geçince Dmitri Petroviç'i her zamanki gibi uyku bastırdı. Bizimle on dakika kadar oturduktan sonra sofradan kalkarken dedi ki:

"Yarın sabah üçte uyanmam gerekiyor. İzin verirseniz yanınızdan ayrılacağım."

Karısına sarılarak onu sevgiyle öptü, benim elimi de teşekkürlerle sıktı. Bir hafta sonra gene gelmem konusunda benden söz aldıktan sonra yatmak üzere, evin bitişiğindeki yan bölmeye geçti. Hizmetçiler kalkma saatini kaçırmadan onu yola çıkmak üzere uyandıracaklardı.

Mariya Sergeyevna, Petersburglu alışkanlığını sürdürdüğü için hep geç yatardı, bu alışkanlığından ötürü şimdi daha bir seviniyor gibiydi. İkimiz baş başa kalınca, "Demek böyle!" dedim. "Şimdi bana bir şeyler çalmak lütfunda bulunur musunuz?"

Aslında müzik dinlemek gibi bir niyetim yoktu ama konuşmaya nasıl başlayacağımı bilmiyordum. Bunun üzerine Mariya Sergeyevna piyanonun başına geçti, bir şeyler çalmaya başladıysa da ben buna pek aldırış etmedim. Kadının yanında oturuyor; pamuk yumuşaklığındaki beyaz ellerine, kayıtsız soğuk yüzüne bakarken kafasının içinden neler geçtiğini okumaya çalışıyordum. Bir ara gülümseyerek bana döndü ve dedi ki:

"Yanınızda arkadaşınız yok diye canınız sıkılıyor, öyle değil mi?"

Gülmeye başladım.

"Ona duyduğum özlemimi gidermek için ayda bir gelmek yeterli, oysa ben size her hafta geliyorum. Hatta daha sık..."

Böyle dedikten sonra kalktım, heyecanla odada dolaşmaya başladım. Bunun üzerine o da kalktı, şöminenin yanına gitti. Durduğu yerde iri gözlerini yüzüme çevirerek, "Bununla ne demek istiyorsunuz?" diye sordu.

Ben karşılık vermedim. Kadın bir süre düşüncelere daldı. Sonra, "Doğru söylüyorsunuz," dedi. "Buraya yalnız Dmitri Petroviç'i görmek için geldiğinizi biliyorum. Ama olsun, memnunum gene de. Böyle bir dostluğa günümüzde rastlamak çok güç."

Ben ne söyleyeceğimi bilmediğim için, "Ya, öyle..." gibisinden bir şeyler geveledikten sonra bahçeye çıkıp biraz dolaşmayı önerdim. Ancak Mariya Sergeyevna kabul etmedi.

Terasa doğru yürüdüm. Kafam bin bir düşünceyle doluydu, yaşadığım heyecandan dolayı üşüyordum. Aramızda geçecek konuşmaların fazla bir önem taşımayacağından, bununla birlikte o gece hayaline bile cüret edemediğim bir şeylerin olacağından emindim. Kesinlikle ya o gece olacaktı ya da hiçbir zaman.

Sesimi yükselterek, "Ne güzel bir hava!" dedim.

Salondan yanıt geldi:

"Benim için hava güzelmiş, değilmiş pek önemli değil."

Yeniden salona döndüm. Mariya Sergeyevna eskisi gibi elle-

rini arkasında birleştirmiş olarak şöminenin yanında dikiliyor, yüzü yana dönük, dalgın dalgın düşünüyordu.

"Sizin için neden önemli olmuyormuş?" diye sordum.

"Sıkılıyorum da ondan... Sizin canınız arkadaşınız olmadığı zaman sıkılır, benimkisi ise her zaman. Ancak durumumun başkalarını ilgilendirdiğini sanmıyorum..."

Piyanonun başına oturdum, o başka bir şey söyler mi diye bekleyerek birkaç tuşa bastım. Mariya Sergeyevna öfkeyle yüzüme baktı, sıkıntıdan ağlamaklı bir sesle, "Hiç olmazsa biraz içten davranın," dedi. "Uyumak istiyorsanız gidip uyuyun. Dmitri Petroviç'in dostusunuz diye karısının can sıkıntısını paylaşmak zorunda değilsiniz. Sizden özveri beklemiyorum. Lütfen gidin de yatın."

Gitmedim elbette. Mariya Sergeyevna terasa çıktı, bense salonda kalıp notaların yapraklarını çevirmeye başladım. Daha sonra kalkıp onun yanına gittim. Perdelerin terasa düşen gölgesinde yan yana duruyorduk, aşağıda ise ay ışığıyla şıkır şıkır aydınlanan basamaklar vardı. Ağaçların gölgeleri çiçek tarhlarından başlayıp bahçe yolunun sarı kumlarına doğru uzayıp gidiyordu.

Bir şeyler söylemiş olmak için, "Yarın benim de gitmem gerekiyor," dedim.

Kadın alay edercesine yanıtladı:

"Öyle ya, kocam yok diye benimle kalmak zorunda değilsiniz. Düşünüyorum da, bir gün bana tutuluverseniz, kimbilir, ne kadar mutsuz olursunuz! Bekleyin, belki bir gün ben kendiliğimden boynunuza atılırım. Bunun üzerine korkuya kapılıp buradan nasıl kaçacağınızı gözümün önüne getiriyorum da... Çok ilginç olurdu, doğrusu..."

Gerek sözleri gerekse solgun yüzü bana kızdığını gösteriyordu, oysa gözlerinde tutkulu bir aşkın derin izleri vardı. Yanımda duran güzel varlığa kendi malımmış gibi bakıyordum artık; ancak onun, daha önce başka bir kadında görmediğim, altın parıltılı, baştan çıkarıcı kaşları olduğunu ilk kez o sırada fark ederek şaşırdım. Her an bu güzel yaratığı kucağıma çekip okşayabileceğim, güzel saçlarına elimi sürebileceğim düşüncesi beni öylesine sarstı ki kıvançla gülerek gözlerimi yumdum.

Mariya Sergeyevna, "Eh, yatma zamanı geldi... İyi geceler," diye fısıldadı.

Ben de arkasından salona yürürken, "İyi geceler dilemenizi istemiyorum," dedim. "Böyle sakin geçecekse bu geceyi ister istemez lanetlemek zorunda kalacağım."

Eli elimin içinde kendisini kapıya kadar geçirirken yüzünden beni anladığını görüyordum, kendisini anladığımı bildiği için o da kıvançlıydı.

Yalnız başıma odama gittim. Masada, kitapların yanında Dmitri Petroviç'in almayı unuttuğu şapkası duruyordu. Şapkayı görünce aramızdaki dostluğu anımsayarak içim burkuldu. Neyse, bastonumu alıp bahçeye çıktım. Her yerden sis bulutları yükseliyordu. Ağaçları, çalılıkları kuşatan sisler, gündüz ırmağın üzerinde gördüğüm çeşitli biçimlerdeki hayaletleri anımsattı bana. Keşke bu hayaletlerle konuşabilseydim!

Olağanüstü duru havada ufacık yapraklar, en küçük çiy taneleri bile seçilebiliyordu. Üstelik bunlar bahçenin sessizliği içinde yeni uykudan uyanmışçasına gülümsüyordu bana. Yeşile boyanmış bahçe sıraları arasında dolaşırken Shakespeare'in oyunlarından birinden anımsadığım bir dizeyi kendi kendime mırıldandım:

"Ay ışığı burada, sıranın üstünde tatlı tatlı ne güzel uyuyor!"

İlerde bir tümsek vardı. Tümseğe tırmanıp tepesine oturdum. Büyüleyici bir duygu tüm benliğimi sarmıştı. Az sonra güzelliklerle dolu bir bedene sarılıp onun ılıklığına gömüleceğimi, altın rengi kaşlarını öpeceğimi adım gibi biliyordum; öte yandan buna inanmak içimden gelmiyor, kendi kendimi alaya alıyordum. Bir yandan da kadının beni fazla uğraştırmadan hemen teslim olacağını düşünerek üzülüyordum.

Fakat o sırada ağır ağır yaklaşan ayak sesleri işittim. Yolun ilerisinde orta boylu bir erkek gözüktü. Tanımıştım onu, Kırk Çileci'den başkası değildi. Adam oradaki bir sıranın üstüne oturdu, derin derin içini çekti, üç kez istavroz çıkardıktan sonra sıraya uzandı. Bir dakika geçmeden yeniden doğruldu, öbür yanına dönüp yeniden yattı. Sivrisinekler ile gecenin nemi herifin uyumasını zorlaştırıyor olmalıydı.

"Eh, buna da yaşamak mı denir!" diye homurdandı. "Nedir benim çektiklerim!"

Kırk Çileci'nin kıvrılmış yatan sıska gövdesine bakıp hışırtılı, derin iç çekişlerini dinlerken bugün bana içini döken başka bir mutsuz, acılı insan geldi hatırıma. Yakın arkadaşım aklıma gelir gelmez içinde bulunduğum mutluluk duygusundan dolayı irkildim, korkuyla oturduğum yerden kalkarak eve doğru yürüdüm.

"Arkadaşıma göre yaşam, korku dolu bir süreç. Öyleyse daha fazla nazlanmadan dünya zeklerinden alabileceğin kadarını al. Yaşam seni ezmeden sen onu kır, dök, yağmala!" diye düşünüyordum.

Mariya Sergeyevna terasta beni bekliyordu. Onu bir şey söylemeden kucakladım; kaşlarını, şakaklarını, boynunu öptüm, öptüm, öptüm...

Birlikte benim kaldığım odaya geldiğimizde çoktandır beni sevdiğini söyledi. Geçen yıldan beri deli gibi seviyormuş. Yeminler ediyor, ağlıyor, kendisini alıp istediğini yere götürmemi istiyordu. Ay ışığında yüzüne bakmak için sık sık onu pencerenin yanına götürüyordum. Yaşadıklarım düş gibi geliyordu bana, içinde bulunduğum durumun gerçek olduğunu anlamak için onu ikide birde sımsıkı kucaklıyordum. Uzun süredir böyle bir heyecan yaşadığımı anımsamıyorum. Gene de ruhumun derinliklerinde bir yerde bu yaptığımın ayıp olduğunu düşünerek rahatsızlık duyuyordum. Kadının bana duyduğu aşkta kocası Dmitri Petroviç'in dostluğunun büyük payı varmış gibi ağır, ezici bir şey vardı. Evet, gözyaşlarıyla, yeminlerle dolu, ciddi bir aşktı bu. Oysa benim istediğim; gözyaşlarının, yeminlerin, ilerisi için söz vermelerin bulunmadığı bir aşktı. İstediğim aşk, ay ışıklı bir gecede parlayan bir göktaşı gibi yaşamımız içinden bir kerelik kayıp gitsindi.

Saat tam üçte Mariya Sergeyevna odamdan çıktı. Kapıda durmuş, arkasından bakıyordum. O sırada Dmitri Petroviç de koridorun öbür ucundan gözüktü. İkisi karşı karşıya gelince kadın bir an irkildi, yana çekilerek kocasına yol verdi. O an tüm duruşunda kocasına duyduğu nefret okunuyordu. Adam tuhaf tu-

haf gülümsedi, öksürdü, bir şey söylemeden odama girdi. Sonra yüzüme bakmaksızın, "Şapkamı burada unutmuşum..." dedi.

Masadan şapkasını aldı, iki eliyle birden tutarak kafasına geçirdi. Bunun ardından utançtan kızaran yüzüme, ayaklarımdaki terliklere baktı; her zamanki sesine benzemeyen, garip, kısık bir sesle, "Anlaşılan, şu dünyadan hiçbir şey anlamamak şuraya, alnıma yazılmış," dedi. "Eğer bir şey anlıyorsanız sizi kutlarım. Gözlerimin önü kapkaranlık."

Öksürerek odadan çıktı. Sonra onu ahırın önünde atı arabaya koşarken gördüm. İşini bir an önce bitirip gitmeye çalışırken eli titriyordu. Bir ara eve dönüp bakışından büyük bir korku içinde olduğunu anladım. Atı koşunca arabaya atladı, arkasından birinin izlemesinden korkuyormuşçasına büyük bir hızla sürdü.

Çok geçmeden ben de yola koyuldum. Güneş henüz doğmaktaydı, bir gün önceki sis, çalılıklara, tepelere sıkışıp kalmış gibiydi. Arabamın sürücü yerinde oturan Kırk Çileci ne zaman fırsatını bulduysa iyice kafayı çekmişti, gene saçma sapan şeyler söylüyordu.

Atlara bağırarak, "Ben özgür bir adamım!" dedi. "Vay benim gözünü sevdiklerim! Biliyor musunuz, kırk göbekten beri saygı gören bir yurttaşıyım bu ülkenin!"

Bir türlü aklımdan çıkmayan Dmitri Petroviç'in korkusu şimdi gelip benim yüreğime çöreklenmişti. Bu evde yaşadıklarımı düşünüyor, olanlardan bir şey anlamıyordum. Tarla kargalarının uçuşlarını seyrettim; kargalar bana tuhaf, korkunç gözüktü. Büyük bir şaşkınlık ve üzüntüyle, "Bütün bunları niçin yaptım?" diye sordum kendime. "Niye başka türlü değil de böyle oldu? Karısının beni delicesine sevmesi, arkadaşımın şapkasını almak üzere odama gelmesi kimin ne işine yarardı? Şapkanın orada işi neydi?"

Aynı gün Petersburg'a hareket ettim, o günden sonra Dmitri Petroviç'le de karısıyla da bir daha görüşmedim. Söylenenlere bakılırsa eskisi gibi birlikte yaşayıp gidiyorlarmış.

SONSÖZ

ÇEHOV'UN YAŞAM DUYGUSU[1]

CHARLES DU BOS

22 Temmuz 1922

Bir haftadan fazladır, Denis Roche'un tercüme ettiği Çehov'un ilk cildinin bende bıraktığı hoş duyguları yazmak istiyorum. (...) Son iki öykü (Çehov'un o tasarruflu üslubuyla yazdığı başyapıtlardı) bana Çehov'un hep sahip olduğu o hayatın kendisinden alındığı hissini verdi. Ondan başka herkesin, ne kadar nesnel olurlarsa olsunlar (Tolstoy hariç) Çehov'la kıyaslandıklarında hayatın kendisinden ziyade hayata dair bir fikri ya da yargıyı üstünü ustaca örtseler de sundukları fikrindeyim. En fazla –bu tahminde bulunmamızın sebebi gerek mektuplarından, gerek Gorki'nin anılarından Çehov hakkında fikir edinmiş olmamızdır– Çehov'un sonsuz bir tatlılıkla iç geçirdiğini ve Gorki'nin sözünü ettiği müşfik, melankolik tebessümle: "Durum bundan ibaret," dediğini duyar gibi oluruz. Evet, aynen öyle –durum bundan ibarettir ancak ne bir vurgu, ne bir fazlalık vardır– asla en iyi Fransız yazarların yaptığı gibi "Durumun tam da bundan ibaret olduğunu göstereceğim"i ya da Samuel Butler'ın "Durumun bundan ibaret olduğunu gösterdiğim için çok akıllı değil miyim?"i yoktur. (...) Z.'ye, Çehov'un mucizesinin bu mutlak ümitsiz derinliklerden fışkıran sevecenlik olduğunu söyledim. Çehov'da ümit yoktur ama bazıları, benim ve [J. Middleton]

1 Charles du Bos'un günlüklerinden alınmıştır.

Murry'nin aksine, kendilerinin çaresizlik adını verdiklerinde yüreklendirici olan şeyi göremezler. Anlam tam da orada yatmaktadır aslında: çaresiz bir varlık, iyimserdir de. Çehov'un görkemi tüm kötümserliğine rağmen (olumlu kalması için gereken inanca ve akla sahip olmadığını hissettiği için) böylesine sakin ve rahat bir metaneti aşılayabilmesinde yatar. (Çok yerinde bir düşünce: bunu gücünü yalnız zayıfları resmetmek için kullanan güçlü adam fikrimle birleştir.)[2]

Ciddi bunalım ve sinirsel yorgunluk içinde olduğum zamanlarda hep yaptığım gibi *Sodom ve Gomorra*'nın sayfalarını karıştırdım (böyle zamanlarda çareyi Proust'ta arıyorsam sebebi hem sunduğu sonsuz entelektüel keyif hem de beni usul usul harekete geçirmesi) ve sonrasında itiraf etmeliyim ki içimde bazı tereddütler uyanmadı değil. Uzun bir hesaplaşmadan sonra, bu konuda önyargım olmadığına inanıyorum; ancak ahlâk dünyasının yok oluşunun tamamlandığı [*Sodom ve Gomorra*'da olduğu gibi] bir evren benim gözümde pürüzsüz, vernikli bir tuvale dönüşür, evet, biraz kaygandır ve insan, sonu olmayan bir biçimde bir şeye doğru kayar; ne olduğunu bilmediği. Şüphesiz... Proust'un bilimsel müstehcenliği adını verdiğim şey lehine çok şey söylenebilir. Bir genç kızın okşayışının tüm biçimlerini insan bir kültür içindeki bakterilerden farksız görebilir; görür görmesine ama, midemi bulandırıyorsa anlamı ne ki? İçimde bir şey karşı koyuyor buna. Hepsi de Proust'un kavrayışı ile kişiliği arasındaki feci orantısızlık yüzünden. En büyük yazarlara denk bir kavrayışa sahipse de kişiliği –deha sahibi insanlar hakkında bir yerde söylediği gibi– "kusurlarla dolu" olmanın yanında, tüm günahlarıyla çürümüş gibi. Kişilikte bir kusurun bedelini kavrayışın ödediği zaman mutlaka gelir; *Sodom* istikrarsız bir eserse, sebebinin bu olduğuna inanabilirim.

Bu konuda benden de katı olmaya meyilli Z. haklı bir şekilde Çehov'u Proust ile karşılaştırarak aşağı yukarı şunları söyledi: "Hayatı Çehov kadar eksiksiz, kesin ve acımasız bir şekilde anlatan ve aynı zamanda en ufak bir rezillik içermeyen kimi bulabilirsin?" Temelde meselenin sonunda insanın nasıl hissettiğine dayandığında anlaştık. Bu ölçüt bana giderek en güvenlisiymiş gibi geliyor, her ne kadar ispat edilemez olsa da (hatta öyle oluşu benim gözümde onun lehine işli-

2 Charles du Bos, Çehov hakkında bir kitap yazmak istiyordu. Bu fikri hiç gerçekleştirmedi – yay.haz.n.

yor). Örneğin (burada yalnız modernler arasından seçim yapmalıyız çünkü 19. yüzyıla kadar adap kuralları insanın her şeyi söylemesine engeldi) Constant'ı, Stendhal'i, Dostoyevski'yi ya da Çehov'u düşünün; insan saf duygulara sahip olduğu müddetçe hiçbir rezilliğe rastlayamazmış gibi gelir.

24 Mayıs 1923

Z.'ye Denis Roche'un enfes çevirisiyle "Öylesine Bir Öykü"nün başlangıcını okudum; Çehov'un belki de yazdığı en güzel şey olduğu fikrindeyiz. İnsanın, onun eserlerinin herhangi bir kısmını okurken yaşadığı o müstesna nefes nefese kalma hissi aslında kitabı her tekrar eline aldığında "hayat"ın ne anlama geldiğini bildiği düşüncesinden ve aslında bilmediğini anlamasından gelir. Yazdığım incelemede Çehov'un bize dünyada ne hissetmemiz gerektiğini öğrettiğini göstermem gerekir, çünkü kimse bunu hissetmemiz için bize daha iyi bir fırsat sunmaz. Esasen Browning'de beni çarpan bir şeyin –vurgusu çok başka şekilde– Çehov'da da bulunduğunu fark ettim; güç bela uydurduğumuz sağlam ve aklı başında teorilerle karşılaştıklarında bu yanılgıları alaşağı ettiklerini ve bize şunu söylediklerini düşünüyorum: "Evet, tüm bunlar güzel ama bunların önünde var olanı, hepsinin temelindekini hiç düşünmedin mi?" Browning, Çehov, Tolstoy; hepsi kendi ifadesiyle bize şunu söylüyor gibiler: insan doğası, hayat, sonsuz duygular ve haller her şeyden önce gelir; arkasından zaman ve mekânlar, uluslar arasındaki farklarla kendini oyalayabilirsin ama bir kere kendinle karşı karşıya gelince, yine başladığın noktaya dönecek ve herkesle aynı arzulara sahip olduğunu ve aynı zorluklarla baş ettiğini anlayacaksın. Bu yüzden başkalarıyla neyimizin ortak olduğunu unuttuğumuz ve boş laflarla kendimizle başkaları arasında duvarlar ördüğümüz bu zamanda Browning ve Çehov gibi insanlara Fransa'da ihtiyaç var.

24 Nisan 1924

Kısacası, benim için mümkün olan çözümü bu sabah bu kadar berrak –belki de ilk kez bu kadar berrak– şu üç isimde görebiliyorum: [Percy] Shelley, [George] Eliot ve Çehov. Shelley, diğer bir deyişle, Mauclair'in

Watteau hakkındaki o enfes formülünü yinelemek gerekirse: "Çaresiz bir nezaketle dünyayı kenara atan kayıtsız varlığın hareketi." Uzaklaşmak, kaçmak (gizli bir haz alacağı için değil, ki Gide'in sınırı budur; bir şeyleri birleştirmek, o birliği kopmadan, var olan tek, en yüce ve en değerli şeyle bir arada tutmak); Eliot, diğer bir deyişle ahlâki cana yakınlığın tek bir yoluna kendini adamak, hiçbir tereddüt olmadan kendini başkalarının ıstırabına adamak, *Middlemarch*'ta en dokunaklı haliyle yaptığı ve yalnız kendisinin duyumsadığı şekilde günlük hayatın o suskun ıstırabına kendini adamak; Çehov, diğer bir deyişle kişinin kendine, kendi kayıtsızlığı dâhil saygısı, olayları abartmanın reddi, hayatı çözülmesi gereken bir problem olarak görme, ve o her şeyi delip geçen –zihnin kusursuz bir madalyonuymuşçasına– entelektüel dürüstlük.

2 Mayıs 1924

Çehov'un şu ya da bu yönünü değil de, tamamını yansıtabilecek bakış açısını yakalamam gerekiyor. Önümüzdeki günlerde tekrar gözden geçireceksem de, Çehov'un yalnız ahlâk ve özsaygı fikirleriyle ilişkili olarak yorumlanmaya açık olduğu ortada. Vereceğim altı dersе şu sarsıcı lafla başlamayı düşündüm: "Kişi kendinin kayıtsızlığına dahi saygı duymalıdır"; ancak bu söz –kendi içinde çok doğru da olsa– hiçbir bilgisi olmayan dinleyicilere yanlış bir perspektif sunabileceği için sorunlu. Bir mantık dizisinin son halkası olan şeyi vurgulamakla, her şeyden çok kayıtsız olan bir Çehov fikri aşılanabilir. Yok, kayıtsızlığın doğru zamanda tartışmaya dâhil olması lazım; önce gelmesi gereken şey özsaygı. Ah, şu "düzgünlük" yok mu! Fransızcada ya namus ya da cinsellik söz konusu olunca insanın aklına gelir. Goethe'nin *was ziemt*'i,[3] Çehov'daki *düzgün olmak* fikriyle bizim (artık neredeyse köhneleşmiş) görgü [*bienséance*] fikrimizin ortasında bir yerdedir. Ama mesele de bu ya: görgü dediğimiz şey özsaygıdan daha toplumsaldır ki Fransızlar için toplumsal olan her zaman daha önemlidir, halbuki Çehov'un başkalarına duyulan saygıya yaptığı vurgu yalnız özsaygı yoluyladır; Fransız bir ahlâk yazarı için 17. yüzyılda bile bu kelime aynı anlamı taşımaz. Her iki örnekte de [Çehov'un *düzgün olmak* fikriyle Fransızların *bienséance*'ı] pratik sonuç aynı da olsa, Fransızla-

3 (Alm.) Uygun olan.

rın bakışındaki varsayım dışa dönükken, Çehov'un bakışındaki varsayım içe dönüktür; kişinin *temizliği* etrafındaki her şeye uzanır. (Goethe'nin *was ziemt*'i bizim usturuplu olma fikrimize benzer ve neredeyse estetik bir anlama sahiptir; Fransızların kurallar teorisinden, neredeyse kural edebiyatından çok da farklı değildir.)

Düzgünlük, Çehov örneğinde kişisel özgürlük konusuyla yakından ilintilidir. İçimizdeki köleyi sıkıp çıkarmamızı ve yavaş yavaş da olsa (bu süreci tamamlamak için yıllar gerektiğini söyler) özgür bir insana dönüşmemizi şart koşar. Elbette bir serfin oğlu ve torunu olarak Çehov bu gelişimin kendisi açısından öneminin –belki de benzersiz bir vaka olduğunun– gayet farkındaydı; yine de Murry'nin Gerhardi'nin kitabı[4] hakkında yazdığı enfes yazıyı okursak, bunun sosyal konumdan kaynaklanan bir gelişim olmadığını görürüz; belki Çehov'da ailesi hiç serf olmamışlar için de beslediği bir idealizm kırıntısı bulunuyordu ama hayır, çok da olası olan bu sözün kendi tevazuunun bir örneği olduğu (kimse Çehov kadar ince bir tevazua sahip değildir) ve aslında Çehov'un insanların, başkalarının görmezden gelebileceği zorluklara göğüs gerebileceğini düşündüğüdür. Murry'nin makalesinde bu özgürleşme kısmını ele alan kısımları alıntılamak lazım. Tüm sunuş kısmı iki fikir etrafında dönmeli: *düzgünlük ve kişisel özgürlük*; sonunda kayıtsızlık meselesi açılmalı ve ilk kez burada Çehov'un zekânın reddedilebileceğini kabul ettiği hissi verilmeli. Aynı zamanda bu, onun benzersiz ve olağanüstü kişiliğini ilk defa ortaya çıkaracak, bu kişilik altı dersin sonunda bir kez daha kendisini gösterecektir. Çehov'da esasen göstermek istediğim şey, insanın herhangi bir dine inanmadan, herhangi bir manevi kahramanlığa soyunmadan neler elde edebileceği.

7 Mayıs 1924

Gide'in evine giderken (...) yolda Çehov'un "Düello"sunun başlangıcını tekrar okuyordum. Bu okuma sırasında önce insan Çehov'un sanatçı Çehov'un önüne geçip beni yoldan çıkarmasına izin vermemem

4 W. Gerhardi, *Anton Chekhov: A Critical Study*, Londra, 1923. Söz konusu makale, John Middleton Murry'nin eserinde "Anton Tchehov" adıyla yer almıştır. Bkz. *Discoveries: Essays in Literary Criticism*, Londra, 1924, s. 83-107. Makalenin tarihi Kasım 1923'tür.

gerektiğini hatırladım; özellikle de, ne kadar zor da olsa, onun şu bayatlamış sözcüğü –yaşam– nasıl kapsadığını unutmamaya, araya giren herhangi bir fazlalık olmadan onu nasıl ifade edebildiğini hatırlamaya çalıştım. (...) Ancak bu sabah, her zaman olduğu gibi, beni yine en çok çarpan şey –Çehov'un aynasının hiç hazırlıksız yakalanmadan hayatta kayıp giderek gösterdiklerinin arasında– onu dinlediğimiz müddetçe karakterlerinin (insan Çehov onlardan her ne kadar tiksinse de) nasıl hep bir inançla hareket ettikleriydi. O açılamayan, insanın kaybolup gitmesine sebep olan imkânsızlıkların düğümünü yakalamakta kimse Çehov kadar tutarlı ya da anlamlı olamamıştır. Çehov'un karakterleri, batı rüzgârının savurmayı beklediği o son sonbahar yapraklarına benzer ki onları Shelley şiirinde ne güzel anlatmıştır! Savrulup giderler; Çehov'u benzersiz kılansa başka bir şeyin gerçekleşemeyeceğini ve aynı zamanda, bunu hiç ifade etmese de bir zamanlar, en başta, her şeyin başka olduğunu ifade edebilmesidir. Bir yandan da şunu söyler gibidir: "Artık bu olanlar onların suçu değil; gerçi, artık onların suçu olmaması da onların suçu olarak düşünülebilir." İşte bu suskun, üstü örtülü dersleri okurun en iyi fark ettiği eserlerden biri de "Düello"dur.

19 Mayıs 1924

Hardy konusuna gelince, geçtiğimiz akşam *Wessex Şiirleri*'nden bazılarına rastladım ve bir kez daha ayaklarım yerden kesildi; Hardy'de o en yüksek mertebesinde bulunan, kozmik bir faaliyeti en sıradan bir hadisenin ardına gizleme yeteneği ve Hardy'nin o kimseye benzemeyen, bazı serumların damla damla akmasına benzer bir şekilde her yeri kaplayan hüznü sarstı beni. Şiirlerinden birinin adı "Neutral Tones" (Nötr Renkler): bu ifade nasıl da eserlerinin anlamıyla müsemma. Toplamda, Çehov'un bakışına en yakın olan kişi Hardy; aralarındaki farkı belirlemek, Hardy üzerine yapacağım açılış konuşması için çok faydalı olacak. Benzerlik, elbette, zekânın bütünüyle inkâr edilmesinin reddinde yatıyor; fark da şu: kozmik bakış (ki bunu her ikisi de benimsemiştir) Çehov'dan çok Hardy'de görülür; hatta belki de hemen seçilecek kadar yüzeye yakındır onda. Marcel, *Yuvaya Dönüş*'ü tekrar okurken hafif rahatsızlık duyduğunu söyledi; az önce

söylediklerimi ona anlattığımda belki de bu huzursuzluğun ondan olduğunu söyledi. Hardy'de insan, temeli çok fazla seyrediyor; demek istediğim, evrenin temelinde yatan şeyi.

Çehov ise bu temelin asla gözükmesine izin vermez. Bu fikri devam ettirerek diyordum ki, Çehov'dan bahsederken Fransız natüralistlerin talihsiz bir şekilde çarpıttıkları "yaşamdan bir kesit" ifadesini kullanmamalıyım; Çehov'un hikâyesine kattığı canlılığın hayatın tıpkı bir göletteki kurumuş yapraklar gibi ağır akışına benzediğini (Bergson'un "ben"in yüzeysel hallerine dair olağanüstü ifadesini kullanmak gerekirse) ve karakterlerin havada süzüldüğünü göstermeliydim. Çehov'un "Agafya"sını tekrar okuduğumda bir çözüm olmayışının ve hatta öykülerinde görülen ani ve hatta rahatsız edici kopuşların asıl nedenini bulmuştum: Çehov geriye kalan sözlerin yeni ve doğru olmayı bıraktığı anda hikâyeyi bitiriyordu. (Çehov'da gerçek ile yenilik arasında çok ince bir ayar mevcuttur. Okuruna –aynı komşusuna saygı duyduğu gibi– saygı duyar ve kendi başına hayal edebileceği bir şeyle okuru asla oyalamaz.)

Örneğin "Agafya"nın konusu esasen el emeğinden vazgeçmiş, serbest var olmaya karar vermiş tipik bir serserinin köyün kızları üzerindeki etkisidir; bu adam normalde yaşlı bir adama verilen bekçilik görevini almayı ya da almamayı önemsemediği gibi, kadınlara kayıtsız davrandığı için onlara karşı daha da dayanılmazdır. Her gece içlerinden biri elinde bir hediyeyle ormana gelir ve adam hepsini alayla karşılar. Agafya'nın ona katıldığı gece başta adam hiç yanına gelmez ve kuş avlamaya gider. Nihayet adam ona istediğini verdiğinde Agafya öyle başı dönmüş ve uyuşmuş hisseder ki, kocası dönmeden önce eve gidecek gücü kendinde bulamaz. Eve gelen kocasının seslenmesi ve Agafya'nın –sarhoş bir tevekkül içinde– ona yanıt vermek için doğrulmasıyla hikâye sona erer. Her türlü yazım kanunu bize hikâyenin burada bitmemesi gerektiğini, sonucu ne olursa olsun karı kocanın karşılaşmasında orada olmamızı söyler; ancak Çehov için tam da bu yüzden gerek yoktur, çünkü sonucu ne olursa olsun, bin kez aynı şey yapılmıştır: Çehov'a göre artık hiç ilginç olmadığı gibi, okura bildiği bir şeyi bir kez daha okutmak adeta bir hakarettir. Çehov, sadece sıra dışı bir adam ile onun etkisine kapılan kadınlar arasındaki ilişkiyi anlatmak istemiştir. Konusu bundan ibarettir ve bunu da hakkıyla ta-

mamlamıştır; şimdi, hikâye devam edecek olsa, aile dünyasına girmesi gerekecektir ki Çehov burada durur. Yenilik olsun diye yenilik yolunda giden biri olduğu için değil; banallik hikâyenin temelinde var olduğu zaman banal konuları onun gibi olağanüstü bir ustalıkla ele alan başka bir yazar yoktur. Ama Çehov her zaman –özellikle de "Agafya" benzeri çok kısa hikâyelerinde– bir olayı özel bir açıdan anlatmak ister ve ucuz şişirmelerden tamamen kaçınır.

Tabii bu durum, Çehov'da yaşamın aktarımı konusunu açıklamaz; aktarım nasıl olmaktadır? Çehov bana kalırsa bu konuda daha zor bir soruyla karşımıza çıkmaz; ben de halen çözmüş sayılmam. Okurun aktarımı fark etmemesi Çehov'un sanatının gayesi gibidir, Tolstoy'la da en çok bu konuda benzeşirler. Aralarındaki tını farkını Tolstoy için kullandığım balo imgesiyle Çehov'a uyan o durgun pis sudan anlayabiliriz; ikisini, doğal olarak, yaşamı betimleme biçimleri üzerinden yorumluyorum. Muhtemelen Çehov'da yaşamdan bir kesitle Fransızlara göre yaşamdan bir kesit (kolaylık olsun diye Maupassant'a göre, diyelim) arasındaki tezat şuradan ileri gelir: Fransız natüralistleri dış görünüşü ve varoluşun yüzeyini betimlemenin, yüzeyde olup biteni neredeyse mekanik bir şekilde kaydetmek olduğuna inanıyorlardı. Çehov'un özgünlüğüyse, yüzey yansıttığı an tüm derinliklerin görülebilmesidir...

19 Haziran 1924

Küçük bir oyun yaparak, hayata en ayak uydurulamayan zamanlarda hayatın en geçici ve pırıldayan büyüsünü sunduğunu iddia edebilirim. (Burada şu defter alıntısını yapmam gerek: "L.'nin peşinden koştu; ona yetişmek istiyordu ve sanki asıl yetişmek istediği hayatın kendisiydi; nasıl bir insan gölgesine yetişemiyorsa onlar da giden hayatı geri döndüremiyor, yakalayamıyor, ona ulaşamıyorlardı.") Bu metinden alabileceğimiz çok şey var... Çehov'un karakterleri için, Çehov için ve hepimiz için hayatın –yoğun yaratıcılık anları dışında– içimizde biriken, gelişen bir süreç değil, anlık bir bakışla yakalanan bir ışık olduğunu görebiliriz. Bu ışık gözden kaybolur ve sonra, insan tam gittiğine üzülürken tekrar belirir; bizi çağırır, baştan çıkarır ama ulaşılmaz olduğu için kandırır da. İrina'nın şu sözü çok anlamlıdır [*Üç Kızkar-*

deş]: "Hayatın güzel olduğunu söylüyorsun, peki sadece öyle gözüküyorsa?" Bu söz, hayatın *yaratılabilecek* (yaratılması gereken değil) olduğunu düşünen herkes için doğrudur: Elinizi uzatır, ödülü kavradığınızı düşünürsünüz ama açıp baktığınızda elinizdeki şey artık parlamıyordur, sanki o an sönmüş ve ölmüş gibidir. Belki de gerçek yaşam kategorisi tam da bu yaşam yanılgısını dışarıda bırakmaktadır. Diğer yandan –ki Çehov'un sanatının en dokunaklı kaynaklarından biri budur– hayatı bir dalda öten kuş gibi görenler için yaşam esnek bir şeydir; heyecanlı ama yanıltıcı bir içgüdünün peşinde koşup dursalar da, sahte oldukları ortaya çıktığı an bitkinliğe ve ümitsizliğe gömülürler. Çehov'un insanlarının şiiri –ne şairanedirler!– onların kırılganlıklarından gelir; aynı anda hem her an kırılacak gibi hem de dayanıklıdırlar.

(...) esasen kederli, ancak başkalarında –en azından bende– iyileştirici bir etki bırakan bir insan fikri. Aralarındaki benzerliklere rağmen Hardy'nin durumu Çehov'unkinden çok farklı. Çehov'da kederli olan Çehov'un kendisi değildir – içinde bir keder besleme ihtimali varsa, kurduğu hassas dengeyle onu saf dışı bırakır. Kederli olan Çehov'un karakterleridir ki bu ayrı bir konudur; bu da eserlerinin insanın ruhunu nasıl güçlendirdiğini açıklar (karakterlerin canlılığı değilse bile, onların arkasında duran yazarın canlı iradesidir bunun sebebi). Diğer yandan Çehov bu açıdan yalnızca bende iyileştirici bir etki bırakıyor gibi. Geçen gün Jacques Rivière'le konuşuyordum, Çehov okumak onu kedere boğuyormuş. Hardy ise kederli bir yazardır, kederli bir kişiliğe sahiptir ve bunu karakterlerine yansıtır, bu kederi onların kişiliğine –sahip oldukları kadarıyla– işler. Hardy'nin savunmasız taraflarından biri budur, herhangi bir nesnelliğe sahip değildir ve bu yüzden Çehov'un gerisinde kalır...

31 Mart 1926

Boris de Schloezer, Çehov için ideal çevirmen değil; işin doğrusu Fransızcada ideal çevirmen yok gibi; Çehov'u çevirmekte karşılaşılan güçlükler elde tutulamayacak kadar uçucu türden. Çehov'un tümü –ifade biçiminin tamamını kastediyorum– hayatın nitelikleri olan akışkanlık ve bükülebilirlik üzerine kuruludur. Çevirmene metnin tüm zorluklarıyla boğuşma şansı verilmiyor; sonunda yenilebilecek olsa da, bu

boğuşma en azından neyle karşı karşıya olduğunu ona gösterir. Çehov'da sorun hem her yerde hem de hiçbir yerdedir; yerelleştirme yoktur. Neyse ki kusurlu bir çevirinin fark yaratmadığı başka bir deha sayılamaz (bu anlamda da Tolstoy'a benzer); sanki onda dil şu ya da bu dile ayrışmadan önceki haliyle mevcut gibidir. Neredeyse Schloezer'in "Öylesine Bir Öykü" çevirisinde beni tatmin etmeyen şeyin, aslında var olanı kuvvetlendirmesi, yani bu başyapıtın dayanılmazlığını, yorucu tekdüzeliğini arttırması olduğunu söyleyebilirim. Schloezer'e de Çehov'un karakterlerine Çehovyen bir öz bahşetmekteki ve bunu onların bağımsızlığını ya da özerkliğini azaltmadan, hatta tam tersine arttırarak yapmaktaki becerisinin kimseye benzemediğini söyledim. "Öylesine Bir Öykü"nün kahramanı –yazdığı bir mektuptan Çehov'un onu sevmediğini anlıyoruz– öyle âdil bir şekilde anlatılır ki, okur asla onun haklı olduğu kısımları unutmaz. Evet, öyle bir öykü ki bu, eğer roman ya da öykü yazıyor olsam tamamen her şeyden vazgeçmek isterdim. Yarışmak mümkün değil.

24 Eylül 1926

Ayın 4'üne denk gelen cumartesi gününü yalnızlık duygusuyla anımsıyorum. Dersime gelenlere Çehov'un insancıllığını gösterdikten sonra –bu iddiam herkesçe onaylandı– onlara Çehov'un varlığımda tam olarak tatmin edemediği yeri anlatmak istedim: insanın konuştuğu kişinin gerçek kişiliğine dair düşüncelerinin ümitle ümitsizlik arasında dolaştığı, yine de insana canlılık veren o yalnız duygu. Bir tanrı mı karşımızdaki, yoksa en içimizdeki varlığın bir yansımasından mı ibaret? Sonunda kendi yalnızlık hissimin daha da yoğunlaştığı ve iyiden iyiye içime gömüldüğüm bir gün olarak hatırlıyorum o günü.

Aslında herkes Çehov hakkında konuşmaya yanıma geldi (ve aslında olmaması gereken bir şey konusunda sessiz kalabilmek için, konuşma imkânı doğmuş bir konuya aceleyle ve rahatlıkla atılanlar gibi konuştular). Ancak neredeyse kimse (Yura, Walter ve Jacques hariç) sözlerimdeki en kişisel kısımlara değinmediler. Her zaman böyle işte: Ruslar hariç –ki ben de bu konuda son derece Rus sayılırım!– kimse samimiyetten hazzetmiyor, hatta samimi olmaya tahammül bile edemiyor.

Böylelikle, benliğimin en acayip çelişkilerinden birine rastlamış oluyorum; kendimi hayata ve yalnızca hayata hiçbir pişmanlık, hiçbir tereddüt olmadan bırakabilmenin imkânsızlığıyla, hayatın sunduğu biçimin dışında kalan gerçekleri kabul etmenin imkânsızlığının kesiştiği yer kadar acayip ne olabilir? Bu çelişkiyi çözecek anahtar bende değil. Varlığımın öyle merkezî ve geniş bir yerini kaplıyor ki, Çehov'un bende bıraktığı etkinin ötesine uzandığını düşünüyorum; yine de bu etkinin de bir rol oynamadığını söyleyemem. Çehov'un bilimsel yaklaşımının zamansallığının teoride gayet farkında olsam da –kimse Çehov'un bugün ne düşüneceğini tahmin edemez, ancak artık sadece gelişigüzel bir bilimsel yaklaşımın arkasında duramayacağı kesindir (bu dürüst uzmanlar da dâhil olmak üzere kimse için geçerli değildir artık)– bu bilimsel yaklaşıma eşlik eden duygular şüphesiz benim için tatmin ediciydi, onları sandığımdan çok daha fazla özümsedim; ve bu özümsemenin sonucunda içimde şu denklem ortaya çıktı: hayat = hakikat.

Çeviren EMRAH SERDAN

ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ

"Hırsızlar", 1 Nisan 1890, *Novoye Vremya* (Yeni Zaman); **"Gusev"**, 1 Aralık 1890, *Novoye Vremya*; **"Köylü Kadınlar"**, 25 Haziran 1891, *Novoye Vremya*; **"Düello"**, 22-23-25-29-30 Ekim 1891/5-12-13-19-26-27 Kasım 1891, *Novoye Vremya*; **"Moskova'da Yaşam"**, Aralık 1891, *Novoye Vremya*; **"Karım"**, Ocak 1892, *Novoye Vremya*; **"Gelgeç Gönüllü"**, Şubat 1892, *Severniy* (Kuzey); **"Operadan Sonra"**, 7 Nisan 1892, *Peterburgskaya Gazeta* (Petersburg Gazetesi); **"Bir Yazı Parçası"**, 18 Nisan 1892, *Oskolki* (Fragmanlar); **"Sibirya'da Sürgünde"**, 9 Mayıs 1892, *Vsemirnaya Illyjustrasiya* (Dünya Gösterimi); **"Balığın Bir Genç Kıza Sevdalanması"**, 13 Haziran 1892, *Oskolki*; **"Komşular"**, Temmuz 1892, *Knijka Nideli* (Haftanın Kitabı); **"Korku (Yakın bir Arkadaşımın Öyküsü)"**, 25 Aralık 1892, *Novoye Vremya* dergisinde yayımlanmıştır.

1890-1892 arasında yazılmış öykülerden oluşan *Düello*, modern öykücülükte bir ekol oluşturan Çehov'un olgunluk dönemine ait kısa ve uzun öykülerinden her zamanki gibi lezzetli bir kitap.

Çehov, 1902.

Çağdaşlarının görkemli başyapıtlarının aksine ölçeğine insanı alan mütevazı yapılar kurarak Rus toplumunun yalın hakikatlerini betimleyen Anton Çehov, *Düello*'da kısa öykü ile uzun öykü arasındaki sınırları gevşetip yazarlık yaşamında yeni bir atılım yapar. Kısa öykülerindeki duru gerçekçi tutumunu *Düello* gibi uzun öykülerinde insanın iç dünyasındaki sorunlarla karmaşıklaştıran Çehov, doktorluk mesleğinden edindiği anatomi bilgisini adeta edebiyat alanında uygulamaya koyar. *Düello*, bağnaz ve ahmak, acımasız ve merhametli, çapkın ve sofu, kavgacı ve barışçıl karakterleriyle insanlığın çeşitli hallerine açılan bir sosyal ve edebî panorama sunuyor.

"Anton Pavloviç balık dişlerinden, horoz tüylerinden,
gösteriş budalalarının alacalı bulacalı, göz alıcı, çalımlı süslerinden
hoşlanmazdı... yaşamı boyunca içinden geldiği gibi yaşamış,
hep kendisi olmuş, ruhça özgür kalmıştır."

M[illegible]

THG
0061542
RNN

ISBN-13: 978-975-05-2923-8
9 789750 529238
KDV'DEN MUAFTIR

iletişim